

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI**

**21. YÜZYILDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE
EKONOMİK VE SOSYAL HAK KAVRAMINA BAKIŞ**

Yüksek Lisans Tezi

Şule Merih TEKİR

Ankara-2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI**

**21. YÜZYILDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE
EKONOMİK VE SOSYAL HAK KAVRAMINA BAKIŞ**

Yüksek Lisans Tezi

Şule Merih TEKİR

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Elif Tuğba DOĞAN

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI

Şule Merih TEKİR

21. YÜZYILDA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE
EKONOMİK VE SOSYAL HAK KAVRAMINA BAKIŞ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Elif Tuğba DOĞAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı

İmzası

Dr. Öğr. Üyesi Elif Tuğba DOĞAN (Danışman)

Doç. Dr. Abdurrahman SAYGILI

Dr. Öğr. Üyesi Serter ORAN



Tez Sınavı Tarihi: 14.01.2020

Tez Doğruluk Beyanı Belgesidir.

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,**

Dr. Öğr. Üyesi Elif Tuğba DOĞAN danışmanlığında hazırladığım “21. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletlerinde Ekonomik ve Sosyal Hak Kavramına Bakış (Ankara-2020) ” adlı yüksek lisans ☒ - doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdaki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

**Tarih: 17/01/2020
Şule Merih TEKİR**



İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	v
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Temel Kavramlar.....	6
1.1.1. Özgürlük Kavramı.....	6
1.1.2. Adalet Kavramı	12
1.1.3. Eşitlik Kavramı	16
1.1.4. Hak Kavramı ve İnsan Hakları.....	19
1.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme’de Ekonomik ve Sosyal Haklar.....	26
1.2.1. Genel Bilgiler	27
1.2.2. Çalışma Hakkı, Sağlık Hakkı ve Sosyal Güvenlik Hakkı.....	35
1.2.2.1. Çalışma Hakkı	36
1.2.2.2. Sağlık Hakkı	40
1.2.2.3. Sosyal Güvenlik Hakkı.....	43
1.3. Amerikan Siyaset Felsefesinde Özgürlük, Adalet, Eşitlik ve Hak Kavramlarına Atfedilen Anlamları Şekillendiren Kuramlar ve Tartışmalar.....	47
1.3.1. ABD Bağımsızlık Bildirgesine Kaynaklık Eden Kuramlar	48
1.3.1.1. Doğal Hukuk	51
1.3.1.2. Toplum Sözleşmesi	55
1.3.2. ABD’li Çağdaş Liberal Siyaset Felsefesi Düşünürleri: John Rawls, Robert Nozick ve Ronald Dworkin’in Kuramları.....	60
1.3.3. Liberalizm	69
1.3.4. İnsan Hakları ve Liberalizm-Sosyalizm Tartışmaları	78
1.3.4.1. Tartışmaların Tarihsel ve Toplumsal Arka Planı	79
1.3.4.2. İki Siyasi Düşünüş Arasındaki Temel Farklılıklar	86
1.3.4.3. İnsan Haklarına Dair Tartışmalar	94

2. BÖLÜM
AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE
EKONOMİK VE SOSYAL HAK KAVRAMINA BAKIŞ

2.1. Ekonomik ve Sosyal Hak Kavramına Bakışı Şekillendiren Toplumsal ve Kültürel Unsurlar ve Önemli Tarihsel Süreçler.....	100
2.1.1. Amerikan Rüyası: Bireycilik, Sıkı Çalışma ve Fırsat Eşitliği.....	100
2.1.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Belgeleri: ABD'nin Tarihsel Rolü ve ABD Bakımından Uygulanabilirlikleri.....	108
2.2. Devlet Yapısı, Anayasal Haklar, Siyasi Partiler ve Sağlık Sigortası Sistemi... ..	122
2.2.1. Devlet Yapısı ve Anayasal Haklar Hakkında Genel Bilgiler	122
2.2.2. Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti	126
2.2.3. ABD'nin Sağlık Sigortası Sistemi.....	131
2.3. ABD Başkanlarının Konuşmaları Üzerinden Ekonomik ve Sosyal Hak Kavramına Bakış	138
2.3.1. Bill Clinton (20 Ocak 1993-20 Ocak 2001)	141
2.3.2. George W. Bush (20 Ocak 2001-20 Ocak 2009)	148
2.3.3. H. Barack Obama (20 Ocak 2009-20 Ocak 2017)	156
2.3.4. Donald J. Trump (20 Ocak 2017-Halen).....	169
2.4. Toplumsal Hareketler Üzerinden Ekonomik ve Sosyal Hak Kavramına Bakış..	176
2.4.1. Seattle Protestoları (30 Kasım-1 Aralık 1999).....	181
2.4.2. Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır Kampanyası (2008-Halen)	190
2.4.3. Wall Street'i İşgal Et Hareketi (17 Eylül-15 Kasım 2011)	196
2.4.4. DACA Protestoları (5 Eylül 2017-Halen).....	207
SONUÇ	217
KAYNAKÇA.....	228
ÖZET	270
ABSTRACT	271

GİRİŞ

Günümüzde, temel insan hakları ve özgürlüklerin evrenselliği konusundaki tartışmalar neredeyse son bulmuş durumdadır. Ekonomik ve sosyal hakların evrenselliği konusundaki tartışmalar ise son bulacakmış gibi görünmemektedir. Ekonomik ve sosyal haklar var mıdır, varsa bu haklar insan hakları kapsamında değerlendirilebilir mi, içerikleri ne olmalıdır, nasıl gerçekleştirilebilirler, medeni ve siyasi haklar karşısında bu hakların konumu ne olabilir gibi sorular tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Felsefi ve siyasi zeminde sürmekte olan tartışmalar bir yana, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Beyanname) ile medeni ve siyasi haklar yanında sosyal güvenlik hakkı, çalışma hakkı, tıbbi bakım hakkı, eğitim hakkı gibi ekonomik ve sosyal haklar da düzenlenmiş; ayrıca, ekonomik ve sosyal haklara münhasır olarak Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (Sözleşme) 16 Aralık 1966 tarihinde BM tarafından kabul edilmiştir.

Sözleşme'nin başlangıcında “özgür insan idealinin ancak, her kişinin medeni ve siyasi haklarının yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından da yararlanacağı koşulların yaratılmasıyla gerçekleştirilebileceği” belirtilmiş ve Sözleşme'ye taraf olan her devletin, Sözleşme'yle tanınan hakların tam olarak gerçekleştirilmesini aşamalı bir şekilde temin etmek amacıyla, elverişli kaynaklarını en yüksek düzeyde kullanarak ve her türlü uygun araçla adımlar atma sorumluluğu taşıdığı ifade edilmiştir. Sözleşme'nin ekonomik ve sosyal hakların, “devletin sahip olduğu kaynaklara bağlı olarak aşamalı şekilde gerçekleştirmesine” dair söylemi, söz konusu hakların esasında, insan hakkı olmadığı ya da medeni ve siyasi haklar karşısında ikincil öneme sahip olduğu görüşünü savunanlar tarafından kullanılmaktadır.

Gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülke yönetimleri ise, yine söz konusu söyleme sığınarak, kaynaklarını ekonomik ve sosyal hakların uygulanmasına yönelik tedbirler için kullanabilecekken sadece ekonomik kalkınmaya yoğunlaştırmakta ve kıt kaynaklarını gerekçe göstererek söz konusu hakların gerçekleştirilmemesini meşrulaştırmaya çalışmaktadır.¹

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi kaynak sıkıntısı olmayan, gelişmiş bir ülkede bile, ekonomik ve sosyal hakların tanınmasına karşı çıkılırken; bu haklar için devlet tarafından düzenlemeler yapılmasının, serbest piyasanın dengesini bozarak ekonomik büyümeye darbe vuracağı argümanı sıklıkla kullanılmaktadır. Elbette ABD’de ekonomik ve sosyal hakların reddinde kullanılan tek argüman bu değildir. ABD’de bu hakların kabulü halinde Amerikan değerlerinin zarar göreceği, sosyalizmin geleceği, devletin egemenlik yetkisinin aşınacağı, kişisel özgürlüklere müdahale edileceği gibi pek çok farklı argüman üretilerek ekonomik ve sosyal haklar daha en başında, insan hakkı, hatta bir hak olarak dahi görülemeyeceği gerekçesiyle, kavramsal olarak reddedilmektedir.

Dolayısıyla iyi uygulama örneği olan Avrupa ülkeleri dururken, sosyal bir devlet olmayan ABD üzerinden ekonomik ve sosyal haklara dair bir tez çalışması yapılması beklenen bir durum değildir. Bununla birlikte, ABD’nin ekonomik ve sosyal haklara yaklaşımının incelenmesinin, alandaki tartışmalara katkı sunabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda, bu tezle, ABD’de ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışın ortaya çıkarılmasıyla ekonomik ve sosyal haklar konusunu alışılmış olmayan bir yönden ele almak ve böylece söz konusu haklara ilişkin perspektifi genişletmek amaçlanmaktadır.

Ayrıca bu tez çalışmasıyla ekonomik ve sosyal haklar konusunda ABD’nin gerçekten incelenmeye uygun bir örnek olup olmadığı; uygun bir örnekse kurulduğu

¹ K. G. Young, *Constituting Economic and Social Rights*, United States of America, New York, Oxford University Press, 2012, s. 106-107.

tarihten itibaren özgürlükler ülkesi olarak nitelendirilen bu modern devletin ekonomik ve sosyal hakları dışlama konusundaki ısrarının hangi toplumsal, siyasal ve tarihsel nedenlerden kaynaklandığı; uygun bir örnek değilse ekonomik ve sosyal hakları alışılmış yöntemlerin dışındaki yöntemlerle gerçekleştirmenin mümkün olup olmadığı sorularına ışık tutulacağı düşünülmektedir.

Bu çerçevede, ABD’de ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışın kapsamlı bir şekilde ortaya konulması amacıyla konu; felsefi, siyasal, toplumsal-kültürel ve tarihsel yönleriyle birlikte etraflıca incelenmiştir.

Tezin, hak kavramına bakışı ortaya çıkarmayı amaçlaması ve bu bakışın özgürlük, eşitlik ve adalet kavramlarına bakışla ilişkili olması sebebiyle; hak, adalet, eşitlik ve özgürlük kavramları -tezin içeriğinin çizdiği sınırlar çerçevesinde- ele alınmıştır. Bu kapsamda Amerikan siyaset felsefesinde söz konusu kavramlara atfedilen anlamları şekillendiren ABD’li düşünürler John Rawls, Robert Nozick ve Donald Dworkin’in kuramları ile ABD’liler için adeta kutsal bir metin olarak görülen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nin düşünsel temellerini oluşturan doğal hukuk ve toplum sözleşmesi kuramlarına çalışmada yer verilmiştir. Ayrıca, ABD’de ekonomik ve sosyal haklara bakışı, liberalizm-sosyalizm ekseninde yapılan tartışmalar önemli ölçüde etkilediğinden, söz konusu tartışmalar ve bu tartışmaların tarihsel ve düşünsel kökenleri ele alınmıştır. Söz konusu tartışmaların etkisi ABD’yle sınırlı kalmayıp, Beyanname’nin yazımı sürecine kadar yansıdığından söz konusu süreçteki rolüne ayrı bir başlık açılmıştır.

Konunun toplumsal-kültürel çerçeveden de ele alınması amacıyla ABD’nin kuruluşundan bugüne taşınan “bireycilik” felsefesinin ekonomik ve sosyal hak anlayışına etkisi araştırılmış; “sıkı çalışma” ve “fırsat eşitliği” kavramları üzerine kurulu Amerikan toplumunun en yüce sembolü olarak görülebilecek “Amerikan Rüyası” anlayışı değerlendirilmiştir.

Ekonomik ve sosyal haklar kapsamında inceleme; çalışma, sağlık ve sosyal guvenlik haklarıyla sınırlandırılmış; ABD’de sağlık hakkı ile sosyal guvenlik hakkına yonelik guncel tartışmalar, sağlık sigortası sistemi uzerinde yoğunlaştığından, sız konusu haklar sadece sağlık sigortası yonuyle ele alınmıştır.

ABD’de ekonomik ve sosyal haklara bakışı somutlaştırabilmek iwin ABD Başkanlarının konuşmaları ile toplumsal hareketler incelenmiştir. Sahip olduğu yetkilerle ekonomik ve sosyal haklara ilişkin duzenlemelerin yapılması ya da yapılmaması konusunda etkili olan ve savunduğu duşuncelerle toplumu yonlendirebilen ABD Başkanlarının ekonomik ve sosyal hak kavramına bakış aısı ile tarih boyunca ekonomik ve sosyal hakların devlet kurumları ve toplum tarafından benimsenmesinde ve hukuken tanınmasında etkili olmuş ve karar verici pozisyonda olmayan insanların ekonomik ve sosyal hak kavramına bakış aısını goşteren toplumsal hareketlerin birlikte ele alınması, konunun bir buutunluk halinde ortaya konulmasında elverişli bir yontem olarak goerulmuştur.

Bununla birlikte belirtilmelidir ki bu tez kapsamında amaılanan, ABD Başkanlarına ya da ABD toplumuna goere ekonomik ve sosyal hak tanımını kesin ve mutlak bir şekilde ortaya cikarmak ya da bir çeşit soylem analizi yapmak değil, toplumsal yaşamda devlet mudahalesinin en az seviyede olmasını savunan bir devlet geleneğine sahip ABD’de genel hatlarıyla ekonomik ve sosyal hak kavramına yaklaşımı ortaya cikarmaktır.

Diğer taraftan, guncel durumun yansıtılması amaılandığından, tez kapsamında incelenecek zaman dilimi olarak 21. yuzyıl belirlenmiş ve bu sebeple sadece 21. yuzyılda gorev yapmış Başkanların, tezin konusu olan çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal guvenlik hakkına ilişkin konuşmaları ele alınmıştır.

Tez kapsamında incelenecek toplumsal hareketler olarak ABD’de başlayıp etkisi tüm dünyaya yayılan “Seattle Protestoları” ve “Wall Street’i İşgal Et Hareketi”, ABD’de yerel düzeyde gerçekleşen bir toplumsal hareket örneği olan “Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır Kampanyası” ve hâlihazırda ABD gündemindeki en güncel ve etkili toplumsal hareketlerden biri olan “DACA Protestoları” seçilmiştir. Seçilen her bir toplumsal hareket için, hareketin gerçekleştiği dönemde görevde olan ABD Başkanının söz konusu hareket hakkında ne şekilde yorumda bulunduğu da değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda, tezin birinci bölümünün birinci kısmında, hak, adalet, eşitlik ve özgürlük kavramları ele alınmış; ikinci kısmında çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkına ilişkin olarak Beyanname ve Sözleşme’de yer alan düzenlemelere yer verilmiştir. Bu bölümün üçüncü kısmında ise doğal hukuk ve toplum sözleşmesi kuramları ile Rawls, Nozick ve Dworkin’in kuramları incelenmiş; liberal felsefe ve öğretilerin genel bir çerçevesi çizilmiş, liberalizm-sosyalizm tartışmalarının tarihsel ve düşünsel kökenleri ile ABD’nin insan hakları gündemine yansımaları ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünün birinci kısmında bireycilik, sıkı çalışma ve fırsat eşitliği konularıyla ilişkili olarak “Amerikan Rüyası” anlayışı değerlendirilmiş ve Beyanname’nin yazım sürecine ABD’nin katkısı anlatılmış; ikinci kısmında, ABD’nin devlet yapısı, anayasası, ABD’nin iki büyük siyasi partisi Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti ve ABD’deki sağlık sigortası sistemi hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu bölümün üçüncü kısmında ABD Başkanları Bill Clinton, George W. Bush, H. Barack Obama ve Donald J. Trump’ın çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkına ilişkin konuşmaları incelenmiş; dördüncü kısmında ise “Seattle Protestoları”, “Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır Kampanyası”, “Wall Street’i İşgal Et Hareketi” ve “DACA Protestoları” çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkıyla ilgili yönleri üzerinden ele alınmıştır.

1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Temel Kavramlar

Hak, özgürlük, adalet ve eşitlik kavramlarının birbirleriyle ilişkilerinden doğan ya da birbirlerinden bağımsız olarak taşıdıkları anlamlar ve birbirleriyle çeliştikleri, çatıştıkları veya uzlaştıkları alanlar en eski uygarlıklardan günümüze tartışılmalıdır. Çok boyutlu olan bu kavramlar farklı tarihsel koşullarda farklı şekillerde yorumlanmış, temel alınan ölçüt ve değerlere göre yapılan açıklamalar ve bu kavramların ele alınış şekilleri değişiklik göstermiştir. Söz konusu kavramlara ilişkin, bu tez kapsamında eksiksiz bir şekilde ele alınamayacak kadar geniş bir literatür bulunmaktadır. Bununla birlikte tezin, hak kavramına atfedilen anlam üzerine kurulması, bu anlamın özgürlük, eşitlik ve adalet kavramlarına atfedilen anlamlarla doğrudan ilişkili olması ve toplumsal hareketlerde söz konusu kavramların sıklıkla dile getirilmesi sebebiyle, bu kavramlar - tezin içeriğinin çizdiği sınırlar da dikkate alınarak- aşağıda açıklanmıştır.

Bu çerçevede, tezin amacı Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) “ekonomik ve sosyal hak kavramı”na bakışın ortaya çıkarılması olduğundan Amerikan siyaseti ve kültüründe daha etkili olduğu düşünülen filozofların görüşlerine ağırlık verilmiştir. Hak, özgürlük, eşitlik ve adalet üzerine yapılan güncel akademik tartışmalara yön veren yaklaşımlara sahip ABD’li düşünürler John Rawls, Robert Nozick ve Donald Dworkin’in kuramları ileren bölümlerde ayrıca ele alınacaktır.

1.1.1. Özgürlük Kavramı

Düşünce tarihinin önde gelen soyut kavramlarından özgürlük, sözlüğe göre “herhangi bir kısıtlama veya zorlama olmaksızın düşünme veya davranma, her türlü dış etkiden bağımsız bir şekilde insanın kendi iradesi ve düşüncesine göre karar vermesi”

anlamlarına gelmektedir.² Özgürlük; fiziki, ruhsal, ahlaki, kişisel, toplumsal vd. boyutlarıyla düşünülerek pek çok farklı şekilde tanımlanabilir.

Fransız hukukçu Montesquieu'ya göre felsefi boyutuyla özgürlük kişinin her istediğini yapabilmesi veya her istediğini yapabileceğine inanması iken siyasi boyutuyla özgürlük, sadece kanunların izin verdiği şeyleri yapmaktır; çünkü bir vatandaşın kanunların yasakladığı şeyi yapabildiği durumda öteki vatandaşların da aynı şekilde davranmaya kalkışması kişisel güvenliğin ve özgürlüğün sağlanmasını imkânsızlaştıracaktır.³ Diğer taraftan, İngiliz toplum sözleşmeci Thomas Hobbes özgürlüğü, insanların güçleri ve zekâlarıyla yapmaya muktedir oldukları konularda istedikleri şeyi yapmalarının engellenmediği bir durum olarak tanımlamaktadır.⁴ Bununla birlikte, Hobbes da bu özgürlüğün ancak hukuken tanınan hakların sınırları dâhilinde serbestlik sağladığını, bu sınırların ötesine geçmenin başkalarının haklarının ihlali anlamına geleceğini belirtmiştir.⁵ Avusturyalı ekonomist ve siyaset bilimci Friedrich August Hayek özgürlüğü, bir kişinin çevresinin veya içinde bulunduğu şartların başka biri tarafından kontrol edilmediği, kişinin kendi amaçlarına göre değil de başkasının amaçlarına hizmet eden bir plana göre hareket etmeye zorlanmadığı, yani baskının olmadığı bir durum olarak tanımlamaktadır.⁶ Bununla birlikte Hayek de hukukun çizdiği çerçeveye uymanın, özgürlüğün gerçekleştirilmesi için mantıksal bir zorunluluk olduğunu savunmuştur.⁷ Alman filozof Immanuel Kant ise rasyonel bireylerden oluşan bir toplumda özgürlüğü, bireylerin kendi akıl süzgeçlerinden geçirerek onaylamadıkları

² Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük*, Bkz. <http://www.tdk.gov.tr/> (30/07/2018)

³ Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*, çev. D. C. Koçak, Doruk Yayınları, 2018, s. 226-228, 266.

⁴ T. Hobbes, *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, çev. S. Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s.155.

⁵ V. Urhan, "Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik, Özgürlük", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı 26, Bahar 2016, s. 113-114.

⁶ M. N. Rothbard, *Özgürlüğün Etiği*, çev. R. Tapramaz, Ankara, Liberte Yayınları, 2009, s. 225.

⁷ Urhan, 2016, s. 112.

kanunlara uymama hakkı olarak tanımlamaktadır ve haklar sayesinde vatandaşların özgür ve eşit olabildiklerini düşünmektedir.⁸

Gerçekten de günümüzde özgürlüğün tanınması, korunması ve kullanılması için uygun ortam ve koşullar hukuk kuralları sayesinde oluşabilmekte ve bireylerin özgürlüklerine dair yetkilerinin kaynağında yasalarca tanınan haklar bulunmaktadır. Bununla birlikte özgürlüğü sadece hak ve hukuk bağlamında açıklamak yeterli değildir; bu konuda başka önemli yaklaşımlar da bulunmaktadır. Örneğin, Faydacılık Okulu düşünürlerinden John Stuart Mill özgürlüğün anlaşılmasında hak fikrinin yeterli olmadığını düşünmüş ve hem birey hem de toplum için vazgeçilmez bir mutluluk aracı olarak özgürlüğün getirdiği sosyal faydaya dikkat çekmiştir.⁹ Mill'in savunduğu faydacılık felsefesinde özgürlükler yalnızca toplumun mutluluğu hedef alındığında arzu edilebilirler.¹⁰ Ayrıca Mill, insanların dokunulmaz bazı temel özgürlüklere sahip olduklarına inanmaktadır. Mill'e göre bunlar insan özgürlüğünün özel alanını oluşturan vicdan, duygu ve düşünce özgürlüğü ile düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü, başkalarına zarar gelmediği sürece yaşam planını kendi kişiliğine uygun şekilde düzenleme, engellenmeden zevk ve uğraşlarına uygun olarak serbestçe davranma özgürlüğü ve başkalarına zarar vermeyen bir amaç için birleşme özgürlüğüdür; bu temel özgürlüklerin mutlak biçimde var olmadığı hiçbir toplum, hükümet şekli ne olursa olsun, özgür değildir.¹¹

Özgürlüğün özerklik boyutuyla değerlendirilmesi ise çok farklı açıklamalara neden olmuştur. İsviçreli toplum sözleşmecisi Jean Jacques Rousseau'ya göre dışsal sınırlamaların yokluğu özgürlük için yeterli değildir; bir kişinin gerçekten özgür

⁸ P. E. Bor Ekmekci, *Tıp Etiği Açısından Sağlık Hakkı ve Romanlar Üzerine Bir Çalışma*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2014, s. 19, 21.

⁹ A. Güriz, *Hukuk Felsefesi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2009, s. 254-255.

¹⁰ F. Vergara, *Liberalizmin Felsefi Temelleri: Liberalizm ve Etik*, çev. B. Arıbaş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 59.

¹¹ J. S. Mill, *Özgürlük Üzerine*, çev. T. Türk, İstanbul, Oda Yayınları, 2012, s. 19-20.

olabilmesi için kendisi için koyduğu kurallara uyarak dürtülerinin kölesi olmaması diğer bir deyişle kendi kendisinin efendisi olabilmesi gerekmektedir.¹²

Alman filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel, insanın fiziksel dürtüleri ve geçici arzularına göre değil aklın yasalarına uygun davranarak ve benlik bilinciyle kendi yaşamının denetimini elinde tutarak özgür olabileceği düşüncesini, sosyal ödevle bağdaştırmış ve buradan hareketle devletin, özgürlüğün sağlanmasındaki önemini vurgulamıştır.¹³ Hegel'e göre özgürlük fikri sadece devlet sayesinde gerçekleşebilir; devlet, bireyin özel menfaatlerinin genel menfaatle bütünleşmesini sağlar ve bu bakımdan devletin hukuk aracılığıyla keyfi dürtülere ve bitmek bilmeyen arzulara sınır koyması, gerçekte bireysel özgürlüğün sınırlandırılması değil güvence altına alınmasını sağlamaktadır.¹⁴ Hegel'e göre objektif ahlaki zorunluluklardan doğan görevler, bireysel içgüdülerin ya da subjektif ahlaki iradenin sınırlandırılması olarak görülse de gerçekte birey, görevlerini yerine getirerek, olması gereken şey ile olması mümkün şey üzerine yaşadığı içsel ahlaki çatışmaların yarattığı baskıdan kurtularak özsel özgürlüğünü kazanır.¹⁵

Özerklik olarak özgürlüğe dair modern tartışmalarda İngiliz filozoflar Isaiah Berlin ve Thomas Hill Green'in negatif-pozitif özgürlük ayrımı üzerinden yaptıkları açıklamalar dikkat çekmektedir. ABD'de ekonomik ve sosyal hak kavramına yaklaşımı şekillendiren görüşlerin önemli bir kaynağı da özgürlüğün, negatif ve pozitif olarak kategorileştirilmesiyle ilgili olduğundan bu konuya ilişkin tartışmalar bu tez kapsamında önem taşımaktadır.

¹² J. J. Rousseau, 2012, *Toplum Sözleşmesi*, çev. V. Günyol, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 19.

¹³ L. Arnhart, *Platon'dan Rawls'a Siyasî Düşünce Tarihi*, çev. A. K. Bayram, Ankara, Liberte Yayınları, 2017, s. 248-249.

¹⁴ G. W. H. Hegel, *Tarih Felsefesi*, çev. A. Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınevi, 2006, s. 204.

¹⁵ ibid, s. 141, 204.

Berlin, özgürlük kavramının, tarihsel boyutuyla birlikte merkezi rol oynadığını düşündüğü siyasi iki anlamının, “negatif” ve “pozitif” kategorileri üzerinden anlaşılabilirliğini savunmuştur. Berlin’e göre “Bir kişinin başkalarının müdahalesi olmadan yapabileceğinin ya da olabileceğinin sınırlarını gösteren alan nedir” sorusuna verilecek cevap negatif özgürlükle ilgilidir. Bu bağlamda bir kişinin yapabileceği şeyi yapmak ya da olabileceği şeyi olmak konusunda engellenmemesi onun negatif özgürlüğüdür.¹⁶ “Bir kişinin yapabileceği ya da olabileceği şeyleri belirleyen kontrol veya müdahalenin kaynağı nedir ya da kimdir” sorusuna verilecek cevap ise pozitif özgürlükle ilgilidir. Yani negatif özgürlüğe ilişkin soru, gücün sınırlarıyla; pozitif özgürlüğe ilişkin soru, gücün kaynağıyla ilgili olarak görülebilir.¹⁷

Negatif özgürlük, engellerin, bariyerlerin ya da sınırlamaların olmamasıyken pozitif özgürlük, bir kişinin kendi hayatını kontrol edebildiği ya da temel amaçlarını gerçekleştirebildiği şekilde, hareket etme olanağına sahip olması ya da fiilen hareket etmesidir.¹⁸ Berlin pozitif özgürlüğü; bir kişinin kendi kendinin efendisi olması, hayatının ve hayatına dair kararların dışındaki güçlere değil kendine bağlı olması, başkalarının aracılığıyla olmaması, başkalarının iradesiyle değil kendi iradesiyle hareket edebilmesi, bir nesne değil özne olması, kendi düşüncelerine, amaçlarına ve tercihlerine uygun olarak özgür bir şekilde yaşayabilmesi olarak tanımlamaktadır.¹⁹

Diğer taraftan Green, Berlin’in sadece dışsal engelleri göz önünde tutmasını eleştirmiş; içsel engellerin de kişinin özgürlüğünü etkilediğini söyleyerek özerk olma anlamında pozitif özgürlük düşüncesini savunmuştur. Green’e göre özerklik olarak pozitif özgürlük; kişinin dürtülerinin, cehaletinin, hatalarının, şartlanmalarının veya

¹⁶ I. Berlin, “Two Concepts of Liberty”, *Four Essays on Liberty*, England, Oxford University Press, 1958, s. 3.

¹⁷ C. J. Galipeau, *Isaiah Berlin’s Liberalism*, Great Britain, Oxford University Press, 1999, s. 89.

¹⁸ I. Carter, “Positive and Negative Liberty”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. E. N. Zalta, 2018, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/liberty-positive-negative/> (10/01/2019)

¹⁹ Berlin, 1958, s. 8.

bağımlılıklarının kölesi olmadan kendini gerçekleştirmesidir.²⁰ Kavramsal olarak bir kişinin, başkalarının iradesinin öznesi olmadan, kendi dünyasının ve kendisinin efendisi olması anlamında özerkliğin negatif özgürlük ön şartına dayanması noktasında Green'in bir itirazı yoktur; negatif özgürlük özerkliğin gelişimi için önemlidir, çünkü baskıcı müdahaleye maruz kalarak kişinin başkasının iradesine tabi tutulması özerkliği temelinden sarsar.²¹ Green'in vurgulamak istediği, özgürlük için bir kişinin kendini gerçekleştirmek yolunda iradesini kullanabilmesi için sadece dışsal olanaklar ya da fırsatların yeterli olmayacağı ve bunun için içsel bir olanak olarak gerekli kapasiteye sahip olmasının önem taşıdığıdır.

Liberal düşünür Green gibi sosyalist düşünür Karl Marks da özgürlüğü kapasiteyle ilişkilendirmiştir. Marks, bir insanın arzu, yetenek ve becerilerine uygun olarak toplum içinde yaşayabilmesini yani kendini gerçekleştirip geliştirebileceği kapasiteye sahip olmasını “özgürlük” olarak görmektedir.²² Benzer şekilde bireylerin özgürleşmesinde kapasitelerinin önemli rol oynadığını düşünen Hint ekonomist ve filozof Amartya Sen, bir kişinin kapasitesini o kişinin istediği hayat tarzına ulaşma yolunda yararlanabildiği temel özgürlüklerle ilişkilendirmektedir.²³ Sen'e göre bireysel farklılıklar nedeniyle her bireyin iyilik hali ve özgürlüğe erişmek için gereksinim duyacağı kaynak niceliği farklıdır; aynı nicelikte kaynağa ve aynı kapasiteye sahip iki bireyin üreteceği iyilik hali dahi bireylerin bu iyilik hallerine ulaşmak için tercih edecekleri yöntemlere göre değişecektir.²⁴ Bu bakımdan bir kişinin “kapasitesi” o kişinin başarabileceği alternatif işlev bileşimleri, bireyin çeşitli yaşam tarzlarını gerçekleştirme özgürlüğüdür.²⁵ Berlin,

²⁰ G. F. Gaus, *Siyaset Kavramları ve Siyaset Kuramları*, çev. N. Akdere, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2016, s. 153.

²¹ A. Simhony, “Beyond Negative and Positive Freedom: T. H. Green's View of Freedom”, *Political Theory*, Vol. 21, No. 1, 1993, s. 48.

²² Y. Adugit, “Özgürlüğün Kısa Tarihi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:16, Güz 2013, s. 79-80.

²³ A. Sen, *Özgürlükle Kalkınma*, çev. Y. Alogan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004, s. 126.

²⁴ Bor Ekmekci, 2014, s. 57.

²⁵ Sen, 2004, s. 108.

kapasite yaklaşımının; özgürlüğü, özgürlüğün kullanılması için gereken koşullara indirgeyen bir yaklaşım olduğunu ileri sürerek eleştirmiştir.²⁶ Diğer taraftan, kişinin kendi kapasitesini geliştirdiği bir yaşam tarzının özgür yaşam olarak görülmesini eleştiren özerklik savunucuları da bulunmaktadır. Örneğin Joseph Raz'e göre özerk kişi kendi yaşamını inşa eden kişidir ve kendini gerçekleştirmeyi reddetmeyi seçebilir; bu özerklik görüşüne göre asıl önemli olan kişinin kapasitesini geliştirmesi değil, kapasitesini geliştirip geliştirmeyeceğine karar vermesidir.²⁷

1.1.2. Adalet Kavramı

Antik Yunan düşünürlerinden Platon, adaleti iyi bir yaşamla, adaletsizliği mutsuzluk ve sefaletle ilişkilendirmiştir; ona göre adaletsizlik toplumu ve insan ruhunu zayıflatıp kendisiyle çatışmaya sürükleyen bir iç uyumsuzluk yaratmaktadır.²⁸ Platon'a göre adalet; ideal devletin üç temel erdemi ölçülülük, cesaret ve bilgeliğin siyasi yapıda büyümesini sağlayan ve kendisi var oldukça bu erdemleri koruyan en önemli erdemdir.²⁹ Platon, eşit olmayanlara eşit haklar verilmesini adaletsizlik olarak görmektedir.³⁰ Platon'un öğrencisi Aristoteles de adaleti, bireysel niteliklerine ve yeteneklerine uygun olarak herkese hak ettiğinin verilmesi biçiminde ifade etmiştir; bir başka deyişle, Platon gibi, adaleti eşitler arasında eşitliğin ve eşit olmayanlar arasında ise eşitsizliğin korunması olarak görmüştür.³¹

Aristoteles'e göre bütün erdemler arasında sadece adalet, bir tek onu taşıyan kişinin değil, diğer insanların da iyiliği içindir. Dolayısıyla adaletin diğer erdemlerden

²⁶ Galipeau, 1999, s. 97.

²⁷ J. Raz, *Özgürlük Ahlakı*, çev. G. Özturan, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016, s. 141, 184, 331, 364.

²⁸ R. C. Solomon, *Adalet Tutkusu: Toplum Sözleşmesinin Kökenleri ve Temelindeki Duygular*, çev. E. Altınay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004, s.103.

²⁹ Platon, *Devlet*, çev. N. Akbıyık, İstanbul, Lacivert Yayıncılık, 2009, s. 146.

³⁰ A. Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1995, s. 153.

³¹ M. A. Ağaoğulları, *Eski Yunanda Siyaset Felsefesi*, Ankara, V Yayınları, 1989, s. 243.

farkı, toplumsal ilişkilerde ortaya çıkmasından kaynaklanır; adalet, bireysel iyiliğin ötesinde tüm toplumun iyiliği için gereklidir.³² Diğer taraftan, Aristoteles adaleti “hak” kavramı ile temellendirerek Platon’dan farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Aristoteles’e göre hakkaniyet bir eşitlik hali ve eşitlik de bir orta olma hali olduğundan, hak ve buna bağlı olarak adalet de bir orta olma halidir; ancak doğru orantının olduğu yerde hakkaniyet vardır.³³ Aristoteles’in düşüncesinde ortanın bulunması için bazen geometrik ortalama bazen aritmetik ortalama bakmak gerekir. Aristoteles bu iki tür ortalama ile ilgili olarak “dağıtıcı” ve “denkleştirici” olarak nitelendirdiği iki tür adalet kavramı geliştirmiştir.

Dağıtıcı adalet; mallar, yönetim hakkı, onur gibi toplumsal ortak değerlerin dağıtımında hakkaniyetin sağlanmasına ilişkindir. Hakkaniyet, bütünler arası ilişkilerle parçalar arası ilişkileri uyarlamanın geometrik ortalama ile ve dağıtılacak şeyin telosuna³⁴ bakılarak herkesin hak ettiği oranda dağıtılacak şeyden pay almasıyla sağlanır. Bu bağlamda eşitlik, aynı koşullarda olanlara aynı hakların sağlanmasıdır. Dağıtım sonrası çıkan haksızlıkları düzeltmek içinse denkleştirici adalet gereklidir. Denkleştirici adalette aritmetik ortalama önem kazanır ve adaletin sağlanması için daha fazla sahip olandan neyin ne kadar alınması, daha az sahip olana ise neyin ne kadar verilmesi gerektiğinin bilinmesi gereklidir.³⁵ Bu adalet türü, bir hukuki ilişkinin taraflarının eşit muamele görmesini gerektirmektedir.³⁶ Adaletle ilişkin kuramların temelini atan bu iki büyük düşünürün kuramlarından da görüldüğü üzere adaletle ilgili ana sorun, eşitliği ve eşitsizliği meydana getiren şeyin ne olduğuna ilişkin sorundur.³⁷

³² Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, çev. F. Akderin, İstanbul, Say Yayınları, 2014, s. 107.

³³ *ibid*, s. 110.

³⁴ Aristotelesçi düşüncede telos; bir şeyin kendi içindeki amacı, varlık nedenidir.

³⁵ Ö. Osmanoğlu, *Ortaçağ Siyaset Felsefesinde Adalet*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. 41.

³⁶ Güriz, 2009, s. 161.

³⁷ Urhan, 2016, s. 104.

Günümüzde eşitlik/eşitsizlik sorunu daha çok toplumsal alandan kaynaklanan bir sorun olarak görülmekte ama bu soruna çözüm hukuki alanda aranmaktadır. Montesquieu bu durumu insanların doğuştan eşit olsalar da toplumun onlardan bu eşitliği çaldığını, insanların toplum içinde kaybettiği eşitliklerini kanunlar sayesinde geri kazanabildikleri şeklinde ifade etmiştir.³⁸ Bu bakış açısının bir uzantısı olarak, İngiliz Ampirist David Hume adaleti; insanların içinde bulunduğu koşullar, ilişkiler ve ortaya çıkan ihtiyaçlardan doğmuş insan icadı yapay bir erdem olarak görmektedir ve ona göre adalet erdeminin kuruluşunda rol oynayan yarar bireysel iken erdemin ahlaki tasdiğinde rol oynayan yarar ise kamusaldır.³⁹

İskoç filozof Adam Smith de Hume'un düşünceleriyle örtüşen bir şekilde adalet kavramını açıklamıştır. Smith'e göre hem doğaları gereği içlerinde toplum sevgisi taşımalarından hem de kendi iyilikleri için toplum halinde yaşamalarının faydalı olacağının bilincinde rasyonel varlıklar olmalarından ötürü insanlar, adalet erdeminde uymanın içsel zorunluluğunu hissetmekte ve adalet kanunlarına uymayanların cezalandırılmasını dışsal bir zorunluluk olarak kabul etmektedirler.⁴⁰ Ayrıca, Smith'e göre adalet, toplumsal birlikteliğin ana direğidir ve onun yokluğunda toplum ve devlet parçalanacaktır ki bu durum kimsenin yararına olmaz.⁴¹

Mill ise adaletin bireysel haklarla olan ilişkisini vurgulamış ve adaletin temelini sosyal faydaya dayandırmıştır.⁴² Mill'e göre adalet, ortak mutluluğun temel öğelerini ilgilendiren ahlaki, zorlayıcı ve zorunlu kurallardır.⁴³ Mill, sosyal adalet kavramını

³⁸ Montesquieu, 2018, s. 176.

³⁹ D. Hume, *A Treatise of Human Nature*, ed. L.A. SelbyBigge, London, Edinburgh ve New York, Oxford at the Clarendon Press, 1896, s. 477, 499-500.

⁴⁰ A. Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, ed. S. M. Soares, MetaLibri Digital Library, 2006, s. 79.

⁴¹ ibid, s. 78.

⁴² M. Usami, "Politika Olarak Hukuk: Adalet ve Yarar", çev. Ş. Şahin Ceylan, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:61, Sayı:2, 2012, s. 436.

⁴³ Vergara, 2006, s. 157.

kullanan ilk düşünürlerdendir.⁴⁴ Mill'e göre daha yüksek bir görev yasaklamadığı sürece bizden eşit ölçüde iyi davranış görmeyi hak etmiş herkese eşit ölçüde iyi davranmalıyız ve toplum da kendisinden eşit ölçüde iyi muamele görmeyi hak edenlere eşit ölçüde iyi muamele etmelidir; bu ölçüt, tüm kurumların ve erdemli vatandaşların dikkat etmesi gereken sosyal ve dağıtıcı adaletin en yüksek soyut standardıdır.⁴⁵ Diğer taraftan Hayek'e göre adalet, sadece bireysel davranışların sonuçlarına uygulanan bir değer ölçüsü olduğundan bilinçli bir varlık olmayan toplumun adaletsizlikten ötürü sorumlu tutulması ve kendiliğinden bir düzen olan sosyal süreçlerin sonuçlarının adalet açısından teste tabi tutulması doğru değildir.⁴⁶

ABD'li hukukçu Hans Kelsen'e göre adalet, insanlar arası ilişkileri herkesin tatmin olacağı şekilde düzenlemiş bir toplumsal düzende mümkündür; adalet, toplumsal bir mutluluktur, insanın yalnız başına değil de bir toplum içinde ulaşabileceği, ancak toplumsal düzenin garanti edebileceği bir mutluluktur.⁴⁷ Bununla birlikte Kelsen'e göre adalet, toplumdan topluma değişebilen göreceli bir kavram olduğundan mutlak ve objektif bir adalet tanımı yapılamaz.⁴⁸ Keza Marks'a göre de toplumda üretim ilişkilerinin ve güçlerinin yarattığı her karşıt grubun kendi yaşamlarınca şekillenen karşıt adalet tasarımları vardır ve toplumların adalet alanında bir konsensusa ulaşması beklenemez.⁴⁹ Bu bakış açısında evrensel insan değerleri, tek bir adalet fikri üretememekte; adaletle dair beklentiler toplumdan topluma değiştiğinden bazı toplumlarda adil olarak görülen şeyler diğer toplumlarda adaletsiz görülebilmektedir ve adalet talepleri tarihe ve koşullara göre değişebilmektedir.⁵⁰ Bu yaklaşım karşısında, adaletle dair evrensel ilkeler olabileceği

⁴⁴ F. A. Hayek, *Hukuk, Yasama ve Özgürlük, Cilt II: Sosyal Adalet Serabı*, çev. M. Erdoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995, s. 96.

⁴⁵ J. S. Mill, *Utilitarianism*, Kitchener, Ontario, Canada, Batoche Books, 2001, s. 59-60.

⁴⁶ S. Aktaş, *F. A. Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2000, s. 174.

⁴⁷ H. Kelsen, "Adalet Nedir?", çev. A. Acar, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2013/107, s. 432.

⁴⁸ ibid, s. 438.

⁴⁹ A. MacIntyre, *Erdem Peşinde: Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*, çev. M. Özcan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 371.

⁵⁰ J. Gray, *Liberalizmin İki Yüzü*, çev. K. Değirmenci, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, s. 24.

fikriyle Rawls'un inşa ettiği adalet kuramı ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

1.1.3. Eşitlik Kavramı

Adaletin aksine eşitlik basit bir fikir gibi görünmektedir. Canlı veya cansız varlıkların ağırlık, uzunluk, kapladığı alan gibi nesnel özelliklerini ölçmeye yönelik yöntemler ve araçlar vardır; bunlar sayesinde bu varlıkların nesnel anlamda eşit olup olmadığı bir tür puanlama sistemiyle ortaya çıkarılabilir. Bununla birlikte iki varlığın bir konuda eşit olduğunu söylemek onların özdeş ya da tamamen aynı olduğunu söylemek anlamına gelmeyecektir. İnsanlar söz konusu olduğunda ise eşitliği ölçmek bu kadar basit değildir. İnsanlar bakımından önemli olan imtiyazsız bir eşitlik halidir ki bu eşitlik anlayışı puana dayalı eşitlik anlayışından çok daha kapsamlı ve karmaşıktır.⁵¹ İnsanların imtiyazsız eşitlik halleri varlıksal eşitlik, fırsat eşitliği, koşullarda eşitlik ve sonuçlarda eşitlik üzerinden açıklanabilir.⁵²

İnsanlar arasında varlıksal eşitlik olduğu fikri, metafiziksel bir eşitlik anlayışdır. Her ruhun tanrının gözünde eşit değerde olması, önceki bölümlerde söz edilen Kant'ın insanların ahlaki eşitliği anlayışı ve insanların sadece insan olmaları bakımından özce eşit olduklarını ileri süren doğal hukuk savları, bu eşitlik anlayışının görünümleridir.⁵³ İnsanların varoluşundan kaynaklanan bu eşitlik hali, ahlaki eşitlik olarak da nitelendirilebilir ve herkesin seçme ve seçilme hakkı sahibi olması anlamında politik eşitlik hali, ahlaki eşitlik halinin kabul edilmesinin politik alandaki sonucu olarak görülebilir.⁵⁴

⁵¹ Gaus, 2016, s. 228.

⁵² B. Turner, *Eşitlik*, çev., B. S. Şener, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, s. 35.

⁵³ A. Flew, "The Procrustean Ideal: Libertarians v. Egalitarians", *Against Equality: Readings on Economic and Social Policy*, W. Letwin (ed.), London, The Macmillan Press Ltd, 1983, s. 149-150.

⁵⁴ N. Ashford, *Özgür Toplumun İlkeleri*, çev. C. Madenci, Ankara, Liberte Yayınları, 2011, s. 35-36.

Varlıksal eşitlik anlayışına kıyasla fırsat eşitliği kavramı çok daha yeni bir kavramdır. Amerikan değerlerine en uygun eşitlik anlayışı olarak da görülebilecek fırsat eşitliği kamusal iş, pozisyon ve statülerin hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın herkese açık olması ve bu konumlara gelinmesinin nesnel kriterlere bağlanmasıdır. Modern fırsat eşitliği savunucuları sadece kamusal iş olanaklarının herkese açık olmasının yeterli olmayacağını, insanların özel sektörde de hiçbir ayrımcılığa uğramadan kariyerlerinde yükselebilmesi gerekliliğini vurgularlar.⁵⁵

Fırsat eşitliği tüm bireylerin kapasitelerini gerçekleştirmelerine, ekonomiye ve topluma katkı sağlamalarına olanak verecek belirli sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal şartların sürekli olarak sağlanmasını gerektirir.⁵⁶ Dolayısıyla fırsat eşitliği kavramı, koşullarda eşitlik fikriyle yakından ilişkilidir ve bir yere kadar, yarışa katılanların aynı noktadan ve aynı şartlar altında yarışa başlamalarının sağlanması anlamında koşullarda eşitlikten ayrı tutulamaz.⁵⁷ Diğer taraftan kişiden kişiye değişen yetenek, zekâ gibi özellikler ile kişisel özelliklerden bağımsız olan şans gibi dışsal faktörler sebebiyle herkes her konuda aynı sonuçlara ulaşmamakta, örneğin her gün sekiz saat çalışan her insan aynı geliri elde edememektedir. İşte bu durumu bertaraf etmek için yasal düzenlemeler yaparak ya da siyasal araçları kullanarak eşitliğin sağlanmasına yönelik sav ise sonuçlarda eşitlik anlayışını yansıtmaktadır.

Günümüzde insanların imtiyazsız eşitliği kapsamında -her ne kadar vatandaş olmayanların ayrımcılığına maruz kalmasının gizli bir kabulünü içerdiğinden tam bir imtiyazsız eşitlik anlayışı olarak görülemeyecek olsa da- eşit yurttaşlık anlayışı da önem arz etmektedir. Vatandaşlık eşitliği düşüncesine göre kamu görevlilerinin insanlara eşit bir şekilde muamele etmeleri, bir grup vatandaşı diğerleri karşısında kayırmamaları ve

⁵⁵ Gaus, 2016, s. 274.

⁵⁶ "Social Justice in an Open World: The Role of the United Nations", United Nations, 2006, s. 15, <http://www.un.org/esa/socdev/documents/ifsd/SocialJustice.pdf> (30/07/2018)

⁵⁷ Turner, 2013, s. 37.

bir vatandaşa başkalarından farklı bir muamelede bulunulacaksa bunun genel kamu ölçütlerine başvurularak yapılması gerekir.⁵⁸

Vatandaşlığın sivil, siyasal ve toplumsal yönleriyle vurgulanması vatandaşlık eşitliği anlayışına üç boyut kazandırmıştır. Sivil yurttaşlık anlayışında bireyin sadece hukuki statüsüne göre hukuki muamele görmesi anlamında kanunlar önünde eşitlik, eşit temel özgürlük, özel mülkiyet hakkı vurgulanırken; siyasal yurttaşlık anlayışında seçimlerde eşit söz hakkı, eşit oy, seçme, seçilme hakkı vurgulanmaktadır.⁵⁹ İnsanlara eşit muamelede bulunmanın eşit kaynak ya da eşit refah sağlamak anlamına geldiğini düşünenler içinse toplumsal yurttaşlık anlayışı önem taşımaktadır. Toplumsal yurttaşlık, ekonomik ve toplumsal refah haklarının garantörü sıfatıyla refah devletinin kurumsal aygıtlarının bulunmasını gerektirir.⁶⁰ Bu kapsamda tüm yurttaşların eşit sosyal statüye sahip olmasını amaçlayan toplumsal eşitlik anlayışı, ekonomik eşitlik ve dolayısıyla dağıtımda eşitlik anlayışını beraberinde getirmektedir. Dağıtımda eşitlik ise çok farklı alanlarda eşitlik arayışına kapı aralamaktadır.

Dağıtımda eşitlik söz konusu olduğunda refah ve kaynak dağıtımında eşitlik arayışları sıklıkla tartışma konusu olmaktadır. Örneğin kaynaklarda eşitlik sağlayarak insanların eşitliğinin sağlanabileceğini savunanlar olabilir fakat kaynaklardan eşit pay aldıktan sonra o kaynakları tatminkâr bir yaşam inşa etmek için ne şekilde kullanacağı tamamen bireyin tasarrufunda olduğundan kaynak dağıtımında eşitliğin refah bakımından ne düzeyde eşitlik getireceği belirsizdir. Dağıtımda adaletin ne olması gerektiği konusunda görüşlerin insandan insana değişeceği de göz önünde bulundurulursa bu

⁵⁸ Gaus, 2016, s. 269.

⁵⁹ Turner, 2013, s. 22.

⁶⁰ ibid, s. 23.

yöntemle herkes tarafından uygun görülecek bir eşitlik düzeyine ulaşılması oldukça zor bir ihtimaldir.⁶¹

İnsan hakları söz konusu olduğunda ise temel hak ve özgürlüklerde eşitlik, eşit ilgi ve saygı görme hakkı, insanların doğuştan ve varlıksal olarak eşitliği anlayışı ön plana çıkar. Uluslararası insan hakları belgelerinin özünde yer alan en öncelikli eşitlik ilkesi, her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılarak tüm bireylerin temel özgürlükleri ile medeni ve siyasi haklarına eşit olarak saygı gösterilmesidir.⁶² İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, bu anlayışı yansıtan maddelerle başlamaktadır. Beyanname'nin 1. maddesinde bütün insanların onur ve haklar bakımından eşit doğdukları; 2. maddesinde ise herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer herhangi bir görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğuştan edindikleri statü ya da başka statüler sebebiyle hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın Beyanname ile ilan olunan bütün haklardan ve özgürlüklerden yararlanabileceği ifade edilmektedir. Beyanname'de ayrıca, kanun önünde eşitliğe ve herhangi bir ayrım gözetilmeksizin kanun tarafından eşit olarak korunma hakkına (madde 7), ülkesinin kamu hizmetlerine eşit biçimde girme hakkına (madde 21), eşit iş için eşit ücret alma hakkına (madde 23) ve yükseköğretimin yeterlilik esasıyla herkese eşit bir şekilde açık olmasına (madde 26) ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır.

1.1.4. Hak Kavramı ve İnsan Hakları

ABD'li hukukçu Wesley Newcomb Hohfeld'e göre hak kavramı, en geniş anlamıyla alacak, imtiyaz, yetki veya dokunulmazlık sağlayan herhangi bir yasal avantajı; en dar anlamıyla bir yükümlülüğün bağlaştığı⁶³ olarak bir alacağı ifade etmektedir.⁶⁴

⁶¹ R. Dworkin, "What is Equality? Part 1: Equality of Welfare", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 10, No. 3., 1981, s. 198.

⁶² "Social Justice in an Open World: The Role of the United Nations", United Nations, 2006, s. 15, <http://www.un.org/esa/socdev/documents/ifsd/SocialJustice.pdf> (30/07/2018)

⁶³ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğüne göre "bağlaştık" kelimesi sonuç, sebep gibi birbiriyle sıkı sıkıya bağlı olmayı ve karşılıklı bağımlılığı ifade etmektedir. Bkz. <http://www.tdk.gov.tr/> (30/07/2018)

⁶⁴ W. N. Hohfeld, "Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning", *The Yale Law Journal*, Vol. 26, No. 8, Jun., 1917, s. 717.

Doğal hukukçular Hugo Grotius ve Samuel Pufendorf hak kavramını, hukuk düzeninin sahibine tanıdığı bir yetki olarak tanımlamışlardır; Alman hukukçu Friedrich Carl Savigny'ye göre hak, kişinin irade gücünden kaynaklı ruhsal bir fenomendir; bir başka Alman hukukçu Rudolf Jhering ise hakkın, hukuk tarafından korunan bir menfaat olduğunu savunmuştur.⁶⁵ Bu yaklaşımları bir arada düşünürsek, hak kavramını kişilerin iradelerine uygun şekilde hukuk düzeni tarafından korunmasına yetki verilen bir menfaat olarak tanımlayabiliriz.

Diğer taraftan, hukukun fizikötesi kavramlardan arındırılarak bilimsel bir temele dayandırılması gerekliliğini savunan Amerikan Hukuki Realizm akımının temsilcilerinden Oliver Wendell Holmes'e göre haklar hayali tasarımlardır ve ancak mahkemelerin yorumladıkları şekilde gerçeklik kazanabilirler.⁶⁶

Gerçekten de günümüzde haklar ancak yasal bir sistem içinde anlam kazanabilmektedir. Bununla birlikte kabul edilmelidir ki, gerçekleştirilmelerinde hukuk kurallarının önemi büyük olsa da hak kavramının yürürlükteki hukuka indirgenemeyecek pek çok yönü bulunmaktadır. Özellikle insan hakları söz konusu olduğunda hak kavramının metafiziksel kökenleri dikkat çekmeye başlamaktadır.

Hakların özel bir grubu olan insan hakları, gücünü kanunlardan çok insanın sahip olduğu ahlaki değerden almaktadır. İnsan haklarının diğer bütün hak iddialarına karşı özel bir ağırlığı vardır ve ancak çok güçlü gerekçelerle sınırlanabilecekleri kabul edilir.⁶⁷ İnsan haklarının korunması, hukuki bir yükümlülüğün ötesinde, evrensel etik bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu anlayışın temellerinin doğal hukuk kuramcıları ile Aydınlanma Çağı düşünürleri tarafından atıldığı söylenebilir. Bu bağlamda, Kant'ın insan değerliliğini

⁶⁵ Güriz, 2009, s. 120-122.

⁶⁶ O. W. Holmes, *Collected Legal Papers*, 1920, s. 168 ve sonrasında aktaran A. Güriz, *Hukuk Felsefesi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2009, s. 129.

⁶⁷ M. Freeman, *İnsan Hakları: Disiplinlerarası Yaklaşım*, çev. A. E. Koca ve A. Topçubaşı, Ankara, Birleşik Yayınları, 2008, s. 70.

ve özgür iradeyi merkeze alan zorunlu bir ahlak yasası öngördüğü kuramının Aydınlanma Çağı'nın insana insan olduğu için değer verilmesi gerekliliğini vurgulayan hümanizmine ve bu vesileyle hümanizmin günümüzdeki bir görünümü olan insan hakları anlayışına önemli katkısı olmuştur.

Kant'a göre ahlak metafiziğinin temelinde insanın değerliliği vardır; insanlar, şeyler gibi fiyatlanarak ikame edilebilir varlıklar değildir, onların her biri eşdeğerleri olmayan kendinde bir değerdir.⁶⁸ Kant, her bir insanın kendinde bir amaç olduğu gerçeğine uygun olarak insanların eylemlerde bulunması gerekliliğini evrensel bir ahlak yasası olarak görmüştür; insanlar birbirlerini araç gibi gördüklerinde birbirlerinin haklarını çiğnemeye kalkışır ki, bu durum kimsenin hakkının güvende olmadığı bir ortam yaratacağından, son tahlilde kimsenin çıkarlarına uygun olmayacaktır.⁶⁹ Kant'ın düşünceleri vazgeçilmez ve eşit temel haklar düşüncesini de temellendirmektedir. Kant'a göre akılları ve özgür iradeleriyle bir ahlaki tercih kapasitesine sahip olduklarından insanlar, diğer varlıklardan farklı olarak onur sahibidirler ve bu sebeple eşit olarak saygı ve muamele görmeyi hak ederler. Bu bağlamda, insanların eşit olarak saygı ve muamele görmelerini teminat altına alan eşit temel haklardır. Dolayısıyla temel hakların moral bir mübadele değeri bulunmaz; insanların insanlıkları ve insanlıklarını koruyan hakları hiçbir şekilde pazarlık konusu olamaz; örneğin bir insanın özgürlük kapasitesinden vazgeçmesi gönüllü bir şekilde de olsa ahlaki bakımdan geçersizdir, çünkü bu davranış bireyin kendi insanlığına saygı göstermez.⁷⁰

Hak kavramına dair bir diğer yaklaşım da ödev kavramıyla ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Önceki bölümlerde de açıklandığı üzere Hegel bir yandan özgürlük için

⁶⁸ O. Ürek, "Kant'ta Etik Değerler Olarak Özgürlük ve Saygı", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 13, 2007/2, s. 195.

⁶⁹ I. Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İ. Kuçuardi, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002, s. 46-47.

⁷⁰ S. Freeman, "İlliberal Liberteryenler: Liberteryenizm Niçin Liberal Bir Görüş Değildir?", çev. A. Yayla, *Liberal Düşünce*, Yıl 16, Sayı 64, Güz 2011, s. 8.

ödevlerin yerine getirilmesinin önemini vurgulamış, bir yandan da haklar ile ödevlerin özdeş olduklarını öne sürmüştür. Hatta Hegel'in düşüncesinde ödevler, bireyin bir hak sahibi olmasının ön şartı gibidir ve gerçek özgürlük de kişinin siyasal ve sosyal ödevlerini yerine getirmesiyle sağlanır. Hegel'e göre objektif ahlak kurallarına uygun olarak bir insanın hakları olduğu ölçüde görevleri, görevleri olduğu ölçüde de hakları vardır; bu durumun hukuktaki görünümü bir kişinin bir hakkına karşılık, bir başkasının bir görevinin bulunmasıdır.⁷¹ Bu bakımdan Hegel bireysel hakların siyasal ödevler pahasına yüceltilmesinin gerçek özgürlüğe zarar verdiğini söylemiştir.⁷²

Kant, hak kavramını ahlaki bir kategori olarak; Hegel ise siyasal ve sosyal bir ödev olarak değerlendirmiştir. Hakların düşünürler tarafından farklı değerlendirme ölçütleri kullanılarak farklı kategoriler altında açıklanma çabası, insan hakları söz konusu olduğunda, daha da göze çarpmaktadır. Özellikle negatif-pozitif hak ayrımı, çoğu düşünür tarafından insan haklarının medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak kategorileştirilmesine bir gerekçe olarak sunulduğundan önem taşımaktadır.

Önceki bölümlerde açıklanan negatif-pozitif özgürlük anlayışı ile negatif-pozitif hak ayrımının mantıksal temelleri örtüşmektedir. Özgürlüğe ilişkin ayrıma benzer şekilde, müdahale etmemeyi gerektiren haklar “negatif”, değerli bir şeyin bir kişi veya kurum tarafından sağlanmasını gerektiren haklar ise “pozitif” haklar olarak nitelendirilmektedir.⁷³ Bu kapsamda, haklarının korunup gerçekleştirilmesi için bireylere müdahale etmemesi ya da olanak sunması, destek vermesi gereken esas özne devlet olduğundan bu sınıflandırma, birey-devlet ikiliğiyle ilişkilendirilmektedir. Buradan hareketle Alman hukukçu Georg Jellinek, devlet müdahalesinin olmamasıyla gerçekleşen

⁷¹ Hegel, 2006, s. 144.

⁷² Arnhart, 2017, s. 250.

⁷³ L. E. Lomasky, “İki Liberalizm Anlayışı”, çev. M. Erdoğan, *Liberal Düşünce*, Cilt: 12, No: 45, Kış-Bahar 2007, s. 27.

hakları negatif statüde; devlet müdahalesi aracılığıyla gerçekleştirilebilen hakları pozitif statüde; devlete hem negatif hem de pozitif edimler yükleyen ve iktidar mekanizmalarına, siyasal ve kamusal yaşamın karar alma süreçlerine katılımı mümkün kılan hakları ise aktif statüde görmüştür.⁷⁴

Bu yaklaşımın insan haklarına yansımaları ise kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, dernek kurma hakkı gibi hakları kapsayan medeni ve siyasi hakların negatif hakları temsil ettiği; sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, barınma hakkı, adil ücret hakkı, eğitim hakkı gibi hakları kapsayan ekonomik ve sosyal hakların ise pozitif hakları temsil ettiği iddiasıdır. Bu iddia çerçevesinde medeni ve siyasi hakların insanın olanaklarının gerçekleştirilebilmesiyle doğrudan doğruya ilgili taleplerden; ekonomik ve sosyal hakların ise bu olanakların geliştirilip korunması için gerekli önkoşullara ilişkin taleplerden doğduğu düşünülmektedir.⁷⁵ İlk türden hakların korunması için devlet hem kendisinin hem de diğer insanların hak öznesi kişiye dokunmamasını sağlamak durumundadır; diğer türden haklarda devletin rolü, olası müdahaleleri engellemek ya da yapılmış müdahalenin sonuçlarını düzeltmek değil, doğrudan düzenleme yapmaktır.

Diğer taraftan, bu sınıflandırmanın doğruluğu konusunda insan hakları alanında bir uzlaşmaya varılmamıştır. Örneğin, ABD’li filozof Henry Shue negatif ve pozitif haklar ayrımının, medeni ve siyasi haklar ile ekonomik ve sosyal haklar arasındaki ayrıma tekabül etmediğini düşünmektedir.⁷⁶ İnsan hakları alanındaki çalışmalarıyla ünlü bir diğer ABD’li filozof Jack Donnelly de bu ayrımın bütün insan haklarının karşılıklı bağımlılığı ve bölünmezliğini kavramak konusunda elverişli bir teori sunmadığını

⁷⁴ B. Algan, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2007, s. 38, 48.

⁷⁵ İ. Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, Türk Felsefesi ya da Simurg Dizisi: 8, 2007, s. 4, 6.

⁷⁶ H. Shue, 1996, *Basic Rights: Subsistence, Affluence, and U.S. Foreign Policy*, New Jersey, Princeton University Press, s. 36.

vurgulamıştır.⁷⁷ Shue ve Donnelly, uygulamada negatif hak olarak görülen haklar için de devletin pozitif önlemler alması ya da pozitif hak olarak görülen haklar için de devlet müdahalesinin sınırlandırılması gerekebileceğine dikkat çekmişlerdir. Örneğin tipik bir negatif hak olarak işkenceye karşı korunma hakkının, devletin kişisel özgürlük ve vücut bütünlüğüne müdahaleden kaçınmasından daha fazla bir şey gerektirmeyeceği savunulsa da bu hakkın güvence altına alınması için polisin ve güvenlik güçlerinin eğitim ve denetimi ile ilgili ciddi pozitif programların hayata geçirilmesi, dolayısıyla devlet tarafından düzenleme yapılması gerekmektedir.⁷⁸

Negatif-pozitif hak ayrımı, medeni ve siyasi haklar ile ekonomik ve sosyal hakları iki farklı hak kategorisi olarak ele almak isteyenler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Ayrıca, ilerleyen bölümlerde açıklanacağı üzere Birleşmiş Milletlerin bu haklara dair iki farklı uluslararası insan hakları sözleşmesi ilan etmesiyle sonuçlanan tarihsel ve siyasal gelişmeler de bu hakların ayrıştırılmasında önemli düzeyde etkili olmuştur. Hatta medeni ve siyasi hakların tarihsel olarak ekonomik ve sosyal haklardan önce kabul edilmiş olması; medeni ve siyasi hakların birinci kuşak haklar, ekonomik ve sosyal hakların ise ikinci kuşak haklar olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.

Gerçekten de tarihsel bağlamda medeni ve siyasi hakların temeli kapitalist üretim sistemleri ortaya çıkmadan önce verilen hak mücadelelerinde atılmışken; ekonomik ve sosyal haklar, piyasa özgürlüklerinin yol açtığı korkunç eşitsizliklere ve sömürüye karşı, siyasi hakların kullanımı, grevler ve toplumsal mücadeleler yoluyla kazanılmışlardır.⁷⁹ Bununla birlikte farklı tarihsel, sosyal ve ekonomik koşullar altında bu haklara ilişkin

⁷⁷ J. Donnelly, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, çev. M. Erdoğan ve L. Korkut, Ankara, Yetkin Yayınları, 1995, s. 46.

⁷⁸ ibid, s. 43.

⁷⁹ J. Tully, “İnsan Hakları Geleneği”: *İnsan Hakları, İnsan Haysiyeti ve Kozmopolit İdealler*, çev. A. E. Pilgir, der. M. Lutz-Bachmann ve A. Nascimento, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 161-162.

taleplerin ortaya atılmış olması, “insan hakları” kapsamında bu haklara farklı düzeyde değer ve öncelik verilmesini gerektirmemektedir.⁸⁰

Ekonomik ve sosyal hakların, medeni ve siyasi haklardan farklı olarak, yargısal anlamda savunabilir olmadığı; gerçekleştirilmesi için devlet tarafından pozitif eylemlerde bulunulmasına ve harcama yapılmasına gereksinim duyulduğu ve Magna Carta gibi temel insan hakları belgeleriyle kurumsallaşmış medeni ve siyasi haklar karşısında ikincil sırada yer aldığı iddia edilmektedir.⁸¹ Ayrıca Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin “ekonomik ve sosyal hakların, devletin sahip olduğu kaynaklara bağlı olarak aşamalı şekilde gerçekleştirmesine” dair söylemi de bu hakların esasında insan hakkı olmadığı ya da medeni ve siyasi haklar karşısında ikincil öneme sahip haklar olduğu görüşünü savunanlar tarafından kullanılmıştır. Söz konusu Sözleşme’de yer alan düzenlemelerin esasında bu şekilde yorumlanamayacağı ilerleyen bölümde ele alınacak Genel Yorumlardan anlaşılabacaktır. Günümüzde ekonomik ve sosyal haklar, medeni ve siyasi hakların bir uzantısından çok, en az onlar kadar değerli ve onların hayata geçirilmesinde adeta bir ön koşul olma özelliği taşıyan haklar olarak görülmektedir.

Haklar ve özgürlüklere dair negatif-pozitif ayrımının yarattığı görüş farklılıklarının liberalizm-sosyalizm tartışmaları üzerinden insan haklarına yansımaları bu tez kapsamında önem taşıdığından, ilerleyen bölümlerde ayrıca ele alınacaktır.

⁸⁰ A. Eide ve A. Rosas, “Economic, Social and Cultural Rights: A Universal Challenge”, eds. A. Eide, C. Krause ve A. Rosas, *Economic, Social and Cultural Rights A Textbook*, Dordrecht, Netherlands/Massachusetts, USA, Martinus Nijhoff Publishers, 1995, s.16.

⁸¹ Young, 2012, s. 5.

1.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme’de Ekonomik ve Sosyal Haklar

Uluslararası antlaşmalar, beyannameler gibi pek çok uluslararası belgede düzenlenmiş olmakla birlikte ekonomik ve sosyal hakların ele alınış şekilleri oldukça değişkendir; “sosyal haklar”, “ekonomik ve sosyal haklar” ve “ekonomik, sosyal ve kültürel haklar” kavramları çoğu zaman aynı anlamda kullanılmaktadır.⁸² Örneğin ülkemizde sosyal politika alanında önemli düzenlemelere imza atmış bilim insanı ve siyasetçi Cahit Talas kapsayıcı bir ifade olarak “sosyal haklar” deyişini kullanmıştır. Talas’a göre sosyal haklar; dar anlamda, ekonomik bakımdan zayıf olanların menfaat ve haklarının korunmasını, geliştirilmesini ve iş ilişkilerinde güç dengesini sağlamak için; geniş anlamda ise tüm halkın her alandaki yaşam düzeyini yükseltmek ve geliştirmek için devlet tarafından alınması gereken tedbirler bütünüdür.⁸³

Bu tez kapsamında söz konusu haklar, ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamda insanların, yaşamlarını bağımsız bir şekilde idame etmesine, kendini gerçekleştirme yolunda ya da seçtiği yaşam şekline uygun olarak özgürce ve hiçbir ayrımcılığa uğramadan kararlar alabilmesine ve aldığı kararlar doğrultusunda yaşamını geliştirebilmesine; ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin insan onuruna yaraşır şekilde düzenlenmesine yönelik insan hakları olarak görülmektedir.

Diğer taraftan söz konusu hakların kendi aralarında sınıflandırılması konusunda da öğretilerde bir uzlaşma oluşmamıştır. Örneğin Norveçli insan hakları hukukçusu Asbjørn Eide’ye göre sosyal hakların merkezinde yeterli yaşam düzeyine sahip olma hakkı vardır ve bu haktan yararlanabilmek için herkesin belirli ekonomik haklar ile geçim hakları

⁸² Algan, 2007, s. 25.

⁸³ C. Talas, *Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992, s. 61-62.

olarak nitelendirdiği belirli sosyal haklara asgari düzeyde de olsa erişmesi gereklidir.⁸⁴

Bu kapsamda Eide, yeterli beslenme, giyim, barınma, tıbbi bakım için gerekli koşullara sahip olma haklarını “geçim hakları”; mülkiyet hakkı, çalışma hakkı ve sosyal güvenlik hakkını olmazsa olmaz “ekonomik haklar” olarak görmektedir. Donnelly ise beslenme ve sağlık haklarını “geçim hakları”; sosyal güvenlik, çalışma, dinlenme gibi hakları ve sendikal hakları “ekonomik haklar”, eğitime ve aileye dair hakları “sosyal haklar” olarak sınıflandırmaktadır.⁸⁵

Öte yandan, Paul Hunt⁸⁶ iyi bir işe sahip olma, eşit işe eşit ücret, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları, adil ücret ve grev haklarını “ekonomik haklar” arasında sayarken; yeterli bir yaşama düzeyine sahip olma, barınma, beslenme, erişilebilecek en yüksek sağlık standardına sahip olma, eğitim ve sosyal güvenlik haklarını ise “sosyal haklar” arasında saymıştır.⁸⁷ Başka kaynaklarda çalışma, dinlenme, adil ücret, sosyal güvenlik ve sağlık hakları, sendikal haklar vb. “sosyal haklar” olarak nitelendirilirken, ticaret ve sanayi alanında çalışma ve sözleşme hakkı “ekonomik hak” olarak nitelendirilebilmektedir.⁸⁸ Bu tez kapsamında, hem ekonomik hem de sosyal boyutlarıyla ön plana çıkan haklar olan çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkı inceleneceğinden “ekonomik ve sosyal haklar” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

1.2.1. Genel Bilgiler

İnsan haklarına dair tüm dünyada bilinen temel uluslararası belgelerden İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Beyanname) 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler

⁸⁴ A. Eide, “Economic, Social and Cultural Rights as Human Rights”, eds. A. Eide, C. Krause ve A. Rosas, *Economic, Social and Cultural Rights A Textbook*, Dordrecht, Netherlands/ Massachusetts, USA: Martinus Nijhoff Publishers, 1995, s. 31.

⁸⁵ Donnelly, 1995, s. 45.

⁸⁶ 1999-2002 yıllarında Ekonomik ve Sosyal Haklar Komitesi’nde bağımsız bir uzman olarak çalışmış akademisyen.

⁸⁷ P. Hunt, *Social Rights Are Human Rights: But The UK System Is Rigged*, Centre for Welfare Reform, 2017, s. 11, <https://www.centreforwelfarereform.org/uploads/attachment/584/social-rights-are-human-rights.pdf> (16/11/2019)

⁸⁸ D. Tezcan, M. R. Erdem, O. Sancakdar ve R. M. Önok, *İnsan Hakları El Kitabı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011, s. 78.

(BM) Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. BM ve BM çatısı altındaki kuruluşların eş güdüm içerisinde çalışmalarını sağlama görevinden sorumlu denetim organı Ekonomik ve Sosyal Konsey'in⁸⁹ (Konsey) kurduğu İnsan Hakları Komisyonu,⁹⁰ Beyanname metninin hazırlık çalışmalarını yürütmüştür.

Uluslararası hukuk açısından antlaşma niteliğine haiz olmadığından Beyanname, taraf devletler için bağlayıcı değildir. Zaten Beyanname ile amaçlanan, insan hakları alanında devletlere birtakım yasal zorunluluklar getirmek değil, bu alanda ulaşılması temenni edilen hedefler ile insan haklarına dair, herkes tarafından kabul edilebilir, evrensel ahlaki ve siyasi ilkelerin ortaya koyulmasıdır.⁹¹ Gerçekten de Beyanname'de yer alan düzenlemeler, pek çok devlet tarafından insan hakları hukuku kurallarının kapsamının belirlenmesinde bir kriter olarak ele alınmış; hatta bu düzenlemelerin bir kısmı, zamanla örf ve adet hukuku niteliği kazanmıştır.⁹²

Beyanname'de yer alan maddelerin uygulanmasında yol göstermek ve mevcut uygulamaların geliştirilmesini sağlamak amacıyla BM tarafından bağlayıcı nitelikte olmayan çok sayıda tavsiye kararı yayımlanmış, uygulamanın gözetimi için denetim organları oluşturulmuş ve çeşitli uluslararası sözleşmeler yapılmıştır. Tüm bu düzenlemeler, insan hakları ihlallerini sona erdirmese bile insan haklarının uluslararası düzeyde korunması ve bu haklara saygı gösterilmesi konusunda genel bir oydaşmanın doğmasına katkıda bulunmuştur.⁹³ Diğer taraftan insan haklarına ilişkin daha önceki bildirilerde büyük oranda eksik olan ekonomik ve sosyal hakları içermesi bakımından

⁸⁹ Ekonomik ve Sosyal Konsey'in oluşumu, görev ve yetkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html#1h> (19/03/2019)

⁹⁰ İnsan Hakları Komisyonu, 1946 tarihli ilk Ekonomik ve Sosyal Konsey oturumunda kurulmuş olup günümüzde Konsey'in temel yardımcı organı konumundadır; bu Komisyona bağlı olarak çalışan belli konularda oluşturulmuş alt komisyonlar, özel raporörler, özel temsilciler ve çalışma grupları bulunmaktadır.

⁹¹ Freeman, 2008, s. 42.

⁹² Tezcan vd., 2011, s. 41-42.

⁹³ G. Alpkaya ve F. Alpkaya, 20. *Yüzyıl Dünya ve Türkiye Tarihi*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 157.

Beyanname yenilikçi bir belgedir.⁹⁴ Bu durum, tüm insan haklarının evrensel, bölünmez ve birbiriyle ilişkili olduğuna vurgu yapan ve ekonomik ve sosyal haklar sağlanmadan bireylerin pek çok medeni ve siyasi hakkını kullanmasının mümkün olmayacağına işaret eden bütüncül insan hakları yaklaşımının gelişmesine de katkı sağlamıştır.⁹⁵

Beyanname'nin⁹⁶ önsözünde, “korkudan ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğü ile ifade ve inanç özgürlüğünden yararlanacak olan insanların yer alacağı bir dünyanın kurulması, insanlığın en yüksek ortak amacı” olarak nitelendirilmektedir. BM üyesi devletlerin, egemenliği altındaki tüm insanlar için ve evrensel ölçekte insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesinin ve bunların etkin bir şekilde tanınip uygulanmasının ulusal ve uluslararası tedrici tedbirlerle sağlanmasına yönelik çabalarında Beyanname'yi genel standartları gösteren bir belge olarak benimsemeleri gerektiği de önsözde belirtilmiştir.

Beyanname'nin 1. maddesinde bütün insanların özgür ve onur ve haklar bakımından eşit doğdukları; 2. maddesinde ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da diğer herhangi bir görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğuştan edindikleri statü ya da başka statüler sebebiyle hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın herkesin, Beyanname'yle ilan edilen tüm hak ve özgürlüklerden yararlanma ve 3. maddesinde herkesin yaşama hakkına, özgürlüğe ve kişi güvenliğine hakkı olduğu ifade edilmektedir. Beyanname'nin 7. maddesinde, 2. maddede belirtilen ayrımcılık yasağını güçlendirmek üzere, herkesin kanun önünde eşit ve hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin yasal korumadan eşit olarak yararlanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

⁹⁴ Freeman, 2008, s. 45.

⁹⁵ Ü. Halatçı Ulusoy, “Uluslararası Hukuk Açısından Sosyal Hakların Yargılanabilirliği”, *Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları: Sosyal Haklar*, Ankara, TODAİE Yayını, No: 379, 2014, s.78.

⁹⁶ Beyanname'nin önsözü ve maddelerinin çevirisinde genel olarak şu kaynaktan faydalanılmıştır: M. S. Gemalmaz, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri: II: Cilt Uluslararası Sistemler*, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011.

Beyanname'nin 22. ile 27. maddeleri arasında ekonomik, sosyal ve kültürel haklar düzenlenmiştir. Bu kapsamda Beyanname'de sosyal güvenlik hakkına (22. madde); çalışma, işini serbest olarak seçme, adil ve elverişli çalışma koşullarına sahip olma, eşit iş için eşit ücret alma, sendikalara katılma, dinlenme gibi konulara ilişkin çalışma haklarına (23. ve 24. maddeler); tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi yeterli bir yaşama standardına sahip olmak bakımından gerekli haklara (25. madde); eğitim hakkına (26. madde) ve topluluğun kültürel yaşamına serbestçe katılma ve bilimsel ilerlemeleri ve bunun sağladığı olanakları paylaşma haklarına (27. madde) yer verilmiştir.

Beyanname'nin 22. maddesine göre toplumun bir üyesi olarak herkesin onuru ve kişiliğinin özgür gelişimi için vazgeçilmez olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını, ulusal çaba ve uluslararası iş birliği aracılığıyla ve her devletin kendine özgü teşkilatı ve sahip olduğu kaynaklara uygun olarak gerçekleştirme hakkı vardır.

Beyannamenin 29. maddesinde bireylerin de topluma karşı ödevleri bulunduğu belirtilmiş ve Beyanname'de yer alan hak ve özgürlüklerin hangi nedenlerle ve ne ölçüde sınırlanabileceği düzenlenmiştir. Buna göre hak ve özgürlükler sadece, başkalarının hak ve özgürlüklerinin gereğince tanınması, bunlara saygı gösterilmesi ve demokratik bir toplumda genel ahlakın, kamu düzeninin ve genel refahın meşru gereklerini karşılamak amacıyla ve ancak “kanun”la sınırlanabilir. Bu çerçevede, hak ve özgürlüklerin hiçbir şekilde BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamayacağı da belirtilmiştir.

Beyanname'nin 30. maddesine göre ise Beyanname'nin hiçbir hükmü, herhangi bir devlete, gruba veya kişiye, Beyanname'de düzenlenen hak ve özgürlükleri tahrip etmeyi amaçlayan herhangi bir faaliyette bulunma veya herhangi bir eylem yapma hakkını verecek şekilde yorumlanamaz.

Beyanname'nin 22 ile 27. maddeleri arasında sayılan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların hukuksal açıdan bağlayıcı bir belgede düzenlenmesi çalışmalarının bir sonucu olarak Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (Sözleşme) hazırlanmıştır.⁹⁷ Sözleşme,⁹⁸ 16 Aralık 1966 tarihinde⁹⁹ BM Genel Kurulu tarafından alınan bir kararla kabul edilmiş ve Sözleşme'nin 27. maddesi uyarınca 35 üye devletin onayının alınmasıyla 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, ekonomik ve sosyal haklar bakımından Beyanname'yi güncellemiş ve genişletmiştir.¹⁰⁰

Sözleşme'nin ¹⁰¹ girişinde, Beyanname'ye atıf yapılarak, “*medeni ve siyasi özgürlükler ile korku ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğünden faydalanan özgür insan idealinin ancak, her kişinin medeni ve siyasi haklarının yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından da yararlanacağı koşulların yaratılmasıyla gerçekleştirilebileceği*” belirtilmiştir.

Sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca Sözleşme'ye taraf olmuş her devlet, Sözleşme'yle tanınan hakların tam olarak gerçekleştirilmesini aşamalı bir şekilde temin etmek amacıyla hem kendi başına hem de -özellikle ekonomik ve teknik alanlarda- uluslararası yardımlaşma ve iş birliğine başvurarak, elverişli kaynaklarını en yüksek düzeyde kullanarak ve yasal düzenleme de dâhil her türlü uygun araçla, adımlar atmaya taahhüt eder. Ayrıca, taraf devletler bu hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuştan edindikleri statü ya da başka

⁹⁷ Algan, 2007, s. 176.

⁹⁸ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx> (18/03/2019)

⁹⁹ Aynı tarihte Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

¹⁰⁰ Young, 2012, s. 18.

¹⁰¹ Sözleşme'nin girişi ve maddelerinin çevirisinde genel olarak şu kaynaktan faydalanılmıştır: M. S. Gemalmaz, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri: II: Cilt Uluslararası Sistemler*, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011.

statüler sebebiyle herhangi bir türde ayrımcılık yapılmaksızın kullanılmasını sağlamakla yükümlüdür.

Sözleşme'nin 4. maddesinde, taraf devletlerin, Sözleşme'ye uygun olarak tanımış oldukları hakların kullanılmasını ancak kanunla belirlenen sınırlamalara uygun olarak ve bu hakların nitelikleriyle bağdaşan ölçüde ve yalnızca demokratik toplumun genel refahının artırılması amacıyla sınırlayabilecekleri belirtilmiştir. Bu kapsamda, devletlerin söz konusu hakların uygulanmasına yönelik tedbirler almak yerine kaynaklarını ekonomik kalkınmaya yoğunlaştırıp, sonra da, kıt kaynaklarını gerekçe göstererek bu hakların gerçekleştirilmemesini meşrulaştırmaya çalışmasının önüne geçmek bakımından, aşamalı gerçekleştirme vurgusu yerine 4. maddeye vurgu yapmanın, daha işlevsel olacağı savunulabilir.¹⁰²

Sözleşme'nin 5. maddesinde Sözleşme'deki hiçbir hükmün, herhangi bir devlete, gruba veya kişiye, Sözleşme'de tanınmış hakların ve özgürlüklerin herhangi birinin tahrip edilmesine yahut bu Sözleşme'de öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlandırılmasına yönelik herhangi bir faaliyete girişme ya da bir eylem yapma hakkını verdiği şeklinde yorumlanamayacağı belirtilmiştir.

Sözleşme'nin 16. maddesinde taraf devletler, Sözleşme'yle tanınan haklara riayet edilmesinin sağlanmasına yönelik almış oldukları önlemler ve kaydettikleri ilerleme hakkında rapor vermekle yükümlü kılınmışlardır. Anılan maddeye göre, bu kapsamda verilen bütün raporlar BM Genel Sekreteri'ne sunulacaktır; Genel Sekreter, bu raporların örneklerini, incelenmek üzere Konsey'e gönderecektir. Ayrıca Sözleşme'nin 21. maddesi uyarınca Konsey, taraf devletlerden ve uzmanlık kuruluşlarından bu kapsamda alınan bilgilerin özetlerini ve genel nitelikli tavsiyeleri içeren raporları Genel Kurul'a

¹⁰² Young, 2012, s. 106-107.

sunabilmektedir. Nitekim Sözleşme'nin 23. maddesine göre taraf devletler, "Sözleşme'de tanınan hakların gerçekleştirilmesi için yapılacak uluslararası faaliyetlerin; sözleşmeler yapılması, tavsiye kararlarının kabul edilmesi, teknik yardımda bulunulması ve ilgili hükümetlerle birlikte danışma ve inceleme amaçlı bölgesel ve teknik toplantılar yapılması gibi yöntemleri içerdiği hususunda mutabıktırlar."

Sözleşme'de ekonomik ve sosyal haklara dair açık bir tanım yoktur, bu hakların tanımlanması değil sayılması yolu tercih edilmiştir; ancak bu konuda yol gösteren pek çok belge¹⁰³ bulunmaktadır.¹⁰⁴ Bu kapsamda aşağıda ele alınacağı üzere Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin (Komite) genel yorumları¹⁰⁵ da önem taşımaktadır.

Bağımsız uzmanlardan oluşan bir denetim organı olan Komite, Konsey'e bağlı olarak 1986 yılında kurulmuştur. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanmasının izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin görevini daha etkili bir şekilde yerine getirebilmek için Konsey tarafından kurulan Komite, diğer BM denetim organları gibi bir sözleşme hükmüne dayanılarak kurulmuş bir yapı değildir.¹⁰⁶ Komite, kurulduğu tarihten bu yana Sözleşme'de yer alan hak ve hükümlerin anlamlarının ve uygulanmasının açıklığa kavuşturulmasında ve söz konusu hakların uygulanmasının denetimi ve geliştirilmesinde önemli katkı sağlamıştır.¹⁰⁷

¹⁰³ Bkz. 1986 yılında kabul edilen 'Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Uygulanmasına İlişkin Limburg İlkeleri' (*Limburg Principles on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*) <https://www.escri-net.org/resources/limburg-principles-implementation-international-covenant-economic-social-and-cultural> (19/03/2019)

¹⁰⁴ Halatçı Ulusoy, 2014, s. 76.

¹⁰⁵ Ekonomik ve Sosyal Haklar Komitesi'nin 1 ila 18 No.lu Genel Yorumlarının çevirisi için bkz. L. Uyar, *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

¹⁰⁶ İ. Dericiler Yücel, *Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri: Refah Devletin Krizi Ekseninde Bir İnceleme*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2014, s. 144.

¹⁰⁷ Young, 2012, s. 18.

Sözleşme’ye taraf tüm devletler, Sözleşme’de düzenlenen hakların uygulanmasına ilişkin olarak Komite’ye düzenli olarak rapor vermekle yükümlüdür. Komite bu raporları inceledikten sonra, “nihai gözlemler” olarak adlandırılan bir form şeklinde, kaygı ve tavsiyelerini taraf devletlere iletmektedir. Komite, 1988 yılından beri taraf devletlerin rapor sunma yükümlülükleri konusunda rehberlik etmek, mevcut raporların incelenmesi sonucunda elde edilen tecrübeyi aktarmak, Sözleşme’nin ileri düzeyde uygulanmasını desteklemek ve teşvik etmek amacıyla Sözleşme’nin maddeleri hakkında genel yorumlar çıkarmaya başlamıştır.¹⁰⁸

Gerçekten de bu yorumlar sayesinde yorumlanmasında ihtilaflar yaşanan Sözleşme hükümleri açıklığa kavuşturulmuş; ekonomik, sosyal ve kültürel haklara dair uygulamalar geliştirilmiştir. Bu kapsamda genel yorumlarda, Sözleşme’de bu hakların zaman içinde ve aşamalı bir gerçekleştirmesinin öngörülmüş olmasının, taraf devletlerin yükümlülüklerini anlamsız hale getirmediğine işaret edilmesi önemlidir.¹⁰⁹ Genel yorumlarda taraf devletlerin her koşulda, mevcut kaynaklarının elverdiği en yüksek düzeyde ve bu hakların mümkün olan en kısa sürede tam anlamıyla hayata geçirilmesi için gerekli, etkili ve uygun her türlü tedbiri ivedilikle alma yükümlülüğünü taşıdıkları belirtilmiştir. Taraf devletlerin, hakkın kullanılmasına yönelik doğrudan veya dolaylı müdahaleden kaçınmaları anlamında “saygı duyma”, üçüncü kişilerin müdahalelerini engellemek için tedbir alma anlamında “koruma” ve bu hakların tam anlamıyla hayata geçirilmesini sağlayan, kolaylaştıran ve geliştiren yasal, yargısal, idari, finansal ve benzeri her türlü tedbiri alma anlamında “yerine getirme” yükümlülüğü her daim vardır.¹¹⁰

¹⁰⁸ L. Uyar, *Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 127-128.

¹⁰⁹ Bkz. 14 No.’lu Genel Yorum 31. paragraf, 18 No.’lu Genel Yorum 20. paragraf, 19 No.’lu Genel Yorum 40. paragraf, 23 No.’lu Genel Yorum 50. ve 51. paragraflar.

¹¹⁰ Bkz. 14 No.’lu Genel Yorum 33. paragraf, 18 No.’lu Genel Yorum 22. paragraf, 19 No.’lu Genel Yorum 43.-49. paragraflar, 23 No.’lu Genel Yorum 58., 59. ve 60. paragraflar.

Diğer taraftan, Sözleşme’de ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ihlali durumunda işletilecek bir bireysel başvuru veya devlet başvurusu mekanizması veya herhangi bir denetim organı öngörülmemiş olmasının yarattığı boşluk da Komite sayesinde doldurulmuştur.¹¹¹ Komite’nin bu işlevi 10 Aralık 2008 tarihli Sözleşme’ye Ek Protokol¹¹² ile resmileşmiştir. 5 Mayıs 2013 tarihinde Protokol’ün yürürlüğe girmesiyle birlikte bireysel başvuru ve devletler arası başvuru mekanizması getirilmiş ve Komite, taraf devletler aleyhine Sözleşme hükümlerinden birini ihlal ettiği iddiası ile bireyler, topluluk ve kuruluşlar tarafından yapılacak başvuruları inceleme yetkisiyle donatılmıştır.¹¹³

1.2.2. Çalışma Hakkı, Sağlık Hakkı ve Sosyal Güvenlik Hakkı

Çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkı günümüzde adeta bir bütün olarak görülen ve birbirlerinin yanı sıra diğer tüm insan haklarından yararlanması için de gerçekleştirilmesi gereken haklardır. Bu haklar, insan onuruna yaraşır bir hayat sürdürmek için vazgeçilmez niteliktedir.¹¹⁴

Söz konusu hakların pek çok yönden ele alınması mümkündür. Bununla birlikte ABD’de sağlık hakkı ile sosyal güvenlik hakkına yönelik güncel tartışmalar sağlık sigortası sistemi üzerinde yoğunlaştığından, bu tez kapsamında sağlık hakkı ile sosyal güvenlik hakkı sadece sağlık sigortası yönüyle incelenecektir. Yine de, bu bölümde sözü edilen haklara yönelik genel düzenlemelere yer verilmiştir. Ayrıca, bir göçmen ülkesi olarak kurulan ABD’nin bugün siyasi gündeminin en tartışmalı konularından birini

¹¹¹ T. Akıllıoğlu, *İnsan Hakları: Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, Ankara, İmaj Yayınevi, 2010, s. 388.

¹¹² Optional Protokol to The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCESCR.aspx> (19/03/2019)

¹¹³ Committee On Economic, Social And Cultural Rights, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/CESCRIntro.aspx> (19/03/2019)

¹¹⁴ Bkz. 14 No.’lu Genel Yorum 1. paragraf, 18 No.’lu Genel Yorum 1. paragraf, 19 No.’lu Genel Yorum 1. ve 28. paragraflar, 23 No.’lu Genel Yorum 1. paragraf.

göçmenler oluşturduğu için, göçmenlerin çalışma hakkı bağlamında “ayrımcılık yasağı” konusuna da aşağıda dikkat çekilmiştir.

1.2.2.1. Çalışma Hakkı

Çalışma hakkı dar anlamda, onurlu bir yaşamı mümkün kılan ücret ve çalışma koşulları sunan bir işin serbestçe seçilmesine yönelik bireysel yetkidir.¹¹⁵ İnsan hakları içinde çalışma hakkının özel bir önemi bulunmaktadır. En temel insan hakkı olan yaşama hakkı ve özgürlük, iktisadi tehditlerden ancak çalışma hakkı sayesinde en iyi şekilde korunabilir. Bu bakımdan, çalışma hakkının en önemli işlevi, hayatı güvence altına almak ve hiç değilse asgari bir iktisadi özerklik ve eşitliği temin edecek şekilde özgürlüğün maddi temellerini sağlamaktır.¹¹⁶ Çalışma hakkı, iktisadi bir katılım hakkı olarak görülebilir ve bu anlamda siyasi katılım haklarında olduğu gibi kendi başına taşıdığı önem kadar araçsal olarak da değerlidir.¹¹⁷

Polonyalı hukukçu Krzysztof Drzewicki’ye göre çalışma hakkının dört alt kategorisini; istihdama ilişkin haklar, çalışma ilişkisinden doğan haklar, eşit muamele görme ve ayrımcılığa uğramama hakkı ile araçsal haklar oluşturmaktadır.¹¹⁸ Drzewicki, kölelik ve benzeri şekilde çalıştırılmadan kurtulma özgürlüğünü, zorla çalıştırılmadan, zorunlu çalışmadan ve angaryadan özgürlüğü, çalışma özgürlüğünü, istihdama yönelik hizmetlere erişme özgürlüğünü, çalışma hakkını, çalışmanın getirdiği güvenceden yararlanma hakkını ve işsizlikten korunma hakkını “istihdama ilişkin haklar” olarak nitelendirmiştir. “Çalışma ilişkisinden doğan haklar” çalışma saatleri, yıllık ücretli izin gibi konular bakımından adil çalışma koşullarına sahip olma, güvenli ve sağlıklı

¹¹⁵ P. Harvey, “Human Rights and Economic Policy Discourse: Taking Economic and Social Rights Seriously”, *Columbia Human Rights Law Review*, 33, January, 2002, s. 371.

¹¹⁶ Donnelly, 1995, s. 112.

¹¹⁷ M. Freedén, *İdeoloji*, çev. H. Gür, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2011, s. 116.

¹¹⁸ K. Drzewicki, “The Right To Work and Rights In Work”, eds. A. Eide, C. Krause ve A. Rosas, *Economic, Social and Cultural Rights A Textbook*, Dordrecht, Netherlands/ Massachusetts, USA, Martinus Nijhoff Publishers, 1995, s. 173-185.

koşullarda çalışma, adil ücretlendirme, mesleki eğitim ve rehberlik alma gibi haklardır. Drzewicki, sendika kurma, sendikaya girme, toplu pazarlık, grev gibi hakları ise “araşsal haklar” olarak görmektedir. Bu tez kapsamında “çalışma hakkı” ifadesi geniş anlamda kullanılmakla birlikte; inceleme, sendikal haklar hariç tutularak, Beyannanme’nin 23. ve 24. maddelerinde sayılan haklarla sınırlandırılmıştır.

Beyanname’nin 23. maddesine göre herkesin çalışma, işini serbest olarak seçme, adil ve elverişli çalışma koşullarına sahip olma ve işsizliğe karşı korunma; herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın eşit iş için eşit ücret alma; menfaatlerini korumak amacıyla sendika kurma ve sendikalara katılmaya hakkı vardır. Ayrıca söz konusu maddede çalışan herkesin, kendisi ve ailesi için insan olma onuruna uygun bir yaşama standardını temin eden ve gerekirse başka sosyal koruma yollarıyla tamamlanan adil ve elverişli bir ücret almaya hak sahibi olduğu ifade edilmiştir. Beyanname’nin 24. maddesinde ise herkesin çalışma saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ve periyodik aralıklarla ücretli izin dâhil dinlenmeye ve boş zamana hakkı olduğu belirtilmiştir.

Sözleşme’de de Beyanname’ye benzer düzenlemeler yer almaktadır. Bununla birlikte, Sözleşme -diğer ekonomik ve sosyal haklarda olduğu gibi- Beyanname’den daha ayrıntılıdır. Sözleşme’nin 6. maddesine göre Sözleşme’ye taraf devletler, herkesin serbest olarak seçtiği veya kabul ettiği bir işte çalışarak geçimini sağlaması imkânına sahip olması hakkı dâhil olmak üzere çalışma hakkını tanımalı ve bu hakkın korunması için gereken önlemleri almalıdır. Anılan maddeye göre, taraf devletlerin, çalışma hakkını tam olarak gerçekleştirmek amacıyla, teknik ve mesleki rehberlik hizmetleri ile eğitim programlarını ve bireyin temel siyasal ve ekonomik özgürlüklerini koruyan koşullar altında ekonomik, sosyal ve kültürel gelişim ile tam ve üretken istihdamı sağlamaya yönelik politika ve yöntemleri kapsayan tedbirler almaları önem taşımaktadır.

Sözleşme'nin 7. maddesinde ise devletlerin bu Sözleşme'ye taraf olmakla, herkesin adil ve elverişli çalışma koşullarından yararlanma hakkını kabul etmiş oldukları belirtilerek, bu hakkın içermesi gereken temel güvenceler sıralanmıştır. Bu kapsamda tüm çalışanlara emeklerinin karşılığı olarak verilecek ücretin üç temel özelliği olduğu ifade edilmiştir. Birincisi, ücretler adil olmalıdır; ikincisi, hiçbir ayırım yapılmaksızın eşit işe eşit ücret verilmelidir ve son olarak ücretler çalışanların kendileri ve aileleri için insanca yaşamayı temin edecek düzeyde olmalıdır. Güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları, işinde uygun bir üst kademeye yükselmek bakımından fırsat eşitliğine sahip olunması ve bu yükselmenin kıdem ve yeterlilikten başka hiçbir değerlendirmeye tabi olmaksızın yapılması, dinlenme ve boş zaman imkânları, çalışma saatlerinin makul şekilde sınırlandırılması, periyodik aralıklarla ücretli izin, resmî tatillerde ücretlerin kesilmemesi 7. maddede sayılan diğer temel güvencelerdir.

Sözleşme'nin 8. maddesinde çalışma alanıyla ilgili olarak sendika kurma, sendikaya girme, grev hakları ve sendikaların özgürce faaliyette bulunma hakkı gibi sendikal haklar düzenlenmiştir. Sözleşme'nin 10. maddesinde çalışan annelere ücretli izin hakkı verilmesini, çocuklar ve gençlerin ahlakı veya sağlıkları açısından zararlı veya yaşamları bakımından tehlikeli olan ya da gelişimlerini engelleyebilecek işlerde çalıştırılmalarının cezalandırılmasını ve belirli yaşın altındaki çocukların çalıştırılmasının yasaklanması ve cezalandırılmasını sağlamak üzere taraf devletlerin kanunlar çıkarmaları gerektiği belirtilmiştir.

Komite'nin, çalışma hakkına ilişkin olarak 18 No.lu Genel Yorumu, Ekonomik ve Sosyal Konsey (Konsey) tarafından kabul edilerek 6 Şubat 2006 tarihinde yayımlanmıştır.¹¹⁹ Yorum'un 6. paragrafında çalışma hakkının hem kişisel hem de

¹¹⁹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 18: The Right To Work*, United Nations, Economic and Social Council, E/C.12/GC/18, 6 February 2006, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f18&Lang=en (12/03/2019)

kollektif bir hak niteliğinde olduğu ve bu hakkın hem serbest hem de ücretli işleri kapsadığı ifade edilmiştir. Bu çerçevede Komite'ye göre çalışma hakkı, her insanın istediğı işe girme ve özgürce çalışacağı işi seçme hakkını; hiç kimsenin hiçbir şekilde bir işte zorla çalıştırılmaması veya bir işi yapmaya zorlanmamasını; herkesin işe erişimini güvence altına alan bir koruma sisteminin varlığını ve işten adil olmayacak şekilde yoksun bırakılmamayı içermektedir. Bununla birlikte Komite, söz konusu Yorum'da çalışma hakkının, mutlak ve koşulsuz olarak bir iş sahibi olma hakkı anlamına gelmediğine işaret etmiştir.

18 No.lu Genel Yorum'un 7. paragrafında Sözleşme'nin 6. ve 7. maddelerine yönelik olarak "insana yakışır iş" (*decent work*) tanımı yapılmıştır. Buna göre insana yakışır iş, çalışanların ve ailelerinin geçimlerini sağlamalarına olanak tanıyacak kazancı sağlayan ve bunu yaparken hem bir insan hem de bir çalışan olarak istihdam edilen kişinin haklarına saygı gösteren iştir. Yorum'un 18. paragrafında, Sözleşme'nin 2. maddesinin 2. paragrafı ile Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesinde belirtilen ayrımcılık yasağı ilkesinin göçmen işçiler ile ailelerinin istihdamına ilişkin olarak da uygulanması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Sözleşme'nin 7. maddesinde bahsedilen adil ve elverişli çalışma koşullarına sahip olma hakkına ilişkin olarak 27 Nisan 2016 tarihinde 23 No'lu Genel Yorum¹²⁰ yayımlanmıştır. Söz konusu Yorum'un 5. paragrafında bu hakkın cinsiyet, yaş ve engellilik durumuna bakılmaksızın kayıt dışı çalışanlar, göçmen işçiler, mülteciler de dâhil tüm çalışanları kapsamı gerektiğı vurgulanmıştır. Bu çerçevede Yorum'un 18.

¹²⁰ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 23: On The Right To Just And Favourable Conditions Of Work*, United Nations, Economic and Social Council, E/C.12/GC/23, 27 April 2016, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f23&Lang=en (12/03/2019)

paragrafına göre herkesin kendisinin ve ailesinin sosyal sigorta, tıbbi bakım, eğitim ve yeterli yaşama düzeyi gibi Sözleşme’de yer alan diğer hakları kullanması için gerekli asgari bir gelir elde edebilmesi önem taşımaktadır.

23 No’lu Genel Yorum’un 20., 21. ve 23. paragrafları çerçevesinde taraf devletler; yaşam masraflarını, sosyal güvenlik ödemelerini ve çalışılan sektörü, bölgeyi, uzmanlaşma alanlarını vb. dikkate alarak belirlenen ve kanunlarla korunan asgari ücret düzenlemelerinin, ayrımcılık yapılmaksızın, çalışan herkes için uygulanmasını sağlamakla sorumludur.

23 No’lu Genel Yorum’da göçmen işçiler ve mülteciler de dâhil özel durumları olduğu düşünülen çalışanlar için ayrı bir bölüme yer verilmiştir. Bu kapsamda Yorum’un 47. paragrafı uyarınca, göçmen işçilerin -özellikle kayıt dışı çalışıyorlarsa- uzun çalışma saatlerine, adil olmayan ücretlere, tehlikeli ve sağlıksız çalışma ortamlarına mecbur bırakıldıkları belirtilerek, çıkarılacak kanun ve uygulanacak politikalarla, onların, çalışma koşulları ve ücretlendirme bakımından en az yerli işçiler kadar iyi muamele görmesinin sağlanması gerekmektedir. Yorum’da mültecilerin de sömürülme ve ayrımcılığa uğrama olasılığı yüksek çalışanlar olarak kanunlarla korunmaya ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir.

1.2.2.2. Sağlık Hakkı

Sağlık hakkı; bireylerin yaşamları boyunca sağlıklarını korumaları ve hastalık durumunda yeniden sağlıklarına kavuşabilmeleri için, ayrımcılığa uğramadan ve ülke imkânlarının elverdiği ölçüde, sağlık hizmetlerinden en üst düzeyde ve eşit olarak yararlanabilmelerine ilişkin haktır.¹²¹ Sağlık hakkının, sağlık hizmetlerine çeşitli araçlarla erişme hakkı ile kamu sağlığını korumaya yönelik özel tedbirler almakla devleti

¹²¹ A. Önal, *Türk Anayasa Hukukunda Sağlık ve Sosyal Güvenlik Hakkı*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2016, s. 11.

yükümlü kılan sosyal bir düzene sahip olma hakkından oluşan temel iki boyutu vardır; ayrıca bu hak, iyi yaşam koşullarının sağlanmasıyla yakından ilişkilidir.¹²²

Sağlık hakkında Beyanname'nin 25. maddesinde söz edilmiştir. Söz konusu maddenin 1. paragrafında herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını temin için beslenme, giyim, barınma ve tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere yeterli düzeyde bir yaşama standardına sahip olmaya hakkı olduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde Sözleşme'nin 11. maddesinin 1. paragrafına göre Sözleşme'ye taraf devletler; herkesin, yeterli beslenme, giyim ve barınmayı içerecek şekilde, kendisi ve ailesi için yeterli düzeyde bir yaşam standardına sahip olma ve yaşama koşullarını devamlı olarak geliştirme haklarını tanımakla yükümlüdürler. Ayrıca, anılan maddenin 2. paragrafında, “açlıktan kurtulma” temel bir hak olarak düzenlenmiştir.

Sözleşme'nin 12. maddesinin 1. paragrafı uyarınca Sözleşme'ye taraf devletler, herkesin, ulaşılabilir en yüksek seviyede fiziksel ve zihinsel sağlık standartlarından yararlanma hakkını kabul ederler. Söz konusu maddenin 2. paragrafında taraf devletlerin, bu hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini sağlamak için alacakları önlemlerin “hastalık durumunda herkese bütün sağlık hizmetlerini ve tıbbi bakımı temin edecek koşulların yaratılması” için gerek duyulan önlemleri de kapsamı gerektiği belirtilmiştir. Sözleşme'nin 12. maddesinde düzenlenen “ulaşılabilir en yüksek seviyede sağlık standartlarından yararlanma hakkı”na ilişkin olarak Komite'nin 14 No.'lu Genel Yorumu¹²³ Konsey tarafından kabul edilerek 11 Ağustos 2000 tarihinde yayımlanmıştır.

¹²² A. Eide, “Introduction: Origin, Content and State Obligations”, ed. J. Symonides, *Human Rights: Concept and Standards*, New York, USA, UNESCO Publishing, 2000, s. 152.

¹²³ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 14: Substantive Issues Arising In The Implementation Of The International Covenant On Economic, Social And Cultural Rights*, United Nations, Economic and Social Council, E/C.12/2000/4, 11 August 2000, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2f2000%2f4&Lang=en (06/03/2019)

Söz konusu Yorum'un 4. paragrafına göre sağlık hakkı, insanların sağlıklı bir şekilde yaşayabilecekleri koşulları geliştiren; yiyecek, beslenme, barınma, içilebilir su kaynaklarına erişim, yeterli sağlık hizmetleri, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları ve sağlıklı bir çevre gibi sağlığın belirleyici temel unsurlarını kapsayan geniş çaplı sosyoekonomik etmenleri içermektedir. Yorum'un 8. paragrafına göre sağlık hakkı, sağlıklı olma hakkına indirgenmemelidir ve bu hakkın iki boyutu vardır. Özgürlük boyutuyla bu hak, bir kimsenin, kendi sağlığı ve vücudunun kontrolünü elinde bulundurmasını ve işkence, rızaya dayanmayan tıbbi tedavi ve işleme tabi tutulmama gibi müdahaleye maruz kalmamayı içermektedir. Hak boyutunda ise, insanların ulaşılabilir en yüksek düzeyde sağlık standardından eşit şekilde yararlanmasına imkân veren bir sağlık sisteminin bulunması önem taşımaktadır.

Diğer taraftan 14 No.'lu Genel Yorum'un 4. paragrafında Sözleşme'nin, Dünya Sağlık Örgütü'nün Kurucu Anlaşması'nda "fiziksel, akılsal ve toplumsal açıdan tam iyilik durumu" şeklinde yapılan sağlık tanımını benimsemediği belirtilmiştir. Bu durumla ilişkili olarak Yorum'un 9. paragrafında Sözleşme'de yer alan "ulaşılabilir en yüksek düzeydeki sağlık standardı" kavramının hem bireylerin biyolojik ve sosyoekonomik koşulları hem de Devletlerin mevcut kaynaklarından bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir. Buna göre, iyi sağlık hali, bir devletin tek başına temin edebileceği bir durum değildir; genetik nedenler, insanların seçtikleri yaşam tarzları gibi etkenlere bağlı olarak oluşabilecek her türlü kötü sağlık durumuna karşı devletlerin tam bir koruma geliştirmesi beklenemez.

14 No.'lu Genel Yorum'da "erişilebilirlik" başlığı altında sağlık sigortasına değinilmiştir. Yorum'un 12. paragrafına göre sağlık alanında erişilebilirliğin dört ana unsurunu fiziksel erişilebilirlik, ekonomik erişilebilirlik, bilgiye erişilebilirlik ve ayrımcılık yasağı oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Yorum'a göre ekonomik erişilebilirlik

toplumdaki dezavantajlı kesimleri de gözeterek şekilde herkesin sağlık olanaklarına, sağlık alanındaki mal ve hizmetlere erişebilmesi için gerekli bedeli ödeyebilmesidir.

14 No.'lu Genel Yorum'un 19. paragrafında Sözleşme'nin 12. maddesinde bahsedilen "hastalık durumunda herkes için sağlık hizmetleri ve tıbbi bakımı temin edecek koşulların yaratılması" hususunda erişimde eşitliğin önemi vurgulanmıştır. Buna göre devletler, gerekli sağlık sigortası ve tıbbi bakım hizmetleri için yeterli olanaklara sahip olmayanlara bu imkânları sunma ve tıbbi bakım ile sağlık hizmetlerinin temininde ayrımcılığı engelleme yükümlülüğü altındadır. Bu kapsamda, Yorum'un 34. paragrafında taraf devletlerin, sığınmacılar ve kayıt dışı göçmenler dâhil herkesin sağlık hizmetlerine eşit erişimlerini sınırlamaktan kaçınmaları gerektiği belirtilmiştir.

1.2.2.3. Sosyal Güvenlik Hakkı

Sosyal güvenlik hakkı çalışanların, kendi kontrolü dışındaki sebeplerle çalışamayıp başka yollarla geçimini sağlayamayanların ve korunmaya ihtiyaç duyan toplumsal grupların, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmeleri yolunda devlet tarafından yapılan düzenlemelerle hastalık, işsizlik, yaşlılık ve benzeri sosyal risklere karşı asgari düzeyde de olsa korunabilmelerine ilişkin bir haktır.¹²⁴ Bu hak bir yandan ihtiyaç sahibi olanlara asgari bir düzeyde sosyal yardım sağlanmasını, bir yandan ulusal kanunlarla düzenlenen çalışmaya bağlı zorunlu katılım paylarıyla finanse edilen sosyal sigortaları, bir yandan da sosyal yardımlar ile sosyal sigortaları harmanlayan kapsamlı ve evrensel bir koruma sistemini içerir.¹²⁵ Sosyal güvenlik hakkı, yaşamı anlamlı kılma ve insan onuruna yaraşır düzeyde tutma amacına hizmet etmesi bakımından yaşam hakkı ile çok sıkı bir bağ içerisinde.¹²⁶ Ayrıca bu hak ile toplumdaki hassas/dezavantajlı

¹²⁴ Ş. Gökçeoğlu, *Sosyal Güvenlik Hakkı*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994, s. 54.

¹²⁵ Eide, 2000, s. 149.

¹²⁶ R. Çetin, "Ölüm ve Yoksulluk Kısılcasında Bir Hak Mücadelesi: Kot Kumlama İşçilerinin Sosyal Güvenlik Hakkı", *Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları: Sosyal Haklar*, Ankara, TODAİE Yayını, No: 379, 2014, s.36.

grupların toplumdan dışlanması engellenmekte; bu grupların toplumsal yaşama asgari düzeyde de olsa katılmalarını sağlayacak koşullar güvence altına alınmaktadır.

Beyanname'nin 22. ve 25. maddelerinde, Sözleşme'nin ise 9. ve 10. maddelerinde sosyal güvenlik hakkı düzenlenmiştir. Beyanname'nin 22. maddesine göre herkes, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenlik hakkına sahiptir; 25. maddede ise herkesin işsizlik, hastalık, engellilik, dulluk, yaşlılık hallerinde ya da kendi kontrolü dışındaki sebeplerle geçim olanaklarından yoksun kaldığı diğer durumlarda sosyal güvenceye sahip olma hakkı olduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde Sözleşme'nin 9. maddesine göre, Sözleşme'ye taraf devletler, sosyal sigorta hakkı dâhil olmak üzere sosyal güvenlik hakkını herkese tanımalıdır. Ayrıca, Sözleşme'nin 10. maddesinde, çalışan annelere doğum öncesinde ve sonrasında, makul bir süreyle özel koruma sağlanması, bu dönemde çalışan annelerin ücretli izinden veya yeterli düzeyde sosyal güvenlik yardımları içeren izinden yararlandırılmaları gerektiği belirtilmiştir.

Komite'nin, Sözleşme'nin 9. maddesinde düzenlenen sosyal güvenlik hakkına ilişkin olarak 19 No.'lu Genel Yorumu¹²⁷ Konsey tarafından kabul edilerek 4 Şubat 2008 tarihinde yayımlanmıştır. Yorum'un 1. paragrafına göre sosyal güvenlik hakkı, Sözleşme'den kaynaklanan haklarını tam anlamıyla yararlanma imkânından mahrum kaldıkları durumlarla karşılaşan herkesin insan onurunun güvence altına alınması bakımından kritik öneme sahiptir. Yorum'un 2. paragrafına göre sosyal güvenlik hakkı, diğer şeylerin yanı sıra hastalık, engellilik, annelik, iş kazası, işsizlik, yaşlılık veya aile üyelerinden birinin ölümü nedeniyle çalışma sonucu elde edilen gelirden yoksun kalınması; sağlık bakımına erişim bedelinin karşılanamaması; özellikle çocuklar ve bakıma ihtiyaç duyan yetişkinler için aile desteğinin yetersiz kalması ihtimallerine karşı,

¹²⁷ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 19: The Right To Social Security*, United Nations, Economic and Social Council, E/C.12/GC/19, 4 February 2008, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f19&Lang=en (12/03/2019)

ayrımcılık yapılmaksızın, koruma sağlamaya yönelik ayni veya nakdi yardımlara erişme ve bunlardan yararlanma hakkını içermektedir.

19 No.'lu Genel Yorum'un 4. paragrafına göre, Sözleşme'ye taraf devletler, elverişli kaynaklarını azami düzeyde kullanarak, herkesin sosyal sigorta dâhil sosyal güvenlik hakkından asgari düzeyde faydalanmasını garantileyecek tedbirleri almalıdır. Bu tedbirler; genellikle yararlanıcıların, işverenlerin ve bazen de devletin zorunlu katılım paylarının toplandığı ortak bir fonla finanse edilen sosyal sigorta gibi katılım ya da prim esaslı programları; prim/katılım payı ödemesi gerektirmeyen, belirli bir risk ya da beklenmedik durum yaşayan herkesi kapsayan ya da belirli grupları hedefleyen sosyal yardım programlarını içermelidir.

19 No.'lu Genel Yorum'un 5. paragrafına göre sosyal güvenlik hakkının temel unsurlarını karşıladığı ve bu hakkın gerçekleştirilmesine hizmet ettiği sürece, özel sektör tarafından yürütülen sistemler, topluluk temelli sistemler, karşılıklı yardım sistemleri ve benzeri sosyal güvenlik sistemleri kabul edilebilir niteliktedir. Yorum'un 12. paragrafına göre hastalık, yaşlılık, annelik, engellilik, işsizlik, iş kazası, aile ve çocuk yardımı, dulluk ve yetim olma hallerine yönelik sosyal güvenlik unsurları ile sağlık bakımı, taraf devletlerin sosyal güvenlik sistemlerinin kapsaması gereken temel unsurlardır.

Sağlık sigortası bakımından 19 No.lu Genel Yorum'un 13. ve 25. paragrafları önem taşımaktadır. Yorum'un 13. paragrafında taraf devletler, herkesin yeterli düzeyde sağlık hizmetine ulaşmasını sağlayacak sağlık sistemlerinin oluşturulmasını temin etmekle yükümlü tutulmuş ve sağlık düzenlemelerinin özel ya da karma sigorta sistemlerini öngördüğü durumlarda, Yorum'da belirtilen temel unsurlara uygun biçimde, sistemlerin karşılanabilir bir bedelle sunulması gerektiği belirtilmiştir. Yorum'un 25. paragrafında "erişebilirlik" başlığı altında, prim ödemesi öngören sosyal sigorta sistemlerinde, bu ödemelere ilişkin doğrudan/dolaylı maliyet ve masrafların herkesin

karşılayabileceği bir bedelde olması gerekliliğinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, Yorum'un 59. paragrafına göre taraf devletler, tüm bireylerin ve ailelelerin; temel sağlık bakım hizmetlerinden ve sığınma, barınma, su, beslenme, sağlık, sağlıklı bir çevre ve eğitim olanaklarından yararlanmaları bakımından asgari düzeyde gerekli desteği sağlayan bir sosyal sigorta sistemine erişimini güvence altına almalıdır.

19 No.'lu Genel Yorum'un 31. paragrafında sosyal güvenlik hakkından yararlanmakta sıkıntı yaşayan bireyler ve gruplara devletin özel ilgi göstermesi gerektiği vurgulanmış ve 36., 37. ve 38. paragraflarında göçmen işçiler, mülteciler, sığınmacılar ve vatansız kişiler dâhil herkesin ayrımcılık yapılmaksızın bu haktan yararlanmaları gerekliliğine işaret edilmiştir. Bu kapsamda Yorum'un 36. paragrafına göre sosyal sigorta sistemine katkıda bulunan göçmen işçiler de dâhil vatandaş olmayanların kişilerin, sağladıkları katkılardan yararlanma ve ülkeden ayrılmaları halinde bu katkıları geri alma hakları vardır; ayrıca göçmen işçinin kazandığı haklar iş yeri değişikliğinden etkilenmemelidir.

Bu tez kapsamında incelenecek olan çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkına ilişkin olarak uluslararası insan hakları hukuku belgelerinde yer alan temel düzenlemeler bu şekildedir. 21. yüzyıl ABD'sinde ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışın ortaya çıkarılmasında hukuki çerçevenin yanı sıra siyasi çerçevenin de büyük önem taşıdığı düşünüldüğünden, ilerleyen bölümde Amerikan siyaset felsefesinde özgürlük, adalet, eşitlik ve hak kavramlarına atfedilen anlamları şekillendiren kuramlar ve tartışmalar ele alınmıştır.

1.3. Amerikan Siyaset Felsefesinde Özgürlük, Adalet, Eşitlik ve Hak Kavramlarına Atfedilen Anlamları Şekillendiren Kuramlar ve Tartışmalar

Amerikan siyaset felsefesinde özgürlük, adalet, eşitlik ve hak kavramlarına atfedilen anlamlar ve bu anlamların insan haklarına yansımaları pek çok yönden ele alınabilir ve bu bölümde sayılmamış pek çok kuram bu konuyla ilişkilendirilebilir. Burada ise bu tez kapsamında anlamlı olabilecek bir kuramlar bileşimi seçilmeye çalışılmış ve bu yolda ABD'nin kuruluşundan günümüze ABD'liler için adeta kutsal bir metin olarak görülen ve Amerikan toplumsal yaşamı ve devlet yönetimine hâkim değer ve ilkeleri işaret etmesi bakımından güncelliğini koruyan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi bir rehber olarak görülmüştür.

Bu kapsamda ilk olarak Bildirge metninde yer alan önemli ifadelere ve Bildirge'nin yazıldığı tarihlerdeki koşullara kısaca değinilmiş ve Bildirge'nin düşünsel temellerini oluşturduğu düşünülen doğal hukuk ve toplum sözleşmesi kuramları ele alınmıştır. Daha sonra 21. yüzyıl ABD'sinde ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışın anlaşılması bakımından önem taşıdıkları düşünülen ABD'li çağdaş liberal siyaset felsefesi düşünürleri John Rawls, Robert Nozick ve Ronald Dworkin'in kuramları açıklanmıştır. Son olarak ABD'de özgürlük, adalet, eşitlik ve hak kavramlarına ilişkin görüş farklılıklarını ve dolayısıyla insan haklarına yaklaşımları liberalizm-sosyalizm ekseninde yapılan tartışmalar önemli ölçüde etkilediğinden bu tartışmaların tarihsel ve düşünsel kökenleri özetlenmeye çalışılmıştır. ABD'nin liberal değerler üzerinde genel bir uzlaşının sağlandığı bir ülke olması¹²⁸ bakımından liberalizm konusuna ayrı bir başlık açılmıştır.

¹²⁸ Gray, 2003, s. 19.

1.3.1. ABD Bağımsızlık Bildirgesine Kaynaklık Eden Kuramlar

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin (Bildirge) Amerikalılar için tarihi ve siyasi önemi halen üst düzey bir konumdadır. 4 Temmuz 1776 tarihinde kabul edilen Bildirge, Amerikan hukukunun temel prensiplerini günümüzde de yansıtmakta ve ABD'nin siyasal yaşamını biçimlendirmeye devam etmektedir.¹²⁹ Bildirge, ABD'nin hangi ilke ve değerler üstünde kurulduğunu göstermesi bakımından bugün ABD'de insan haklarına yaklaşımının nasıl temellendirildiği hususuna da ışık tutmaktadır. Dolayısıyla bu tez kapsamında Bildirge'ye kaynaklık eden kuramlar olarak doğal hukuk ve toplum sözleşmesi kuramları önem taşımaktadır. Söz konusu kuramlarla ilgili açıklamalara geçmeden önce ABD'nin kuruluş sürecinden kısaca söz edilmesinde fayda görülmektedir.

1492 yılında İspanyollar tarafından keşfinin ardından Amerika kıtası 16. ve 17. yüzyıllar boyunca başta İngiltere olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden yoğun bir şekilde göç almıştı. Bu insanlar savaştan ve siyasi baskıdan kaçmak, geçim sıkıntısından veya mahkûmiyetten kurtulmak, dini inançlarını özgürce yaşayabilmek amacıyla kalıcı olarak yerleşmek üzere göç eden insanlardı ve bu yeni dünya, Avrupa'nın her parçasından sivil ve dini özgürlük kazanmak isteyip de eziyet görenlerin bir sığınağı haline gelmişti.¹³⁰ Toprak aristokrasisi ve monarşiden uzak bu yeni dünyada insanlar koloniler halinde yaşamaya başlamışlardı.

18. yüzyıla gelindiğinde Kuzey Amerika'da, on üç koloni altında örgütlenmiş devlet benzeri bir yapı oluşmuş bulunuyordu ve Koloni Dönemi Amerikası'nda, her insanın eşit imkân ve fırsatlara sahip olarak yaşama hakkının olduğu bir demokrasi

¹²⁹ Arnhart, 2017, s. 65.

¹³⁰ T. Paine, *Ortak Akıl, İnsan Hakları ve Tarımsal Adalet*, çev. F. Gültekin, İstanbul, Doruk Yayıncılık, 2013, s. 80.

kurulması fikri yaygınlaşmıştı.¹³¹ Bu fikrin etkisi altında, İngiltere’yle siyasi ve ekonomik çıkarları giderek ayrışan ve özerk bir şekilde yönetilmeye alışan Kuzey Amerika kolonileri 1774 yılında Amerikan Bağımsızlık Hareketini başlattı ve Bağımsızlık Bildirgesi’nin 4 Temmuz 1776 tarihinde kabul edilmesiyle birlikte bağımsızlık ilan edilmiş oldu.

Bildirge ile John Locke’un savunduğu ve İngiliz Parlamentosu’nun 1215 tarihli Büyük Özgürlük Fermanı (*Magna Carta Libertatum*), 1649 tarihli Haklar Dilekçesi (*Petition of Rights*), 1679 tarihli Habeas Corpus Kanunu ve 1689 tarihli Haklar Beyannamesi (*Bill of Rights*) rehberliğinde uygulamaya koyduğu siyasal ve yönetsel ilkelerin Amerikalılar tarafından benimsendiği tüm dünyaya duyurulmuştu.¹³² Bildirge’nin ilanının ardından, 1783 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile İngiltere, Kuzey Amerika’nın bağımsızlığını tanıdı; 1787 yılında ise federasyon şeklinde bir devlet yönetiminin benimsendiği anayasa kabul edilerek Kuzey Amerika’nın on üç kolonisi “Amerika Birleşik Devletleri” (ABD) adını aldı.

Kuzey Amerika kolonilerinin birleşik devlet sistemine geçmeden önce çıkarmış oldukları ve insan ve vatandaş haklarına ilişkin beyannamelerle başlayan anayasaları, Bildirge metninin yazımında yol gösterici olmuştu. Özellikle Virginia Haklar Beyannamesi, Jellinek’e göre hem Bağımsızlık Bildirgesi’ne model olması hem de Fransız Meclisine bir haklar bildirgesi¹³³ çıkarılması önerisinde bulunan ve bu bildirgenin planını ortaya atan ilk düşünür olan Fransız devlet adamı Marquis de Lafayette’e esin kaynağı olması bakımından önemlidir.¹³⁴ Halen yürürlükte olan Virginia Anayasası’nın haklar beyannamesine ilişkin bölümünde doğası gereği tüm insanların eşit olarak özgür

¹³¹ A. Nevins ve H. S. Commager, 2016, *ABD Tarihi*, çev. H. İnalcık, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2016, s. 77.

¹³² C. Eroğul, *Anatüze Giriş (Anayasa Hukuku’na Giriş)*, Ankara, İmaj Yayınevi, 2004, s. 56.

¹³³ 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi.

¹³⁴ G. Jellinek, *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine: Modern Anayasa Tarihine Bir Katkı*, çev. R. İtişgen Dülger ve M. Dülger, Pinhan Yayıncılık, 2017, s. 43-44, 46, 52.

ve bağımsız oldukları ve doğalarına içkin olan belli başlı hakları haiz oldukları ifade edilmiş ve mülkiyet hakkı ile mutluluk ve güvenliği kovalama ve elde etme aracılığıyla yaşamdan ve özgürlükten istifade etmenin hiçbir şartla gelecek nesillerin elinden alınamayacak vazgeçilmez haklar olduğu belirtilmiştir. Ayrıca toplumun ortak faydası, güvenliği ve mutluluğu için teşkil edilen hükümetin teşkil amacını yerine getirmekte yetersiz kalması ya da bu amaçtan uzaklaşması halinde, toplumun vazgeçilmez bir hak olarak hükümette reform yapmaya, hükümeti değiştirmeye ya da düşürmeye yetkisi olduğu ifade edilmiştir.¹³⁵

Yazımında Virginia Haklar Beyannamesi'nden fazlasıyla etkilendiği anlaşılan Bildirge'de ise şu paragraflar yer almaktadır:

“İnsani olayların gidişatı içinde, bir halkın kendini bir başka halka bağlayan siyasal bağları koparmak ve Doğa Kanunlarının ve Doğa'nın Tanrısı'nın onlara, dünya Güçleri arasında verdiği ayrı ve eşit konumu almak, bir halk için gereklilik haline gelirse, insanlığın fikirlerinin saygın itibarı, söz konusu halkı bu ayrılığa iten nedenleri açıklamakla yükümlü kılar.

Biz, bütün insanların eşit yaratıldığını, onları yaratan Yaratıcı tarafından kendilerine bahşedilmiş vazgeçilemez belli başlı hakların sahibi olduklarını, bunların arasında Yaşam, Özgürlük ve Mutluluğu arama haklarının olduğunu; bu hakların güvence altına alınması amacıyla insanların, yetkilerinin meşruiyetini yönettiklerinin rızasından alan Hükümetler kurduklarını; ne zaman ki herhangi bir Hükümet biçimi bu amaçlar üzerinde yıkıcı bir hale gelirse Halkın bu hükümeti değiştirmeye veya düşürmeye ve temelleri Güvenlik ve Mutluluklarını sağlamaya en elverişli İlkelere dayanan ve yetkileri buna uygun bir şekilde düzenlenen yeni bir hükümet kurmaya Hakkı olduğunu apaçık hakikatler olarak addederiz.”¹³⁶

Bildirge'nin özünü oluşturduğu düşünülen bu paragrafların anlaşılması, Amerikan bağımsızlık mücadelesinin sürdüğü ve ardından ABD'nin kuruluş sürecinde etkili olan tarihi gelişmeler ile siyasi ve kültürel iklimin ayrıntılı bir incelenmesini gerektirmektedir. Böyle bir inceleme bu tezin kapsamını aşmakla birlikte bazı genel değerlendirmelerde bulunulabilir.

¹³⁵ Virginia Constitution,

<https://law.justia.com/constitution/virginia/constitution.html#1S2> (06/01/2019)

¹³⁶ “A Century of Lawmaking for a New Nation: U.S. Congressional Documents and Debates: 1774-1875”, *Journals of the Continental Congress*, Volume 5, The Library of Congress, <https://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=lljc&fileName=005/lljc005.db&recNum=94> (06/01/2019)

Bildirge’de konu başlıkları olarak doğuştan gelen eşitlik anlayışı gibi belirli temel insan özelliklerinin evrenselliği, yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama hakları kutsal bir mesele olarak ele alınmaktadır.¹³⁷ Bildirge’nin yazımında kapsayıcı bir özne olarak “biz” kelimesinin kullanılması, ABD’nin kurucularının halkın üstünde bir otorite değil bizzat halkın kendisi olduğunu hatırlatarak ve Bildirge’yi okuyan herhangi bir ABD’linin Bildirge’de savunulan düşüncelerle kendi düşüncelerini özdeşleştirebilmesini kolaylaştırmıştır. Bildirge’de, bütün insanların eşit yaratıldığının ve vazgeçilmez temel bazı haklara sahip olduğunun ve bu hakları çiğneyen hükümete karşı halkın devrim yapma hakkı, tartışma konusu dahi yapılmayacak hakikatler olarak addedilmesi önemlidir. Bildirge esası itibarıyla günümüzün insan hakları anlayışıyla uyumlu bir dünya görüşünü yansıtmaktadır.

Aşağıda Bildirge’nin savunduğu siyaset ve ahlak felsefesini önemli ölçüde belirlediği düşünülen doğal hukuk ve toplum sözleşmesi kuramları ele alınmaktadır. Doğal hukuk ve toplum sözleşmesi, liberal siyaset felsefesinin temel iki enstrümanı olması itibarıyla da önem taşımaktadır.¹³⁸ Ayrıca, belirtmek gerekir ki, Bildirge’nin sadece bu kuramların etkisi altında yazıldığı iddia edilmemektedir.

1.3.1.1. Doğal Hukuk

Doğal hukuk, gerçekliğini ve yaptırım gücünü tanrısal buyruklardan ya da evrensel ahlak kuralları gibi metafiziksel kaynaklardan aldığı ve pozitif hukukun adalete uygunluğunun değerlendirilmesinde bir kriter olarak kullanılabileceği iddiasını taşıyan bir evrensel normlar bütünü olarak tanımlanabilir.¹³⁹ Doğal hukuk kuramı ve bu kuramın bir uzantısı doğal haklar kuramı, insan haklarının korunmasının sadece yürürlükteki

¹³⁷ Freeden, 2011, s. 145.

¹³⁸ A. Öztürk, “Rawls’un Adalet Teorisinin İdeolojik Sınırları Üzerine Bir Eleştiri”; *Doğu Batı Dergisi*, Yıl:16, Sayı: 65, 2013, s. 138.

¹³⁹ Bor Ekmekci, 2014, s. 88

kanunların değil, bu kanunların üstündeki evrensel moral değerlerin de bir gereği olduğu fikrine kaynaklık ederek, insan hakları anlayışının oluşmasında önemli katkı sağlamıştır.¹⁴⁰

Doğal hukuk fikri ilk defa, Antik Yunan'da başlayan ve Roma İmparatorluğu döneminde etkisini artıran Stoacılık akımıyla gündeme gelmiştir. Stoacılar, tanrısal aklın görünümü olarak, doğayla uyum içindeki doğru akılla keşfedilebilir ebedi ve değişmez evrensel ilke ve kanunların bulunduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁴¹ Stoacılara göre bu evrensel ilke ve kanunlar pozitif hukuka kaynaklık etmesi gereken doğal hukuku oluştururlar. Siyasal düşünüşle dini inanışların birbirine karıştığı Ortaçağ'da ise doğal hukuk kuramı da kutsal bir kurgu içinde anlamlandırılmıştır. Bu dönemin ünlü İtalyan din adamı ve filozof Thomas Aquinas'a göre ebedi, doğal, beşeri ve ilahi olarak nitelendirilebilecek dört tür hukuk vardır. Ebedi hukuk Tanrının yarattığı evrendeki her şeyi yönettiği yasayken; doğal hukuk rasyonel yaratıklar olarak insanların bu ebedi hukuka katılımıdır.¹⁴²

Ortaçağ'ın teokratik doğal hukuk anlayışından kopuş, insan aklını yücelten siyasal ve felsefi düşünüşün yükselişe geçtiği Aydınlanma Çağı'na gelinmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Doğal hukukun dini temellerden arındırılması bağlamında Rönesans Dönemi sonlarında yaşamış düşünürlerden Hugo Grotius'un önemli katkısı olmuştur. Grotius doğal hukuku Tanrısal akıldan bağımsız bir şekilde doğrudan insan aklıyla keşfedilebilecek değişmez ilkeler olarak tanımlayarak, doğal hukuk anlayışına yeni bir yaklaşım getirmiştir. Grotius'a göre doğal hukuk, bir eylemin toplumsal doğaya uygunluğu bakımından, ahlaki olarak gerekli olup olmadığını gösteren doğru aklın ilkeleridir; doğal hukuk tanrısal iradeye bağlı hukuktan farklıdır, doğal hukuku Tanrı bile

¹⁴⁰ J. J. Shestack, 2006, "İnsan Haklarının Felsefi Temelleri", *Liberal Düşünce*, Cilt: 11, No:43, Yaz 2006: s. 93.

¹⁴¹ Şenel, 1995, s. 183.

¹⁴² Arnhart, 2017, s. 97.

değiştiremez; öte yandan doğal hukuk insan iradesine bağlı olarak değişebilen hukuktan da farklıdır.¹⁴³ Doğal hukuk değişmez özlerden türeyen zorunlulukları içerdiğinden, iradeye dayanmayan bir hukuktur, burada kastedilen insanın evrensel ve değişmez özü olarak gördüğü insan doğasıdır; bir yasanın doğal hukuka uygunluğu insan doğasına uygunluğuyla paraleldir.¹⁴⁴ Grotius, doğal haklar fikrine de kapı açmıştır. Grotius’a göre insanların doğal özgürlükleri uyarınca yapabilecekleri eylemleri hiçbir yasa kısıtlayamaz ve doğal hukuk uyarınca bütün insanların ortak olarak sahip oldukları haklar vardır.¹⁴⁵

Grotius’un ardından, 17. yüzyıl Alman hukukçu Samuel Pufendorf da doğal hukuk düşüncesinin günümüze uzanan gelişiminde önemli rol oynamıştır. Pufendorf’a göre doğal yasa, insanın akıllı ve toplumcul doğasına kaçınılmaz olarak uygun düşen yasadır ve bu bakımdan doğal hukuk, toplumun düzen ve huzur içinde varlığına devam edebilmesi bakımından insanlar tarafından saygı gösterilmesi gereken haklar ve görevler bütünüdür.¹⁴⁶

Diğer taraftan, Faydacı Okulun kurucusu olarak bilinen ve Aydınlanma Çağı düşünürü Jeremy Bentham’a göre insanların doğuştan gelen hakları olamaz; ona göre doğal haklar kaynağını bir başka metafordan yani doğal yasadan alan bir metafordur, gerçek haklar ise gerçek yasalar tarafından yaratılan haklardır.¹⁴⁷ Bu bağlamda Bentham için doğal haklar, doğal hukuk gibi hayal ürünü bir kavramdır ve hukukun iyiliği ve kötülüğünü değerlendirmek üzere gerçekçi ve nesnel bir standart olarak faydacılık prensibi izlenmelidir.¹⁴⁸ Bu kapsamda toplam mutluluğun maksimize edilmesinde fayda

¹⁴³ H. Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku (De Jure Belli Ac Pacis) Seçmeler*, çev. S. L. Meray, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları No. 222-204, 1967, s. 18.

¹⁴⁴ M. A. Ağaoğulları, C. B. Akal ve L. Köker, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, Ankara, İmge Kitabevi, 1994, s. 86-88.

¹⁴⁵ Grotius, 1967, s. 56, 65-66.

¹⁴⁶ Vergara, 2006, s. 129.

¹⁴⁷ J. Bentham, *Yasamanın İlkeleri*, çev. B. Asal, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 107.

¹⁴⁸ Freeman, 2008, s. 34.

sağlayan şeylerin bireylere hak olarak tanınması gerekir.¹⁴⁹ Dolayısıyla faydacı felsefede toplam yararın artırılması uğruna bireysel yararlar feda edilebilir ve bu durum haklar ve özgürlükleri risk altında bırakmaktadır.¹⁵⁰

Doğal haklar anlayışı Bildirge'nin ilan edildiği 18. yüzyıl Amerika'sında yaygın bir şekilde bulunmaktaydı.¹⁵¹ Doğal hukuk kuramının Bildirge üzerindeki etkisi daha ilk cümlelerden görülebilir. Bildirge'nin başlangıcında yer alan “*İnsani olayların gidişatı içinde, bir halkın kendini bir başka halka bağlayan siyasal bağları koparmak ve Doğa Kanunlarının ve Doğa'nın Tanrısı'nın onlara, dünya Güçleri arasında verdiği ayrı ve eşit konumu almak*” ifadesi, Bildirge'nin doğal hukukun varlığını kabul ettiğini göstermektedir.

Doğal hukuk kuramından türeyen doğal hak anlayışının Bildirge'deki yansıması ise “*Bizler, bütün insanların eşit yaratıldığını, onları yaratan Yaratıcı tarafından kendilerine bahşedilmiş vazgeçilemez belli başlı hakların sahibi olduklarını (...) apaçık hakikatler olarak addederiz*” cümlesi üzerinden görülmektedir. Bildirge'deki bu ifadeler, Ortaçağ doğal hukukçularının sadece ilahi kaynaktan ilham alan vicdanın akla gerçek anlamda yol gösterebileceği fikrinden hareketle doğal hakların aşikar olarak ancak Tanrı tarafından verilen içsel vicdan ışıyla algılanabileceği görüşünü desteklemektedir.¹⁵² Bununla birlikte Bildirge'de doğanın yasalarına yapılan göndermeler ve insan aklının herhangi bir yardım almadan da doğa anlayışı aracılığıyla aşikar hakikatleri kavrayabileceğinin öne sürülmesi Bildirge'nin doğal haklar anlayışını rasyonelleştirmektedir.

¹⁴⁹ Bor Ekmekci, 2014, s. 14.

¹⁵⁰ Shestack, 2006, s. 100.

¹⁵¹ Freeman, 2008, s. 27.

¹⁵² Arnhart, 2017, s. 80.

Keza, Bildirge metnini hazırlayan Thomas Jefferson¹⁵³ çağın rasyonalist ve liberal doğal hukuk görüşüne uygun olarak kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmalarının onların doğal hakları olduğunu savunmuş ve insanların yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama gibi bazı temel haklarla doğduklarını, devletin görevinin bu haklara saygı gösterilmesini temin etmek olduğunu ileri sürmüştür.¹⁵⁴ Doğal haklar anlayışının toplum sözleşmesi kuramı üzerinden de Bildirge üzerinde etkisi olmuştur.

1.3.1.2. Toplum Sözleşmesi

Epikuros, tarihte toplum sözleşmesi düşüncesini ilk defa ortaya atmış düşünürlerdendir. Platoncu, Aristotelesçi ve Stoacı okullarla birlikte dört büyük yunan okulundan biri olan Epikurosçu okulun kurucusu Epikuros'a göre insanlar karşılıklı fayda sağlamak amacıyla anlaşarak toplumları oluşturmuşlardır.¹⁵⁵

Toplum sözleşmesi fikrini açık bir şekilde kuram haline getirerek siyaset ve ahlak felsefesinin gündemine getiren ilk düşünür ise Rönesans Dönemi düşünürü Thomas Hobbes olmuştur. Hobbes'a göre insanlar devletin olmadığı doğa durumunda kendilerini korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıklarından kendilerinde her şeyi yapma hakkı görürler ve bu durum sürekli bir savaş hali yaratır. Herkesin herkesle savaştığı bu doğa halinde devlet gibi egemen bir güç olmadığından, yasalar gibi herkesi bağlayan kuralları koyacak bir irade de yoktur.¹⁵⁶ Hobbes insanlara bu durumdan kurtulmanın yolunu, akıl yoluyla bulunan ve insanın kendi yaşamına zarar verecek şeyleri yapmasını yasaklayan ya da insan hayatının en iyi şekilde korunabilmesini sağlayan değişmez ve ebedi ilkeler olarak görülebilecek doğa yasalarının gösterdiğini düşünmüştür.¹⁵⁷

¹⁵³ 1801-1809 tarihleri arasında ABD başkanı olarak görev yapmıştır.

¹⁵⁴ Vergara, 2006, s. 131-132.

¹⁵⁵ Epikür, *Mektuplar ve Maksimler*, çev. H. Örs (çev.), İstanbul, Remzi Kitabevi, 1962, s. 63.

¹⁵⁶ Hobbes, 2007, s. 94.

¹⁵⁷ ibid, s. 96.

İnsanlar, bir araya gelerek aralarında yaptıkları bir sözleşme ile bütün haklarını egemen bir güce devretmek üzere devleti kurmuş ve böylece sürekli bir savaş durumu olan doğa durumundan kurtulmuşlardır.¹⁵⁸ Bununla birlikte devredilebilir nitelikte olmayan bazı haklar da bulunmaktadır.¹⁵⁹ Hobbes’a göre bu devredilemez ve doğal hakların başında insanın yaşama hakkı vardır ki, zaten insanlar devleti yaşam haklarının korunması için kurmuşlardır. Hobbes’un devletin yetkisini vatandaşlarının yaşamsal çıkarlarını korumasıyla sınırlandıran bir toplum sözleşmesi kuramı geliştirerek devletin ana görevinin insanların haklarını korumak olduğunu vurgulayan kuramının liberal düşünceye öncülük ettiğini belirtmek gerekir.¹⁶⁰

Hobbes’a göre bir doğal hak olarak özgürlük, insanların kendi muhakemesi ve aklı ile hayatını korumak için her şeyi yapma özgürlüğüdür. Hobbes toplumdaki egemen gücün devleti doğa yasalarına göre yönettiği sürece vatandaşların egemene uymasının onları özgürleştireceğini düşünmektedir.¹⁶¹ Özgürlük kadar adaletin gerçekleştirilebilmesi için de egemene ihtiyaç vardır. Hobbes’a göre sadece ahlaksal çıkarımlarda bulunarak adalete dair gerçek ilkeleri keşfedilebilir; fakat gerçek anlamda adaletin tesis edilebilmesi için egemen bir devletin varlığı şarttır.¹⁶²

Aydınlanma Çağı’nın toplum sözleşmecisi düşünürlerinden İngiliz siyaset bilimci John Locke da Hobbes gibi insanların uygar toplumdan önce bir doğa durumunda olduklarını varsaymaktadır. Bununla birlikte Locke’un tasvir ettiği doğa durumu, Hobbes’un tasvir ettiği doğa durumundan farklılıklar taşımaktadır. Locke’un doğa durumu, insanların kimseden izin istemeksizin ya da kimsenin iradesine bağlı olmaksızın rahatça hareket edebildikleri ve sahip olduğu şeylerle kendi kişilikleri üzerinde istedikleri

¹⁵⁸ Şenel, 1995, s. 325.

¹⁵⁹ Hobbes, 2007, s. 98.

¹⁶⁰ Ağaoğulları vd., 1994, s. 265.

¹⁶¹ Şenel, 1995, s. 329.

¹⁶² T. Nagel, “The Problem of Global Justice”, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 33, No. 2, Spring, 2005, s. 114.

şekilde tasarrufta bulunabilecekleri yetkin bir özgürlük ve hiç kimsenin diğerinden daha fazla iktidar ve yetkiye sahip olamadığı bir eşitlik durumudur.¹⁶³ Locke’a göre bu doğa hali bir başıbozukluk hali değildir; çünkü bu hali yöneten bir doğa yasası vardır ve bu yasaya göre hiç kimse kendisine ya da başkalarının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ya da sahip olduklarına zarar veremez.¹⁶⁴ Bu çerçevede, “insanların; doğa durumunda özgür, eşit ve barış içinde olmalarına karşın, uygar toplum durumuna geçmeye karar vermelerinin sebebi, doğa durumunda haksızlığa uğrayanın kendisine haksızlık edeni cezalandırma hakkını kullanmak istemesinin yaratacağı savaş durumundan kaçınmaktır.”¹⁶⁵

Locke’a göre yaşam hakkı, kişi özgürlüğü ve mülkiyet hakkı uygar toplum öncesindeki doğa durumunda da var olan doğal haklardır. Locke bu haklardan mülkiyet hakkına özel önem atfetmiştir; çünkü mülkiyet hakkı, yaşam hakkı ve kişi özgürlüğü için temel koşul teşkil ettiğinden birey için en asli haktır.¹⁶⁶ Locke, insanın emeğiyle ürettiği şeyin kendisinin bir parçası durumuna geleceğini belirtmiş; bundan ötürü insanın emek verdiği şeyi gönlünce kullanma hakkının olduğunu ve geniş anlamda mülkiyetin yaşam ve özgürlüğü de kapsadığını ifade etmiştir.¹⁶⁷

Locke’a göre insanlar doğal haklarının bir devlet çatısı altında korunması adına toplum sözleşmesi yaparak siyasal birlik oluşturmayı kabul ederler; dolayısıyla, vatandaşlarının doğal haklarını korumayan hükümet, Locke’un gözünde meşrutiyetini ve otoritesini kaybetmiş bir hükümdür.¹⁶⁸ Locke, böyle bir durumda, haklarını koruyamayan yönetime karşı halkın devrim yapma hakkı olduğunu vurgulamıştır. Locke,

¹⁶³ J. Locke, 2012, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, çev. F. Bakırcı, Ankara, Ebabil Yayınları, 2012, s. 9.

¹⁶⁴ ibid, s. 10.

¹⁶⁵ Şenel, 1995, s. 340.

¹⁶⁶ Jellinek, 2017, s. 83.

¹⁶⁷ Şenel, 1995, s. 339, 347.

¹⁶⁸ Shestack, 2006, s. 93.

doğa durumu ve toplum sözleşmesi sonrası duruma yönelik olarak iki tür özgürlük tanımı yapmıştır. Locke’a göre insanın doğal özgürlüğü, yeryüzündeki üstün bir iktidardan özgür olmak ve yasama otoritesi altında olmamak, doğa yasasından başka bir sınırlamaya tabi olmamaktır; insanın toplum içindeki özgürlüğü ise insanların canlarına, özgürlüklerine ve mülkiyetlerine saldırmayan yani meşru bir yasama iktidarı altında çıkarılan yasalar dışında bir sınırlamaya tabi tutulmamak ya da haksız güç kullanan bir iradenin hükümranlılığı altında olmamaktır.¹⁶⁹ Ayrıca Locke, tüm insanların salt eşit insanlıklarının bir sonucu olarak eşit özgürlük hakkına sahip olduklarını savunmuştur.¹⁷⁰

Aydınlanma Çağı’nın toplum sözleşmeci bir diğer ünlü düşünürü ise Jean Jacques Rousseau’dur. Rousseau’nun doğa durumunda, iyi-kötü, adaletli-adaletsiz gibi kavramlar yoktur, çünkü insanların birbirlerine karşı hiçbir sorumlulukları yoktur; “doğa durumunda zekâ, yaş vb. küçük ve önemsiz doğal eşitsizlikler dışında uygarlığın yarattığı eşitsizlikler de yoktur, çünkü mülkiyet yoktur.”¹⁷¹ Bu çerçevede Rousseau, her insanın eşit ve özgür doğduğunu savunmaktadır. Rousseau’ya göre doğa tarafından meydana getirilen ve bedensel, akılsal ya da ruhsal özellikler arasındaki farklardan kaynaklı doğal veya fiziksel eşitsizlikler ile bir tür mutabakata dayanan ve insanların icazetiyle oluşturulan toplum durumunun yarattığı politik eşitsizlikler ise sonradan oluşmuşlardır.¹⁷²

Rousseau da insanların, doğa durumunda sahip oldukları doğal hak ve özgürlükleri güvence altına almak için bir sözleşmeyle toplum haline gelmeyi kabul ettiklerini ve haklarını yalnızca ortak çıkarı gözetecek “genel irade”ye devrettiklerini öne sürmüştür. Rousseau’ya göre toplum sözleşmesinin özü gereği herkes tarafından oy birliğiyle onanması gerekmektedir, çünkü her insan özgür ve kendi kendisinin efendisi

¹⁶⁹ Locke, 2012, s. 21.

¹⁷⁰ Arnhart, 2017, s. 188.

¹⁷¹ Şenel, 1995, s. 359.

¹⁷² J. J. Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, çev. R. N. İleri, İstanbul, Say Yayınları, 1995, s. 87.

olarak dünyaya gelmektedir ve hiç kimse onu isteği dışında buyruk altına alamaz.¹⁷³ İnsanlar, toplum sözleşmesini getireceği yararlar için kabul etmişlerdir. Toplumun genel iradesini temsil eden devlet, üyelerinin toplumsal ve siyasal özgürlüklerinin korunmasını sağlayacak ve onlara medeni haklar tanıyacaktır.¹⁷⁴

Rousseau'ya göre insanlar toplum sözleşmesi ile doğal özgürlük durumunda isteyip elde edebileceği şeyler üzerindeki sınırsız hakkını yitirse de toplumsal özgürlüğü ve mülkiyet hakkını kazanmaktadır; doğal yaşama halinden toplum düzenine geçişin yarattığı bir diğer önemli değişiklik ise insanların davranışlarında içgüdülerinin yerine adaleti koymaya başlaması, artık sadece kendini düşünerek değil başka ilkelere göre davranmak ve eğilimlerini dinlemeden önce aklına başvurmak zorunda kalması ve böylece yetilerinin, duygu ve düşüncelerinin gelişme yoluna girmesidir.¹⁷⁵

Locke'un aksine Rousseau'nun toplum sözleşmesi kuramında vazgeçilmez insan haklarından söz edilmemektedir; zaten Rousseau, genel iradeye üstün bir yer vermiştir ve genel iradeye uymayı reddeden kişinin bile, bu iradeye bağlanmaya zorlanmasının o kişiyi özgürleştireceğini düşünmektedir.¹⁷⁶ Rousseau'ya göre gerçek özgürlük insanların kendi kendilerine koyacakları ahlak yasalarına uymalarından ibarettir ve insanlar özel çıkarlarını değil, diğerleriyle ortak olan çıkarlarını geliştirerek özgürlüğe erişebilirler.¹⁷⁷ Bu bakımdan Rousseau insanın toplum haline geçerek onun, kendi kendisinin efendisi yapan manevi özgürlüğü kazandığını düşünür; çünkü insanın salt isteklerinin saiklerine uyması kölelik, kendisi için koyduğu yasalara boyun eğmesi ise özgürlüktür.¹⁷⁸

¹⁷³ Rousseau, 2012, s. 102.

¹⁷⁴ Şenel, 1995, s. 362.

¹⁷⁵ Rousseau, 2012, s. 18.

¹⁷⁶ Güriz, 2009, s. 196.

¹⁷⁷ Urhan, 2016, s. 112.

¹⁷⁸ Rousseau, 2012, s. 19.

Locke'un insanların vazgeçilmez doğal haklara sahip olduğunu vurgulayan ve bu hakları ihlal eden yönetime karşı devrim yapmayı savunan toplum sözleşmesi kuramı Kuzey Amerika'daki İngiliz sömürgelerinde büyük etki yapmıştır; ABD'nin kuruluş aşamasında Locke'un eserleri siyasi bir kutsal kitap sayılmış ve Locke "Amerikalıları irşad eden yıldız" olarak nitelendirilmiştir.¹⁷⁹ Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin bütün insanların vazgeçilemez belli başlı haklara sahip olduklarına, bu hakların güvence altına alınması için insanlar tarafından kurulan hükümetlerin bu hakları koruyamaz hale gelmesi ya da ihlal etmeye başlaması halinde halkın bu hükümeti değiştirmeye veya düşürmeye hakkı olduğunu vurgulayan ifadeleri, Bildirge'yi kaleme alanların da Locke'un öğretisini benimsediğini göstermektedir. Doğal eşitlik, vazgeçilmez haklar yönetilenlerin rızası ile yönetme, halkın devrim hakkı konularına ilişkin görüşleriyle Bildirge'de açıklanan ilkeleri Locke'un kuramından daha iyi formüle eden başka bir kuram yoktur; üstüne üstlük güçler ayrılığı ve hukukun üstünlüğü gibi Amerikan yönetiminin anayasal ilkelerinin birçoğu da Locke'un eserlerinde yer almaktadır.¹⁸⁰ Locke'un liberalizmin öncüsü bir düşünür olarak Bildirge üzerindeki etkisi ise sonraki bölümde ele alınacaktır.

1.3.2. ABD'li Çağdaş Liberal Siyaset Felsefesi Düşünürleri: John Rawls, Robert Nozick ve Ronald Dworkin'in Kuramları

ABD'li düşünür John Rawls *Bir Adalet Kuramı* adlı eserinde, "hayatta başarılı olmak için herkesin hem özgürlüğünü hem de insan olarak herkesin birbirine borçlu olduğu saygıyı temin etmek nasıl mümkündür" ve "özgür bir toplumun getirdiği eşitsizliklere rağmen dezavantajlı olanların başarıya ulaşmalarına olanak vermek için

¹⁷⁹ Güriz, 2009, s. 190.

¹⁸⁰ Arnhart, 2017, s. 186.

fırsat eşitliği nasıl sağlanacaktır” gibi, Amerikan siyasi tartışmalarının merkezinde yer alan hassas sorulara cevap vermeye çalışmıştır.¹⁸¹

Rawls’a göre adalet, toplumsal kurumların temeli olan bir erdemdir. Rawls, adaleti etik bir erdemden çok, bireylerin toplumsal iş birliği içerisine girmelerini sağlayan politik ve ekonomik bir erdem olarak görmektedir.¹⁸² Rawls’a göre her kişi adalete dayanan bir dokunulmazlığa sahiptir, bu dokunulmazlık toplumun refahı için dahi olsa çiğnenemez, adaletin güvence altına aldığı haklar siyasi bir pazarlığa ya da sosyal çıkar hesabına konu olamazlar ve adalet, daha büyük bir çoğunluğun iyiliği için dahi bazılarının özgürlüğünün kaybını reddeder.¹⁸³ Rawls, oldukça ayrıntılı bir şekilde tasarladığı adalet kuramıyla, tüm üyelerinin eşit haklara sahip olarak özgürlük içinde yaşadıkları adil bir toplumun yapısına uygun ve sosyal ve ekonomik avantajların dağıtımının düzenlenmesinde rehberlik edecek sosyal adalet ilkelerini ortaya çıkarmaya ve adalet çatısı altında özgürlük ve eşitliği uzlaştırmaya çalışmıştır.

Rawls’un adalet kuramı; insanların toplumdaki mevkileri, doğuştan gelen yetenekleri, cinsiyetleri, dinleri, etnik kökenleri, ekonomik durumları gibi kendilerine dair hiçbir konuda bilgi sahibi olmadıkları bir özgün durumu varsayar. Bununla birlikte bu “bilgisizlik perdesi”nin arkasında dahi insanlar herkesin kendine özgü bir ahlak anlayışı, idealleri, amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için bazı temel şeylere gereksinim duyduklarını bilen rasyonel varlıklardır. İşte Rawls “adil bir toplumun temel ilkeleri nedir” sorusuna verilecek en tarafsız cevabın, kişisel çıkarı için en iyi alternatifin ne olduğunu bilmedikleri için genel çıkar için en iyiyi sağlayacak alternatifi düşünmek zorunda kalacak bu insanlar tarafından verileceğini öne sürer. Rawls’un özgün durum tasviri klasik toplumsal sözleşme kuramlarının hayali kongrelerini andırmakla beraber,

¹⁸¹ Arnhart, 2017, s. 308.

¹⁸² Urhan, 2016, s. 107.

¹⁸³ J. Rawls, *A Theory Of Justice*, Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press Of Harvard University Press, 1999, s. 3-4.

özgün durum bu kuramlardan tarafları betimlemesinde ayrılmaktadır; burada toplum adına ilkesel kararlar verecek insanlar, kendileri hakkında geçici olarak bilgisizdirler ve kişisel farkındalıkları geri dönene kadar karar vermek zorundadırlar.¹⁸⁴

Rawls’a göre özgün durumdaki insanların benimseyeceği ilk adalet ilkesi; her bir kişinin, başkalarının benzer özgürlükleriyle bağdaşacak şekilde, olabilecek en kapsamlı temel özgürlüklere sahip olmaya eşit derecede hakkı olması ilkesidir. Rawls için hukukun üstünlüğü ilkesi altında; seçme ve seçilebilme hakkı gibi siyasal özgürlükler, ifade, vicdan ve düşünce özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, psikolojik baskı ve saldırıya maruz kalmama ile vücut bütünlüğünün korunmasını da kapsayan kişi özgürlüğü, bireysel mülkiyet edinme hakkı ile keyfi tutuklanma ve müsadere yasağı, herkesin eşit bir şekilde faydalanması gereken temel özgürlükler içinde en önemli olanlarıdır.¹⁸⁵

Rawls’un ikinci adalet ilkesi ise sosyal ve ekonomik eşitsizliklere ilişkindir ve bu ilkenin iki alt ilkesi vardır. Rawls’un “fark ilkesi” olarak adlandırdığı ilk alt ilkeye göre sosyal ve ekonomik eşitsizlikler adil toplum ilkesiyle uyumlu olarak, en az avantaja sahip olanlar en fazla fayda sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Bu kapsamda tüm grupları daha iyi bir duruma getirecek bir dağıtım mümkün değilse, dağıtımda eşitlik tercih edilmelidir ve bu kapsamda iyi konumda olanların yüksek beklentilerinin adil olabilmesi için, bu taleplerin ancak en kötü durumda olanların durumlarını iyileştiren bir programın parçası olması gerekmektedir.¹⁸⁶ Rawls, fark ilkesi sayesinde sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin herkesin yararına olacak şekilde düzenlenebileceğine inanmaktadır.¹⁸⁷ Rawls’a göre bu eşitsizlikler sadece, herkesin menfaatine olmadığına adaletsizdir.¹⁸⁸ Bu bakış açısı, liberal iktisat teorisinin pastadan alınacak dilim büyütülemiyorsa pastayı

¹⁸⁴ R. Dworkin, *Hakları Ciddiye Almak*, çev. A. U. Türkbağ, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007, s. 189.

¹⁸⁵ Rawls, 1999, s. 53.

¹⁸⁶ Shestack, 2006, s. 105.

¹⁸⁷ M. Kocaoğlu, *John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, Ankara, İmaj Yayınevi, 2015, s.82.

¹⁸⁸ Arnhart, 2017, s. 310.

büyütmenin olumlu sonuçlar doğuracağı; yoksulların refahı artacaksa zenginlerin refahının ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin daha da artmasının mazur görülebileceği savunusuyla örtüşmektedir.

Rawls'un "adil fırsat eşitliği ilkesi" olarak adlandırdığı ikinci alt ilkeye göre ise toplumdaki tüm görev, iş ve pozisyonlar herkese açık olacak şekilde düzenlenmelidir. Rawls'un savunduğu adil fırsat eşitliği düşüncesinin merkezinde sınıf, ırk, cinsiyet, dini inanış gibi özelliklerine bağlı olarak bir kişinin toplumda istediği pozisyonları elde etmesinin önüne geçilemeyeceği, gayret ve çalışma gösteren herkesin toplum içinde yükselmeleri bakımından eşit başarı şansına sahip olmaları gerektiği düşüncesi yer alır.¹⁸⁹

Rawls'un adalet ilkelerinin ilki özgürlükçü bir ilke, ikincisi ise eşitlikçi bir ilkedir. Özgürlük ve eşitliğin çatıştığı durumlara çözüm üretmek amacıyla Rawls bu ilkelerin değerlerini hiyerarşik olarak derecelendirmiş ve bu hiyerarşide özgürlüğe ilişkin birinci ilkeye, eşitliğe ilişkin ikinci ilkenin üstünde bir yer vermiştir. Diğer yandan, ikinci ilkenin alt ilkelerinden adil fırsat eşitliği ilkesi de Rawls tarafından fark ilkesine üstün tutulmuştur. Bu noktada, belirtmek gerekir ki Rawls'un hiçbir ilkesi, eşitlik ve özgürlüğü mutlak olarak gerçekleştirmenin peşinde değildir; Rawls'a göre önemli olan eşitsizliklerin dağıtımında adaletin sağlanmasıdır.

Rawls'a göre eşit özgürlük ve adil fırsat eşitliği ilkesinin birlikte gerçekleştiği bir toplumda yurttaş eşitliği de sağlanmış olur. Yurttaş eşitliğinin önemi ise ekonomik ve sosyal eşitsizliklere rağmen insanların ahlaki eşit değerinin ve hakettikleri saygının korunabilmesini sağlamasından gelmektedir.¹⁹⁰ Rawls'a göre adalet ilkeleri doğrultusunda iyi düzenlenmiş bir toplumda eşit yurttaşlık statüsü, öz saygıyı güvence

¹⁸⁹ Gaus, 2016, s. 275.

¹⁹⁰ Rawls, 1999, s. 82.

altına alan kamusal bir tasdiktir ve eşit yurttaşlık ilkesi, özgürlüğün önceliği ilkesiyle birlikte, insanların toplumsal alanda eşit saygı görmesini temin etmektedir.¹⁹¹

Rawls, bir kimsenin haklar ve fırsatlardan yararlanmasını engelleyen yoksulluk, eğitimsizlik, fiziki yetersizlik ve benzeri etkenlerin özgürlüğü kısıtladığını düşünmemektedir. Rawls'a göre kişinin gelir durumuna, eğitimine, yeteneğine vb. göre değişen şey özgürlüğün kendisi değil, değeridir.¹⁹² Toplumda herkes eşit şekilde özgürlüklere sahip olmalıdır fakat özgürlüğün değeri açısından herkes eşit olamayabilir. Rawls, "burada özgürlüğün değeri ile aslında, herhangi bir özgürlüğün kullanımının insan için sağladığı yarar"dan söz etmektedir.¹⁹³

Rawls, bireylerin seçme şansı olmadan içine doğduğu pozisyonların ve doğuştan gelen özelliklerinin, bazıları için fırsatları artırırken bazıları için ise azalttığını kabul etmektedir. Bununla birlikte Rawls'a göre başlangıçtaki eşitsizliklerden bireyler sorumlu tutulmasa da sonradan oluşan eşitsizliklerden sorumlu tutulabilirler. Rawls'a göre toplumsal hayatta rasyonel düşünerek doğru kararlar verenlerin ve daha fazla çalışanların, ekonomik olarak daha iyi bir duruma gelmesi doğaldır; dolayısıyla fark ilkesi toplumda en az avantajı olan kişilere devletin devamlı olarak aktarımlar yapmasını gerektirmez; önemli olan, toplumda dezavantajlı durumda olan bireylerin sahip oldukları hak ve özgürlükleri daha etkin bir şekilde kullanabilmelerini sağlamaktır.¹⁹⁴

Rawls, özgürlüğün çok istisnai durumlarda sınırlanabileceğini ileri sürmüş ve özgürlüğün sınırlanmasına rehberlik edecek iki ilke belirlemiştir. İlk olarak, özgürlüğün sınırlanması tüm toplum tarafından paylaşılan özgürlükler sistemini güçlendirmelidir;

¹⁹¹ Rawls, 1999, s. 478.

¹⁹² Shestack, 2006, s. 105.

¹⁹³ H. Avşar, *Siyaset Felsefesi Açısından John Rawls'un Adalet Teorisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 38.

¹⁹⁴ ibid, s. 44.

ikinci olarak özgürlüklerde eşitlik ilkesinden uzaklaşılması daha az özgürlük sahibi olanlar için makul düzeyde olmalıdır.¹⁹⁵

Rawls, bireyin özgürlüğünün ve haklarının anlamlı olabilmesi için refah devletinin gerekliliğini vurgularken, bir diğer ABD’li düşünür Robert Nozick ise klasik liberal kuramın tüm vatandaşların şiddete, hırsızlığa ve dolandırıcılığa karşı korunması ve sözleşmelerin uygulanması işlevleriyle sınırlı bir devleti savunmuştur.¹⁹⁶ Nozick’e göre eşitsizliğin düzenlenmesine dair devletin atacağı küçük ya da büyük her adım, bireysel özgürlüklerin sınırlandırılmasına yol açacağından Nozick, Rawls’un fark ilkesini şiddetle karşı çıkmıştır. Nozick, Rawls’un da savunduğu fark ilkesini “dağıtımcı kalıba sokulmuş bir adalet ilkesi” olarak görmektedir ve ona göre insanların hayatlarına devamlı müdahale edilmeden hiçbir dağıtımcı adalet ilkesi gerçekleştirilmeye devam edilemez.¹⁹⁷

Nozick’e göre kabul edilebilecek en kapsamlı devlet minimal devlettir.¹⁹⁸ Nozick, serbest piyasa ekonomisinde kendiliğinden gerçekleşen gelir dağılımının adil olacağını, piyasanın yaptığı dağıtımın yol açtığı eşitsizlikleri düzeltmek adına devletin farklı kriterler belirleyerek yeniden dağıtımına kalkışmasının insan haklarının ihlaline sebep olacağını düşünmektedir.¹⁹⁹ Nozick minimal devleti; insanları araç olarak görmeyen, kişisel haklara ve onura sahip bireyler olarak muamele eden, bireylerin kendi yaşamlarını kendi tercih ve amaçları doğrultusunda yaşama ve kendileriyle ilgili düşüncelerini gerçekleştirme olanağı veren bir devlet olarak görmektedir.²⁰⁰ Dolayısıyla Nozick’e göre devletin meşruluğu bireyin haklarını ihlal etmemesine bağlıdır. Hakların bir diğer önemi ise toplumu oluşturan bireylerin meşru olarak yapabileceklerinin mutlak sınırlarını çizen

¹⁹⁵ Usami, 2012, s. 441.

¹⁹⁶ M. Borovali, “Robert Nozick Anarşi, Devlet ve Ütopya”, *R. Nozick, Anarşi, Devlet ve Ütopya*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s.10.

¹⁹⁷ R. Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, çev. A. Oktay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 219.

¹⁹⁸ ibid, s. 203, 216.

¹⁹⁹ Aktaş, 2000, s. 205.

²⁰⁰ Nozick, 2006, s. 414.

yan sınırlamalar olmalarından gelmektedir.²⁰¹ Bu kapsamda bireylerin yükümlülükleri diğerlerine zarar vermemek, onların yaşamlarına karışmamak ve birbirlerinin tercihlerine saygı duymakla sınırlıdır; bireylerin zor durumda olan diğer bireylere yardım etme gibi bir yükümlülüğü yoktur.

Nozick'ın devlet ve bireyler için tanımladığı yükümlülükler insan haklarına bakışını da göstermektedir. Nozick ve onun gibi klasik²⁰² liberal düşünürler, adaletin evrensel bir ekonomik sistemi gerektirdiğini savunmuşlardır; onlara göre, mülkiyet hakları ve sözleşme yasaları insanlığın iyiliğinin değişen gereklilikleriyle doğal olarak farklılaşan toplumsal ve yasal uzlaşımlar değil, evrensel insan haklarının doğrudan uygulamalarıdır ve piyasa/pazar kurumları adaletin ebedi kurallarını somutlaştırmaktadır.²⁰³ Bu bağlamda Nozick, ekonomik ve sosyal hakları insan hakları olarak görmemektedir.²⁰⁴

Liberalizmin bireycilik felsefesini savunmak bakımından Nozick'le aralarında pek bir fark olmasa da Rawls, insanoğlunun sosyal doğasının önemini kabul etmiş ve Nozick'ın yaptığı eleştirilere, insanların kapasitelerini açığa çıkarıp geliştirmek için toplumun yardımına ihtiyaçları olduğunu vurgulayarak minimal devlet anlayışının yeterli olmayacağını öne sürmüştür.²⁰⁵

ABD'li siyaset kuramcısı Ronald Dworkin de Rawls gibi özgürlük ve eşitlik arasındaki gerilimi azaltmaya çalışmıştır.²⁰⁶ Dworkin'e göre "haklar, kolektif amaçlara karşı üstünlüğe sahiptir; haklar ve politikalar çatıştığında üstünlük her zaman haklara

²⁰¹ Borovalı, 2016., s. 12.

²⁰² Bu tez kapsamında temel alınan ABD kaynaklı liberal felsefe kavramları ve insan haklarına yaklaşımı çerçevesinde Nozick, klasik liberal bir düşünür olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Türkçe kaynaklarda Nozick genellikle yeni liberal bir düşünür olarak görüldüğünden tereddüt yaşanmaması ve Nozick'ın savunduğu liberal düşüncenin karakteristik özelliği minimal devlet savunusu olduğundan ilerleyen bölümlerde Nozick için "minimal devletçi liberal" deyişi kullanılması tercih edilmiştir.

²⁰³ Gray, 2003, s. 22.

²⁰⁴ Borovalı, 2006, s.13.

²⁰⁵ Arnhart, 2017, s. 319.

²⁰⁶ Shestack, 2006, s. 112.

aittir” ve özellikle faydacı politikalar söz konusu olduğunda haklar bireylerin özgürlüğünün korunmasını sağlamaktadır.²⁰⁷ Dworkin, “eşit ilgi ve saygı görme hakkı” ilkesini adaletin en temel ilkesi olarak görmektedir. Dworkin’e göre bu ilkenin yokluğunda haklara ilişkin hiçbir söylemin geçerli bir temeli olamaz.²⁰⁸ Bu kapsamda Dworkin devletin yönettiği kişileri “ilgiyle” (onları acı ve engellenmişlik duygusuna sahip insanlar olarak görerek) ve “saygıyla” (hayatlarını oluşturdukları akıllı tasavvurlara göre yaşadıklarının bilincinde varlıklar olarak) davranması gerektiğini vurgulamıştır.²⁰⁹ Bu bağlamda devletin insanlara ilgi ve saygıyla davranırken hiçbir ayrımcılık yapmaması da büyük önem taşımaktadır; hükümet, malları ya da fırsatları bazı vatandaşların daha çok ilgiye layık oldukları gerekçesiyle eşitsizce dağıtmamalı ve bir vatandaşın, bir grubun iyi yaşam kavramının diğerinden daha asil ya da üstün olduğu gerekçesiyle özgürlükleri kısıtlamamalıdır.

Dworkin kuramında eşit ilgi ve saygı görme ilkesi üzerinden topluma yararı ne olursa olsun, her bir insanın eşit ve vazgeçilmez bir ahlaki değeri olduğunu ve bireylerin kim olduklarından ve nerede durduklarından bağımsız olarak asli bir onura sahip olduklarını ve siyasi davranışın uyması gereken standartların insan hakları anlayışı rehberliğinde belirlenmesi gerektiğini göstermiştir.²¹⁰ Ayrıca, Dworkin’in kuramında eşit ilgi ve saygı hakkının dağıtımda adaletin gerçekleştirilmesi amacını taşıdığı da anlaşılmaktadır. Dworkin’e göre liberalizmin omurgasını, tüm bireylerin eşit ilgi ve saygı ile eşit muamele görme hakkından kaynaklanan bir eşitlikçilik anlayışı oluşturur ki bu anlayış, muhtelif iyi yaşam anlayışları arasında tarafsız kalmanın gerekliliğine işaret eden

²⁰⁷ M. Bayram, “Amerikan Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik ve Özgürlük Sorunu John Rawls ve Ronald Dworkin Modeli”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:7, Cilt 7, Sayı 13, Bahar 2017, s. 318.

²⁰⁸ Shestack, 2006, s. 112.

²⁰⁹ Dworkin, 2007, s. 322.

²¹⁰ Donnelly, 1995, s. 78.

liberal çoğulculuktan türemektedir ve bu kapsamda özgürlüklerin eşit bölüşümü, kaynakların ve fırsatların eşit bölümünün genel bir halidir.²¹¹

Dworkin'e göre eşit muamele hakkı, bir olanağın, kaynağın veya yükün eşit dağıtımına ilişkindir.²¹² Dworkin, dağıtımda adalet konusunu ise “refahın eşitliği” ve “kaynakların eşitliği” üzerinden geliştirdiği kuramlar üzerinden ayrıca ele almıştır. Bununla birlikte, Dworkin refahın nasıl tanımlandığı ya da kaynakların eşitliğinin nasıl ölçüldüğü konularında çok farklı yorumlar yapılabileceği ve değişen yorumlara bağlı olarak farklı sonuçlar çıkabileceğini belirterek kuramlarının oldukça soyut olduğunu kabul etmiştir.²¹³

Rawls, Nozick ve Dworkin 21. yüzyıl ABD'sinde ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışın şekillenmesinde etkili olan liberal akımların önemli birer temsilcileridir. Dolayısıyla bu düşünürlerin ABD'nin haklar liberalizminde yaşanan köklü çatışmaları da simgeledikleri düşünülmektedir. ABD'de Rawls ve Dworkin'in yolundan giden eşitlikçi liberaller kaynaklara dönük refah haklarını savunurlarken, Nozick gibi aşırı özgürlükçü liberaller ise insan haklarının sadece saldırıya ve baskıya karşı haklar olduğunu iddia ederler.²¹⁴ Bu bakımdan ABD'de, Rawls ve Dworkin'in düşüncelerini paylaşılanlar ekonomik ve sosyal haklara olumlu yaklaşırken, Nozick'in düşüncelerini paylaşılanlar mülkiyet hakkı dışında hiçbir ekonomik niteliğe sahip hakkı insan hakkı olarak görmemekte, ekonomik ve sosyal haklara şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Nitekim ABD'de hakların meşru kaynağının nereden geldiği, hangi hakların liberal felsefenin özgürlük ve eşitlik anlayışıyla uyumlu olduğu ve hangi hakların liberal siyasal düzende vazgeçilmez nitelikte görülmesi gerektiği üzerine geliştirilen

²¹¹ Gaus, 2016, s. 294, 296.

²¹² Dworkin, 2007, s. 272.

²¹³ Dworkin, 1981, s. 186.

²¹⁴ Gray, 2003, s. 21.

farklı yaklaşımlar insan haklarına dair görüş farklılıklarının ve tartışmaların kaynağını oluşturmaktadır.

1.3.3. Liberalizm

“Liberalizm” kelimesi latince “özgür” anlamına gelen “liber” kelimesinden türetilmiştir. Sözlük anlamına göre liberal; farklı düşünce ve davranışlara saygı göstermeye hazır, yeni düşüncelere açık, bireysel hak ve özgürlüklere saygılı ve bireysel özgürlüğü, serbest ticareti ve ılımlı siyasal ve sosyal reformları yücelten kişidir.²¹⁵ Liberalizm ise liberaller tarafından benimsenen, Batı dünyası olarak bilinen coğrafya ortaya çıkarak gelişmiş ve siyasi kuvvetler arasında en etkin olanlardan biri haline gelmiş bir siyasi gelenektir.²¹⁶

Monarşik, feodal, askeri, ruhbani vb. her çeşit siyasal mutlakiyetçiliğe karşı özgürlükçü bir toplum tasarısı olan liberalizm; iktisadi anlamda serbest piyasa ekonomisiyle, hukuki anlamda tüm vatandaşların yaşam, mülkiyet ve ifade özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlüklerinin anayasal olarak korunmasıyla ve devlet yönetimi anlamında tüm vatandaşların seçme ve seçilme hakkı aracılığıyla kamu yönetiminde söz sahibi olabildikleri temsili demokrasilerle yakından ilişkilidir.²¹⁷ İngiliz siyaset filozofu John Gray’e göre liberalizmin iki yüzü vardır: Liberalizm bir yandan ideal bir yaşam biçimini gerçekleştirecek evrensel ilkeler arayışını; diğer bir yandan çeşitli yaşam biçimleri arasında barış koşulları arayışını yansıtmaktadır.²¹⁸ Liberalizmin iki yüzünde de temel değer “hoşgörü”dür. Liberal felsefede hoşgörü hem akılcı bir uzlaşma aracıdır hem de farklı yaşam biçimlerine saygı temelinde çoğulculuğu mümkün kılan bir koşuldur.²¹⁹

²¹⁵ Definition of liberal in English, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/liberal> (14/01/2019)

²¹⁶ Raz, 2016, s. 9.

²¹⁷ G. Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 456.

²¹⁸ Gray, 2003, s. 99.

²¹⁹ ibid, s. 8.

Kökenleri Aydınlanma düşüncesine dayanan liberal felsefe esas olarak 18. yüzyılda gelişmiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısı boyunca, Birleşik Krallık'ta Adam Smith ve David Hume, Fransa'da Robert Jacques Turgot ve Marquis Condorcet, ABD'de Thomas Jefferson, Almanya'da Alexander Humboldt ve Immanuel Kant vd. liberalizmi savunmuşlardır.²²⁰

Liberalizmi tanımlayan ilkelerin başında bireycilik gelmektedir; liberal felsefede birey tüm toplumsal ilişkilerin tek ve gerçek öznesidir; aklı ve özgür iradesi ile kendi çıkarlarının ve kendini gerçekleştirmenin peşinde koştuğu varsayılan bireyin başkalarının müdahalesine maruz kalması hiçbir şekilde kabul edilmez.²²¹ Liberalizmin her türü kişinin bireyselliğinin ahlâken onaylanmasını talep eder.²²² İnsana sadece insan olmasından dolayı saygı duyulması gerekliliğini, insanların eşit ahlaki değerini ve her insanın kendinde bir amaç olduğunu vurgulayan Kantçı etik felsefesi bu bireycilik anlayışının temellerinde yer almaktadır. Liberal felsefede bireye verilen önemin bir uzantısı da değer çoğulculuğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Değer çoğulculuğu anlayışına göre bireyden bireye değişen her bir “iyi” kavramı ve bu “iyi” kavramları doğrultusunda izlenmek istenen yaşam planlarının hepsi eşit değerdedir ve eşit saygıyı hak etmektedir. Bu bağlamda devletin görevi bireylerin kendi seçtikleri “iyi”ye uygun olarak yaşayabilecekleri olanakları sağlamak, bunun için gerekli hak ve özgürlük ortamını oluşturup korumaktır.²²³ Bu çerçevede liberalizm günümüzde insan haklarına dayanan bir siyasal sistem olarak da görülmektedir.

Liberalizmin siyasal boyutunda her türlü monarşik güce itiraz ve bireyin yüceltilmesi düşüncesi yatarken, iktisadi yüzünde ise ekonominin kendiliğinden işleyen

²²⁰ Vergara, 2006, s. 7-8.

²²¹ E. Aykut, *İnsan Hakları: Eleştirel Yaklaşımlar*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s. 7, 9.

²²² Lomasky, 2007, s. 44.

²²³ Bor Ekmekci, 2014, s. 23.

düzenini bozabilecek her türlü devlet müdahalesine itiraz ve girişim özgürlüğünün yüceltilmesi düşüncesi bulunur.²²⁴ Liberalizmin ekonomi anlayışına Smith'in “görünmez el” düşüncesi hakimdir. Smith, serbest piyasa sisteminde insanların özel çıkarlarının toplumun bütününün çıkarları için en uygun noktaya yönelmesini sağlayacak bir kendi kendini düzenleme mekanizması olduğunu savunmuştur. Buna göre piyasanın iç dinamikleri adeta görünmez bir el gibi işlev görerek mal, hizmet, emek ve sermaye alanlarında optimal fiyat ve ücretlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Ekonominin bir alanındaki karlar çok yüksekse üretim fazlası eriyinceye kadar o alana bir iş adamları akını, bir çalışma türünde ücretler yüksekse o iş alanına benzer ustalık ve eğitim derecesindeki işlerden daha fazla ücret ödenmez hale gelene kadar bir işçi akını olacak; bir sektörde kârlar ve ücretler çok düşükse arz kendisini talebe daha iyi uyarlayıncaya kadar o sektörden bir emek ve sermaye kaçıışı yaşanacaktır.²²⁵ Dolayısıyla serbest piyasa koşullarının olanak verdiği ekonomik akışkanlık ve serbest rekabet ortamı ekonomiyi her alanda dengeye getirecektir.

Liberalizm söz konusu olduğunda özel mülkiyet konusuna ayrı bir parantez açmak gerekir. Liberal gelenekte Locke'un mülkiyet anlayışı hakimdir. Bu çerçevede liberal felsefede kişi kendi emeğinin sahibi olduğu için, çalışmasının ürünlerini sahiplenmeye doğal bir hakkı vardır ve bu hakla kişiye mülkiyetine özgü bir özerklik alanı tanınmış olur; dolayısıyla liberalizmde mülkiyet hakkı, hem doğal özgürlük hakkından yararlanmanın bir ön şartı hem de doğal özgürlüğü kullanmanın en önemli sonucu olan temel bir haktır.²²⁶ Liberallerin, serbest piyasa ekonomisi sistemini, bireysel özgürlükleri en iyi şekilde koruyan bir sistem olarak görmelerinin temelinde, onu, bireylerin

²²⁴ S. Tanilli, *Uygarlık Tarihi*, İstanbul, Alkım Yayınları, 2006, s. 122.

²²⁵ R. L. Heilbroner, *İktisat Düşünürleri: Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri*, çev. A. Tartanoğlu, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, s. 52.

²²⁶ Donnelly, 1995, s. 40, 111.

mülkiyetleri üzerinde özgürce tasarrufta bulunabilmelerini en iyi sağlayan sistem olarak görmeleri yatmaktadır.

Bireycilik, sınırlı devlet, serbest piyasa ekonomisi ve hukukun üstünlüğü tüm liberal kuramların özünü oluşturan kavramlardır. Bununla birlikte, özellikle devlet müdahalesinin hangi dereceye kadar kabul edilebilir olduğu konusuna dair farklı yaklaşımlar liberal öğretileri zamanla farklı gelişim yollarına itmiştir. Örneğin Smith *laissez faire*²²⁷ söylemine dayanan iktisadi bir liberalizm öğretisi savunmuşken; Hayek ve Nozick minimal devleti savunan bir liberal öğreti, Rawls ve Dworkin ise refah devleti anlayışını benimseyen liberal öğretiler oluşturmuşlardır.²²⁸ ABD’de ekonomik ve sosyal hak kavramına dair liberal görüş farklılıkları da aşağıda açıklanacak olan klasik liberalizm, refah devletçi liberalizm ve minimal devletçi liberalizm ekseninde ortaya çıkmaktadır.

Klasik liberalizm, özgür iradesiyle kişisel çıkarlarına uygun rasyonel kararlar alan birey ile bireyin hak ve özgürlüklerini yücelten, bireylerin yaşamlarına ve tercihlerine en az düzeyde müdahale eden bir devlet anlayışını savunan Locke, Hume, Smith, Bentham ve Mill’in felsefeleriyle özdeşleştirilmektedir.²²⁹

Klasik liberalizm, özgürlüğü genel olarak “bireyin özel alanına ve özgür tercihlerine müdahale edilmeme” boyutuyla negatif olarak tanımlar ve tüm insanların eşit derecede özgür olduğunu vurgular. Klasik liberallerden Smith’e göre özgürlükler, haklar ve insanların mutluluğu ancak dini etkilerden bağımsız sivil hükümetler aracılığıyla korunup gelişebilir ve özellikle mülkiyet hakkı bakımından tarafsız bir siyasi otoritenin

²²⁷ “Bırakınız Yapsınlar” anlamına gelen ve Smith’in görünmez el düşüncesine kaynaklık eden söylem. 17. yüzyılda Fransız fizyokrat Vincent de Gournay tarafından devlet müdahalesinin olmadığı bir özgürlük ortamının savunusu için kullanıldığından beri liberal iktisadın popüler bir söylemi halini almıştır. Bkz. L. Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, çev. M. Belge, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 157.

²²⁸ Vergara, 2006, 203-204.

²²⁹ Marshall, 1999, s. 456.

varlığı büyük önem taşımaktadır.²³⁰ Mülkiyet hakkına özel önem veren klasik liberaller, özgürlük ve özel mülkiyeti doğrudan ilişkili görmüşler; mülkiyet hakkı sayesinde özgürlüğün korunduğunu düşünmüşler ve bu sebeple özel mülkiyete dayanan ekonomik sistemlerin bireysel özgürlükler için en uygun sistem olduğunu savunmuşlardır.

Klasik liberaller, eşit özgürlük varsayımı ve siyasi otoritenin tarafsız olması gerekliliğinden hareketle yasalar önünde eşitliği ve eşit yurttaşlık haklarını savunmuşlardır.²³¹ Bu eşitlik anlayışının modern kapsamına tüm iş ve pozisyonların herkese açık olması anlamında fırsat eşitliği de girmektedir.

Klasik liberaller, devletin, yasa önünde eşitliğin ötesinde bir eşitlik sağlamak için sosyal alana müdahale etmesini onaylamazlar.²³² Bununla birlikte klasik liberaller kamu mallarının temininde ve makroekonomik sıkıntıları hafifletmekte devletin harekete geçebileceğini kabul etmiştir.²³³ Ekonomiye müdahale edilmemesi anlamında *laissez-faire* düşüncesinin en güçlü savunularından biri olan Smith bile kamu yararı bakımından ve özel sektör için yatırım yapmanın kârlı olmayacağı bazı alanlarda devletin düzenlemeler yapmasını kabul etmiştir. Smith'e göre eğitim kurumları gibi toplumun büyük kesiminin azami derecede yararına olacak kamusal kurumları kurmak, ulaştırma ve altyapı gibi alanlarda kamusal yatırımlar yapmak ve bunları korumak ve sürdürmek devletin temel görevlerindendir.²³⁴ Önemli olan, devletin piyasa sisteminin işleyişini bozacak faaliyetlerde bulunmamasıdır.

Diğer taraftan, tüm diğer siyasi düşüncelerde olduğu gibi tarihsel koşulların değişmesiyle liberalizme dair düşünceler de değişmeye başlamıştır. Dünya savaşları,

²³⁰ A. Smith, *An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nations*, ed. S. M. Soares, MetaLibri Digital Library, 2007, s. 550, 620.

²³¹ Gaus, 2016, s. 317

²³² Aktaş, 2000, s. 168.

²³³ Freeman, 2011, s. 15.

²³⁴ Heilbroner, 2003, 62.

küresel ekonomik krizler ve benzeri tarihsel gelişmelerle birlikte 19. yüzyılın sonlarından itibaren, “sosyal devlet” veya “refah devleti” şeklinde nitelendirilen ve ekonomik ve toplumsal sıkıntıları hafifletmek için devletin düzenlemeler yapması ve ekonomiye müdahale etmesini savunan bir devlet anlayışı liberalizmi etkisi altına almıştır.

“Sosyal devlet” veya “refah devleti” kavramları literatürde sıklıkla aynı anlamda kullanılmakla birlikte, tezin inceleme konusu ABD’de “refah devleti” kavramı benimsenmiş olduğundan bu tez kapsamında “refah devleti” deyişinin kullanılması tercih edilmiştir. Barınma, sağlık, eğitim, asgari gelir gibi temel ihtiyaçları karşılayacak hizmetleri ve yardımları sunma, sosyal güvence sistemleri aracılığıyla refah ortamı sağlama konusunda Devletin halkına karşı sorumluluğu olduğu görüşünden hareketle başlatılan refah devleti uygulamaları, ABD’de, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde gündeme gelmiştir.²³⁵ Söz konusu dönemle birlikte, özel mülkiyete dayanan piyasa ekonomisinin kendiliğinden dengeye geleceğine ilişkin Smith’in teorisi itibarını kaybederken, ekonomik dalgalanma döneminde devletin piyasaya müdahalesinin tekrar denge için gerekli olduğunu savunan İngiliz İktisatçı John Maynard Keynes’in Genel Teorisi yükselişe geçmiş ve bu duruma paralel olarak liberaller sınırlı devlet anlayışından uzaklaşmaya başlamıştır. Ayrıca refah devleti anlayışını savunan liberaller sosyalist eleştirilere karşı liberalizmin revize edilmesi misyonunu da üstlenmişlerdir.

Diğer taraftan 1970’lerden itibaren ekonomik durgunluk, artan kamu borçları ve enflasyonist baskılar iktisatçıların yönünü tekrar klasik liberalizme doğrultmasına sebep olmuştur. Bu defa tarihsel koşullar, klasik liberalizmin bireysel yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını yücelten ilkelerini benimseyen fakat devletin baskıcı müdahalesinin ortadan kaldırılması konusunda klasik liberalizmden çok daha ileri giden bir liberalizm

²³⁵ Marshall, 1999, s. 615.

anlayışını ortaya çıkmıştır.²³⁶ Vatandaşların güvenliğinin ötesinde hiçbir devlet müdahalesini kabul etmeyen, serbest piyasayı adeta liberalizmin değer çoğulculuğunun simgesi kutsal bir pazar olarak gören, mülkiyet hakkını yüceltirken diğer tüm ekonomik hakları yerin dibine koyan, vergilendirme de dâhil her türlü yeniden dağıtımcı uygulamanın bireysel özgürlükleri yok edeceğini savunan minimal devletçi bu yaklaşımın liberalizmle ne şekilde ilişkilendirileceği konusunda çeşitli fikirler öne sürülmüştür. ABD’li hukukçu Randy E. Barnett söz konusu akımı, “liberteryanizm” olarak adlandırıp klasik liberalizmin sadece bir alt dalı olarak görmüştür.²³⁷ İngiliz sosyolog Gordon Marshall “neo-liberalizm” kavramını kullanarak benzer şekilde açıklama yapmıştır. Marshall’a göre Hayek ve Nozick gibi liberteryanlar ve ABD’li ekonomist Milton Friedman gibi baskıcı devlete şiddetle karşı çıkanların temsilcileri olduğu “neo-liberalizm” klasik liberalizmin yeniden değerlendirilip farklı bir şekilde öne sürüldüğü bir fikirler bütünüdür.²³⁸ Şilili iktisatçı Francisco Vergara ise bu akımı, klasik liberalizmden ayırmış ve “ultra-liberalizm” adı altında değerlendirmiştir. Vergara’ya göre ekonomik veya sosyal sorunları çözmek için yapılan müdahaleler dâhil devletin her türlü müdahalesine karşı sistemli bir şekilde sergiledikleri muhalefet ile ultra-liberaller, klasik liberallerden ayrılmaktadır ve onlar klasik liberallerin aksine minimal bir devletten yanadırlar.²³⁹ Diğer taraftan, Donnelly bu akımın liberalizmin çarpıtılmış, iç tutarlılığı olmayan ve uluslararası insan hakları standartlarıyla bağdaşmayan bir daraltılmasından ibaret olduğunu düşünmektedir.²⁴⁰

Bu tez kapsamında incelenen ABD literatüründe minimal devlet anlayışını savunan akımın genellikle klasik liberalizmin bir alt dalı, refah devletini savunan liberal

²³⁶ Marshall, 1999, 457.

²³⁷ R. E. Barnett, “Modern Liberteryenizmin Ahlâkî Temelleri”, çev. M. Erdoğan, *Liberal Düşünce*, Cilt: 12, No: 45, Kış-Bahar 2007, s. 19.

²³⁸ Marshall, 1999, s. 529.

²³⁹ Vergara, 2006, s. 164.

²⁴⁰ Donnelly, 1995, s. 84.

akımın ise “yeni liberalizm” başlığı altında ele alındığı gözlemlenmiştir.²⁴¹ Diğer taraftan, yukarıda da değinildiği üzere, minimal devleti savunan liberal akım çeşitli kaynaklarda “neoliberalizm” adı altında değerlendirilmektedir.²⁴²

“Klasik liberal”, “yeni liberal” ve “neo-liberal” kavramları arasında bir karmaşa yaşanmaması adına, bu tezde Locke, Smith, Jefferson gibi düşünürlerin temsilcileri olduğu ve liberal düşüncenin kuramlaştırıldığı ilk dönemi yansıtan liberal öğretisi “klasik liberalizm”; Keynes, Rawls ve Dworkin gibi düşünürlerin temsilcileri olduğu ve bireysel özgürlüklerle sosyal adalet anlayışını bütünleştirmeye çalışan liberal öğretisi “refah devletçi liberalizm”;²⁴³ Nozick, Hayek ve Friedman gibi düşünürlerin temsilcileri olduğu ve devletin işlevinin basit bir güvenlik kuruluşuna indirgenmesini savunan liberal öğretisi ise “minimal devletçi liberalizm” olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu öğretileri ortaya çıkaran tarihsel süreç ilerleyen bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Devlet anlayışlarındaki farklılıklar bir yana birey anlayışındaki farklılıklar da liberal öğretileri farklılaştırmıştır. Klasik liberalizm gibi bireyi kuramının merkezinde tutsa da refah devletçi liberalizm, klasik liberalizmden farklı olarak, bireylerin özgürlüğü ve haklarının korunması için, bireycilik felsefesiyle toplumsal duyarlılığı bir araya getirmeye çalışmış ve sosyal adalet konusunu gündeme getirmiştir.

Ayrıca klasik liberaller, sadece negatif özgürlüğe odaklanırken; refah devletçi liberaller pozitif özgürlüğü de önemsemişlerdir.²⁴⁴ Klasik liberaller bireylerin sahip

²⁴¹ ABD’nin en köklü üniversitelerinden Stanford Üniversitesi’nin internet üzerinden herkesin erişimine açık Felsefe Sözlüğünde refah devletini savunan liberalizm akımı “yeni liberalizm” olarak nitelendirilirken, minimal devleti savunan liberalizm akımı ise “liberteryанизm” olarak nitelendirilmekte ve bu akım “klasik liberalizm”in bir alt dalı olarak değerlendirilmektedir. Bkz.

G. Gaus, S. D. Courtland ve D. Schmidtz, “Liberalism”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, E. N. Zalta (ed.), 2018, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/liberalism/> (10/01/2019)

²⁴² Bkz. Britannica Ansiklopedisi: Encyclopaedia Britannica, “Smith, N., Neoliberalism”, <https://www.britannica.com/topic/neoliberalism#ref1247535> (10/01/2019)

²⁴³ ABD’nin Arizona Üniversitesi felsefe profesörü Gerald F. Gaus bu akımı “revizyonist liberalizm” olarak adlandırmaktadır (Bkz. Gaus, 2016, s.101). ABD’li Filozof Loren E. Lomasky ise bu konuda “refah liberalizmi” deyişini tercihe etmiştir (Bkz. Lomasky, 2007, s. 27-28).

²⁴⁴ Gaus, 2016, s. 180.

oldukları hakların negatif nitelikli olduğunu iddia ederken, refah devletçi liberaller bireylerin kendilerine tatminkâr bir hayat yaratmak için özgürlükten daha fazlasına - asgari düzeyde refah şartlarına- ihtiyaç duyduklarını belirterek eğitim, sosyal güvenlik gibi pozitif hakların önemine işaret etmişlerdir.²⁴⁵ Bu bakımdan refah devletçi liberaller, bireysel özgürlük için ekonomik özgürlüğün de gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Klasik liberalizm ve refah devletçi liberalizm arasındaki farklar eşitlik anlayışı üzerinden de görülebilir.²⁴⁶ Klasik liberalizmde doğuştan ve varlıksal eşitlik anlayışı hakimdir ve bu durumun bir uzantısı olarak medeni ve siyasi hakların varlığına önem verilir. Refah devletçi liberaller ise toplumsal ve ekonomik koşulların getirdiği eşitsizlik sorununu hafifletmek istediklerinden, ekonomik ve sosyal hakları da gündemlerine almışlardır; ama bunu yaparken otoriter yönetim riskini bertaraf etmek üzere doğrudan müdahale yerine telafi edici müdahale mekanizmaları geliştirmeye odaklanmışlardır. Rawls'un fark ilkesi, refah devletçi liberaller tarafından önerilen telafi edici mekanizmalara güzel bir örnektir.

Özetle, refah devletçi liberalizm; pozitif özgürlük, ekonomik ve sosyal haklar, refah devleti ve sosyal adalet kavramlarını da kuramlarına dâhil ederek klasik liberalizmden ayrılmaktadır. Refah devletçi liberalizmin ABD'nin insan hakları anlayışına yansıyan düşünsel temelleri, Amerikan devrimini etkileyen düşünür Thomas Paine'le atılmış ve Rawls ve Dworkin gibi düşünürlerle güçlendirilmiştir.²⁴⁷ Nozick gibi ABD'nin minimal devletçi liberal düşünürleri ise refah devletçi liberalizme şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu konu ilerleyen bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

²⁴⁵ Lomasky, 2007, s. 27-28.

²⁴⁶ L. Mises, *Liberalizm*, çev. Y. Ögüt, İstanbul, Liber Plus Yayınları, 2016, s. 73.

²⁴⁷ Donnelly, 1995, s. 106.

1.3.4. İnsan Hakları ve Liberalizm-Sosyalizm Tartışmaları

Freeden'in tanımıyla ideoloji, siyasal bir topluluğun toplumsal ve siyasal düzenlemelerini savunmak, yıkmak ya da değiştirmek amacıyla kamuya yeni siyasi planlar sunup mevcut planları denetimine almaya çabalayan ve yinelenen bir kalıp sergileyen bir fikir, inanç, görüş ve değer dizisidir.²⁴⁸ İdeoloji, belirli bir grup tarafından benimsenen ve içinde bulunulan tarihsel dönemin genel fikirlerini yansıtan kapsayıcı bir dünya görüşü; toplumsal yaşamı düzenleme ve yönlendirme iddiasını taşıyan siyasal bir gereçtir.²⁴⁹

Herkese sadece insan olmaları sebebiyle tanınması gereken haklar olarak tanımlandığında insan hakları, ideolojiler üstü bir konum kazanır. İnsan haklarının kaynağını evrensel değerlerden aldığını kabul ettiğimizde de onun herhangi bir ideolojiyle ilişkilendirilme çabası doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bununla birlikte günümüzde insan haklarına yöneltile başlıca eleştirilerden biri, onun liberalizmin ideolojik bir aracı olarak kullanılması ve bu anlamda evrensel değerleri değil Batı'nın değerlerini yansıttığı olması iddiası üzerinedir. Bu durumun farklı bir versiyonu ise ABD'nin ekonomik ve sosyal haklara yaklaşımında görülmektedir. ABD'de bu haklar sosyalizmin bir ideolojik aracı olarak görülmektedir.

Bu çerçevede, ABD'de ekonomik ve sosyal haklar konusundaki görüş ayrılıklarının daha iyi anlaşılabilmesi için; liberalizm ve sosyalizm düşüncelerinin ortaya çıkışında ve dolayısıyla insan haklarına dair bu çerçevede yapılan tartışmalarda rol oynayan tarihsel ve toplumsal koşullar, temel kavramlar bölümüyle de paralel olarak bu iki siyasi düşünüş arasındaki temel farklar ve tüm bunlarla bağlantılı olarak insan hakları alanında ortaya çıkan tartışmalar aşağıda ayrı bölümler itibarıyla ele alınmıştır.

²⁴⁸ Freeden, 2011, s. 48.

²⁴⁹ ibid, s. 11, 20, 25.

1.3.4.1. Tartışmaların Tarihsel ve Toplumsal Arka Planı

18. yüzyılda ABD'nin kuruluşuyla Aydınlanma Çağı'nın birçok düşüncesinin hayata geçirilebileceği görülmüş ve Avrupalılar ABD örneğinden cesaretle kendi devrimlerini yapmak için hareket geçmişlerdir.²⁵⁰ Bahse konu yüzyılda, Avrupa burjuvazisinin; mutlak monarşiyi sınırlandırmak, geleneksel siyasal ayrıcalıkların ve aristokratik hiyerarşinin yarattığı eşitsizlikleri kaldırmak amacıyla başlattığı mücadelesi zamanla baskıcı monarşik yönetimlerine karşı hak ve özgürlük savaşlarına dönüşmüştür.²⁵¹ Bu kapsamda, 1789 yılında ilan edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, milletin kendi yöneticilerini kendisinin seçtiği, yasalar karşısında tüm vatandaşların eşit muamele gördüğü ve hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı parlamenter demokratik yönetimlerin inşasına dair düşünsel temelleri sunmuştu.

1789 Bildirgesi'nin insanların özgür ve eşit haklarla doğup yaşadıklarına, bütün siyasal birliğin amacının insanın doğal ve mutlak hakları olan özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme haklarını korumak olduğuna, egemenliğin ulustan kaynaklandığına, özgürlüğün sınırlarının ancak yasalarla belirlenebileceğine ilişkin ifadeleri aristokratik hiyerarşinin sonunu ilan ediyordu. Ulusal ya da etnik köken, cinsiyet, dini inanış vb. hiçbir ayırım gözetilmeksizin insanların temel hak ve özgürlüklerinin önemini dile getiren Amerikan ve Fransız devrimlerinin öğretileri Avrupa'nın her yerinde benimsenebilecek evrensel bir felsefe olarak gelişti.²⁵² Bildirge'de dile getirilen eşit yurttaşlık ilkesinin gelişmesi, toplumsal ve siyasal katılımın önemini gündeme getirerek zamanla eşitlik taleplerinin güçlenmesine yol açtı.²⁵³ Bununla birlikte Amerikan Devrimi yeni dünyada bütünleşme ve gelişmenin yolunu açarken, Fransız Devrimi eski dünyada yirmi beş yıllık karışıklık doğurmuştu; Devrim sonrasında

²⁵⁰ O. Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2005, s. 157.

²⁵¹ Şenel, 1995, s. 287.

²⁵² Sander, 2005, s. 165.

²⁵³ Turner, 2013, s. 121.

eski siyasal sistemlerin yıkılması ya da yeniden düzenlenmesine yönelik savaşlar yaşandı.²⁵⁴

Fransız Devrimi ile eş zamanlı olarak İngiltere’de insanlığın ekonomik ve toplumsal yaşamını kökten değiştirecek bir başka devrim olan “Sanayi Devrimi” başladı. 18. yüzyılın ikinci yarısında, İngiltere’de buhar gücüyle çalışan makinelerin geliştirilmesi, bunların çeşitli imalat kollarına, taşımacılığa, madencilığa vb. alanlara uygulanmasıyla üretim teknolojilerinde oluşan gelişmelerin yarattığı endüstriyel devrim çeşitli dallardaki üretim ve ticaretin muazzam bir oranda artmasını sağladı.²⁵⁵ Bu Devrim toplumsal, iktisadi, demografik ve teknolojik olarak büyük değişikliklere yol açtı; kırsalda yaşayan ve tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan toplumları, imalata ve endüstriye dayalı kentsel toplumlara dönüştürdü.

İngiliz Sanayi Devrimi 19. yüzyılın başlarından itibaren, kıta Avrupa’sına da yayıldı. Bu Devrimin getirdiği fırsatlarla zenginleşen ve etkinliğini artıran burjuvazi, kendi çıkarlarına daha uygun bir politika ve hükümet biçimi geliştirmek için çalışmaya başlayınca, burjuvazinin siyasi düşüncesi olan liberalizmin etkisi de gitgide arttı.²⁵⁶ Böylece Fransız Devrimiyle politik iktidarı kazanan burjuvazi, Sanayi Devrimiyle ekonomik iktidarı da kazanmış olarak eski feodal düzeni yıkacak ve yerine serbest mübadeleye dayanan kapitalist ekonomi sistemini getirecek güce ulaşmıştı.²⁵⁷

Öte yandan, işçilerin siyasal yaşamda bir baskı grubu oluşturacak şekilde örgütlenmelerine izin veren yasal düzenlemelerin henüz olmadığı bu sanayileşme döneminde, en yüksek kârı elde etme güdüsüyle işverenler, yaşamlarını idame ettirebilmek için başka seçenekleri olmayan insanları çok düşük ücretler, uzun çalışma

²⁵⁴ Sander, 2005, s. 161, 183.

²⁵⁵ Tanilli, 2006, s. 177.

²⁵⁶ Sander, 2005, s. 184.

²⁵⁷ L. Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, çev. M. Belge, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 172, 174.

saatleri ve sağlıksız çalışma ortamı gibi son derece kötü koşullarda çalışmaya mecbur bırakmışlardı. Hatta işverenler daha düşük ücretle alıştırılabildikleri için kadın ve çocukları çalıştırmayı tercih ediyordu.

Böylece Sanayi Devrimiyle birlikte bir yandan liberalizm güçlenirken bir yandan da sosyalizmi ortaya çıkaracak tarihsel koşullar da oluşmuştu. Sermaye ve üretim araçlarına sahip burjuva sınıfı ile işçi sınıfı arasındaki sosyal eşitsizliklere ve serbest piyasa liberalizmine yönelik eleştiriler ile daha iyi çalışma koşullarına ve sosyal güvence sağlanmasına yönelik talepler 19. yüzyılda sosyalist düşünceyi doğurdu. Bununla birlikte hak, özgürlük ve eşitlik taleplerini karşılayamayan yönetimleri değiştirme işteği, bu iki sınıfın bir yere kadar birlikte hareket etmesini de sağlamıştı. Özellikle ğretmen, yargıç, subay gibi kamu görevlileri ile avukat, doktor, mühendis ve yayıncı gibi serbest meslek sahiplerini kapsayan ve “orta sınıf” olarak adlandırılan kentli ve eğitim görmüş burjuva sınıfı, işçi sınıfıyla bütünleşerek mutlak monarşı ve kiliseye karşı birlikte mücadele etmişti.²⁵⁸

Sosyalist düşüncenin ortaya çıkışıyla burjuva sınıfı liberalizm düşüncesiyle, işçi sınıfı ise sosyalizm düşüncesiyle rtştrlmeye başlandı. Sosyalist düşünce 19. yüzyılın sonlarında yükselişe geçerek çalışan sınıfın taleplerinin yönetimler tarafından dikkate alınmasında önemli katkı sağlamıştı.²⁵⁹ İşçilerin birlikler kurarak birleşmelerinin önündeki yasal engellerin kaldırılmasıyla kurulan sendikalar da faaliyetleriyle, işçilerin siyasi yaşama katılımını artırarak çalışma koşullarının düzeltilmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmasını sağladı.

Bu süreçler yaşanırken, Karl Marks ve Friedrich Engels’in 1848 yılında yayımladıkları *Komünist Manifesto* ile ortaya atılan düşünceler, sosyalizmin ilerleyen

²⁵⁸ Sander, 2005, s. 162, 186.

²⁵⁹ Freeden, 2011, s. 116, 118.

dönemlerde güç kazanmasına ve bu felsefenin yaygınlaşmasına sebep oldu. Marks'ın, daha sonra "Marksizm" adıyla anılacak düşünceleri, sosyalist felsefeye bilimsel temeller kazandırma iddiası taşıyordu. Marks'a göre modern tarih öncelikle, kapitalizmin kurucusu olan burjuvazi tarafından feodalitenin ve soyluların tasfiyesiyle sonuçlanan bir sınıf mücadelesine sahne olmuştu; yeni mücadele ise üretim araçlarına sahip bulunan burjuva sınıfı ile işçi sınıfı arasında olacaktı; işçi sınıfının burjuvaziye karşı yapacağı bir devrimle toplumu "sınıfsız" hale getirmesi ve özel mülkiyetin kaldırılarak üretim araçlarının toplumun ortak mülkiyetine alınmasıyla işçi sınıfının sömürsü bitecek ve tüm sınıf çatışmaları sona erecekti.²⁶⁰

Buraya kadar klasik liberal düşünce ile sosyalist düşüncenin ortaya çıkmasına sebep olan tarihsel gelişmeler ele alınmıştır. Refah devletçi liberal düşünce ise dünya savaşlarının yarattığı ekonomik darboğaza çözüm aranırken ortaya çıkmıştır.

20. yüzyılın başlarında yaşanan I. Dünya Savaşı'nın (1914-1918) yarattığı ekonomik yıkımı atlatmak amacıyla Avrupa'da hükümetler giderek artan bir şekilde ekonomik hayata müdahale etmeye başladılar; ulusal endüstrileri ve işçi sınıfını korumak adına yasalar çıkarıp gümrük tarifesi uygulamasına geçtiler.²⁶¹ Avrupa ekonomisi savaştan büyük zarar görürken ABD ekonomisi ise savaş sanayisi sayesinde daha da büyüdü.²⁶² Savaş sırasında Avrupa'dan mal gelmemesi yüzünden ABD ve Japonya kendi endüstrilerini geliştirmeye yöneldiler ve uluslararası ticarete etkilerini gitgide artırdılar.²⁶³

İşte dünya pazarlarının paylaşımında Avrupa dışı ülkelerin sahneye çıkması, I. Dünya Savaşı'nın toplum üzerindeki yıkıcı etkilerini azaltma arayışı, 1917 yılında

²⁶⁰ Tanilli, 2006, s. 125-126, 184-185.

²⁶¹ Sander, 2005, s. 394.

²⁶² Alpkaya ve Alpkaya, 2014, s. 75.

²⁶³ Sander, 2005, s. 395.

Rusya’da gerçekleşen devrimle Sovyetler Birliği’nin kurulması ve bu gelişmeyle sosyalizmin işçi sınıfı üzerindeki etkisini artırması korkusu, hep birlikte, liberalizmin dönüşümüne yol açtı. Burjuvazi ile işçi sınıfı arasında pazar kurallarına göre oluşan ilişkide devletin tarafsız kalması öğüdünü veren klasik liberalizmin ulusal dayanışmayı güçlendirmekte yetersiz olduğu Avrupa devletleri tarafından görüldü. Böylece vatandaşlarının refahını iyileştirmek için ekonomiye müdahale eden bir devlet anlayışı öngören refah devletçi liberalizm düşüncesine geçildi. I. Dünya Savaşı sonrasında gelişen bu devlet anlayışına uygun olarak Avrupa’da sosyal güvenlik, sosyal sigorta, asgari ücret, çalışma saatleri, çalışma koşulları, iş güvenliği ve iş kazalarında tazminat gibi konularda çıkartılan yasalar, uygulamada tam anlamıyla başarılı olamasa da, çalışanların sıkıntılarını bir ölçüde gidermişti.²⁶⁴ Tüm bu gelişmelere rağmen I. ve II. Dünya Savaşları arasında çoğu sanayi ülkesinin eşi benzeri görülmemiş boyutlarda refah kayıpları yaşamasının ve ABD kaynaklı ekonomik bunalımın Avrupa ekonomisini de etkisi altına almasının önüne geçilemedi.²⁶⁵ New York Borsasının 1929 Ekim ayında çökmesiyle ABD’de başlayan mali kriz kısa sürede ekonominin diğer alanlarına ve ABD’den dünyanın diğer ülkelerine yayıldı.

Milyonlarca insanın işsiz kalmasına ve dünya ticaretinin muazzam ölçüde azalmasına yol açan 1929 Büyük Bunalımı, Smith’in öncüsü olduğu klasik liberal iktisatın önerdiği ekonomik politikaların, sanayileşmiş toplumların giderek karmaşıklaşan sorunlarını çözme konusunda yetersiz kaldığını açığa çıkarmıştı.

Bu dönemde, 1932 yılında Demokrat Parti’den ABD başkanı seçilen Franklin D. Roosevelt ekonomik bunalımla baş edebilmek için devletin ekonomik yaşamın hemen hemen her alanına destek vermesini ve dolayısıyla ekonomiye müdahale etmesini içeren

²⁶⁴ Turner, 2013, s. 121.

²⁶⁵ W. J. Barber, *İktisadi Düşünce Tarihi*, çev. İ. Durdu, İstanbul, Şule Yayınları, 1999, s. 301.

“Yeni Düzen” (*New Deal*) adıyla bir dizi program ve projeyi hayata geçirdi. Sovyetler Birliği’nin planlı ekonomi anlayışıyla benzerlikleri sebebiyle sosyalist nitelikte bulup eleştirenler olmuşsa da Roosevelt’in 1936, 1940 ve 1944’te yeniden Başkan seçilmesinin gösterdiği gibi yeni ekonomi politikası anlayışı ABD’lilerin çoğunluğunun desteğini almıştı.²⁶⁶ Yeni Düzen doğrultusunda ABD’de çıkartılan yasalar ve alınan ekonomik tedbirlerle işsizlere iş olanakları yaratıldı; ücretler, çalışma saatleri, toplu pazarlık gibi çalışma yaşamına ilişkin konular düzenlendi, sendikalar güçlendi ve aşamalı olarak işsizlik sigortası, engellilik sigortası, yaşlılara ve dullara sosyal yardım uygulamalarına geçildi.²⁶⁷ Yol, baraj, konut projeleri vb. yatırımlarıyla devlet, birdenbire en büyük ekonomik yatırımcı haline gelmişti.²⁶⁸

Keynes’in 1936 yılında yayımlandığı *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* isimli eseri ekonomik bunalım yıllarında uygulanan ekonomi politikalarının kuramsallaştırılmasını üstlenmişti. Keynes, bu eserinde, ekonomik istikrarsızlıkları önlemek, tam istihdamı ve üretim kaynaklarının tam kullanımını sağlamak üzere hükümetin ekonomiye aktif müdahalesini, özellikle ekonomik daralma dönemlerinde devletin yapacağı kamu harcamalarıyla ekonomik canlanmayı teşvik etmesini savunuyordu.²⁶⁹ Keynes’in iktisat kuramı, büyük ekonomik bunalımın ardından çıkan II. Dünya Savaşı (1939-1945) boyunca ve sonrasında batılı devletlerin ekonomi politikalarını yönlendirmeye devam etti.

Diğer taraftan Sovyetler Birliği’nde durum farklıydı. Savaş yıllarında Sovyetler Birliği’nin krizden etkilenmemesi, tersine planlı ekonomi sayesinde büyümesi, batı devletleri bakımından sosyalizmi daha da somut bir tehdit haline getirdi.²⁷⁰ Emekçi

²⁶⁶ O. Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2005a, s. 66-67.

²⁶⁷ Alpkaya ve Alpkaya, 2014, s. 106.

²⁶⁸ Heilbroner, 2003, s. 239.

²⁶⁹ Barber, 2019, s. 337.

²⁷⁰ ibid, s. 105.

sınıfın sosyalizm etkisi altına girme ihtimali, bu dönemde batılı devletler için gizli bir kaygı olarak duruyordu. Bu kaygı ile savaş ve ekonomik bunalım koşullarındaki diğer tüm gelişmeler, emek ile sermaye arasında barınma, eğitim, sigorta, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinde ilerlemelerle sonuçlanacak bir pazarlığın, devlet müdahalelerinin yönlendiriciliğinde gerçekleşmesini sağladı.²⁷¹

Bu bağlamda 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına uzanan dönemde refah devleti anlayışının gelişip güçlenmesinde, refah devletçi liberalizm ve sosyalizm birlikte etkili olmuşlardı. Dolayısıyla, refah devletçi liberal düşüncenin bireyin refahı için kamusal ve bireysel sorumlulukları dengelemeyi amaçlayan refah devleti anlayışının gelişmesinde sosyalizm adeta itici bir güç oluşturmuştu.²⁷²

Yine de ABD’de Roosevelt’in Yeni Düzen kapsamında attığı her adım, özel sektör tarafından sosyalist amaçların emaresi olarak görülüp eleştirilmeye; iş dünyasını kurtarmak adına yapılan kamu harcamaları aynı iş dünyası tarafından tehdit edici bir tavır olarak yorumlanmaya devam etmişti.²⁷³ Nitekim Friedman ve Hayek gibi iktisatçılar tarafından geliştirilen monetarizm kuramıyla serbest piyasa öğretisi yeniden canlandırılacaktı.

Monetarist iktisatçılar, savaş yıllarındaki devletin müdahalesinin kârlılık ve girişimcilikte ciddi bir gerilemeye ve enflasyona yol açtığını ileri sürmüş, piyasayı devletin denetiminden kurtarmanın kısa vadede gelir eşitsizliğinde artışa sebep olacağını fakat uzun vadede serbest piyasa ekonomisinin herkesin yaşam standardını artıracak ve bu durumu telafi edecek refahı getireceğini savunmuşlardı.²⁷⁴

²⁷¹ Turner, 2013, s. 24.

²⁷² Freeden, 2011, s. 119.

²⁷³ Heilbroner, 2003, s. 241.

²⁷⁴ Turner, 2013, s. 91.

1.3.4.2. İki Siyasi Düşünüş Arasındaki Temel Farklılıklar

Liberalizm özgürlük, bireysellik, akılcılık, ilerleme gibi kavramları merkezine yerleştirirken; sosyalizm, grup dayanışması, eşitlik, emek, ortak mülkiyet gibi kavramlar etrafında bir kuram inşa etmiştir.²⁷⁵ Tüm liberal kuramlar, başkalarının müdahalesine maruz kalmadan akıllı ve özgür iradesi ile kendine özgü iyi anlayışı doğrultusunda kendini gerçekleştirmek için yaşayan birey anlayışı üzerine kuruludur. Sosyalist kuramlar ise toplumdur; ister tüm toplum ister bir komün ya da örgüt olarak daha küçük bir topluluk olsun grup, temel toplumsal birim olarak görülür ve bireyin değeri bir gruba iyelikten ve grupla iş birliği halinde olmasından gelir.²⁷⁶ Liberalizmde toplumsal ilişkiler bir tür alışveriş ilişkisi olarak görülürken, sosyalizmde dayanışma ilişkisi olarak görülür.

Liberalizm, bireyin mülkiyet hakkını temel bir hak olarak görürken; sosyalizm, toplumda eşitsizliklere yol açtığını düşündüğü bu hakkın kaldırılmasını ve ortak mülkiyet sistemi getirilmesini savunur. Buna karşılık liberaller iş bölümüne dayalı toplumda iş birliğinin işleyebileceği tek sistemin üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı bir sistem olduğunu, sosyalistlerin savunduğu üretim araçlarının ortak mülkiyet sisteminin ise devletin etki alanını genişleterek ekonomik dengeleri bozacağını, çalışanların üretkenliğini düşüreceğini ve refahı azaltacağını öne sürerler.²⁷⁷ Bu bağlamda liberaller serbest piyasa ekonomisinin yarattığı koşulları refah ve özgürlük ortamı olarak görürken, sosyalistler serbest piyasayı işçileri köleleştiren ve refah eşitsizlikleri yaratan kusurlu bir ekonomik sistem olarak görür ve tamamıyla devletin kontrolü altında planlı bir ekonomiyi savunurlar.

²⁷⁵ Freeden, 2011, s. 74.

²⁷⁶ ibid, s.115.

²⁷⁷ Mises, 2016, s. 60, 87.

Liberalizm ve sosyalizm arasındaki fark ve benzerliklerin tartışılabilceği konular oldukça fazladır. Bu tez kapsamında ve bu bölümün esas amacı olarak liberalizm-sosyalizm tartışmalarının insan haklarına bakışı nasıl şekillendirdiğini görmek olduğundan, -tezin “Temel Kavramlar” bölümünün konu başlıkları temel alınarak- özgürlük, eşitlik, adalet ve hak kavramları üzerinden konuyu değerlendirmenin anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Öncelikle özgürlük kavramından başlarsak, liberalizm ve sosyalizm söz konusu olduğunda, negatif ve pozitif özgürlük kavramları birbiriyle rekabet eden ve bağdaşmayan bir siyasi idealin kavramları haline dönüşmektedir. Negatif özgürlüğü siyasi liberalizmin bir ön şartı olarak gören liberaller bireysel özgürlükleri korumak için devlet faaliyetleri üzerinde güçlü sınırlamalar konulması gerektiğini ve pozitif özgürlüğü savunmanın otoriter bir rejim getirme tehlikesi taşıdığını iddia ederler.²⁷⁸ Özellikle klasik liberalizmin özgürlük anlayışında negatif özgürlük yaklaşımı baskındır.²⁷⁹ Bununla birlikte özgürlüğün bir kapasite gelişimi olarak pozitif yönünü de önemseyen Thomas Hill Green gibi refah devletçi liberaller ile sosyalistler özgürlüğün korunması için, klasik liberallerin hiç de istemediği bir düzeyde devlet müdahalesini gerekli bulurlar. Burada belirtmek gerekir ki refah devletçi liberallerin savunduğu devlet müdahalesi düzeyi, sosyalistlerin istediği tam bir kontrol mekanizması olarak devlet anlayışına uygun müdahale düzeyine göre oldukça sınırlıdır.

Liberal felsefede özgürlüğün iktisadi alandaki görünümü serbest piyasa ekonomisidir; serbest piyasa aracılığıyla milyonlarca bireyin tercihleri otoriter bir zorlama olmaksızın rasyonel bir tarzda koordine edilebilir; işverenler ve işçiler karşılıklı müzakereler sonucunda iş sözleşmesi yapmakta özgürdürler, alıcılar ve satıcılar fiyatlar

²⁷⁸ I. Carter, “Positive and Negative Liberty”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, E. N. Zalta (ed.), 2018, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/liberty-positive-negative/> (10/01/2019)

²⁷⁹ Simhony, 1993, s. 32.

üzerinde pazarlık yapmakta serbesttirler.²⁸⁰ Dolayısıyla serbest piyasa ekonomisinin dinamikleri adeta görünmez bir el işlevi görerek ekonomik dengeyi sağlar ve kendi çıkarları peşinde özgür iradeleriyle hareket eden bireylerin aldığı kararların sonuçlarını tüm topluma faydalı hale getirir. Liberallere göre, üretim ve sözleşme özgürlüğü ile mülkiyet hakkını temel alan bir ekonomik model olarak serbest piyasa ekonomisi düzeni, devlet müdahalesinin olduğu planlı ekonomi modelinden çok daha fazla refah getirecek ve hem toplum hem de birey için azami faydayı sağlayacaktır.²⁸¹ Yani liberaller bireysel özgürlükler sayesinde iktisadi özgürlüğün de gerçekleştiğini düşünmektedir.

Sosyalizm ise liberalizmin yücelttiği serbest piyasa ekonomisinin özgürlük değil eşitsizlik getirdiğini savunur. Marks’a göre gerçek özgürlük ortamı “her bir kişinin özgür gelişiminin herkesin özgür gelişiminin bir koşulu olduğu biçimde bir birlikteliği” ortaya çıkaracak sosyalist düzenin gelmesi ile oluşabilir ki bu düzenin ön koşulu özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıdır.²⁸²

Eşitlik kavramı üzerinden karşılaştırma yaptığımızda ise liberal eşitlik anlayışının özünde, özgürlükte ve yasalar önünde eşitliğin, eşit yurttaşlık haklarının ve tüm bunlarla ilişkili olarak eşit ilgi ve saygı ilkesinin yer aldığı görülür. Modern liberal anlayışta ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet, dini inanış, sosyal ve ekonomik statü gibi farklılıklara bakılmaksızın toplumdaki tüm iş ve pozisyonların herkese açık tutulması ve herkesin diğerleriyle eşit düzeyde yükselme imkânlarına sahip olması anlamında “fırsat eşitliği” anlayışı da büyük önem taşımaktadır.²⁸³

Sosyalist felsefede ise yasalar önünde eşitlik ya da sınıfsal imtiyazların kaldırılması yeterli değildir; önemli olan koşullarda eşitlik ile mal-hizmet-kaynak

²⁸⁰ Arnhart, 2017, s. 278.

²⁸¹ Aykut, 2011, s. 11.

²⁸² Arnhart, 2017, s. 257, 272.

²⁸³ Freeman, 2011, s. 12.

bölüşümünde ve gelirden eşitliği içeren toplumsal ve iktisadi eşitliktir.²⁸⁴ Sosyalizm, toplumu sınıflı bir yapı olarak tanımladığından, öncelikli olarak toplumsal sınıflar arası eşitliği sağlamayı ve en nihayetinde sınıfları ortadan kaldırarak tüm insanların eşitliğine ulaşmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda liberalizmi toplumun sadece bir kesimi olan zenginlerin, kapitalistlerin ve girişimcilerin çıkarlarını diğer sınıflarınkinden üstün tuttuğu için eleştirmişlerdir. Marks da kapitalist üretim sisteminin, feodal dönemin hiyerarşik kast ve toprak mülkiyeti yapıları ile aristokratik ayrıcalıkları ortadan kaldırırsa da parasal güce bağlı eşitsizlikler getirdiğini ve eşitsizliklerin, kişisel eksikliklerden ya da ahlaki kusurlardan değil eşitsizliği yapılarında taşıyan kapitalist toplumsal ilişkiler yüzünden ortaya çıktığını savunmuştur.²⁸⁵ Bu kapsamda, sosyalist kuramlar kapitalizmin başlıca kurumları olan piyasa, özel mülkiyet, aile mirası ve sınıf sistemi kökten değişinceye ya da ortak mülkiyet sistemine geçilinceye kadar gerçek eşitliğe ulaşamayacağını iddia etmişlerdir. Dolayısıyla sosyalizmde esas itibarıyla, “sonuçlarda eşitlik” savunusu vardır.

Liberaller ise sonuçlarda eşitliğin ancak eşit özgürlüğe müdahalede bulunarak gerçekleştirilebileceğini savunurlar.²⁸⁶ Liberaller, sosyalizmin savunduğu eşitlik anlayışının toplumsal ve siyasal yaşamın tüm alanlarını düzenlemeye girişecek otoriter bir devlet yapılanması getireceğini öne sürmüşlerdir.²⁸⁷ Bu bağlamda liberaller; Sovyetler Birliği ve diğer totaliter hükümet sistemlerini bu durumun tarihsel örnekleri olarak gösterirler ve liberallere göre bir otoritenin iradesine bağlı olarak yaşayan insanlar bu şekilde yaşamaya gönüllü olsalar da köleleştirilmişlerdir.²⁸⁸

²⁸⁴ Gaus, 2016, s. 101.

²⁸⁵ Turner, 2013, s. 59-60.

²⁸⁶ ibid, s. 293.

²⁸⁷ ibid, s. 38.

²⁸⁸ Galipeau, 1999, s. 98-99.

Sosyalizmde eşitlik için özel mülkiyet hakkının kaldırılması gerekliliği vurgulanır. Sosyalistler buradan hareketle sanayinin farklı dallarında ve farklı iş kollarındaki işçilerin diğerlerinden daha farklı oranlarda mülk edinmesinin önüne geçmek için, sermaye ve işgücünün merkezi bir güç olarak devlet tarafından kontrol edilmesini savunmuştur.²⁸⁹

Bununla birlikte liberaller arasında mülkiyet hakkının, çalışan sınıf için önemli olan eşit pozitif özgürlüğü güvence altına almakta sistematik olarak başarısızlık sergilediği, sadece zar zor yasal bir eşitliği sağladığı ve bütün diğer hakların koruyucusundan çok adil olmayan güç eşitsizliklerini teşvik eden bir hak olarak görülmeye başlanmasıyla ortaya çıkan refah devletçi liberalizm, liberal eşitlikçilik anlayışını güçlendirmiştir.²⁹⁰ Özellikle Rawls'un adalet kuramının, toplumda en kötü durumda olan grubun en çok avantajına olacak şekilde sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin düzenlenmesine ilişkin fark ilkesini adil bir toplumun temel yapısına koyması, bu anlayış değişikliğinin önemli örneklerindendir. Refah devletçi liberaller sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmak üzere ekonomik ve sosyal hakların uygulanması yoluyla devletin pozitif etkinlikte bulunması gerekliliğini eşit ilgi ve saygı ilkesinin bir sonucu olarak yorumlamışlardır.²⁹¹

Önemli olan bir diğer konu da sosyalizme göre kabul edilemez olan bazı eşitsizliklerin liberalizme göre kabul edilebilir olmasıdır. Liberaller eşit özgürlük ve fırsat eşitliği gibi düşüncelerin sonuçlarda eşitsizlikle sonuçlanacağını farkındadır; fakat özgürlüklerin kısıtlanmasındansa bazı eşitsizliklere göz yumulabileceğini savunurlar. Rawls'un adalet kuramından hatırlanacağı üzere önemli olan bir adil fırsat eşitliği ortamı oluşturulması ve eşitsizliklerin toplumdaki en az avantajlı grupların yararına göre

²⁸⁹ Mises, 2016, s. 119.

²⁹⁰ G. Gaus, S. D. Courtland ve D. Schmidtz, "Liberalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, E. N. Zalta (ed.), 2018, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/liberalism/> (10/01/2019)

²⁹¹ Donnelly, 1995, s. 81

düzenlenmesidir. Bu anlayışın bir yansıması da özgürlükle eşitlik arasında çatışma olup olmadığı konusundaki görüş farklılıklarıdır.

Klasik liberaller özgürlükle eşitlik arasında bir çatışma görürken, sosyalistler tam bir eşitlik için bireylerin özgürlüğünü kısıtlayacak totaliter politikalara ihtiyaç olduğu konusundaki klasik liberal savı, toplumsal eşitsizliğin sürmesinden umulan temel çıkarı maskeleyen salt ideolojik bir sav olarak görmüşler;²⁹² Rawls ve Dworkin gibi refah devletçi liberaller ise liberalizmin özgürlük ve eşitlik ideallerinin uzlaştırılabileceğini kuramlarında göstermeye çalışmışlardır. Günümüzün birçok yeni sosyalist kuramında da özgürlük ile eşitliğin doğru yorumladıkları sürece birbirini desteklediği, özellikle güç eşitliği ile özgürlüğün birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu kabulü vardır.²⁹³

Sonuç olarak, liberaller özgürlüğe dair ideallerini, sosyalistlerse eşitliğe ilişkin ideallerini siyasi görüşlerinin merkezine koymuşlardır. Liberalizm baskıcı-totaliter yönetimlere karşı ortaya çıktığından negatif özgürlük anlayışını vurgulaması, refah eşitsizliklerinin arttığı bir dönemde ortaya çıkan sosyalizminse eşitliği öncelikli hedef olarak görmesi, tarihsel koşulların bir doğal sonucu olarak da görülebilir.

Diğer taraftan, liberalizmde eşitliğin öznesi birey, konusu özgürlük iken; sosyalizmde eşitliğin öznesi toplum, konusu ise adalettir. Dolayısıyla liberalizm adaleti daha çok, özgürlüğün korunmasıyla, sosyalizm ise öncelikle eşitliğin korunmasıyla ilişkilendirir. Adaletin gereklilikleri konusunda klasik liberaller ve sosyalistler arasında derin bir fikir ayrılığı varken, eşitlikçi refah devletçi liberal anlayışlarla ılımlı sosyalist anlayışlar arasındaki çizgi ise belli belirsizdir.²⁹⁴ Bu kapsamdaki fark ve benzerlikleri sosyal adalet kavramı üzerinden görebiliriz. Batı liberal demokrasilerinde, sosyal ve

²⁹² Turner, 2013, s. 40, 93.

²⁹³ Gaus, 2016, s. 102.

²⁹⁴ ibid, s. 70, 368.

ekonomik sorunların çözümü için devletin pozitif görevler yüklenmesini öngören sosyal adalet kavramına, II. Dünya savaşıdan sonra, Marksizme bir tepki olarak başvurulmuştur; bu kavramın kullanılmaya başlanmasıyla refah devleti anlayışının liberal felsefeye eklemlenmesi süreci de başlamıştır.²⁹⁵ Bununla birlikte bu konuda da liberal felsefenin farklı akımları arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır.

Minimal devletçi liberal Hayek sosyal adalet kavramını sosyalizmle ilgili bir kavram olarak görmüş ve serbest piyasa düzeninde sosyal adalet düşüncesine yer olmayacağını vurgulamıştır. Hayek sosyal adalet düşüncesinin, adil dağıtım yapma bahanesiyle devletin piyasanın gayrişahsi süreçlerine müdahale ederek, mal ve hizmetleri belirli kişilere tahsis etmesini makul göstereceğini düşünmektedir.²⁹⁶ Hayek’e göre, klasik liberalizmin toplum düzeni kurgusunda bireylerin adil bir şekilde davranması adaletin sağlanması için yeterlidir ve “sosyal” kelimesi ile “topluma ait olan, toplumun yapısı ve işleyişi bakımından karakteristik olan” ifade edildiği sürece, bu kelimeyi adaletin yanına yazmanın hiçbir anlamı yoktur.²⁹⁷ Bu çerçevede Hayek, “toplumun tamamının belirli bir refah seviyesine taşınması gerektiği ve aksi durumdan toplumdaki bütün bireylerin sorumlu olduğu” anlamında sosyal adalet kavramının dile getirilmeye başlanmasını çok yanlış bulduğunu belirtmektedir.²⁹⁸ Hayek’e göre serbest piyasa ekonomisinin sonuçlarını sosyal adalet doğrultusunda düzeltme girişimleri, yoksulların durumunun düzelmesine katkıda bulunmaktan çok yeni ayrıcalıklara ve toplumsal hareketliliğe engeller yaratarak daha fazla adaletsizliğe sebep olacaktır.²⁹⁹

Diğer taraftan, Rawls sosyal adalet kavramını kabul etmiş ve onu, refah devletçi liberalizmin adalet anlayışının bir parçası haline getirmiştir. Rawls, hem kaynak tahsisi

²⁹⁵ Aktaş, 2000, s. 168-169.

²⁹⁶ Hayek, 1995, s. 98-99, 101, 104.

²⁹⁷ ibid, s. 113.

²⁹⁸ F. Kararmaz, *Hayek’te Özgürlük, Zorlama ve Özgür Bir Toplumun Güvenceleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 37.

²⁹⁹ Hayek, 1995, s. 186.

ile hem de özgürlüğün sınırlarıyla ilgilendiği adalet kuramında, sosyal adaleti; liberal düzenin moral dayanağı olarak yeniden formüle etmiştir.³⁰⁰ Rawls geliştirdiği liberal sosyal adalet anlayışıyla liberalizmin negatif hak ve özgürlükleri yücelten hakçı adalet anlayışına sadık kalmış; fakat negatif hak ve özgürlüklere zarar gelmeyecek şekilde devletin toplumdaki dezavantajlı grupların eşitsizliklerini gidermek üzere sosyal ve ekonomik düzenlemeler yapmasının yollarını araştırmıştır. Rawls’a göre adaletin ana öznesi toplumun temel yapısıdır ve sosyal adalet ilkelerinin önemi sosyal kurumların ekonomik fırsatlar ve sosyal koşullarla ilişkili olarak temel hak ve özgürlükleri ve sosyal iş birliğinin doğurduğu avantajları toplumdaki insanlar/gruplar arasında hakkaniyetli bir şekilde dağıtılmasını sağlamasından gelmektedir.³⁰¹

Sosyalizmde adaletin, insanların mümkün olabilecek en iyi yaşama sahip olmalarını mümkün kılacak şekilde hakkaniyetli bir mal ve hizmet bölüşümüyle sağlanacağına inanılır; sosyalistlerin benimsedikleri adalet kuramları genellikle yeni liberal kuramların uzantıları veya genişletilmiş hali gibidir; bu bağlamda, birçok ılımlı sosyalistin Rawls’un toplumsal adalet kuramını benimseme noktasına gelmiş olması da adalet konusunda sosyalizm ve liberalizmin uzlaşma ihtimalini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.³⁰²

Görüldüğü üzere konu liberalizm ve sosyalizm olunca tartışmalar dönüp dolaşıp “devlet yetkilerinin genişliğinin optimal düzeyi ne olmalıdır” sorusunda dğümlenmektedir. Genelde insan hakları ve özelde ekonomik ve sosyal haklar için, bu iki siyasi düşünüşün yarattığı düşünsel dinamikler üzerinden yapılan tartışmaların kaynağında birey, toplum ve devlet üçlünün birbirlerine karşı nasıl konumlandıkları, bunların bütünleşik ya da rekabet eden güçler olarak algılanmasına bağlı olarak farklı

³⁰⁰ Öztürk, 2013, s. 136.

³⁰¹ Rawls, 1999, s. 6-7.

³⁰² Gaus, 2016, s. 68, 367.

sonuçlara varılmaktadır. Hak kavramıyla ilgili olarak bu iki kuramın taşıdığı farklar ve bu farklar üzerinden çıkan tartışmalar, aşağıdaki bölümde ayrıca ele alınmıştır.

1.3.4.3. İnsan Haklarına Dair Tartışmalar

Liberalizm-sosyalizm ekseninde hak kavramına dair tartışmalarda öne sürülen düşünceler; önceki bölümde açıklanan özgürlük, eşitlik ve adalet kavramlarına dair öne sürülen düşüncelerle oldukça benzerdir ve birbirlerinin birer uzantısı gibidirler.

Liberal felsefede, hükümetlerin varlık sebebi, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumaktır; bu amaca uygun olarak, tüm bireylerin yasalar önünde eşitliğini garantileyen kurumların oluşturulması ve hukukun üstünlüğü ilkesi ışığında kamu yönetiminin düzenlenmesi beklenir. Liberaller, bireysel hakları herkes için doğuştan geçerli ahlaki haklar olarak görür ve herkesin insan olmalarından ötürü eşit ilgi ve saygıyı hak ettiklerini vurgularlar. Bireyin ahlaki değerinin gereği olarak eşit ilgi ve saygı ile muamele görebilmesi içinse devletin özgürlüklere müdahale etmesini engelleyen ve belli temel hakları tanıyan kanunlara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, insan hakları anlayışına temel olan düşüncelerle liberal felsefenin temelindeki düşünceler önemli ölçüde paralellik göstermektedir. Donnelly de liberalizm ve insan hakları arasında zorunlu bir bağlantı görmüştür.³⁰³

Diğer taraftan Gray, insan haklarına dair günümüz öğretilerinin, siyasi meşruluğun evrensel gereklilikleri ile liberal değerlerin özel iddialarını birbirine karıştırdığını; bazı konularda kesişmeler bile insan haklarına dair taleplerin liberal değerlere dair taleplerle aynı olmadığını ve evrensel hakların liberal değerlerin izdüşümleri olarak görülemeyeceğini düşünmektedir.³⁰⁴

³⁰³ Donnelly, 1995, s. 77, 82.

³⁰⁴ Gray, 2003, s. 103-104.

Her şekilde liberal öğretilerin insan haklarına dayanan siyasal sistemleri desteklediği konusunda tartışma yoktur; tartışma hangi hakların temel haklar olarak görüleceği üzerinedir. Özellikle konu, ekonomik ve sosyal haklar olduğunda ihtilaflar çıkmaktadır. Bu kapsamda, son 70 yıl boyunca çoğu liberal kuramcı ve batılı devletlerin güçlü temsilcileri sadece medeni ve siyasi hakların gerçek insan hakları olarak kabul edilebileceği iddiasını savunmuşlardır.³⁰⁵

Klasik liberaller, keyfi kısıtlama ya da baskıya maruz kalmadıkları sürece bireylerin özgür olabileceği düşüncesinden hareketle özgürlüğü, negatif bir hak olarak gördüklerinden ekonomik ve sosyal haklar konusuna mesafeli yaklaşırlar ve bunları insan hakkı olarak kabul etmeme eğilimindedirler. Minimal devletçi liberaller ise açık bir şekilde ekonomik ve sosyal haklara karşı çıkmışlardır. Hayek, “sözde” haklar olarak nitelendirdiği ekonomik ve sosyal hakların liberal düzeni tahrip etmeden, hukuk aracılığıyla uygulanmalarının mümkün olmadığını ifade etmiştir.³⁰⁶ Berlin’e göre de refaha yönelik ekonomik haklar, sivil özgürlüklerle bir tutulamaz ve özgürlükleri özgürlükten yararlanmanın koşullarına indirgemek, liberal düzen için yıkıcı sonuçlar doğurabilir.³⁰⁷

Diğer taraftan, refah devletçi liberal görüşü destekleyen Donnelly özgürlüğün kısıtlanmamış olmaktan –yani sadece negatif özgürlükten- ibaret olmayıp, bir hayat tarzı seçmek için gerçek bir fırsatı da ifade ettiği -yani özgürlüğün önemli bir pozitif içeriğe sahip olduğu- dikkate alınırsa; liberalizmin ekonomik ve sosyal hakları, insan hakkı olarak kabul etmesinde tutarsız bir durum olmadığını vurgulamıştır.³⁰⁸ Önceki bölümlerde de söz edildiği üzere Shue da neredeyse bütün hakların negatif ve pozitif yönleri olduğunu belirterek negatif-pozitif haklar şeklindeki ayrımın suni ve yanlış

³⁰⁵ N. Stammers, *Human Rights and Social Movements*, United States of America, Pluto Press, 2009, s. 41.

³⁰⁶ Hayek, 1995, s. 143.

³⁰⁷ Galipeau, 1999, s. 97.

³⁰⁸ Donnelly, 1995, s. 111.

olduğunu ifade etmiş ve liberal geleneğin yalnızca negatif hakları kabul edebileceği düşüncesine karşı çıkmıştır.³⁰⁹

Bu bağlamda eşitlikçi ve refah devletçi liberal Rawls'un, kuramında, negatif ve pozitif özgürlük anlayışlarını bütünleştirmeye çalışmış olması önemlidir.³¹⁰ Rawls'un, Berlin gibi özgürlük ve koşullarını ayırması, onun ekonomik ve sosyal hakları reddetmesine yol açmamıştır. Rawls, medeni ve siyasi özgürlüklerin, temel toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlar karşılanmadan anlamlı bir biçimde kullanılamayacağını ve bu sebeple devletin herkese, iyi düzeyde bir eğitim, gelir, konut, sağlık hizmeti vb. hizmetleri temin etmesini savunmuştur.³¹¹ Bu kapsamda refah devletçi liberaller bir yandan yaşam hakkını, özgürlüğü ve özel mülkiyeti temel haklar olarak görüp sivil hak ve özgürlükleri yüceltirken, bir yandan da piyasanın yıkıcı toplumsal etkilerini, dağıtımcı adalet anlayışı ve vatandaşlık temelinde ekonomik ve sosyal haklar manzumesi üzerinden hafifletmeye çalışmışlardır.³¹² Dikkat edilirse bu anlayışta yine devletin piyasaya doğrudan müdahalesi meşru görülmemektedir, sadece telafi edici mekanizmalar üretme çabası vardır.

Sosyalistler ise, telafi edici mekanizmalar üretmenin sorunu kökten çözmediğini belirterek; insan haklarının sadece burjuvazinin çıkarlarına hizmet ettiği iddiasında bulunmuşlardır. Özellikle Marks bu anlamda insan haklarını şiddetle eleştirmiştir; Marks, vatandaşlık hakları kapsamına alınamayacak yönleriyle insan haklarını, sivil toplumun bir üyesi olarak egoist insanın, öteki insanlardan ve topluluktan koparılmış ve kişisel çıkarlarının sınırlarına çekilmiş bireysel haklardan ibaret haklar olarak görmektedir.³¹³ Ona göre insan hakları, bireyle toplumu bir arada tutan bağı, karşılıklı bir çıkar ilişkisine

³⁰⁹ Shue, 1996, s. 35-40.

³¹⁰ Öztürk, 2013, s. 135.

³¹¹ M. J. Sandel, *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, çev. A. E. Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2014, s. 218.

³¹² Aykut, 2011, s. 11.

³¹³ K. Marks, *Yahudi Sorunu*, çev. Sol Yayınları Yayın Kurulu, Ankara, Sol Yayınları, 1997, s. 32-34.

dönüştürmüş ve toplumsal dayanışmaya zarar vermiştir. Marks'a göre insan haklarının ilanı, vatandaşın egoist bireyin hizmetçisine dönüşmesinin ilanıdır; insan hakları anlayışıyla birlikte vatandaşlık, söz konusu hakların gerçekleştirilmesine yönelik dönük basit bir araç durumuna sokulmuştur ve bu anlayış, insanın toplumsal yönüne verilen değeri, bireysel yönüne verilen değerin altına düşürmüştür ve insanın vatandaş olarak değil, burjuva olarak gerçek insan değerini kazanabileceği algısını yaratmıştır.³¹⁴

İnsan haklarının çağdaş savunucularından Neil Stammers ise, sosyalistlerin İngiltere'de, ABD'de ve Fransa'da kapitalist sistemin ve burjuva sınıfının yükselişiyle sonuçlanan büyük dönüşüm sürecini burjuva devrimi, insan haklarını da bu süreçte burjuva devriminin anahtar ideolojik meşrulaştırma aracı olarak görülmesinin fazlasıyla indirgemeci bir yaklaşım olduğunu savunmuştur.³¹⁵

Konuyu ABD üzerinden değerlendirecek, öncelikli olarak Amerikan liberalizminin hakçı bir liberalizm olduğunu belirtmemiz gerekir. Nitekim Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve bu Bildirge'nin düşünsel temellerinde yer alan Lockeçu liberalizmde bireylerin hakları en üst konumdadır ve devletin varlık sebebi bireysel hakları güvence altına almaktır. Bununla birlikte Amerikan liberalizmini kendi içinde bölen iki boyutu vardır. Bunlardan biri, sosyalizm tartışmalarıyla da ilişkili olarak, bireylerin haklarını en iyi şekilde koruyacak devletin hangi işlevlere sahip olması gerektiği; diğeri, güvence altına alınması gereken hakların hangileri olduğu üzerinedir.

Günümüz ABD'sinde kendilerini liberal olarak tanımlayanlar sadece güçlü bir devletin bireysel hakları güvence altına alabileceğini iddia ederken, kendilerini muhafazakâr olarak adlandıranlar ise özgürlüğe yönelik en büyük tehdidin aşırı derecede güçlü yönetimden geldiği ve güçlü devletin insanları birbirinden korusa bile kendinden

³¹⁴ K. Marks, 1997, s. 35-37.

³¹⁵ Stammers, 2009, s. 68.

koruyamayacağını savunmaktadırlar.³¹⁶ Bu tartışmalar şimdiye kadar anlatılan bölümlerde görüldüğü gibi, genel olarak, refah devletçi liberal akımı savunanlar ile minimal devletçi liberal akımı savunanlar arasındaki düşünce farklılığına; ilerleyen bölümlerde de görüleceği gibi ABD’de Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti arasındaki anlayış farklılığına denk düşmektedir.

Güvence altına alınması gereken temel hakların hangileri olması gerektiği sorusu üzerinden konuyu ele alacak olursak ABD, sivil ve siyasal özgürlüklere ilişkin söylemlerle özdeşleşmiş bir ülke olsa da, arka planda ekonomik ve sosyal hakları savunanlar her zaman bulunmuştur. Örneğin, ABD’nin kurucularından Thomas Paine, daha kuruluş yıllarında devletin finanse edeceği bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulmasını savunmuştur.³¹⁷ Diğer taraftan, Rawls’un *Bir Adalet Kuramı* ABD’de bu konudaki tartışmaları yönlendiren önemli bir kaynaktır. Rawls’un söz konusu eseri, yayımlandığı 1971 yılından beri akademik felsefenin sınırları ötesinde çok yoğun tartışmalar yaratmıştır; bazı yorumcular bu eseri hem özgürlüğü hem eşitliği güvence altına alan liberal demokrasinin harikulade bir savunusu olarak görürken, Nozick’in de aralarında olduğu çevreler ise Rawls’u bireysel özgürlüğü bastıracak derecede radikal eşitlik argümanlarını savunmakla suçlamıştır.³¹⁸ Bu kapsamda Rawls, Roosevelt’in Yeni Düzen yıllarından beri piyasa ekonomisini müdafaa edenlerle refah devleti savunucuları arasında yapılmakta olan tartışmaların, hak yönelimli liberalizm ekseninde yeniden alevlenmesine sebep olmuştur.³¹⁹

Özetlemek gerekirse, ABD’de insan haklarına ve özellikle ekonomik ve sosyal haklara dair tartışmalar sıklıkla liberalizm-sosyalizm tartışmaları ekseninde yapılmaktadır. ABD’de ekonomik ve sosyal haklara karşı çıkışın temel argümanı bu

³¹⁶ Arnhart, 2017, s. 181.

³¹⁷ Donnelly, 1995, s. 115.

³¹⁸ Arnhart, 2017, s. 308.

³¹⁹ Sandel, 2014, s. 218.

tartışmada ortaya çıkmaktadır; ABD’de bir kesime göre bu haklar, ABD’nin liberal değerlerine uymayan bir felsefenin ürünüdür ve sosyalist düzen getirme amacı taşıdıklarından insan hakları olarak kabul edilemezler.

ABD’de ekonomik ve sosyal hakların gelişimine katkı sağlayan yasal düzenlemelere olumlu bakan çevrelerle ve bu düzenlemelere devlet müdahalesi boyutunun dışında bir anlam veremeyen ve bunları liberal düzeni bozacak sosyalist düşünce temelli adımlar olarak gören çevreler arasında yaşanan düşünce çatışmalarının, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin yazımı sürecine yansımaları ve insan haklarının medeni, siyasi haklar ve ekonomik, sosyal, kültürel haklar olarak kategorileşmesine etkisi ilerleyen bölümlerde ayrıca ele alınacaktır.

2. BÖLÜM: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE EKONOMİK VE SOSYAL HAK KAVRAMINA BAKIŞ

2.1. Ekonomik ve Sosyal Hak Kavramına Bakışı Şekillendiren Toplumsal ve Kültürel Unsurlar ve Önemli Tarihsel Süreçler

Gelişmiş diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ekonomik ve sosyal haklar alanında iyi bir uygulama örneği olarak görülemeyecek ABD'nin, bu tezin inceleme konusu olarak seçilmesinin nedenleri, önemi ve özgünlüğünün daha iyi anlaşılması bakımından, ABD'de ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışı şekillendiren toplumsal ve kültürel unsurlar ile önemli tarihsel süreçlerin ortaya konulması gerekmektedir. Bu gereğin karşılanması amacıyla ilk olarak ABD'nin kuruluşundan bugüne taşınan “bireycilik” felsefesinin ekonomik ve sosyal hak anlayışına etkisi, “sıkı çalışma”ya bir değer ve hak olarak verilen önem ve fırsat eşitliği boyutlarıyla “Amerikan Rüyası” metaforu; ikinci olarak Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen insan hakları belgelerinin hazırlık sürecinde ABD'nin tarihsel rolü ele alınacaktır.

2.1.1. Amerikan Rüyası: Bireycilik, Sıkı Çalışma ve Fırsat Eşitliği

ABD, tarihinin kısalığına rağmen bugün dünyada en eski cumhuriyete ve en eski demokrasiye sahip ülkeler arasında yer almakta ve Amerikan toplumu, en eski yazılı anayasa yönetimi altında yaşamaktadır.³²⁰ Yazılı anayasa, federal devlet modeli, katı güçler ayrılığı, başkanlık sistemi, yasaların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi gibi kamu yönetimi ve hukuk alanlarında getirdiği yeniliklere rağmen ABD'nin

³²⁰ Nevins ve Commager, 2016, s. 15.

kaynağının Avrupa (özellikle İngiltere) olduğu düşüncesi siyaset ve toplum bilimciler arasında hakim olmuş³²¹ ve her alanda ABD ile Avrupa karşılaştırmaya tabi tutulmuştur.

Thomas Paine'e göre ABD'lilerin anavatanı Avrupa'dır. Max Weber toplumsal, politik ve kültürel yapılarındaki farklılıklarına rağmen ABD'yi tamamlanmamış bir Avrupa olarak görmekte ve zaman içinde ABD'nin yönünü Avrupa'ya giden yola çevireceğini düşünmektedir;³²² Theodor Adorno'ya göre ise ABD'de parlamenter demokrasi, toplumun tüm katmanlarına nüfuz etmiştir ve Amerikan eşitlikçi ve demokratik toplumsallaşma kültürü, totaliter akımlara karşı Avrupa'ya oranla çok daha güçlü bir direnç oluşturmuştur.³²³ Hegel'e göre Kuzey Amerika'da olan şey Avrupa'dan doğan şeydir; Avrupa'dan buraya göç eden insanlar yurtlarında onlara engel olabilen pek çok şeyden sıyrılmış ve Avrupalı olma öz-duygusunun ve becerilerini yanlarında götürmüşlerdir.³²⁴ Bu yeni dünyada, Avrupa'da feodal düzenin kurumlarına ve siyasal düzenine karşı çıkan burjuvazi, kendini ve Aydınlanma Çağı'nın eşitlik, özgürlük ve bireycilik söylemlerini rahatça ifade edebileceği bir ortam bulmuştur.

Bununla birlikte, Amerikan sistemi ve değerleri Avrupa'nın yalınkat bir öykünmesinden ibaret değildir; ABD Avrupa'dan aldığı değerleri ve siyasi sistemin araçlarını içinde bulunduğu tarihsel ve kültürel dinamiklerle kendine özgü bir şekilde yeniden inşa etmiştir.³²⁵ Amerikan değerleri ve devlet sisteminin, onları diğer ülkelerden farklı kılan nitelikleri büyük ölçüde ABD'nin kendine özgü tarihsel gelişiminin bir sonucudur. Her şeyden önce, ABD başarıyla sonuçlanmış bir özgürlük mücadelesinin ürünü bir ülkedir. Baudrillard ABD'yi diğer ülkelerden ayıran en önemli özelliğinin

³²¹ Eroğul, 2004, s. 54.

³²² Paine, 2013, s. 80.

³²³ C. Offe, 2013, *Amerika Üzerine Düşünceler: Tocqueville, Weber ve Adorno Birleşik Devletler'de*, çev. O. Toklu, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2013, s. 50, 91.

³²⁴ Hegel, 2006, s. 68.

³²⁵ Eroğul, 2004, s. 54.

gerçekleşmiş bir ütopya olması olduğunu söylemektedir.³²⁶ Keza Hannah Arendt'e göre de Amerikan Devrimi, (Fransız Devriminin aksine) başarılı olmuş bir devrimdir.³²⁷

Devrimle birlikte ABD'de her insanın, doğası gereği ve eşit olarak mutluluğa ve özgürlüğe sahip olmaya hakkı olduğu inancı ve bununla ilişkili olarak toplumdaki tüm idari ve mesleki konumların sadece evrensel başarı ölçütlerine göre kendini kanıtlamış yetenekli kişilerce doldurulmasını savunan fırsat eşitliği düşüncesi Amerikan kültürünü besleyen ana damarlar halini almıştır.³²⁸ Thomas Jefferson'a göre Amerikan demokrasisinin amacı doğum ve servet kaynaklı yapay aristokrasiyi bertaraf edip, erdem ve yeteneklere dayalı doğal bir derecelendirme sistemini inşa etmektir.³²⁹ ABD'liler için özgürlükte, haklarda ve fırsatlarda eşitliği korumak en önemli siyasi amaçtır.

Diğer taraftan Amerikan eşitlikçilik anlayışıyla ve Hristiyan öğretisi arasındaki önemli bağ olduğu Amerikan Devriminin manifestosu Bağımsızlık Bildirgesi'nin tüm insanların eşit yaratıldığı üzerine vurgusundan anlaşılmaktadır; buna göre herkes tanrının gözünde eşit değerdedir olduğundan ahlaki olarak tüm insanlar eşittirler.³³⁰ Ayrıca yine Bildirge'de yönetimlerin yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışı gibi vazgeçilmez hakların güvence altına alınması için insanlar tarafından kurulduğunun ifade edilmesi, ABD'de yönetimin, vatandaşların bireysel çıkarlarını daha da artırmaya yarayan bir araç olarak algılandığını göstermektedir.³³¹

Gerçekten de Amerikan devlet felsefesinde birey, devletin kaynağıdır; bireyin toplum içerisinde devletin müdahalesi olmadan istediği gibi ibadet etme, ifade etme, işini serbestçe seçme, istediği kişiyle evlenme, çocuklarını istediği gibi yetiştirme gibi hak ve

³²⁶ J. Baudrillard, *Amerika*, çev. Y. Avunç, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2013, s. 93.

³²⁷ H. Arendt, *Devrim Üzerine*, çev. O. E. Kara, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 86.

³²⁸ Turner, 2013, s. 21, 36-37.

³²⁹ Arnhart, 2017, s. 43.

³³⁰ Gaus, 2016, s. 245.

³³¹ Arnhart, 2017, s. 255.

özgürlükleri vardır; bu devlet anlayışında amaç özgür bireyin yaratılması ve korunmasıdır.³³² Buradan hareketle, Amerikan kültürünün en belirgin özelliklerinden, liberalizmin bireyi merkeze alan ekonomik ve siyasal düşünüşünün itici kuvvetiyle bireyin çıkarlarını tüm kolektif yararlarından daha üstün bir konuma taşıyan Amerikan bireycilik felsefesinden söz etmek gerekir.

Amerikan bireycilik felsefesini; bireyin dünyevi bir meşgale (çalışma) aracılığıyla tanrıya karşı sorumluluğunu yerine getirdiğini vurgulayan Protestanlık, bireyin kendi çıkarlarını gözetmek üzere siyasal eylemlerde bulunma hakkını vurgulayan siyasal liberalizm ve ekonomide bireyin serbestçe girişimde bulunmasının önemini vurgulayan klasik ekonomi düşüncesi şekillendirmiştir.³³³ ABD’de herkeste, kendisinden daha iyi durumda olanların refah düzeyine ulaşmalarını sağlayacak fırsatların sunulmuş olduğu ve bu fırsatları iyi değerlendiremezse her an kendisinden daha kötü durumda olanların durumuna düşebileceği inancı vardır.³³⁴ Dolayısıyla her şeyi bireyin sorumluluğuna bağlayan bu bireyci yaklaşım ile fırsat eşitliği anlayışı adeta birbirini tamamlamaktadır. Diğer taraftan, bu bireycilik yaklaşımından kaynaklı bireysel sorumluluk anlayışı toplumsal sorunlar karşısında bireyin duyarsız kalmasına, kötü durumda olan bireyin kendi hatalarından ötürü bu duruma düşmüş olduğu algısına ve bu sebeple toplumun ve devletin, ona, düştüğü kötü durumdan kurtulması için yardımcı olmakla görevli olamayacağı, yeterince çalışırsa kendi çabalarıyla iyi bir duruma gelebileceği inancı hakimdir. Kolektif dayanışmaya değil, bireyin azmine güvenen Amerikan bireycilik anlayışı, ekonomik ve sosyal hakların insan hakkı olarak görülmesini oldukça zorlaştırmaktadır.

³³² Nevins ve Commager, 2016, s. 494-495.

³³³ Turner, 2013, s. 93-95.

³³⁴ Offe, 2013, s. 28.

Diğer taraftan, Amerikan yaşamında “çalışma” üzerine kurulu bir değerler sistemi hakimdir; bu durum özellikle, yukarıda bahsedilen “gerçekleşmiş ütopya” kavramıyla da ilişkili olarak “Amerikan Rüyası”na olan inançta açıkça görülmektedir. “Amerikan Rüyası” fikrinde ABD, sıkı çalışan (*hard work*) her Amerikalının refah, başarı, ün ve mutluluğa erişebildiği ve bu anlamda azimle çalışmaya devam eden herkese eşit fırsatların sunulduğu bir ülke olarak tanımlanmaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, ülkenin kuruluşundan bugüne “çalışma”nın toplumsal yaşam ve kültür içinde konumlandırılışında Protestanlık bir hayli etkili olmuştur. 16. yüzyılda Almanya’da Katolik Kilisesine karşı başlatılan Reform Hareketiyle ortaya atılan ve 16. ve 17. yüzyıllarda etkisi tüm Avrupa ve Amerika’da yükselişe geçen Protestanlık felsefesinde çalışkanlık, güzel ahlakın en iyi göstergesidir; bu felsefede ruhun kurtuluşu ancak çalışarak tanrıya hizmet etmekle mümkündür ve bütün günahlar içinde en ağır olanı zamanı boşa geçirmektir.³³⁵ Ayrıca Protestanlık, emri altında çalışılan kişiye karşı itaati, disiplinli bir şekilde ve dünyevi hazlardan uzak bir çalışmayı övmüştür. Protestanlık zaman içinde farklı mezheplere ayrılrsa da bu mezheplerin çalışmaya dair düşünceleri birbirini desteklemiştir. Katolik yasa koyucuları zenginlik yolunun cehennem yolu olabileceği ve tüccarları kazanç hırslarına yenik düşmememeleri hususunda uyarırken, Protestan Kilisesinin püritenlik mezhebi tanrının bir armağan olarak karşılarına çıkardıkları servet edinme fırsatlarından yararlanmazlarsa insanların tanrıya hizmet etmiş sayılmayacaklarını ve tanrı için zengin olmaya çalışmanın bir günah teşkil etmediğini savunmuş, methodistler bütün Hristiyanları mümkün olduğu kadar kazanmak ve zengin olmak için çalışmaya teşvik etmiş ve kalvenistler tüccarın çalışkanlığı ve gayretiyle elde ettiği kârı haklı bir kazanç olarak görmüşlerdir.³³⁶

³³⁵ M. Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. M. Ökten, Ankara, Tutku Yayınevi, 2014, s. 216.

³³⁶ Huberman, 2014, s. 190-191.

Görüldüğü üzere Amerikan Rüyasında, Protestan çalışma etiğinin yansımaları vardır. Amerikan Rüyasının savunduğu yaklaşımda da israf ve tembellik olumsuz görülürken, çalışkanlığı ve tasarrufuyla disiplinli bir hayat yaşayan kişi haklı olarak toplumda iyi yerlere gelecek ve aynı zamanda tanrıya karşı görevlerini de yerine getirmiş sayılacaktır. Ayrıca, çalışmanın önemi insan emeğinin bir ürünü olan mülkiyetin kaynağı olmasından gelmektedir. Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere Lockeçu liberalizm anlayışında kişinin emeğinin bir ürünü olarak sahip olduğu mülkiyet aynı zamanda o kişinin yaşamı ve özgürlüğünün de bir koşuludur, dolayısıyla bu savununun kabul gördüğü ABD’de çalışma, adeta yaşam ve özgürlüğün de bir simgesine dönüşmüştür. Bununla birlikte, bu fırsatlar ülkesinin karanlık yüzünde “kölecilik dönemi” olduğu unutulmamalıdır. ABD’nin kuruluşundan, Abraham Lincoln’un köleliğin tamamen kaldırıldığını ilan ettiği 1862 yılına kadar, İngiliz girişimciler tarafından Afrika’dan getirilen ve kolonilere pamuk karşılığında satılan insanlar ve Amerikan yerlileri köle olarak çalıştırılmıştı. Ücret almadan çalışan kölelerin çalışmaları ne dini bir görev ya da toplumsal bir yükümlülüğün yerine getirilmesi olarak görülmüş ne de çalışma koşullarına dair insani ihtiyaçları karşılanmıştı.

Liberal bireycilik, fırsat eşitliği ve Protestan çalışma ahlakı üzerine yükselen Amerikan Rüyası, daha önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere 1929 Büyük Bunalımı sonrasında yeni gerçekliklerle yüzleşmiştir. Bu dönemde bireyin özgürlük ve haklarından faydalanmak için belli bir refah düzeyine sahip olması gerektiği ve bu refaha ulaşmak için bireysel çaba, yetenek ve sıkı çalışmanın her zaman yeterli olmayacağı açık bir şekilde görülmüştür. Franklin D. Roosevelt’in ekonomiyi kurtarmak için uygulamaya koyduğu Yeni Düzen’le birlikte ücretler, çalışma saatleri, toplu pazarlık gibi konularda işçi sendikalarını güçlendirecek şekilde yasaların çıkarılması, engelliler, yaşlılar ve dullara yönelik sosyal sigortalar ile işsizlik sigortasının kurulması gibi gelişmeler, insanların sadece tembelliklerinden ötürü işsiz kalmadığı düşüncesinin kabul edildiğini

ve Protestan çalışma etiğinin artık yeterli olmadığını göstermiştir. Hatta bu gelişmeler ve işçilerin sendikalar ya da partiler kurarak bir araya gelip çalışma hayatına dair ekonomik ve sosyal haklarını aramaya başlamaları ile çalışma yaşamına dair hak ve özgürlüklerin elde edilmesinde toplumsal dayanışmanın önem taşıdığı ortaya çıkmıştır. Yeni Düzen'in uygulanmaya başladığı 1930'lu yıllardan, sendika karşıtı muhafazakâr hareketin güç kazandığı 1970'li yıllara kadar, sendikalar hem üye sayısı hem de güç anlamında yükselişe geçmişlerdir; bu yükselişte Büyük Bunalım döneminde yaşanan ücret düşüşleri karşısında işçilerin örgütlü mücadelenin önemini anlamış olması kadar, Yeni Düzen kapsamında çıkarılan yasal düzenlemeler ve II. Dünya Savaşı döneminde hükümetin işçileri koruyacak şekilde ücretleri denetlemesi de etkili olmuştur.³³⁷

II. Dünya Savaşı'nı (1940-1945) izleyen yirmi beş yıllık dönemde, ABD ekonomisinin önemli ölçüde büyümesi ve böylece vatandaşların refahının artması gibi ekonomik gelişmeler ve çalışma koşullarının daha insanileştirilmesiyle verimliliğin artacağı fikrini savunan, iş yerinde katılımcı yönetim ve öz sorumluluğu (çalışanın kendi kendini denetimi) yeni çalışma değerleri olarak sunan "İnsan İlişkileri Okulu" gibi akademik gelişmelerin de etkisiyle ABD'de yeni bir çalışma etiğinin doğduğu görülmektedir.³³⁸ Artık kişinin ailesi ve arkadaşlarıyla vakit geçirmesi ve hobileriyle uğraşabilmesi için ona boş zaman imkânı sunan işler değer kazanmaya ve bir işin iyi bir iş sayılabilmesi için o iş sayesinde edinilen kişisel tatmin ve gelişim düzeyinin yüksek olması da önem kazanmaya başlamıştır.

Bununla birlikte 1970'lerden itibaren savaş ortamının yarattığı birlik ve beraberlik duygusu zayıflamış ve muhafazakârlar Yeni Düzen'in savunduğu düşüncelere olan karşıtlıklarını yüksek sesle dile getirebilecekleri elverişli ortamı bulmuşlardır. Bu

³³⁷ P. Krugman, *Bir Liberalin Vicdanı*, çev. N. Domaniç, İstanbul, Literatür Yayınları, 2009, s. 46-49.

³³⁸ Marshall, 1999, s. 343-344.

ortamda muhafazakâr hareketin tabanını oluşturan iş dünyası, gitgide, sendikaları saf dışı bırakacak siyasi nüfuza sahip olmaya başlamıştır ve özellikle Ronald Reagan’la birlikte sendika karşıtı kampanyalar en üst düzeyde siyasi destek bulmuştur.³³⁹ Bu durum çalışma hayatına dair ekonomik ve sosyal hakların gelişimine darbe vurmuştur.

Günümüzde ABD, “toplumsal” ve “siyasal” kategorilerinin etkisinin az olduğu, kamu ruhundan çok reklam ve tanıtım ruhunun ön plana çıktığı bir kültüre sahiptir.³⁴⁰ ABD’nin sahip olduğu uçsuz bucaksız topraklarda toplumsal sorumluluk kültürünü güçlendirmek ve çöllerdeki sınırlı sulak alanlara benzeyen insan topluluklarını bağlayacak bir kanal inşa etmek adeta imkânsızdır. Yine de bu durum Amerikalılar için üzülecek, aşılması gereken bir durum değildir; aksine övülecek, yüceltilecek ve amblem olarak kullanılacak bir özgürlük durumudur. Öyle ki Hegel, ABD’de gerçek bir devleti olmayan bir sivil toplum görmüştür.³⁴¹ Hegel’e göre atomik bireylerin bir toplamından oluşan bu topluluk için devlet yalnızca mülkiyetin korunmasında dışsal bir araç olarak görülmektedir.³⁴² Böyle bir ortamda ekonomik ve sosyal haklar söz konusu olduğunda da kolektif bir düşüncenin veya hareketin ortaya çıkma ihtimali oldukça düşük görülebilir.

Bununla birlikte 21. yüzyıl ABD’sinde Protestan çalışma etiği, fırsat eşitliği ve bireycilikten güç alan Amerikan Rüyasına olan inancın azalıp azalmadığı, birey odaklı değerler sistemine rağmen Amerikan toplumunun gizli kolektif bir gücü olup olmadığı ve bu çerçevede ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışın değişip değişmediği konularına ilerleyen bölümlerde açıklık kavuşturulmaya çalışılacaktır.

³³⁹ Krugman, 2009, s. 145, 147.

³⁴⁰ Baudrillard, 2013, s. 106, 112.

³⁴¹ Arnhart, 2017, s. 254.

³⁴² Hegel, 2006, s. 70.

2.1.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Belgeleri: ABD'nin Tarihsel Rolü ve ABD Bakımından Uygulanabilirlikleri

Günümüzde insan haklarının tanınması, korunup geliştirilmesi yolunda aşama kaydedilmesinde büyük katkı sağlayan, rehber niteliğinde ve uluslararası düzeyde kabul edilmiş insan hakları belgeleri bir anda ve kolaylıkla oluşturulmamış; bu belgelerin hazırlanması, genellikle, toplumsal ve küresel travmalar sonrasında gündeme gelmiştir. Özellikle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Beyanname) için durum böyledir; Beyanname, dünya savaşları sırasında meydana gelen ağır insan hakları ihlallerinin bir daha yaşanmaması adına Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında, olağan zamanlarda anlaşması oldukça güç ülkelerin yaptığı uzun müzakereler ve farklı görüşlerin orta bir yolda buluşturulmasına ilişkin yoğun diplomatik çabalar sonucunda ortaya çıkan bir belgedir.

Bu bölümde, BM tarafından ilan edilen Beyanname'nin oluşturulma sürecinde ABD'nin rolü ve bununla ilişkili olarak BM'nin medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin uluslararası sözleşmelerinin ABD tarafından imzalanması ve onaylanması/onaylanmamasına ilişkin tarihsel gelişim ele alınırken, 21. yüzyıl ABD'sinde ekonomik ve sosyal hak kavramına yaklaşımın tarihsel temelleri aranacaktır. Ayrıca bahse konu süreçte etkili olmuş önemli kişiler ve bu kişilerin tarihe geçmiş konuşmalarına bölümde yer verilecektir. Bu kapsamda, daha önceki bölümlerde de söz edilen, Yeni Düzen programıyla ekonomik ve sosyal haklar bağlamında ABD'de yeni bir dönem başlatan ve 4 Mart 1933-12 Nisan 1945 tarihleri arasında ABD Başkanlığı görevini yürüten Franklin D. Roosevelt bu tez kapsamında büyük önem taşıyan ABD'li bir devlet adamıdır.

Yoksulluğun arttığı, ekonomik ve sosyal haklara ihtiyacın gün yüzüne çıktığı ekonomik bunalım yıllarında göreve gelen Roosevelt (Demokrat Parti), görevde olduğu

süre boyunca ekonomik ve sosyal hakların önemini vurgulamış nadir ABD Başkanlarındandır. Roosevelt'in insan hakları ve özgürlüklerine ilişkin görüşleri uluslararası düzeyde de etkisini göstermiştir. Roosevelt'in ABD Kongresi'ne hitaben 1941 yılında "Dört Özgürlük" temalı konuşması Beyanname'nin önsözünün yazımına ilham kaynağı olmuştur.³⁴³ II. Dünya Savaşı (1939-1945) sürerken yaptığı bu ünlü konuşmasında Roosevelt; ifade özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, korkudan kurtulma özgürlüğü ile dünya barışı için de gerekli olan yoksulluktan kurtulma özgürlüğünün önemini vurgulamış ve gelecekte bu dört temel özgürlük üzerine kurulu bir dünya inşa edilmesi umudunu taşıdığını ifade etmiştir.³⁴⁴ Yine aynı konuşmasında Roosevelt şu sözleri sarf etmiştir:

"Sağlıklı ve güçlü demokrasinin temellerinde gizemli bir şey yoktur. Halkımızın siyasi ve ekonomik sistemlerinden bekledikleri temel şeyler basittir. Bunlar;

- Gençler ve diğer insanlar için fırsat eşitliği,
- Çalışabilecek durumda olanlar için iş,
- İhtiyacı olanlar için güvence,
- Bazı kişilere/gruplara (tanınmış) özel ayrıcalıkların kaldırılması,
- Herkesin bireysel özgürlüklerinin korunması ve yaşam standartlarını artıran bilimsel gelişmenin ürünlerinden faydalanması"³⁴⁵

Roosevelt'in yoksulluktan kurtulma özgürlüğünü diğer temel özgürlüklerle ilişkili ve eşit derecede önemli gördüğünün anlaşıldığı, sağlıklı ve güçlü demokrasi temelleri arasında bireysel özgürlüklerle iş sahibi olma ve sosyal güvenlik konularını birlikte ele aldığı bu konuşması, bir bakımdan, medeni ve siyasi haklarla ekonomik ve sosyal hakların ayrılmaz bir bütün olduğu düşüncesine de destek vermektedir.³⁴⁶

Roosevelt'in bakış açısını yansıtan şekilde, Beyanname'nin önsözünde, insan haklarının tanınmamasının ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevkeden vahşiliklere sebep olduğu belirtilerek, korkudan ve yoksulluktan kurtulmuş insanların

³⁴³ H. Lewis, "'New' Human Rights: U.S. Ambivalence Toward the International Economic and Social Rights Framework", *Northeastern Public Law And Theory Faculty Working Papers Series*, No. 36, 2009, s.113.

³⁴⁴ F. D. Roosevelt, "Four Freedoms" speech, 1941, <https://fdrlibrary.org/four-freedoms> (25/08/2019)

³⁴⁵ ibid.

³⁴⁶ Lewis, 2009, s. 108.

içinde ifade ve inanç özgürlüklerine sahip olarak barış içinde yaşayabilecekleri bir dünyanın kurulması, BM'nin en yüksek amaçlarından biri olarak sayılmaktadır.

Roosevelt'in bir diğer ünlü konuşması ise 1944 yılında ABD Kongresi'ne hitaben yaptığı "İkinci Haklar Bildirgesi" (Ekonomik Haklar Bildirgesi) üzerine konuşmadır. Roosevelt bu konuşmasında, orijinal haklar bildirisinde korunan haklar ve özgürlüklere ilave olarak bazı ekonomik ve sosyal hakların da devlet tarafından insanlara tanınması gerektiğini ifade etmiş, ekonomik güvenlik ve sosyal güvenlik ile bağımsızlık olmadan bireylerin gerçek anlamda özgür olamayacaklarını vurgulamıştır.³⁴⁷ Roosevelt'in İkinci Haklar Bildirgesi kapsamında saydığı haklar ve bu hakların Beyanname'de bulunduğu karşılıklar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 1- Roosevelt'in İkinci Haklar Bildirgesi'nde Yer Alan Haklarla İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde Yer Alan Hakların Karşılaştırılması

İkinci Haklar Bildirgesi³⁴⁸	Evrensel Beyanname
Milletin fabrikaları, iş yerleri, çiftlikleri ve madenlerinde faydalı ve kazançlı bir işe sahip olma hakkı	Madde 23- 1. Herkes çalışma, işini serbest olarak seçme, adil ve elverişli çalışma koşullarına sahip olma ve işsizliğe karşı korunma hakkına sahiptir. 2. Herkes, herhangi bir ayrımcılık olmaksızın, eşit iş için eşit ücrete hak sahibidir. 3. Çalışan herkes, kendisi ve ailesi için insan olma onuruna uygun bir yaşama düzeyini temin eden ve gerekli olduğu takdirde, başka sosyal koruma yollarıyla tamamlanan adil ve elverişli bir ücrete almaya hak sahibidir. 4. Herkes menfaatlerini korumak için sendika kurma ve bunlara katılma hakkına sahiptir.

³⁴⁷ D. J. Whelan ve J. Donnelly, "The West, Economic and Social Rights, and the Global Human Rights Regime: Setting the Record Straight", *Human Rights Quarterly*, Vol. 29, No. 4, 2007, s: 925.

³⁴⁸ F. D. Roosevelt, State of the Union Message to Congress, January 11, 1944, http://www.fdrlibrary.marist.edu/archives/address_text.html (25/08/2019)

Gıda ve giyim ihtiyaçlarını yeterli derecede karşılamaya ve dinlenecek zaman bulmaya yetecek kadar para kazanma hakkı	Madde 24- Herkes, çalışma saatlerinin makul biçimde sınırlanması ve ücretli periyodik tatiller dâhil olmak üzere, dinlenme ve boş zaman hakkına sahiptir.
Her çiftçinin ailesine iyi bir yaşam sunmasını sağlayacak ölçüde ürünlerini yetiştirip satma imkânına sahip olması hakkı	-
Küçük ya da büyük işletmesi olan tüm iş adamlarının yurtdışı ve dünyada haksız rekabet ve monopollerin hâkimiyetinin olmadığı özgür bir ortamda ticaret yapma hakkı	-
Her ailenin iyi bir ev sahibi olma hakkı	Madde 25- 1. Herkesin beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ve gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere, kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını temin için yeterli bir yaşama standardına sahip olma hakkı ve işsizlik, hastalık, engellilik, dulluk, yaşlılık hallerinde ya da geçim olanaklarından kendi kontrolü dışındaki koşullardan doğan diğer yoksunluk durumlarında, (sosyal) güvenceye sahip olma hakkı vardır. (...)
Yeterli tıbbi bakım görebilmek ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için gereken imkânlarla sahip olma hakkı	
Yaşlılık, hastalık, kaza ve işsizliğin yarattığı ekonomik korkulardan kurtulmak için yeterli güvenceye sahip olma hakkı	
İyi bir eğitim görme hakkı	Madde 22- Herkes, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. (...)
	Madde 26- 1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. (...)

Roosevelt -1929 Büyük Bunalımının yarattığı yoksulluk ortamının etkisiyle de olsa gerek- yeterli gıda, korunma, iş ve ev imkânları olmadan insanların medeni ve siyasi hak ve özgürlüklerden faydalanmasının sınırlandığı ve hatta bu hak ve özgürlüklere erişimin imkânsız hale gelebildiğini görebilmiştir.³⁴⁹ Roosevelt'in Yeni Düzen programı, yönetimlerin vatandaşların özgürlüğünü ve haklarını korumak amacıyla müdahalede bulunma gereksinimini liberallerin de kabul edebileceğinin uygulamalı bir örneği

³⁴⁹ Lewis, 2009, s. 109.

olmuştur.³⁵⁰ Bu vizyonun tohumlarını kendi ülkesinin toplumsal ve siyasal felsefesine ne kadar ekebildiği tartışmalı olsa da henüz Beyanname'nin hazırlık çalışmaları sürerken hayatını kaybeden Roosevelt'in ekonomik ve sosyal haklara dair mirasının izleri Beyanname maddelerinde açık bir şekilde görülmektedir. Roosevelt'in tarihsel çabaları ABD'de minimum düzeyde de olsa eğitim, sosyal güvenlik hakkı ve çalışma haklarının asgari derecede desteklenmesine yönelik çeşitli kültürel taahhütlerin ortaya çıkmasına da hizmet etmiştir.³⁵¹

Roosevelt'in ölümünün ardından 1945 yılında göreve gelen ABD Başkanı Harry S. Truman (Demokrat Parti) da Roosevelt'in çizgisinde devam etmiştir. 1945 yılında BM'nin kurulmasıyla sonuçlanan San Francisco Konferansı'nın kapanış oturumunda yaptığı konuşmada Truman; BM'nin kurulmasıyla birlikte tüm milletler tarafından kabul edilebilecek bir uluslararası haklar bildirgesinin ortaya çıkarılabilmesi için uygun koşullar oluştuğunu, böyle bir belgenin BM'nin insan hakları ve temel özgürlüklerinin sağlanması ve korunmasına yönelik amacına hizmet edeceğini, ayırım gözetmeksizin tüm dünya halkı için bu amaç gerçekleştirilmediği müddetçe kalıcı barış ve güvenliğin sağlanamayacağını ifade etmiştir.³⁵² Zaten BM'nin gündemine insan haklarının alınmasında ABD temsilcilerinin diplomatik çabalarının önemli rolü olmuştur.³⁵³ Truman ayrıca, Franklin D. Roosevelt'in eşi Eleanor Roosevelt'i BM Genel Kurulu'na delege olarak atayarak Beyanname'nin oluşturulmasına büyük katkı sağlayan bir başka ABD'li tarihi kişiliğin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

³⁵⁰ Freeden, 2011, s. 114.

³⁵¹ C. Sunstein, *The Second Bill of Rights: FDR's Unfinished Revolution and Why We Need It More Than Ever*, 2004'ten aktaran K. G. Young, *Constituting Economic and Social Rights*, United States of America, New York, Oxford University Press, 2012, s. 56.

³⁵² H. S. Truman, "Address to the United Nations Conference in San Francisco", April 25, 1945, <https://www.presidency.ucsb.edu/people/president/harry-s-truman> (29/05/2018)

³⁵³ H. H. Vik, "How Constitutional Concerns Framed the US Contribution to the International Human Rights Regime From Its Inception, 1947–53", *The International History Review*, Vol. 34, No. 4, 2012, s. 889.

1946 yılında Beyanname'nin hazırlık çalışmalarının yürütülmesinden sorumlu BM İnsan Hakları Komisyonu'na (Komisyon) ilk başkan olarak seçilen³⁵⁴ Eleanor Roosevelt, Beyanname'nin yazımında oldukça etkin bir rol üstlenmiştir; öyle ki Beyanname'nin kabul edildiği BM Genel Kurulu toplantısında tüm delegeler onu ayakta alkışlamıştır.³⁵⁵ Onun yapıcı, kolaylaştırıcı, uzlaştırıcı becerileri, çatışan kültürlerle sahip ülkelerin uzlaşmasına önemli katkı sağlamış ve Komisyon başkanı olarak görevini yapmaktaki gayret ve coşkusu, ABD ve tüm dünya önündeki kamusal duruşu, Beyanname'nin yazımı sürecine itibar kazandırmıştır.³⁵⁶

Komisyon çalışmaları boyunca neyin “insan hakkı” olarak kabul edilebileceği konusunda şiddetli tartışmalar yaşanmıştır; Eleanor Roosevelt bu tartışmalarda ekonomik ve sosyal haklar fikrine destek veren tarafta yer almıştır.³⁵⁷ Belirtilmelidir ki, bu destek Roosevelt'in şahsi desteği değil, temsil ettiği ülke olan ABD'nin desteğidir. Nitekim ABD Hükümetinin Komisyon'a sunduğu önerilerde sosyal haklara yönelik öneriler de yer almaktadır; ABD, Komisyon çalışmalarının Birinci Birleşiminde (27 Ocak-10 Şubat 1947) verdiği önerilerde aşağıdaki kategorilerin, çalışmaları süren uluslararası insan hakları bildirgesi kapsamına alınarak, BM tarafından insan hakları ve temel özgürlükleri olarak kabul edilip tanınmasını önermiştir:

- “a) İfade, bilgi (edinme), inanç özgürlükleri ve mülkiyet hakkı gibi kişisel haklar,*
- b) Suç işlemekle suçlanan kişiye (masum olması ihtimaline karşı) koruyucu tedbirler gibi yargılama usulüne ilişkin haklar,*
- c) Çalışma ve sosyal güvenlik hakkı, ekonomik, sosyal ve kültürel refaha dair asgari standartlardan yararlanma hakkı gibi sosyal haklar,*
- d) Vatandaşlık hakkı ve vatandaşların yönetime katılma hakkı gibi siyasi haklar”³⁵⁸*

³⁵⁴ Drafting of the Universal Declaration of Human Rights, Commission on Human Rights, 1st Session: 27 January - 10 February 1947, United Nations Dag Hammarskjöld Library, New York, <http://research.un.org/en/undhr/chr/1> (25/08/2019)

³⁵⁵ R. N. Gardner, “Eleanor Roosevelt's Legacy: Human Rights”, *The New York Times*, Dec. 10, 1988, <https://www.nytimes.com/1988/12/10/opinion/eleanor-roosevelt-s-legacy-human-rights.html> (25/08/2019)

³⁵⁶ M. G. Johnson ve J. Symonides, *The Universal Declaration Of Human Rights: A History Of Its Creation And Implementation 1948–1998*, France, UNESCO Publishing, 1998, s. 21.

³⁵⁷ Whelan ve Donnelly, 2007, s. 916.

³⁵⁸ United States Proposals Regarding An International Bill of Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, E/CN.4/4, 28 January 1947,

11 Haziran 1947 tarihinde Komisyon'un Taslak Beyanname'yi hazırlamaktan sorumlu komitesine, Taslağın belirli maddelerine ilişkin olarak ABD'nin sunduğu teklifte ilerleme, sağlık, eğitim, ekonomik güvenlik ve kültürel, bilimsel ve sanatsal yaşama katılım haklarına ilişkin yazım önerileri de bulunmaktadır; bunlardan ilerleme, sağlık ve ekonomik güvenliğe ilişkin madde önerileri aşağıdaki gibidir:

“Madde 35- İlerleme Hakkı

Herkesin kendi fiziksel, ekonomik ve kültürel refahını geliştirmek ve medeniyetin getirdiği faydaları paylaşmak konusunda adil ve eşit fırsatlara sahip olma hakkı vardır.

Kişisel özgürlüklere saygı çerçevesinde ve kaynaklarının azami düzeyde kullanımına uygun olarak, bu hakkın gerçekleştirilmesine hukuki veya diğer bir uygun araçla destek vermek Devletin görevidir. Bireylerin ve Devletin ortak çabasıyla aşamalı olarak gerçekleştirilecek sosyal haklar ilerleyen maddelerde tanımlanmaktadır.

Madde 36- Sağlık Hakkı

Ekonomik veya sosyal durumuna bakarak ayırım gözetilmeksizin herkesin erişilebilecek en yüksek sağlık standardına hakkı vardır.

Devletin halkının sağlığı ve güvenliği için sorumluluğu, ancak yeterli sağlık önlemleri ve sosyal tedbirler almasıyla tam anlamıyla karşılanabilir.

Madde 38- Ekonomik Güvenlik Hakkı

Herkesin iyi bir yaşam standardına; geçimini sağlamak için adil ve eşit fırsatlara; ilerlemenin faydalarından adil bir pay almayı garantileyecek çalışma ücret, saat ve koşullarına; engellilik, işsizlik veya yaşlılık sebebiyle gelir kaybı ihtimaline karşılık korumaya sahip olmaya hakkı vardır.

Devletin tam istihdam ve iyi çalışma koşullarını sağlayacak tedbirleri alma; ücretlilere ve ücretlilerin bakmakla yükümlü olduklarına, kontrollerinde olmayan sebeplerden ötürü gelir kaybı yaşama ihtimallerine karşılık, koruma sağlama; halkın refahı için gereken yeterli gıda, barınma ve kamu hizmetlerini temin etme yükümlülüğü vardır.”³⁵⁹

İlginç olan, ABD'nin 1947 tarihli bu önerilerinde kullandığı dil ve içeriğin Beyanname üzerindeki etkisi bir yana, yazım çalışmaları daha sonra başlatılacak Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme üzerinde de dikkate değer bir etkisi olmasıdır; öyle ki ortaya çıkan Sözleşme metnine bakıldığında, Beyanname'den

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/4 (25/08/2019),

United States Proposals Regarding An International Bill of Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, E/CN.4/17, 6 February 1947,

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/17 (25/08/2019)

³⁵⁹ United States Suggestions for Redrafts of Certain Articles in the Draft Outline E/CN.4/AC.1/3, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Drafting Committee, E/CN.4/AC.1/8, 11 June 1947,

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/AC.1/8 (25/08/2019)

çok, söz konusu öneriler örnek alınmış gibi gözükmetedir.³⁶⁰ Ayrıca ABD'nin, Komisyon çalışmaları İkinci Birleşimi (2-10 Aralık 1947) için verdiği 26 Kasım 1947 tarihli madde önerileri arasında “*Herkesin iyi bir yaşam sürdürmeye, çalışmaya ve sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik (alanlarında) refahını artırmaya hakkı vardır. Toplumun ekonomik ve sosyal yaşamına katılımında herkes için fırsat eşitliği olmalıdır*”³⁶¹ şeklinde bir madde önerisi de vardır.

Komisyon'un Üçüncü Birleşiminde (24 Mayıs-18 Haziran 1948) Taslak Beyanname'nin 23. maddesine ilişkin olarak ABD, Birleşik Krallık, Avusturalya, Fransa, Hindistan, Filipinler ve Sovyetler Birliği temsilcilerinden oluşan alt komitenin verdiği 9 Haziran 1948 tarihli ortak Raporda söz konusu madde şu şekilde yazılmıştır:

- “1. Herkesin çalışmaya ve adil ve elverişli çalışma ve ücret koşullarına hakkı vardır.
2. Bu haklardan yararlanma, faydalı çalışma için mümkün olan en geniş fırsatları yaratmaya ve işsizliği önlemeye yönelik (Devlet veya toplum tarafından) alınacak tedbirlerle sağlanmalıdır.
3. Herkes kendi menfaatlerini korumak için (kendi seçimiyle) sendika kurmak veya kurulmuş sendikalara üye olmak konusunda özgürdür.
4. Kadınlar erkeklerle aynı avantajlara sahip olarak ve eşit işe eşit ücret alarak çalışmalıdır.”³⁶²

Yine Komisyon'un Üçüncü Birleşiminde ABD; her kişinin, toplumun bir üyesi olarak Beyanname'de sayılan ekonomik, sosyal ve kültürel haklara sahip olmasına ve bu hakları, her Devletin kendi sosyal sistemi ve ekonomik ve siyasi örgütlenmesiyle uyumlu olarak ulusal çaba ve uluslararası iş birliği kanalıyla gerçekleştirmeye yetkili olmasına³⁶³

³⁶⁰ S. A. Way, “The Myth and Mystery of US History on Economic, Social, and Cultural Rights: The 1947 United States Suggestions for Articles to be Incorporated in an International Bill of Rights”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 36, No. 4, 2014, s. 885, 888.

³⁶¹ Proposal for a Declaration of Human Rights Submitted by the Representative of the United States on the Commission on Human Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Second Session, E/CN.4/36, 26 November 1947, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/36 (25/08/2019)

³⁶² Report of the Sub-Committee Consisting of the Representatives of Australia, France, India, Philippines, Union of Socialist Republics, United Kingdom and the United States on Article 23 of the Declaration on Human Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Third Session, E/CN.4/114, 9 June 1948, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/114 (25/08/2019)

³⁶³ United States of America: Suggestion for New Article of the Draft International Declaration on Human Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Third Session, E/CN.4/133, 14 June 1948, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/133 (25/08/2019)

ilişkin bir maddenin Taslak Beyanname'ye eklenmesini (14 Haziran 1948) teklif etmiştir; bununla birlikte öneri kapsamında açık bir şekilde yazılmış haklar bulunmamaktadır. Ayrıca 16 Haziran 1978 tarihinde ABD, Çin'le birlikte Komisyon'a, imzalanacak insan hakları sözleşmesi hükümlerini ihlal eden sözleşme tarafı devletler için izlenecek doğrudan müzakare, tavsiye kararı gibi prosedürler konusunda öneriler de sunmuştur.³⁶⁴ ABD Hükümeti'nin ekonomik ve sosyal hakları destekleyen tavrının ilerleyen zamanlarda neden radikal bir şekilde olumsuzla döndüğüne dair soruya verilecek cevapları ararken Eleanor Roosevelt'in, Beyanname'nin kabul edildiği 9 Aralık 1948 tarihli BM Genel Kurulu toplantısında yaptığı konuşmanın satır aralarına bakmak fayda sağlayacaktır:

“Beyanname'nin oluşturulma sürecinde Hükümetimin de açık bir şekilde belirttiği üzere, Beyanname'de yer alan ekonomik ve sosyal ve kültürel haklara ilişkin hükümlerin, bu haklardan yararlanmayı garanti etmek üzere devletlere doğrudan müdahalede bulunma sorumluluğu yüklediği şeklinde düşünülmemelidir. (...) Bize göre Beyanname, taraflarına hukuki yükümlülükler yükleyen bir uluslararası sözleşme değil (...) insan hakları ve özgürlüklerine dair temel prensipleri gösteren ve (...) tüm dünya haklarının bu konuda genel bir standarda erişebilmesi için hizmet edecek bir bildirgedir.”³⁶⁵

Gerçekten de 1942 yılından beri ABD yönetimi, bağlayıcı nitelikte olmayan fakat evrensel değeri olan bir insan hakları bildirgesi oluşturulması konusunu uluslararası insan hakları politikasının bir unsuru olarak belirlemiştir; ABD, Komisyon'a bağlayıcı bir sözleşme yapmadan önce bir bildirge oluşturulmasına odaklanılması önerisinde bulunmuştu ki süreç de ABD'nin istediği yönde gelişmiş ve bugün “Medeni ve siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme” ve “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme” adıyla bilinen sözleşmelere ilişkin çalışmalar Beyanname sonrasına ertelenmiştir.³⁶⁶

³⁶⁴ China and the United States: Proposal on Implementation for the Covenant on Human Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Third Session, E/CN.4/145, 16 June 1948, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/145 (25/08/2019)

³⁶⁵ E. Roosevelt, “On the Adoption of the Universal Declaration of Human Rights”, Paris, France, 9 December 1948, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/eleanorrooseveltdclarationhumanrights.htm> (25/08/2019)

³⁶⁶ Way, 2014, s. 888.

İnsan haklarına dair hukukî bağlayıcı ve evrensel bir belge oluşturulmaması konusunda ABD'nin taşıdığı hassasiyetin özünde anayasal endişeler yatıyordu; böyle bir belgenin federal yargılamasının sınırlarını genişleteceği ve mahkemelerin yargısal aktivizmine kapı açacağı korkusu vardı.³⁶⁷ Ayrıca belgeye taraf olacak devletlerin belgede belirtilen insan haklarını ihlal etmeleri durumunda uyarı, tavsiye ve yaptırımlarda bulunmak üzere kurulacak uluslararası mekanizmalarına verilecek yetkilerin devlet egemenliğine zarar vereceğini savunanlar vardı. Konu ekonomik ve sosyal haklar olduğunda sosyalizme dair endişeler ile bu hakların Amerikan değerlerini yansıtan medeni ve siyasi haklardan farklı olan doğaları da gündeme getiriliyordu. Elenaor Roosevelt dahi, normatif değerleri aynı olsa da ekonomik ve sosyal hakların doğalarının medeni ve siyasi haklardan farklı olduğunu ve aşamalı olarak gerçekleştirilebilecek bu hakların uygulamasında farklı mekanizmalara ihtiyaç duyulacağını düşünmüştü.³⁶⁸

Başkan Truman'ın desteğiyle 1948 yılında ABD tarafından kabul edilen Beyanname üzerine atılan imzalar daha henüz kurumamışken ABD, ekonomik ve sosyal haklara dair uluslararası insan hakları sözleşmesi hazırlanması konusunda geri adım atmaya başlamıştı,³⁶⁹ bunda bazı baskı gruplarının³⁷⁰ etkisinin olduğu da söylenebilir.³⁷¹ Toplumun genel görüşünü yansıtan bir grup olmamakla birlikte güçlü bir baskı grubu olan Amerikan Barolar Birliği de uluslararası insan hakları belgelerinin yürürlüğe konulmak üzere onaylanmasına (*ratification*) ve ekonomik ve sosyal hakların “insan

³⁶⁷ Vik, 2012, s. 887.

³⁶⁸ Lewis, 2009, s. 125.

³⁶⁹ ibid, s. 114.

³⁷⁰ Bir toplumdaki örgütlü çıkar grupları, kendi menfaatlerine uygun siyasi kararlar vermesi için çeşitli yöntemlerle Hükümete baskı yaptıklarında baskı grubuna dönüşürler, bu grupların amaçları hiçbir zaman iktidarı ele geçirmek değil sadece hükümeti etkileyerek istedikleri kararların alınmasını sağlamaktır; çıkar grupları, baskı grubu olarak yasama organı üzerinde etkili olmaya çalıştıklarında ise “lobi” (yasa simsarı) adını almaktadırlar. Bkz. E. Çam, *Devlet Sistemleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayın No. 2990, 1982, s. 144.

³⁷¹ D. J. Whelan, “The United States and Economic and Social Rights: Past, Present...and Future?”, *Human Rights as a Foreign Policy Goal: Rhetoric, Realism and Results Saturday*, 2005 International Studies Association Convention, Hawaii, 2005, s. 7.

hakkı” olduğu fikrine daha en başından beri şiddetle karşı çıkıyordu.³⁷² Amerikan Barolar Birliği Dergisi’nin Kasım 1948 sayısı için yazdığı *Bir Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesi: ABD İçin Tehlikeli Öneriler* başlıklı yazıda Birlik Başkanı Frank E. Holman; ancak bireysel faaliyetlerin devlet tarafından kontrolü ve planlı bir ekonomi sayesinde tam anlamıyla hayata geçirilebilecek “sözde” ekonomik ve sosyal hakların kabul edilip onaylanmasının tüm dünyaya sosyalizm getireceğini iddia etmişti.³⁷³

Amerikan Barolar Birliği’nin görüşlerine önemli bir destek de Senatör W. John Bricker’dan³⁷⁴ gelmişti; bu desteğin önemi, Amerikan tarihine “Bricker Değişikliği” olarak geçen anayasal değişiklik önerilerini 1952 ve 1953 yıllarında ABD’nin gündemine taşınmasından kaynaklanmaktaydı. Bahse konu değişiklik ABD Anayasası’nın Beşinci Kısımının 6. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “*Bu Anayasa ve bu Anayasa’ya uygun olarak çıkarılacak Birleşik Devletler kanunları ve Birleşik Devletler’in verdiği yetkiye dayanarak yapılan antlaşmalar ülkenin üstün hukuk kurallarını oluştururlar ve her eyaletin hakimleri, kendi eyaletlerinin anayasası veya kanunlarında aksine bir hüküm bulunsa dahi, bu kurallara uymakla yükümlüdürler*”³⁷⁵ hükmüyle ilgiliydi. Bu hüküm uyarınca bir uluslararası insan hakları sözleşmesinin yürürlüğe girmesinin uygun bulunması demek, o sözleşme hükümlerinin ABD iç hukukunda üstün hukuk normları olarak kabul edilmesi demektir. Bricker’ın önerdiği değişiklikte, ABD Başkanının uluslararası antlaşmaların yürürlüğe konulmasına ilişkin onay yetkisine sınırlandırma getirilmesi, imzalanan uluslararası antlaşmaların iç hukukta geçerli sayılması konusunda Kongre veya eyaletlerin parlamentolarına takdir yetkisi tanınması öngörülmektedir.³⁷⁶

³⁷² A. Kirkup ve T. Evans, “The Myth of Western Opposition to Economic, Social, and Cultural Rights? A Reply to Whelan and Donnelly”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 31, No. 1, 2009, s. 227.

³⁷³ F. E. Holman, “An “International Bill of Rights”: Proposals Have Dangerous Implications for U.S.”, *American Association Bar Journal*, Vol. 34, No. 11, (November 1948): 984-986, 1948, s. 1080.

³⁷⁴ 1947 ila 1959 yılları arasında Senato’da görev yapmış Ohio Eyaleti Senatörü.

³⁷⁵ America’s Founding Documents: The Constitution of the United States: A Transcription, <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> (25/08/2019)

³⁷⁶ Encyclopaedia Britannica, “John W. Bricker: American Politician”, <https://www.britannica.com/biography/John-W-Bricker#ref105883> (1/6/2018)

Bricker ve destekçileri bu değişiklikle; ABD egemenliğini, Amerikan Hukukundaki Amerikan Anayasası üstünlüğünü ve Kongre'nin haklarını korumayı amaçladıklarını söylüyordu.³⁷⁷ Truman Hükümeti ise bu değişikliğe verilen desteğin artmasının ABD dışışleri politikasında yıkıcı sonuçlar doğuracağından endişe duyuyordu.³⁷⁸

Kongre tarafından kabul edilmemiş olmasına rağmen Bricker Değişikliği olarak adlandırılan bu girişimin Beyanname'nin ilanından sonra başlayan ve günümüze kadar uzanan ekonomik ve sosyal haklara karşı ABD'nin gösterdiği mesafeli duruşu güçlendirdiği düşünülmektedir. Nitekim, Truman'dan sonra, Dwight D. Eisenhower'ın³⁷⁹ (Cumhuriyetçi Parti) ABD Başkanı olarak seçilmesinin ardından; Eleanor Roosevelt, hukuken bağlayıcı olması amaçlanan medeni ve siyasi haklar ile ekonomik ve sosyal haklara ilişkin uluslararası sözleşmelerin yazımı çalışmalarını sürdüren BM İnsan Hakları Komisyonu'ndaki görevinden el çektilirilmiş ve yeni hükümetin Dışışleri Bakanı John Foster Dulles yabancıların (insan haklarını kullanarak) iç işlerine karışmalarına izin vermeyeceklerini ve BM tarafından kabul edilen bağlayıcı nitelikteki insan hakları sözleşmelerinin hiçbirine taraf olmayacaklarını resmi olarak duyurmuştu.³⁸⁰ Bu resmi açıklamanın üzerine, Eleanor Roosevelt, Eisenhower Hükümeti'nin; Amerikan Barolar Birliği ve Bricker Değişikliği'ni imzalayan senatörler ile yalnızlaşma politikası taraftarlarına yenik düştüğü için utanması gerektiğini ifade eden bir yazı yayımlamıştı.³⁸¹

Ekonomik ve Sosyal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin oluşturulmasına karşı çıkan ABD'nin itirazını temellendirdiği bir diğer sav da yargılanabilirliğe ilişkindi;

³⁷⁷ D. J. Whelan ve J. Donnelly, "Yes, a Myth: AReply to Kirkup and Evans", *Human Rights Quarterly*, Vol. 31, No. 1, 2009, s. 251.

³⁷⁸ Lewis, 2009, s. 118.

³⁷⁹ Ocak 1953 ila Ocak 1961 tarihleri arasında görev yapmıştır.

³⁸⁰ Way, 2014, s. 896.

³⁸¹ E. Roosevelt, *My Day*, the Eleanor Roosevelt Papers, Digital Edition: My Day, 10 April 1953, https://www2.gwu.edu/~erpapers/myday/displaydoc.cfm?_y=1953&_f=md002505 (25/08/2019)

ABD, devletler tarafından imzalanıp yürürlüğe konulması onaylansa dahi mahkemelerin bu Sözleşme'ye dayanarak yargılama yapamayacağını öne sürmüştü.³⁸²

Diğer taraftan, ABD'nin ekonomik ve sosyal haklara karşı tavrının radikal şekilde olumsuzlaşmasında Soğuk Savaş Dönemi'nin başlamış olmasının da büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya ABD ve Sovyetler Birliği'nin çevresinde “iki kutuplu” bir nitelik kazanmış; kesin çizgileriyle en az yirmi yıl süren bu dönemin etkilerinden BM ve BM çatısı altında yürütülen çalışmalar da nasibini almış ve BM, uzunca bir süre karşıt kamptaki devletlerin ideolojik mücadelelerine maruz kalmıştı.³⁸³ Medeni ve siyasi haklar ile ekonomik ve sosyal haklara ilişkin sözleşmelerin hazırlanmasından sorumlu BM komisyonu çalışmalarında; Sovyet Bloku ülkeleri, ekonomik ve sosyal haklara büyük destek verirken ABD'nin başını çektiği Batı Bloku ülkeleri bu haklara şüpheyle yaklaşmış; bu haklar karşısında medeni ve siyasi hakların önem ve önceliğini vurgulamıştı.³⁸⁴ Gerçekten de Beyanname'de insan hakları ve temel özgürlükleri olarak birlikte sayılan hakların sonradan, “medeni ve siyasi haklar” ve “ekonomik ve sosyal haklar” şeklinde farklı kategoriye ayrıştırılarak farklı uluslararası sözleşmelerde düzenlenmesi, adeta bu ideolojik çatışmayı aşmak için bulunmuş çözüm yoluydu.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen 19 Aralık 1966 yılında imzaya açılan “Medeni ve siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”, “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme” ile “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesine Dair Sözleşme” 1977 yılında ABD Başkanı Jimmy Carter tarafından nihayet imzalandı. Carter

³⁸² P. Alston, “Putting Economic, Social, and Cultural Rights Back on the Agenda of the United States”, *New York University School Of Law Public Law & Legal Theory Research Paper Series*, Working Paper No. 09-35, Center For Human Rights And Global Justice Working Paper Number 22, 2009, s. 12.

³⁸³ Sander, 2005, s. 201, 205.

³⁸⁴ Whelan ve Donnelly, 2007, s. 928.

bu sözleşmeleri 1978 tarihinde Senatonun tavsiye ve onayına sunarken şu ifadelerde bulunmuştu:

*“(...) İnsan haklarının gerçekleştirilmesi ve korunmasında lider konumunda olan Birleşik Devletler, söz konusu üç Birleşmiş Milletler sözleşmesine taraf olmayan birkaç büyük milletten biridir. (...) Bu sözleşmelerden ikisi, içeriği ve sistematığının belirlenmesi ile kabul edilmesinde Birleşik Devletler’in merkezi bir rol oynadığı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne dayanmaktadır. (...) Bu sözleşmelerin önemli hükümlerinin büyük çoğunluğu Birleşik Devletler Anayasası ve kanunlarıyla tamamen uyum içindedir. (Bununla birlikte) nerede Birleşik Devletler kanunlarıyla çatışan bir hüküm varsa (bu hükümlere ilişkin olarak) çekince (verilmesi), anlaşılma şekline ilişkin açıklama (yapılması) veya beyan(da) bulunulması hususlarında önerilerde bulunulmuştur.”*³⁸⁵

Carter’ın bahsettiği çekince ve açıklamalar Soğuk Savaş’ın izlerini taşımaktaydı; bu açıklamalarda, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme’nin 2. maddesinin birinci paragrafında yer alan hükmün,³⁸⁶ ABD’ye yoksul ülkelere yardım yapmak konusunda hukuki bir sorumluluk getirmediği, söz konusu haklara dair düzenlemelerin hızla uygulamaya konulması anlamını taşımadığı, bu hakların ancak aşamalı bir şekilde gerçekleştirilebileceği ve söz konusu hükmün ABD tarafından bu şekilde anlaşıldığı belirtilmişti.³⁸⁷ Carter’ın bu girişimine rağmen Ekonomik ve Sosyal Haklara İlişkin Sözleşme’nin yürürlüğe girmesi hiçbir zaman onaylanmadı. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme’nin yürürlüğü ise ancak 1992 yılında (George H. W. Bush’un ABD Başkanı olduğu dönemde) ve pek çok çekince, açıklama veya beyan saklı tutularak Senato tarafından onaylandı.³⁸⁸

Sözleşme’yi imzalamadığı için ABD Hükümetinin, ekonomik ve sosyal hakların uygulanmasına dair gösterdiği gelişmeyi Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar

³⁸⁵ J. Carter, “Human Rights Treaties Message to the Senate”, February 23, 1978, <https://www.presidency.ucsb.edu/people/president/jimmy-carter> (25/08/2019)

³⁸⁶ “1. Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, gerek kendi başına ve gerekse uluslararası alanda özellikle ekonomik ve teknik yardım ve iş birliği vasıtasıyla bu Sözleşmede tanınan hakları mevcut kaynakları ölçüsünde giderek artan bir şekilde tam olarak gerçekleştirmek için, özellikle yasal tedbirlerin alınması da dâhil, gerekli her türlü tedbiri almayı taahhüt eder.”

³⁸⁷ Lewis, 2009, s. 123.

³⁸⁸ Bu çekince, açıklama ve beyanlara ilişkin bilgilere şu kaynaktan ulaşılabilir: United States of America, “Declarations and Reservations”, United Nations Treaty Collection, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=IV-4&chapter=4&clang=en#EndDec (25/08/2019)

Komitesi'ne rapor verme yükümlülüğü bulunmamaktadır; bununla birlikte BM'nin bir üyesi olarak ABD'nin ekonomik ve sosyal hakların korunup geliştirilmesine dair Beyanname'den doğan yükümlülüklerini ne derecede yerine getirdiği BM İnsan Hakları Konseyi ve özel prosedürleri aracılığıyla izlenmektedir.³⁸⁹

2.2. Devlet Yapısı, Anayasal Haklar, Siyasi Partiler ve Sağlık Sigortası Sistemi

İlerleyen bölümlere bir hazırlık olarak ABD'nin devlet yapısı, anayasayla güvence altına alınan hakların kapsamı ve siyasi partiler hakkında genel bilgiler verilmesinde fayda görülmüştür. Ayrıca, sağlık sigortası sistemine ilişkin olarak çalışmada kullanılacak kavramların anlaşılması bakımından ABD'nin sağlık sigortası sistemi ve bu sisteme ilişkin hakların tarihsel gelişimi de aşağıda ele alınmıştır.

2.2.1. Devlet Yapısı ve Anayasal Haklar Hakkında Genel Bilgiler

ABD, elli eyalet (federe devlet) ve bir federal bir devletten (birleşik devlet) oluşan ve Başkanlık sistemiyle yönetilen anayasal bir cumhuriyettir. Federal devlet, ABD Anayasası'nın 1. maddesinin 8. bölümüne göre kamu borçlarını ödeme, milli savunma ve genel refahı sağlamak için vergi koyma ve toplama, ABD adına borçlanma, yabancı devletlerle ticari ilişkileri düzenleme, para basma, savaş ilan etme gibi konularda yetkili kılınmıştır.³⁹⁰ Diğer taraftan, Anayasa'da açıkça federal devlete verilmeyen tüm yetkiler eyaletlere aittir; eyaletler, ulusal merkezi otorite olan federal devlete ayrılan alanda da, federal devlet tarafından alınan kararlara uygun olarak tamamlayıcı yetkiler

³⁸⁹ G. MacNaughton ve M. McGill, "Economic and Social Rights in the United States: Implementation Without Ratification", *Northeastern University Law Journal*, Vol. 4, No. 2, 2012, s. 368-369.

³⁹⁰ ABD Anayasası için bkz.

America's Founding Documents: The Constitution of the United States: A Transcription, <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> (25/08/2019)

kullanabilmektedir ve her bir eyaletin kendi yasama, yürütme (vali) ve yargı organları bulunmaktadır.³⁹¹

Anayasa'nın 1. maddesinin 1. bölümüne göre yasamaya ilişkin tüm yetkiler “Senato” ve “Temsilciler Meclisi”nden oluşan Kongre’de toplanmıştır. Anayasa'nın 1. maddesinin 2. bölümüne göre her eyaletin Temsilciler Meclisi’ndeki temsilci sayısı nüfus oranına göre değişmekteyken; 3. bölümüne göre Senato’da, her bir eyaletin eşit sayıda (iki senatör) temsilcisi vardır.

Anayasa'nın 1. maddesinin 7. bölümüne göre herhangi bir kanun teklifinin kanunlaşabilmesi için öncelikle her iki mecliste kabul edilmesi, daha sonra Başkan’ın onayına sunulması ve Başkan’ın onayından geçmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, yasama yetkisi bakımından Temsilciler Meclisi ile Senato arasındaki tek fark, devlet gelirlerinin artırılmasına ilişkin yasaların öncelikle Temsilciler Meclisi’nden geçmesi gerekliliğidir.

Anayasa'nın 2. maddesinin 1. bölümüne göre yürütme yetkisi ABD Başkanı’na aittir, Başkan halk tarafından seçilmekte ve dört yıllığına görev yapmaktadır. Ayrıca, Başkan’la birlikte bir Başkan Yardımcısı da seçilmektedir.

ABD’de güçler ayrılığı ilkesinin bir gereği olarak, yasama organının yürütmeyi düşürme, yürütme organının ise yasamayı feshetme yetkisi yoktur; bu durumla ilişkili olarak, ABD’de ne Başkan’ın ne de bakanların yasa önerme yetkisi bulunmamaktadır, bu yüzden, böyle bir gereksinim duyduklarında kendilerine yakın bir Kongre üyesinin aracılığına başvururlar.³⁹² Bununla birlikte uygulamada, yasama faaliyetlerinin büyük bir kısmı Başkan’ın dolaylı etkisi altında gerçekleşmektedir.³⁹³ Öncelikle, ilerleyen bölümde

³⁹¹ Eroğul, 2004, s. 58.

³⁹² ibid, s. 64.

³⁹³ E. Çam, *Devlet Sistemleri*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayın No. 2990, 1982, s. 115.

de görüleceği üzere, Başkan hangi kanun teklifine hangi gerekçelerle destek verdiğini kamuoyuna açıklayarak, desteklediği teklifin yasalaşması için Kongre'ye mesajlar göndererek yasama üzerinde bir baskı oluşturabilmektedir. Ayrıca, Anayasa'nın 1. maddesinin 7. bölümüne göre Başkan'ın Kongre'den çıkan tüm yasaları veto etme yetkisi bulunmaktadır. Kongre'nin, Başkan'ın vetosunu kaldırabilmesi için, ayrı ayrı her iki mecliste üçte iki çoğunlukla aynı yasayı tekrar kabul etmesi gerekmektedir.

Öte yandan Anayasa'da yürütme gücünün yasama gücünü dengelemesine ilişkin yetkiler olduğu gibi, yasama gücünün de yürütme gücünü dengelemesine ilişkin yetkileri vardır. Anayasa'nın 2. maddesinin 2. bölümüne göre Başkan uluslararası antlaşmalar ve elçi, bakan, Yüksek Mahkeme yargıçları gibi üst düzey görevlere atama yapılması durumunda Senato'nun tavsiye ve rızasını almak zorundadır.

Anayasa'nın, 3. maddesinin 1. bölümüne göre yargı yetkisi Yüksek Mahkeme (*Supreme Court*) ve Kongre tarafından kurulması kararlaştırılan alt mahkemelere aittir. ABD yargı sisteminde *Common Law* anlayışı hakimdir; buna göre bir kanunun hukuk sisteminde gerçekten işlerlik kazanabilmesi, mahkemelerce yorumlanması sayesinde olur.³⁹⁴

ABD Anayasası kabul edildiği 1789 yılından günümüze değin 27 kez değişikliğe uğramıştır. En kapsamlı değişiklikler Anayasa'nın kabulünden sonraki iki yıl içinde gerçekleştirilmiştir; bu dönemde yapılan ilk on değişiklik “Temel Haklarla İlgili İlk Ek” olarak bilinmektedir.³⁹⁵ Bu kapsamda ibadet, ifade, basın özgürlükleri; haksız arama, tutuklama ve mala el konulmasına karşı güvence; suçlanan kişinin kendi aleyhinde tanıklık yapmaya zorlanamaması; avukat tutma hakkı gibi konularda düzenlemeler

³⁹⁴ Eroğul, 2004, s. 65-66.

³⁹⁵ Ana Hatları ile ABD Devlet Yapısı, R. Targonski (ed.), Public Affairs Section Embassy of The USA, <https://usa.usembassy.de/etexts/turkish/oagt.pdf> (25/08/2019)

yapılmıştır.³⁹⁶ Daha sonra yapılan değişiklikler arasında da insan haklarıyla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin 14. değişiklik ile hiçbir eyaletin kendi yargı yetkisindeki hiçbir kişinin yasa önündeki eşit korunma hakkını inkâr edemeyeceği; 15. ve 19. değişikliklerle vatandaşların oy haklarının ırk, renk, cinsiyetine bakılarak sınırlandamayacağı hüküm altına alınmıştır.³⁹⁷

Anayasa’da ve Anayasa değişiklikleriyle Anayasa’ya eklenen maddelerde medeni ve siyasi haklara yer verilmiş olmasına rağmen ekonomik ve sosyal haklara ilişkin bir konu düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, eyalet anayasalarında ekonomik ve sosyal haklara yer verilmesinin önünde bir engel bulunmamaktadır. Keza bazı eyalet anayasalarında ekonomik ve sosyal haklara yer verildiği görülmektedir. Örneğin New York Eyaleti Anayasası’nın “Sosyal refah” başlıklı 17. maddesine göre ihtiyaç sahibi insanlara yardım, tıbbi bakım, destek sağlanması ve eyalette ikamet eden herkesin sağlığının korunup geliştirilmesi konusunda yasama organının belirlediği şekilde ve araçlarla devletin düzenleme yapma zorunluluğu vardır.³⁹⁸

Diğer taraftan, Anayasa’nın genel hükümlerinden yola çıkarak Yüksek Mahkeme, Anayasa’da açıkça yer almayan insan haklarına ilişkin olarak kararlar alabilmekte ve böylece hakların gelişimine katkı sağlayabilmektedir. Yüksek Mahkeme’nin *Brown v. Board of Education* davası hakkında verdiği karar, bu konuda güzel bir örnektir. Söz konusu davada, Kansas Eyaleti vatandaşı Oliver Brown, sekiz yaşındaki kızının Afrika kökenli öğrencilerin kabul edildiği ve evlerine uzak olan okul yerine, beyaz öğrencilerin

³⁹⁶ İlk on değişiklik için bkz.

America’s Founding Documents: The Bill of Rights,
<https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rights> (25/08/2019)

³⁹⁷ 11. ila 27. değişiklikler için bkz.

America’s Founding Documents: The Constitution: Amendments 11-27,
<https://www.archives.gov/founding-docs/amendments-11-27> (25/08/2019)

³⁹⁸ New York Eyaleti Anayasası için bkz.

New York State Constitution, As Revised, including amendments effective January 1, 2014,
<https://www.dos.ny.gov/info/constitution.htm> (25/08/2019)

kabul edildiği ve evlerine yakın olan okula gidebilmesi için, kentin eğitim kuruluna dava açmış ve bu dava sonucunda 1954 yılında, Yüksek Mahkeme oybirliğiyle, Anayasa'ya ek 14. maddeyle güvence altına alınan eşit yasal koruma hakkından Afrika kökenli çocukların da yararlanmasının engellenemeyeceğine karar vermiştir.³⁹⁹ Bu şekilde Yüksek Mahkeme, Anayasa'ya ek 14. maddenin kapsamını bir ekonomik ve sosyal hak olan eğitim hakkı konusuna sirayet edecek şekilde genişletmiştir.⁴⁰⁰ ABD'nin anayasa hukukçuları ve tarihçileri, bu kararı, genellikle, 20. yüzyılın ve tüm zamanların en önemli kararı olarak görmektedir.⁴⁰¹ Bununla birlikte, Yüksek Mahkeme refah, barınma ve diğer temel ihtiyaçlara yönelik hakların anayasal statü kazandırılmasına ilişkin davaları reddetmektedir; Mahkeme sadece eyalet yasalarıyla düzenlenmiş olmaları halinde bu haklar lehine karar vermektedir.⁴⁰²

2.2.2. Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti

ABD'de Cumhuriyetçi Parti⁴⁰³ ve Demokrat Parti bütün ülkeye yayılmış iki büyük siyasi partidir.⁴⁰⁴ Söz konusu iki siyasi partinin savunduğu düşünceler tarih içinde büyük değişime uğramıştır. Örneğin Başkan Abraham Lincoln'un (Cumhuriyetçi Parti) liderliğinde köleliğin 1865'te Anayasa'da yapılan 13. değişiklikle resmen kaldırılmasıyla sonuçlanan süreci yönlendiren Cumhuriyetçi Parti, 20. ve 21. yüzyıllarda *laissez faire* kapitalizmi, düşük vergiler ve muhafazakâr sosyal politikalarla anılır olmuştur.⁴⁰⁵ Diğer

³⁹⁹ Ana Hatları ile ABD Devlet Yapısı, R. Targonski (ed.), Public Affairs Section Embassy of The USA, <https://usa.usembassy.de/etexts/turkish/oagt.pdf> (25/08/2019)

⁴⁰⁰ Young, 2012, s. 141.

⁴⁰¹ M. J. Klarman, "How Brown Changed Race Relations: Backlash Thesis", *Journal of American History*, vol. 81, No.1, June, 1994, s. 81.

⁴⁰² Örneğin bir eyalete yeni yerleşenlerin hastane masraflarının eyalet tarafından karşılanmaması, tüm üyelerinin akraba olmadığı hanehalkına federal devletin gıda yardımı vermemesi gibi durumlara ilişkin olarak vatandaşlar tarafından açılan davalarda, devletin söz konusu yardımları kesmemesi yönünde kararlar vermiştir. Bkz.

H. Schwartz, "Economic and Social Rights", *American University International Law Review*, Issue 2, Vol. 8, No. 2/3, Spring 92/93, 1993, s. 557-558.

⁴⁰³ Cumhuriyetçi Parti'nin diğer adı Büyük Eski Parti'dir (*Grand Old Party, GOP*).

⁴⁰⁴ Çam, 1982, s. 127.

⁴⁰⁵ Encyclopaedia Britannica, "Republican Party", <https://www.britannica.com/topic/Republican-Party> (25/08/2019)

taraftan yine 19. yüzyıl boyunca köleliği destekleyen ve sivil hak reformlarına karşı çıkan Demokrat Parti; 20. yüzyılın ortalarında Franklin D. Roosevelt'in başkanlığında örgütlü emeğe, azınlıkların sivil haklarına ve ilerlemeci reformlara destek vermiştir.⁴⁰⁶

Günümüz ABD'sinde genellikle, demokratlar "liberal", cumhuriyetçiler ise "muhafazakâr" olarak görülmektedir.⁴⁰⁷ Bu durumun tarihsel kökenleri Yeni Düzen dönemine uzanmaktadır. Önceki bölümlerden de hatırlanacağı üzere 1929 Büyük Bunalımı sonrasında, Roosevelt'in uygulamaya koyduğu Yeni Düzen'le birlikte hükümetin ekonomiye müdahale etmesini içeren bir dizi düzenleme hayata geçirilmişti. Söz konusu dönemde, Yeni Düzen'e şiddetle muhalefet edenlerin Cumhuriyetçi Parti'den ayrılmasıyla, Cumhuriyetçilerin muhafazakâr düşünceye kayması başlamıştı.⁴⁰⁸ Roosevelt ve Harry S. Truman'ın ardından 1952 yılında Başkan seçilen Dwight D. Eisenhower Cumhuriyetçi Partili olmasına rağmen sosyal güvenliği genişleten ve asgari ücreti artıran düzenlemelere imza atmış ve Sağlık, Eğitim ve Refah Bakanlığını kurmuştu.⁴⁰⁹ Eisenhower ve başka bazı Cumhuriyetçi liderlerin Roosevelt'in mirasıyla barışık olmasından rahatsızlık duyan Cumhuriyetçiler muhafazakâr harekete katılmıştı; yıllar içinde daha da güçlenen bu hareket Ronald Reagan'ın (Cumhuriyetçi Parti) Başkanlık görevini yürüttüğü 1981-1989 yıllarında Cumhuriyetçi Partinin geneline yayılmış ve kuvvetli bir siyasal güce dönüşmüştü.⁴¹⁰

Ekonomik ve sosyal haklar bakımından ABD siyasi tarihine bakılırsa, Cumhuriyetçi Parti ile Demokrat Partiyi ayıran belirgin bir çizgi olduğu söylenemez.

⁴⁰⁶ Encyclopaedia Britannica, "Democratic Party", <https://www.britannica.com/topic/Democratic-Party> (25/08/2019)

⁴⁰⁷ Bu konuda yazılmış bir kitap için bkz.

M. Levendusky, *The Partisan Sort: How Liberals Became Democrats and Conservatives Became Republicans*, Chicago, London, The University of Chicago Press, 2009.

⁴⁰⁸ Krugman, 2009, s. 3.

⁴⁰⁹ Encyclopaedia Britannica, "Republican Party", <https://www.britannica.com/topic/Republican-Party> (25/08/2019)

⁴¹⁰ Krugman, 2009, s. 7.

Bununla birlikte Cumhuriyetçi Parti'nin tarih içinde muhafazakâr harekete, Demokrat Parti'nin ise refah devleti anlayışına kaymasıyla bugün ekonomik ve sosyal haklar konusunda bu partilerin yaklaşımları arasındaki farklar belirgin bir şekilde görülmeye başlamıştır. Bunun en güzel göstergesi parti programlarıdır. Parti programları, partilerin temel ilke ve amaçlarını, önemli ve güncel konulara karşı partinin duruşunu ve kamusal vizyonunu gösteren resmi bir beyandır⁴¹¹ ve seçmenler, özellikle de kararsız seçmenler genellikle bu programlara bakarak oy kullanmaktadır.⁴¹² Siyasi partiler, programlarını dört yılda bir düzenlenen ve başkan adaylarının belirlendiği ulusal siyasi kurultaylarda oluşturmaktadırlar.

Demokrat Parti'nin 2016 yılında ilan ettiği programın (*The 2016 Democratic Party Platform*) önsözünde çalışanların gelirlerini artıran, iyi ücretli iş imkânları yaratan, orta sınıf yaşamını daha fazla ABD'li için mümkün kılan bir ekonomiye sahip olduğunda ABD'nin daha güçlü olacağı ve bu sayede daha fazla ekonomik adalet sağlanacağı; iyi bir eğitimin, tüm ABD'liler için temel bir hak olduğu; kadınların erkeklerle eşit ücret almalarının, sivil özgürlüklerin ve sivil haklar ile oy haklarının, çalışanların, LGBTQ bireylerin ve engellilerin haklarının güvence altına alınması gerektiği, her bir ABD'linin onuruyla emekli olmaya hakkı olduğu; Demokrat Partinin bir sosyal içerme partisi olduğu ve Demokratların görüş ve inanç farklılıklarına saygı duyduğu ifade edilmektedir.⁴¹³ Ayrıca Parti Programı'nda, ekonomik adaletsizlik ve eşitsizlikle savaş, fırsat eşitliği önündeki engellerin kaldırılması, kaliteli ve masrafları karşılanabilir bir eğitim, bütün Amerikalılara evrensel sağlık bakım hizmeti sunulması, çalışanların temel haklarının korunması, çalışan ailelere destek verilmesi, sosyal güvenliğin korunması ve genişletilmesi, onurlu ve güvenli bir emekliliğin güvence altına

⁴¹¹ Party Platform Law and Legal Definition, <https://definitions.uslegal.com/p/party-platform/> (31/08/2019)

⁴¹² Çam, 1982, s. 137.

⁴¹³ The 2016 Democratic Platform, <https://democrats.org/where-we-stand/party-platform/> (31/08/2019)

alınması, bozulmuş göç sisteminin düzeltilmesi vb. konulara yönelik tedbirler yer almaktadır. Parti Programı, Demokrat Parti'nin ekonomik ve sosyal haklara karşı olumlu yaklaştığını göstermektedir.

Cumhuriyetçi Parti'nin 2016 yılında ilan ettiği programın (*Republican Platform 2016*) önsözünde ise aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

*“Biz siyasi özgürlük ve ekonomik özgürlüğün birbirinden ayrılamayacağına inanırız. Siyasi özgürlük ve ekonomik özgürlük ayrıldığı zaman ikisi de tehlike altına girer; bunlar birleştiğinde ise yenilmez olurlar. Biz insanların en üstün kaynak olduğuna ve ülkemize Yaratıcı tarafından verilmiş doğal kaynakların en iyi idarecisinin hükümet değil, insanlar olduğuna inanırız.”*⁴¹⁴

Önsözüne uygun olarak, Cumhuriyetçi Parti Programı'nda tüm ABD'lilerin hiçbir ayrımcılığa uğramadan kendi Amerikan Rüyasının peşinden gitme fırsatını hakettiklerini ve bunun için tüm çalışanların yeteneklerine bağlı olarak başarılı olabileceği, kapsayıcı, yenilikçi ve rekabet edebilir bir işgücü yaratılmasının hayati öneme sahip olduğu ve bu bağlamda çalışanlara hisseler verilerek onların da bir kapitaliste dönüştürülmesi gerektiği ifade edilmektedir. Parti Programı'nda girişimciliği desteklemek için vergi oranlarının azaltılmasına, özel mülkiyet alanının genişletilmesine ve devletin her türlü müdahalesinin azaltılmasına yönelik düşünceler savunulmaktadır.

Söz konusu parti programlarına bakarak, 21. yüzyılda Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti'nin savunduğu düşünceleri özetlemek gerekirse; Cumhuriyetçiler ekonomiyi teşvik etmek ve bireysel ekonomik özgürlüğü geliştirmek için vergi indirimlerini destekleyip, hükümet tarafından finanse edilen sosyal programlara ve çalışanların haklarını güçlendirmeyi amaçlayan politikalara karşı çıkarken, kürtaj gibi aile değerleri bakımından önemli gördükleri bazı konularda vatandaşların özel yaşamlarına müdahale edilmesini savunma eğilimindedirler.⁴¹⁵ Yani Cumhuriyetçiler özel yaşam,

⁴¹⁴ Republican Platform 2016,

https://tr.scribd.com/document/318660213/RNC-Platform#download&from_embed (31/08/2019)

⁴¹⁵ Encyclopaedia Britannica, “Republican Party”,

aileler vb. söz konusu olduğunda ataerkil ve müdahaleci bir yaklaşım sergilerken ekonomi söz konusu olduğunda hiçbir müdahaleyi kabul etmemektedir. Cumhuriyetçilerin aksine Demokratlar, Roosevelt'in Yeni Düzen'inden beri ekonomiye daha büyük devlet müdahalesini desteklemekteyken, vatandaşların özel yaşamına müdahale edilmesine karşı çıkma eğilimindedirler.⁴¹⁶ Cumhuriyetçiler, zenginlerden alınan vergileri düşürmeye, devlet yardımlarını kılmaya ve refah devletini zayıflatmaya çalışırken Demokratlar zenginlerden alınan vergileri yükseltmeye, devlet yardımlarını genişletmeye ve refah devletini güçlendirmeye çalışmaktadır; Demokratlar eşitsizliği ve adaletsizliği sınırlayan kurumlara inanırken Cumhuriyetçiler özellikle ekonomik alanda bu kurumlara karşı çıkmaktadır.⁴¹⁷

Sonuç olarak, tarihsel koşulların değişmesiyle birlikte siyasi partilerin savunduğu düşüncelerin değişebileceği, bazı konularda partilerin kendi içlerinde anlaşmazlığa düşebileceği, parti genel siyasetinin tüm partililerin düşüncesini birebir yansıtamayacağı, kaldı ki her bir partinin bir diğeriyle aynı şekilde düşünemeyeceği, her bir partinin farklı kişilik ve yaşam deneyimine sahip farklı bir insan olarak aynı ya da benzer konulara farklı yaklaşabileceği bir gerçektir. Bununla birlikte geneli itibarıyla bakıldığında, günümüzde, Cumhuriyetçi Parti'nin savunduğu siyasi program minimal devletçi liberalizm anlayışına, Demokrat Parti'nin savunduğu siyasi program ise refah devletçi liberalizm anlayışına daha yakın durmaktadır. Diğer taraftan, ekonomik ve sosyal haklar bir yana, medeni ve siyasi haklar konusunda da eşitsizlikçi yaklaşımlar sergileyerek, LGBTQ bireylere eşit haklar verilmesine karşı çıkarak, aile değerlerinin korunması için insanların özel yaşamlarına müdahale edilmesini savunarak Cumhuriyetçi Parti liberalizm anlayışından uzaklaşmakta ve muhafazakâr bir duruş sergilemektedir.

<https://www.britannica.com/topic/Republican-Party> (25/08/2019)

⁴¹⁶ Encyclopaedia Britannica, "Democratic Party",
<https://www.britannica.com/topic/Democratic-Party> (25/08/2019)

⁴¹⁷ Krugman, 2009, s. 4, 8, 154, 266.

İlerleyen bölümlerden de görüleceği üzere konu sağlık sigortası sistemi olduğunda bu iki partinin sergilediği yaklaşımlar belirgin bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır.

2.2.3. ABD'nin Sağlık Sigortası Sistemi

ABD tarihi, Amerikan Tıp Derneği (*American Medical Association, AMA*), zengin iş adamları, sigorta şirketleri gibi grupların sosyalizm tehlikesinden dem vurarak yaptıkları lobi, reklam ve propaganda faaliyetleri sebebiyle başarısızlığa uğramış sağlık hizmetlerinin genelleştirilmesine yönelik girişimlerle doludur: 20. yüzyılın başlarında devlet tarafından finanse edilen sağlık sigortası modelinin, siyasi partiler (sosyalist parti ve Theodore Roosevelt'in İlerlemeci Partisi) ve Emek Yasaları İçin Amerikan Birliği (*American Association for Labor Legislation, AALL*) ve Amerikan Emek Federasyonu ve Sanayi Örgütleri Kongresi (*The American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations, AFL-CIO*) gibi sivil toplum kuruluşları tarafından gündeme getirilme çabaları, muhafazakâr Senato üyeleri ve elit grupların zorunlu sağlık sigortası taleplerini sosyalizmle ilişkilendirerek karşı çıkmaları yüzünden sonuçsuz kalmıştır.⁴¹⁸

Esasında ABD'de sağlık ve sosyal güvenlik alanında önemli gelişmelerin olduğu bir dönem -önceki bölümlerde de söz edildiği üzere- yaşanmıştı. 1929 Büyük Bunalımı ardından uygulamaya konulan Yeni Düzen programıyla birlikte sosyal güvenliğe ve temel bir sağlık sigortasına sahip olanların sayısı gitgide artmış ve devlet, işsizlik sigortası aracılığıyla işsizlere destek vermeye başlamıştı.⁴¹⁹ Bu dönemde, Roosevelt'in İkinci Haklar Bildirgesi kapsamında yeterli tıbbi bakım hakkı ile sağlığa ulaşmak ve sağlıklı kalabilmek için fırsat sahibi olma hakkından söz etmesi, ilerleyen yıllarda ABD hükümetlerinin sağlık hizmetini sadece özel sektöre bırakılacak ticari bir alan olarak görmemesi gerektiği uyarısını taşıması bakımından önemli bir gelişmeydi. Roosevelt'in

⁴¹⁸ B. Hoffman, 2003, "Health Care Reform and Social Movements in the United States", *American Journal of Public Health*, 93(1), 2003, s. 76.

⁴¹⁹ Krugman, 2009, s. 39.

yaklaşımı, devletin sağlık ve sosyal güvenlik alanında vatandaşlarına karşı bazı yükümlülükleri olduğu mesajını taşıyordu.

Yine de Yeni Düzenin yarattığı refah devletinin sağlık hizmetleri açısından kazanımları diğer zengin ülkelerin gerisinde kalmıştır; 1960'lara gelindiğinde çoğu ABD'linin sağlık sigortası olmuş, çoğu işçi malullük sigortasından yararlanmaya ve önemli sayıda insan işsizlik yardımları ve emekli maaşları almaya başlamışsa da insanlara sağlanan bu avantajların ana finansörü özel sektör olmuştur.⁴²⁰ Ekonomik bunalımın ve savaş ortamının etkilerinin geçtiği yıllarda ise işverenler, bu ödemeleri yapmak konusunda giderek isteksizleşmiş ve bu ödemeler işverenler tarafından faydadan çok maliyet getiren bir kalem olarak görülmeye başlanmıştır.

ABD'nin ekonomik ve sosyal haklar tarihindeki bir diğer önemli gelişme de 1965 yılında Medicare ve Medicaid'in kurulması olmuştur. Medicare ve Medicaid'in kapsama aldığı grupların özel sağlık sigortası kuruluşlarına kâr getiremeyecek gruplar olması devletin bu gruplara karşı yükümlülüğünü kabul ettiğini gösteriyordu. Nitekim Roosevelt gibi Amerikan toplumu üzerinde etkisi büyük bir devlet adamı olan Martin Luther King, Jr. da devletin sağlık alanındaki sorumluluklarını kabul etmiş ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin ilan edildiği 1966 yılında yaptığı bir konuşmada eşitsizliğin tüm çeşitleri içinde en sarsıcı ve insanlık dışı olanının “sağlıkta adaletsizlik” olduğunu söylemişti.⁴²¹ 1977 yılında anılan Sözleşme'nin ABD tarafından imzalanması da diğer bir önemli gelişmeydi.

Bununla birlikte tüm bu gelişmeler, sembolik gelişmeler olarak kalmışlardır. Sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkının geliştirilmesi yolunda atılacak adımlar sosyalist

⁴²⁰ Krugman, 2009, s. 109-110.

⁴²¹ A. Moore, “Tracking Down Martin Luther King, Jr.’s Words on Health Care”, *The Huffington Post*, 1/18/2013, Updated Mar 20, 2013, https://www.huffingtonpost.com/amanda-moore/martin-luther-king-health-care_b_2506393.html (31/08/2019)

düşüncenin bir uzantısı olarak görülmüş ve liberal ekonomi politikalarına aykırılık taşıdıkları gerekçeleriyle değersizleştirilmeye devam edilmiştir. Yeni Düzen döneminde bile devletin finanse ettiği genel bir sağlık güvencesi sistemi kurulmasına ilişkin girişimler başarısızlıkla sonuçlanırken özel sağlık sigortaları yükselişe geçmiştir.⁴²²

1982-1988 yılları boyunca Başkan Ronald Reagan Medicare-Medicaid harcamaları ile sağlıkta devlet yardımlarının azaltılması ve özel sağlık sigortasının teşvikine yönelik bir sağlık politikası uygulamaya başlamıştı; Reagan yönetimine göre sağlık hizmeti ulusa ısmarlanan bedava bir öğle yemeğinden çok profesyonel bir işe dönüşmeliydi.⁴²³

Amerikan siyasetinde önemli bir baskı grubu olan özel sağlık sigortası şirketleri için ekonomik ve sosyal haklar, haliyle, öncelik sırasında en sonda yer almaktadır. Özel sigorta şirketleri sağlık hizmetleri için ödeme yaparak değil, prim toplayarak para kazanmakta olduklarından “tıbbi zararlar” olarak adlandırılan fiili sağlık hizmeti ödemelerini asgari seviyeye düşürmek için her türlü yolu denemektedir. Bu şirketler bir yandan başvuru sahiplerinin aile geçmişi, işleri ve sağlık durumları üzerinde titiz bir araştırma yaparak riskli gördükleri kişilere sigorta satmayı reddetmekte veya çok yüksek bir fiyat isteyerek kişinin sigorta yaptırmaktan vazgeçmesini sağlamakta; diğer yandan sigorta yaptıkları kişilere ödeme yapmamak için hastanın sigortalanmadan önceki sağlık durumunda açıklamadığı bir hususu mazeret göstererek ya da yapılan tedavinin kendi sorumluluklarında olmadığına ilişkin gerekçeler bulmaya çalışarak doktorların ve hastanelerin kendilerine iletmediği ödeme taleplerine itiraz etmektedir.⁴²⁴

⁴²² B. Hoffman, “Restraining the Health Care Consumer: The History of Deductibles and Co-payments in U.S. Health Insurance”, *Social Science History*, 30:4, 2006, s. 503.

⁴²³ B. Hoffman, *Health Care For Some: Rights and Rationing in the United States since 1930*, United States of America, The University of Chicago Press, 2012, s. 170-171.

⁴²⁴ Krugman, 2009, s. 217-218.

Günümüzde, gelişmiş ve yüksek gelirli diğer ülkelerin aksine evrensel (ülkede yaşayan tüm insanları kapsayan) bir sağlık güvencesi modeli bulunmayan tek ülke ABD'dir. ABD'de oldukça karmaşık ve katmanlı bir sağlık sigortası sistemi vardır. Bu sistemde yukarıda da bahsedilen kâr amaçlı kurulmuş özel sağlık sigorta şirketleri faaliyet göstermektedir, bu sigortalardan çoğunlukla bir işverene bağlı çalışanlar yararlanmaktadır ve çalışanlar prim ödeyerek finansmana katılmaktadır.⁴²⁵ İşverene bağlı olarak ya da doğrudan satın alma yoluyla sağlık sigortasına sahip olanlar dışındaki kitle ise devlet tarafından finansmanı karşılanan programlar kapsamında olanlar ile sağlık sigortası olmayanlardan oluşmaktadır.⁴²⁶ Bu kapsamda federal devletin tüm ülkede geçerli, fakat belirli gruplara yönelik destek programları ile her bir eyaletin kendi çıkardığı yasalarla düzenlediği federe destek programları, özellikle engelliler, yaşlılar ve çocuklar gibi hassas sosyal grupların sağlığa erişiminde önem taşımaktadır. Medicare, Medicaid ve Tricare ABD'deki sağlık ve sosyal güvenlik alanına ilişkin başlıca programlardır.

Medicare (Tıbbi Bakım ve Yaşlılara Sağlık Sigortası); 65 yaş ve üstündekiler, genç yaştaki engelliler ve diyalize ihtiyaç duyan böbrek yetmezliği hastalarına, gelir seviyesine ve zenginlik durumuna bakılmaksızın, sağlık sigortası sunan ve devlet tarafından finanse edilen bir sosyal sigorta programıdır.⁴²⁷ Yaşlıların hastane faturalarının önemli bölümü Medicare ile karşılanmakta ve bu harcama, sosyal sigortalar vergisinden ayrılan payla finanse edilmektedir; geri kalan harcamalar ise federal fonlardan ve Medicare Programı'ndan yararlananlardan kesilen primlerle karşılanmaktadır.⁴²⁸

⁴²⁵ C. Sıvacı, *Genel Sağlık Sigortası ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Maliye Bakanlığı, Ankara, s. 31.

⁴²⁶ J. C. Barnett ve E. R. Berchick, *Health Insurance Coverage in the United States: 2016: Current Population Reports*, U.S. Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, U.S. Census Bureau, Washington DC, U.S. Government Printing Office, 2017, s. 1.

⁴²⁷ M. Maruthappu, R. Ologunde ve A. Gunarajasingam, "Is Health Care a Right? Health Reforms in the USA and their Impact Upon the Concept of Care", *Annals of Medicine and Surgery*, 2(1), 2013, s. 15.

⁴²⁸ Sıvacı, 2005, s. 33.

Medicaid (Tıbbi Yardım Sigortası, Sağlık Yardımı); gelir düzeyinin düşüklüğü gelir testiyle tespit olunan yoksul bireyler ve aileler için sağlık güvencesi sunan ve federal devlet ile eyaletin birlikte finanse ettiği bir programdır.⁴²⁹ Yıllık gelir düzeyi belli bir tutarın altında olan bireyler veya aileler Medicaid kapsamına alınmaktadır.⁴³⁰ Tricare; askeri personel, ailesi ve bakmakla yükümlü oldukları ile emeklilerini kapsayan programdır; Çocukların Sağlık Sigortası Programı (*Children's Health Insurance Program, CHIP*)⁴³¹ ise Medicaid kapsamına alınamayacak kadar düşük olmamakla birlikte, devlet desteğine ihtiyaç duyacak kadar düşük bir gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına sağlık güvencesi sunan ve yine federal devlet ile eyaletin birlikte finanse ettiği bir programdır.⁴³²

Bunların yanı sıra, Sağlığa Destek Organizasyonları (*Health Maintenance Organization, HMO*), Tercihli Hizmet Organizasyonları (*Preferred Provider Organization, PPO*), Bağımsız Pratisyenler Birliği (*Independent Practice Associations, IPA*) gibi bazı kâr amaçlı olmayan sağlık sigortası organizasyonları bulunmakta ve bu kapsamda yine kâr amaçlı olmayan sağlık sigortası kurumları olarak “Blue Cross” hastane masraflarını, “Blue Shield” ise doktor harcamalarını karşılamaktadır.⁴³³

Bu kapsamda ABD’liler bazen işverenler (devlet ya da özel sektör), bazen doğrudan federal devlet ya da yaşanan eyaletin sağladığı kamusal destekler, bazense kendi yaptırdıkları özel sigorta aracılığıyla sağlık güvencesi elde etmektedir. Sağlık harcamalarının çoğunluğunu devletin, Medicare vb. sağlık programlarına yaptığı harcamalar oluşturmaktadır.⁴³⁴

⁴²⁹ Maruthappu vd., 2013, s. 15.

⁴³⁰ Sıvacı, 2005, s. 33.

⁴³¹ Eski adı: State Children's Health Insurance Program (SCHIP).

⁴³² Maruthappu vd., 2013, s. 15.

⁴³³ Sıvacı, 2005, s. 31.

⁴³⁴ Maruthappu vd., 2013, s. 15.

Tüm bu düzenlemelere ve devletin sağlık alanı için yaptığı harcamalara rağmen ABD'nin Resmi İstatistik Kuruluşu US Census Bureau'nun "ABD Sağlık Sigortası Kapsamı: 2018" başlıklı Raporunda yer alan verilere göre 2018 yılında yaklaşık 27.4 milyon kişinin (nüfusun yaklaşık yüzde 8.5'u) sağlık sigortası bulunmamaktadır.⁴³⁵ Diğer yandan, kamusal destek programlarının yetersizliği, vatandaşları özel sağlık sigortası yaptırmak zorunda bırakmaktadır.⁴³⁶ Anılan Rapora göre 2018 yılında yaklaşık 57.7 milyon kişi Medicare, yaklaşık 57.8 milyon kişi Medicaid aracılığıyla federal programlara dâhil olurken; yaklaşık 178.3 milyon kişi işveren tarafından sigortası yaptırılmış, yaklaşık 34.8 milyon kişi ise doğrudan kendileri tarafından özel sağlık sigortası yaptırmıştır.

Ayrıca, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) tarafından yayınlanan "Bir Bakışta Sağlık 2017" adlı Rapora göre OECD ülkelerinin kişi başına sağlık harcaması oranı ortalama olarak 4.000 Dolar iken, ABD'de kişi başına neredeyse 10.000 Dolar harcanmaktadır; buna rağmen OECD ülkeleri içinde sağlık harcamalarının yarısından daha az bir oranı devlet ya da zorunlu sağlık sigortası tarafından finanse edilen tek ülke ABD'dir. Aynı Rapora göre yüksek sağlık harcaması oranına rağmen son 20 yılda yaşam beklentisi oranının en az yükselme gösterdiği ülke ABD olmuştur; ayrıca ABD, maliyeti (katılım payı ve primler) nedeniyle konsültasyon⁴³⁷ yaptıramayanlar oranının en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almakta ve ABD'de düşük gelirli bireylerin yaklaşık yüzde 43'ü sağlık hizmetlerinden faydalanamamaktadır.

⁴³⁵ E. R. Berchick, J. C. Barnett ve R. D. Upton, "Health Insurance Coverage in the United States: 2018", U.S. Census Bureau, September 2019,

<https://www.census.gov/library/publications/2019/demo/p60-267.html> (09/11/2019)

⁴³⁶ S. Atabey Ertürk, *Sağlık Sistemleri ve Sağlık Politikası*, Ankara, Gazi Kitabevi, 2016, s. 95.

⁴³⁷ Hastalığa teşhis konulması amacıyla uzman doktorlara danışılması.

Günümüzde ABD sağlık sistemindeki eşitsizlikler her geçen gün daha fazla insanı etkilemeye başlayan güncel ve sosyal bir probleme dönüşmüştür; pek çok gelişmiş sanayi ülkesine oranla sağlık için daha fazla para harcanan bir ülke olmasına rağmen ABD, sağlık hizmeti kalitesi göstergelerine göre en kötü sıralamalara sahip gözükmemektedir; nüfusun azımsanmayacak bir oranının halen sosyal güvencesi bulunmamaktadır.⁴³⁸ ABD dışındaki OECD ülkelerinin çoğunluğunda nüfusun tümünün ya da tümüne yakınının temel sağlık hizmetlerinin sağlık maliyetlerini kapsayan sağlık güvencesi bulunmakta ve temel sağlık finansmanının devletin belirlediği planlar ve zorunlu sağlık sigortası üzerinden sağlanmaktadır.⁴³⁹

Nobel ödüllü Amerikalı ekonomist Paul Krugman'a göre tüm ABD'liler herkesi kapsayan ve devlet tarafından finanse edilen bir sağlık sigortası modeli getirilmesi konusunda mutabakat içindedir; ona göre böyle bir model yüksek sağlık riskleri olan insanların sistem dışına itilmesini önleyerek, tıbbi işlemler için kimin ödeme yapacağı konusundaki ihtilafları sonlandırarak, sigortacıların kârlı bulmadıkları için finanse etmekten kaçındıkları önleyici sağlık hizmetlerinin maliyetlerini düşürmek için devlete fırsat sunarak siyasi ve ekonomik tüm yönleriyle topluma büyük faydalar getirecektir.⁴⁴⁰

21. yüzyıl ABD'sinde Krugman'ın hayalini kurduğu sisteme yönelik önemli adımlar atılmasını sağlayan ve H. Barack Obama'nın başkanlığında yapılan sağlık reformu ve bu reformun ekonomik ve sosyal haklar alanındaki etkilerinden ilerleyen bölümlerde söz edilecektir.

⁴³⁸ S. R. Levitsky ve J.C. Banaszak-Holl, "Social Movements and the Transformation of American Health Care: Introduction", eds. J.C. Banaszak-Holl, S. R. Levitsky ve M. N. Zald, *Social Movements and the Transformation of American Health Care*, New York: Oxford University Press, 2010, s. 3.

⁴³⁹ "Health at a Glance 2017: OECD Indicators", OECD Publishing, Paris, 10 Nov 2017, s. 88, http://dx.doi.org/10.1787/health_glance-2017-en (31/08/2019)

⁴⁴⁰ Krugman, 2009, s. 217, 219-220.

2.3. ABD Başkanlarının Konuşmaları Üzerinden Ekonomik ve Sosyal Hak Kavramına Bakış

Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere ABD Başkanı'nın yürütme, yasama ve yargı alanlarına ilişkin önemli yetkileri vardır. Bu tez bakımından, yürütme alanında Başkan'ın kamu politikalarının baş hazırlayıcısı olması ve yönetmelikler, tüzükler, federal birimler üzerinde yasa gücü taşıyan ve kararname (*executive order*) denilen emirler yayınlatabilmesi; yasama alanında ise Kongre'de kabul edilen geçen yasaları veto edebilme yetkisinin bulunması önemlidir.⁴⁴¹ İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere, Başkan bu yetkileriyle, ekonomik ve sosyal haklara ilişkin düzenlemelerin yapılması ya da yapılmaması konusunda etkili olmaktadır.⁴⁴²

Somut yetkileri yanında ABD Başkanı, savunduğu düşünceler ve bu düşünceleri açıklamak için kullandığı kelimelerle dahi devlet ve toplum üzerinde etkili olabilmektedir. Bulunduğu konumdan aldığı güçle ve her türlü kitle iletişim aracını ve sosyal medyayı kullanarak savunduğu düşüncelerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlamakta ve Başkan sıfatıyla yaptığı konuşmalarla halk üzerinde büyük etki bırakmaktadır. Başkanların Kongre'ye ve ulusa hitaben yaptığı "Birliğin Durumu" konuşmalarının (*The State of the Union Address*) önemi özellikle büyüktür.

Birliğin Durumu konuşması, ABD'nin güçler ayrılığına dayalı devlet sistemine ilişkin olarak Anayasa'yla getirilmiş kontrol ve denge mekanizmalarından biridir. Anayasa'nın 2. maddesinin 3. bölümünün ilk cümlesi "*Başkan, zaman zaman, Birliğin Durumu hakkında Kongre'ye bilgi verecek ve gerekli ve uygun gördüğü önlemleri onların*

⁴⁴¹ Ana Hatları ile ABD Devlet Yapısı, R. Targonski (ed.), Public Affairs Section Embassy of The USA, <https://usa.usembassy.de/etexts/turkish/oagt.pdf> (25/08/2019)

⁴⁴² Örneğin SCHIP'in kapsamının genişletilmesi amacıyla Kongre'ye verilen bir kanun teklifi Başkan George W. Bush'un vetosu nedeniyle hayata geçirilememiştir.

görüŖlerine sunacaktır” hükmünü içermektedir. Günümüzde bu konuşma sadece Kongre’ye değil tüm ulusa ulaşmayı hedefleyen bir söyleve dönüşmüştür.

Birliğin Durumu konuşmasıyla Başkanlar, ABD’nin mevcut durumuna ilişkin değerlendirmeleri kamu önünde raporlamakta ve gelecek yasama yılında Kongre’de çıkarılması gereken yasalarla ilgili öneriler getirmektedir.⁴⁴³ Başlangıçta radyo ve televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçlarıyla canlı olarak yayınlanan bu konuşmalar iletişim teknolojisinin ve imkânlarının gelişmesiyle her geçen yıl daha fazla kişiye ulaşmaya başlamıştır.⁴⁴⁴

Günümüzde sosyal medya da bu konuşmanın daha geniş kitlelere yayılmasında önemli bir platform haline gelmiştir. Başkanlar, Birliğin Durumu konuşmasını her yıl genellikle ocak ayı içerisinde, Senato ve Temsilciler Meclisi’nin biraraya geldiği ortak Kongre oturumunda gerçekleştirmektedir. Televizyonun en çok izlendiği zaman diliminde televizyon ve internet aracılığıyla canlı olarak yayınlandığı için, bu konuşma, halkın ve Kongre’nin desteğini alması ve ülkenin geleceğine yönelik vizyonunu Kongre’ye ve ulusa iletmesi için Başkan’a eşsiz bir fırsat sunmaktadır.⁴⁴⁵

Başkan yaptığı konuşmalarla destek verdiği yasaları ya da hangi kapsamda yasalar çıkarılmasını istediğini açıklayarak Kongre’ye çağrıda bulunmaktadır. Bununla birlikte Kongre’nin, Başkan’ın çağrısına karşılık vermediği durumlarda, Başkan’ın yapmış olduğu konuşmaların etkisi bir niyet beyanından öteye gidememektedir. Özellikle,

⁴⁴³ “History, Evolution, and Practices of the President’s State of the Union Address: Frequently Asked Questions”, Congressional Research Service, Updated February 5, 2019, R44770, <https://fas.org/sgp/crs/misc/R44770.pdf> (31/08/2019)

⁴⁴⁴ Shogan, C. J., “The President’s State of the Union Address: Tradition, Function, and Policy Implications”, Congressional Research Service, January 16, 2015, R40132, <https://fas.org/sgp/crs/misc/R40132.pdf> (31/08/2019)

⁴⁴⁵ ibid.

Kongre'deki temsil çoğunluğunun Başkan'ın partisinden farklı bir partide olduğu zamanlarda bu durumla karşılaşılma olasılığı artmaktadır.

Bununla birlikte, Kongre'yi her zaman istediği şekilde yönlendirememesi Başkan'ın halk üzerindeki yönlendirici etkisini bertaraf etmemektedir. Ayrıca seçilmiş bir Başkan olarak açıkladığı düşüncelerin onu seçen halkın önemli bir kısmının düşünceleriyle örtüştüğü kabul edilebilir.

Diğer yandan açıkladığı düşüncelere halkın olumsuz tepki göstermesi halinde Başkan geri adım atabilir. Yani Başkan bir taraftan halkı yönlendirmekte ve halkın düşüncelerine tercüman olmakta, bir taraftan da halk tarafından yönlendirilmekte ve halkın düşüncelerine göre kendi atacağı adımları tayin edebilmektedir. Bu bakımdan 21. yüzyıl ABD'sinde ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışın anlaşılmasında Başkan konuşmalarının yol gösterici olacağı düşünülmüştür.

Belirtilmelidir ki bu tez kapsamında dilin anlambilimsel, sözdizimsel ve göstergebilimsel yönden incelenmesine yönelik bir analiz tekniği olan söylem analizi⁴⁴⁶ ya da ABD Başkanlarının ekonomik ve sosyal haklara yönelik politikalarının incelenmesi değil, Başkanların ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışlarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Diğer taraftan, tez kapsamında incelenecek zaman dilimi olarak 21. yüzyıl seçildiğinden sadece 21. yüzyılda görev yapmış Başkanların konuşmaları ele alınmış ve tezin konusuna uygun olarak, çalışma hakkı ile sağlık sigortası yönünden sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkına yönelik konuşmalara ağırlık verilmiştir.

⁴⁴⁶ H. Çelik ve H. Ekşi, "Söylem Analizi", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 27, Sayı 27, 2008, s. 105, 107, 115.

2.3.1. Bill Clinton (20 Ocak 1993-20 Ocak 2001)

ABD, 21. yüzyıla William J. Clinton (Bill Clinton) başkanlığında girmiştir. Franklin D. Roosevelt'ten sonra ikinci döneminde de seçilmiş ilk Demokrat başkan olan Clinton,⁴⁴⁷ 20 Ocak 1993 ile 20 Ocak 2001 tarihleri arasında ABD Başkanlığı görevini yürütmüştür.

Bu çalışma kapsamında Clinton'ın sadece 21. yüzyılda yaptığı konuşmaların incelenmesi amaçlanmakla birlikte, Clinton'ın görevde olduğu süre boyunca sosyal alana ilişkin olarak yaptığı önemli düzenlemelerden ve bu düzenlemelere ilişkin bazı açıklamalarından kısaca söz edilmesinde fayda görülmektedir.

Clinton, göreve geldiği ilk yıl olan 1993'te, elli ve üzeri sayıda çalışanı olan iş yerleri için doğum, evlat edinme, hasta aile ferdine bakma gibi durumlara bağlı olarak işe ara vermek zorunda kalan çalışanlara on iki hafta ücretsiz izin verilmesini ve bu süre zarfında çalışanların sağlık ve iş güvencelerinin devam etmesini zorunlu kılan bir kanunu imzalamıştır (*Family and Medical Leave Act of 1993*).⁴⁴⁸ Bu kanunu imzalarken; gelişmiş sanayi ülkeleri arasında ücretsiz aile ve sağlık izni politikası olmayan tek ülkenin ABD olduğunu, kanunun Amerikan ailelerinin büyük bir ihtiyacı olan esnekliği sağlayacağını, Amerikan çalışanlarının artık işleri ve aileleri arasında bir seçim yapmaya zorlanamayacakları, ailelere bu şekilde sağlık ve iş güvencesi verilmesinin iş yerinde verimliliği artıracığını ve bu durumun Amerikan ailelerine olduğu kadar Amerikan iş dünyasına ve ekonomisine de büyük fayda getireceğini ifade etmiştir.⁴⁴⁹ Clinton'a göre

⁴⁴⁷ “ABD’de 1980’den bugüne başkanlık seçimleri”, *BBC Türkçe*, 7 Kasım 2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37797240> (31/08/2019)

⁴⁴⁸ Statement by the President, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 5, 1993, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/1993/02/1993-02-05-family-and-medical-leave-act-statement-by-the-president.html> (31/08/2019)

⁴⁴⁹ ibid.

aile ve sağlık izni meselesi, saf ortak akıl ve genel ahlak meselesiydi.⁴⁵⁰ Bu açıklamalar Clinton'ın, insanın ahlaki değerinin karşılanmasında ekonomik ve sosyal haklara verdiği önemin bir göstergesi olarak görülebilir. Yine 1993 yılında Clinton, cret gelirleri üzerinden alınan vergilerde önemli oranda indirim yapılmasını sağlamıştır.⁴⁵¹ Grev yapan çalışanlarını işten çıkaran ya da iş yerini değiştiren işverenlerle kamu kurumlarının iş yapmasını yasaklayan Başkanlık Kararnamesi, Clinton tarafından 1993 yılında çıkarılan bir diğer önemli düzenlemedir.⁴⁵²

Clinton, ABD ekonomisinin darboğazda olduğu, işsizliğin arttığı ve işsizlik sebebiyle insanların sağlık sigortalarını kaybettiği bir dönemde Başkan seçilmişti ve bu sorunlara bir çözüm olarak bir tür genel kapsamlı sağlık hizmetleri programı getirilmesini önermişti.⁴⁵³ Bununla birlikte, sağlık sigortası şirketleri, Amerikan Tıp Derneği gibi kuruluşlar yürüttükleri kampanyaların etkisiyle ve Cumhuriyetçilerin şiddetli muhalefetiyle, Clinton'ın desteklediği sağlık reformuna ilişkin kanun teklifi, Kongre tarafından 1994 yılında reddedilmişti.⁴⁵⁴

Sağlık reformuna yönelik girişimleri başarısız olsa da Clinton, 1996 yılında, asgari ücretin artırılmasına ilişkin kanun teklifinin onaylanması konusunda Senato'yu ikna etme başarısını göstermişti. Clinton'a göre söz konusu kanun, “en derin Amerikan değerleri” olarak nitelendirdiği ve “herkese fırsat sunma, herkesten sorumluluk talep etme ve doğru

⁴⁵⁰ Remarks By The President At Family And Medical Leave Act Bill Signing Ceremony, The Rose Garden, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 5, 1993, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/1993/02/1993-02-05-presidents-remarks-at-signing-of-family-medical-leave-bill.html> (31/08/2019)

⁴⁵¹ President Clinton Proposes To Expand The Earned Income Tax Credit In Order To Increase The Reward For Work And Family, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 12, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/01/2000-01-12-fact-sheet-on-expanding-the-earned-income-tax-credit.html> (31/08/2019)

⁴⁵² President Clinton and Vice President Gore: Working for Working Families, Fact Sheet, The White House, 9 Jan 2001, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2001/01/2001-01-08-fact-sheet-on-working-for-working-families.html> (31/08/2019)

⁴⁵³ Krugman, 2009, s. 154.

⁴⁵⁴ Hoffman, 2012, s. 186.

şeyi yapmak üzere bir araya gelme” şeklinde özetlediği değerlerin geçerliliğini onaylıyordu; ABD’de tam zamanlı çalışan hiç kimsenin çocuğu yoksulluk içinde büyümemeliydi.⁴⁵⁵ Ayrıca Clinton, 1997 yılında Medicaid Programı kapsamına girecek düzeyde düşük olmamakla birlikte özel sağlık sigortası yaptıracak kadar yüksek gelire sahip olmayan çalışan ailelerin çocuklarına yönelik olarak “Çocuk Sağlık Sigortası İçin Hükümet Programı” (*State Children’s Health Insurance Program, SCHIP*) oluşturmuştu.⁴⁵⁶

Bu bağlamda, 21. yüzyıl arifesinde, çalışma hakkına yönelik önemli düzenlemelere imza atan Clinton, bu düzenlemeleri savunurken, genellikle, insan haklarına değil “Amerikan değerleri”ne başvurmuştur. Clinton, çalışma koşulları iyileştikçe çalışanların verimliliğinin artacağını ve bu durumun ekonomiye olumlu yansıtacağını söyleyerek, çalışanların haklarını artırmanın işverenler için ekonomik değeri olduğunu vurgulayarak onları ikna etmeye çalışmıştır.

Clinton, 19 Ocak 2000 tarihinde Oval Ofis’te yaptığı bir konuşmada, sağlık güvencesi olmayan Amerikalıları da kapsama alan ve “hesaplı” sağlık hizmeti olanaklarını genişletmek için mücadeleye devam edilmesi gerektiğini; sağlık sigortasına yatırım yapmanın ABD için akıllıca bir seçim olacağını ifade etmiştir.⁴⁵⁷ Bu doğrultuda, Senato’ya sunulan ve vatandaşların en yakın acil serviste sağlık hizmeti alabilmesi, tedavi

⁴⁵⁵ Remarks By The President At Signing Of The Small Business Job Protection Act Of 1996, The South Lawn, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, August 20, 1996, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/1996/08/1996-08-20-president-remarks-on-signing-minimum-wage-bill.html> (31/08/2019)

Clinton’ın bu açıklamayı yaptığı 1996 yılı için ABD resmi istatistik kurumunun açıkladığı verilere göre yoksulluk sınırının altında yaşayan insan sayısı yaklaşık olarak 36,5 milyondur ve bu sayı nüfusun yaklaşık olarak yüzde 13,7’sine tekabül ediyordu. Bkz. L. Lamison-White, “Poverty in the United States: 1996”, United States Census Bureau, Report Number P60-198, September 1997, <https://www.census.gov/library/publications/1997/demo/p60-198.html> (31/08/2019)

⁴⁵⁶ White House Releases New Report Announcing Two Million Children Enrolled, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 11, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/01/2000-01-11-white-house-report-announcing-enrolling-uninsured-children.html> (31/08/2019)

⁴⁵⁷ Remarks By The President On Health Care, The Oval Office, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 19, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/01/2000-01-19-remarks-by-the-president-on-health-care.html> (31/08/2017)

devam ederken doktoru değiştirmeye zorlanmaması gibi haklar getiren bir kanun teklifini “Hasta Hakları Beyannamesi” olarak adlandırmış bu teklifle ilgili olarak yaptığı bir konuşmada; teklifin yüzlerce sağlık hizmeti ve tüketici grubu için önem taşıdığını, hastalıklarla savaşan ABD’lilerin sağlık sigortası şirketleriyle de savaşmak zorunda bırakılmasının doğru olmadığını ve Senato’nun siyaset yapmayı bırakıp bu temel hakları onaylaması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁵⁸

Clinton, 2000 yılında yaptığı Birliğin Durumu konuşmasında kuruluşunda olduğu gibi ABD’nin 21. yüzyılda da devrim yapması ve bu devrimle, herkesin kendisi ve ailesi için gerekli sağlık hizmetlerini kapsayan bir sağlık planı edinmelerinin garanti altına alınması gerektiğini ancak bu sayede ailelerin işlerinde başarıya ulaşabileceklerini ve çalışmalarının ödüllendirilmiş olacağını söylemiştir.⁴⁵⁹

Clinton, 10 Mayıs 2000 tarihinde “Medicare ve Reçeteli İlaç Reformu” için Senato’ya harekete geçme çağrısında bulunduğu konuşmasında ise, yaşlıların daha ucuz ilaç alabilmek amacıyla Kanada’ya otobüs yolculuğu yapmak zorunda bırakılmaması gerektiğini; reçeteli ilaçların da sigorta kapsamına alınması için alternatifler sunan, hesaplı, herkes tarafından ulaşılabilir ve yaşlılara “en iyi fiyat için pazarlık yapabilme gücü” veren rekabete dayalı bir sisteme ihtiyaç duyulduğunu söylemiştir.⁴⁶⁰ Clinton, hasta haklarını, temel haklar olarak görmektedir ama bu konuda da devlet müdahalesinin değil piyasanın görünmez elinin en iyi çare olduğunu düşünmektedir. Clinton’a göre

⁴⁵⁸ Remarks By The President On Patients’ Bill Of Rights Upon Departure, The South Lawn, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 9, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/02/2000-02-09-remarks-by-president-on-bill-of-rights-for-patients.html> (31/08/2019)

⁴⁵⁹ “Administration of William J. Clinton 2000–2001: Book 01, Presidential Documents - January 1 to June 26, 2000”, *Public Papers Of The Presidents Of The United States*, Office of the Federal Register National Archives and Records Administration, s. 131-132. https://www.govinfo.gov/app/collection/ppp/president-42_Clinton,%20William%20J (31/08/2019)

⁴⁶⁰ Remarks By The President At Call To Action For Medicare And Prescription Drug Reform, The Rose Garden, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, May 10, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/05/2000-05-10-remarks-on-medicare-and-prescription-drug-program.html> (31/08/2019)

devletin, yaşlı vatandaşlar için yapması gereken şey, onlara doğrudan ve ücretsiz sağlık bakım hizmeti vermek değil, onların sigorta şirketleriyle daha iyi anlaşma yapmaları için gerekli koşulları sağlamaktır.

Clinton, 8 Mart 2000 tarihinde asgari ücretin yükseltilmesine ilişkin olarak yaptığı bir değerlendirmede, başkanlığa aday olduğu 1992 yılından beri, ABD'nin çalışma sorumluluğu altına giren herkesin Amerikan Rüyasından pay alabildiği bir ülke haline getirme vizyonu ile hareket ettiğini söylemiştir.⁴⁶¹

29 Temmuz 2000 tarihinde Clinton, radyodan ulusa yaptığı seslenişte, yaz tatili bile yapmadan çalışan ABD'lilerin daha fazla ücreti hak ettiklerini ve onlara Amerikan Rüyasını yaşayabilmeleri için destek verilmesi gerektiği, asgari ücretin artırılmasının Cumhuriyetçi Parti'nin savunduğu gibi işsiz sayısını artırmayacağını, devletle vatandaş arasındaki temel pazarlıkta devletin çok çalışan ve kurallara uygun hareket eden ABD'lilere daha iyi yaşam koşulları sunma sözü olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶²

Çalışmanın diğer bölümlerinde de görüleceği üzere, ABD Başkanları tarafından çalışma koşullarını iyileştiren düzenlemeler hakkında halka açıklama yapılırken “Amerikan Rüyası” metaforu adeta kutsal bir gerekçe olarak sunulmakta ve “sıkı çalışan” tüm ABD'lilerin bu rüyadan pay alma hakları olduğu vurgulanmaktadır; çalışma hakları insan olmaktan çok, sorumluluk sahibi bir çalışan olmanın gereği olarak görülmektedir.

Diğer taraftan, ABD’de toplumsal hareketlerde sıklıkla gündeme getirilen “ayrımcılık yasağı”, ABD Başkanlarının ekonomik ve sosyal haklara ilişkin

⁴⁶¹ Remarks By The President On Raising The Minimum Wage, The South Lawn, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, March 8, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/03/2000-03-08-remarks-of-the-president-on-raising-the-minimum-wage.html> (31/08/2019)

⁴⁶² Radio Address Of The President To The Nation Providence, Rhode Island, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 29, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/07/2000-07-29-radio-address-on-increasing-the-minimum-wage.html> (31/08/2019)

düzenlemelerinde ön plana çıkardığı bir başka husus olarak gözlemlenmektedir. 26 Ağustos 2000 tarihinde Kadın Erkek Eşitliği Günü⁴⁶³ üzerine yayımlanan Başkanlık beyannamesinde Kongre’yi, adaletsiz ücret uygulamalarıyla savaşmak ve kadın ve erkek çalışanlar arasındaki ücret farkını kesin bir şekilde kapatmak amacıyla Başkanlık Yönetimi tarafından geliştirilen “Eşit Ücret Girişimi”ne destek vermeye ve “Ücret Hakkaniyeti Yasası”nı onaylamaya davet etmiştir.⁴⁶⁴

30 Eylül 2000 tarihinde “Engelli İstihdamı İçin Ulusal Farkındalık Ayı”⁴⁶⁵ konusunda yayımlanan Başkanlık beyannamesinde ise, on yıl öncesinde “Engelli Amerikalılar Kanunu”nun (*Americans with Disabilities Act, ADA*) yürürlüğe girdiği 1990 yılından beri, bir milyondan fazla engelli insanın işgücüne dâhil olduğunu ve bu engelli insanların “vergi ödeyen”, “tüketici” ve “çalışan” bireyler olarak eşi benzeri görülmemiş refah ve istihdam dönemine katkı sağlamayı sürdürmekte olduklarını belirterek; engellilerin potansiyellerini kullanmaya hakları olduğunu, onların önündeki engelleri kaldırmak için çalışmanın Amerikan ekonomisi ve geleceğine olumlu katkı sağlayacağını ve bu sayede “tüm Amerikan halkı için adalet ve eşitlik” sözünün tutulabileceğini söylemiştir.⁴⁶⁶

Clinton’ın ekonomik ve sosyal haklara yaklaşımını gösteren bir başka konunun da “hayırseverlik” olduğu düşünülmektedir. Clinton, 25 Kasım 2000 tarihinde radyo

⁴⁶³ 26 Ağustos 1920 tarihinde ABD Anayasası’nda yapılan 19. değişiklik, cinsiyetinden ötürü vatandaşların oy hakkını kullanmasını engelleyen her türlü uygulama tüm eyaletler ve Federal Hükümete yasaklanmış ve bu tarihten itibaren “26 Ağustos” ABD’de Kadın Erkek Eşitliği Günü olarak kutlanmaya başlanmıştır.

⁴⁶⁴ A Proclamation By The President Of The United States Of America Women’s Equality Day, 2000 Abuja, Nigeria, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, August 26, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/08/2000-08-26-proclamation-on-womens-equality-day.html> (31/08/2019)

⁴⁶⁵ Engelli bireylerin iş ihtiyaçları konusunda farkındalığı artırmak üzere 1988 yılında ABD Kongresi, Ekim ayını Engelli İstihdamı İçin Ulusal Farkındalık Ayı olarak ilan etmiştir.

⁴⁶⁶ A Proclamation By The President Of The United States Of America: National Disability Employment Awareness Month, 2000, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 30, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/09/2000-09-29-proclamation-on-disability-employment-awareness-month.html> (31/08/2019)

üzerinden halka hitaben verdiği bir demeçte; 1999 yılında ABD’liler tarafından dünyanın çeşitli yerlerine gıda ve aşı yardımı, göçmenlere eğitim desteği, afetzedelere yardım gibi sebeplerle 190 milyar dolar değerinde bağış yapıldığını belirterek, kamusal cömertliği geliştirmenin ve gençleri bağış yapmaya teşvik etmenin taşıdığı önemden söz etmiş; toplumun hayırseverliğe olan ihtiyacını anlamalarını sağlamak ve toplanan bağışları dağıtmanın en iyi yollarını gençlere öğretmek üzere Michigan’da kurulan yerel girişimi övmüştür.⁴⁶⁷ Bu çerçevede Clinton, Amerikan halkının cömertliğini överek giriş yaptığı konuşmaya, Amerikan eyaletlerinin sosyal yardım ihtiyaçlarını yine kendi vatandaşlarının hayırseverliği ile karşılanmasının erdeminden söz ederek devam etmiş, sosyal yardımlar konusunda devletin sorumluluğuna ise değinmemiştir. Sosyal yardımları ekonomik ve sosyal bir hak kapsamında görmemek bağlamında Clinton’ın; geçmişte, sosyal yardım alanları aylak gezen serseriler ve vergi mükelleflerinden alınan dolarların üstüne konan üçkağıtçılar olarak gördüğünü açık bir şekilde ifade eden Cumhuriyetçi Başkan Ronald Reagan’la -Reagan kadar katı bir şekilde olmasa da- esasen aynı yaklaşımı sergilediği düşünülmektedir.⁴⁶⁸

15 Ocak 2001 tarihinde Clinton “Kongre’ye Mesaj” başlığıyla yayımladığı mesajda, ırk, etnik köken, dini inanış, cinsiyet, engellilik ve cinsel yönelim durumlarına bakmadan tüm Amerikalılara eşit fırsatlar sunulması gerektiğini ve bu kapsamda yeni Kongre’yi “İstihdam Ayrımcılığının Önlenmesi Kanunu”nu kabul etmeye çağırdığını; sosyal sorunlar için göçmenleri suçlama tuzağına düşmek yerine ABD’nin yabancı işçi

⁴⁶⁷ Radio Address By The President To The Nation, Camp David, Maryland, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, November 25, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/11/2000-11-25-radio-address-on-building-a-stronger-civil-society.html> (31/08/2019)

⁴⁶⁸ Krugman, 2009, s. 89, 91.

istihdamı ihtiyaçlarıyla Amerikan işçilerinin haklarının korunması ihtiyacının dengelenmesine odaklanılması gerektiğini söylemiştir.⁴⁶⁹

2.3.2. George W. Bush (20 Ocak 2001-20 Ocak 2009)

George W. Bush, 20 Ocak 2001-20 Ocak 2009 tarihleri arasında ABD Başkanlığı görevini yürütmüştür. ABD'nin 43. Başkanı olan Bush, 41. Başkan George H. W. Bush'un oğludur ve Başkanlık görevinden önce Cumhuriyetçi Parti'den Texas Valisi olarak görev yapmıştır.⁴⁷⁰

Bush, göreve başlar başlamaz sağlık alanına yoğunlaşmış ve hasta haklarının belirlenmesinde temel alınması gerektiğini düşündüğü ilkeleri 7 Şubat 2001 tarihinde duyurmuştur; hem Demokrat Parti'nin hem de Cumhuriyetçi Parti'nin kabul edebileceği tarafsız ilkeler olduğu iddiasıyla Bush, bu ilkeleri “İki Partili Hasta Hakları Beyannamesi İçin İlkeler” olarak adlandırmıştır.⁴⁷¹

Bush, söz konusu ilkeleri açıklarken hasta güvencelerinin bir sağlık planına zaten kaydını yaptırmış tüm ABD'lilere uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Bush'un bakış açısında, sağlık planı yaptırmaya maddi gücü yetmeyenlerin bu güvencelerden yararlanmaya hakkı olup olmadığı, sağlık hakkı bakımından bu kişilere nasıl yaklaşılması gerektiği hususları belirsizdir. Yine hasta haklarına ilişkin ilkeleri açıklarken Bush; haksız yere tıbbi bakımları reddedilen hastalara yönelik olarak dava yolunun yavaş ve masraflı olduğunu ve bu yola ancak, ilgili hastanenin ve hastane dışındaki bağımsız uzmanların yeniden değerlendirmesinden sonra, son çare olarak

⁴⁶⁹ Message To Congress: The Unfinished Work Of Building One America, The White House, January 15, 2001, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2001/01/2001-01-15-message-on-unfinished-work-of-building-one-america.html> (31/08/2019)

⁴⁷⁰ George W. Bush, history.com editors, Updated: Jun 7, 2019, Original: Nov 9, 2009, <https://www.history.com/topics/us-presidents/george-w-bush> (01/09/2019)

⁴⁷¹ Principles for a Bipartisan Patients' Bill of Rights, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 7, 2001, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/20010207-2.html> (01/09/2019)

gidilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷² Bush ayrıca, işverenlerin çıkarlarıyla hasta haklarının korunması arasında bağlantı kurmuştur. Bush'a göre açılan davalar sebebiyle yüksek tazminatlar ödeyen işverenler, ileride haklarında dava açılmaması için, çalışanlarıyla yaptıkları sözleşmelerde sağlık güvencesine yönelik sorumluluklarını azaltma eğilimine gittiğinden, çalışanlarına sağlık güvencesi yaptırmaları konusunda işverenleri teşvik etmek için onların gereksiz davalardan korunması ve davalarda hükmolunan tazminatların makul sınırlarda olması gerektiğini öne sürmüştür.⁴⁷³

Bush'un sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkına yaklaşımı, Medicare'in geliştirilmesi ve modernleştirilmesine yönelik düşüncelerinden de görülebilir. Bush, reçeteli ilaçların Medicare kapsamına alınması ve yaşlı bireylerin, bir-iki ayda bir dolar ödeyerek alacakları ilaç iskonto kartıyla, anlaşmalı eczanelere gittiklerinde, ilaç fiyatlarında önemli oranda iskonto yapılmasına yönelik yeni bir ulusal ilaç iskonto programı getirilmesini önermiştir.⁴⁷⁴ Bush, 12 Temmuz 2001 tarihinde Beyaz Saray'da verdiği demeçte bu yeni ilaç iskonto programının, bir yandan yaşlıların eczaneleri ilaç fiyatlarını düşürmesi konusunda pazarlık gücünü artırırken, diğer bir yandan da anlaşmalı eczanelerin müşteri sayısını artırmak suretiyle iki tarafa da önemli düzeyde fayda sağlayacağını ifade etmiştir.⁴⁷⁵ Bush, söz konusu demecinde, daha iyi hizmet, daha çok yarar ve düşük sigorta primleri konusunda birbiriyle yarışan çeşitli Medicare planları oluşturularak herkesin kendi durumuna uygun planı seçmesi için fırsat verilmesinin öneminden de söz etmiştir.

⁴⁷² Principles for a Bipartisan Patients' Bill of Rights, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 7, 2001,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/20010207-2.html> (01/09/2019)

⁴⁷³ ibid.

⁴⁷⁴ President Announces Medicare Initiative, The Rose Garden, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 12, 2001,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/07/20010712-1.html> (18/05/2019)

⁴⁷⁵ ibid.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere Bush'un gündeminde olan konu sağlık hakkının korunmasından ziyade sağlık hizmetinin adil piyasa koşullarında satın alınmasıdır. Bush, 11 Şubat 2002 tarihinde yaptığı bir açıklamada ise şu sözleri sarf etmiştir:

“(...) yaklaşık 40 milyon Amerikalı hala hiçbir sağlık sigortasına sahip değil. Amerika'nın sağlık hizmetlerinde reform yapmalıyız.

Devletin sağlık reformundaki rolü (...) bozulduğu yerde sistemi tamir etmektir. (...) bütün Amerikalılar ihtiyaçlarını karşılayacak ve uygun fiyatlı bir sağlık hizmeti planını seçebilmelidir.

Kullanmayabileceğiniz hizmetler için her ay yüksek primler ödemek yerine, bir kişinin daha geniş sağlık güvencesi için daha düşük prim ödemesine izin veren (...) ve vergiye tabi olmayan bir sağlık hesabında tasarruf yapabilmemiz gerektiğine inanıyorum.

Çok sayıda çalışan, işleri sayesinde sağlık güvencesi de elde edemiyor. Bu durum, özellikle azınlıklar, yarı zamanlı çalışanlar ve mevsimsel işçiler için geçerli. Sınırlı imkânları olan bu kişilerin sağlık güvencesini karşılayabilmeleri için benim bütçem, bir kişi için 1.000 dolara veya bir aile için 3.000 dolara varan yeni krediler sağlayacak.”⁴⁷⁶

Yukarıda alıntılanan demeçten sağlık sigortası konusunda Bush'un ABD'lileri, hakları olan vatandaşlardan çok, piyasadaki pazarlık güçlerini artıracak yasal düzenlemelerle korunması gereken tüketiciler olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Ayrıca Bush ileride çıkabilecek sağlık masrafları için kişinin kendi kendini sigortalaması gibi görülebilecek bireysel sağlık hesapları yoluyla bireylerin tasarruf yapması için vergisel kolaylıklar sağlanmasını önermektedir.⁴⁷⁷ Bu kapsamda Bush'a göre sağlık sisteminde gerçekleştirilmesi, korunması ve geliştirilmesi gereken şey sağlık hakkından çok tüketici haklarıdır. Keza 30 Haziran 2003 tarihinde Medicare'in reçeteli ilaçları da kapsamasına yönelik bir kanunun Kongre'de kabul edilmesi üzerine yaptığı teşekkür açıklamasında Bush, Kongre'nin tüketici dostu bir sistem oluşturulmasına izin verdiğini, yaşlı vatandaşların tüketiciler olarak artık bürokratlar tarafından tasarlanan planlara değil kendi

⁴⁷⁶ President Bush Outlines Health Care Agenda, Medical College of Wisconsin, Milwaukee, Wisconsin, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 11, 2002, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/02/20020211-4.html> (01/09/2019)

⁴⁷⁷ Bu konuda çıkarılan yasa (Medicare Prescription Drug Improvement and Modernization Act of 2003) için bkz. President Signs Medicare Legislation, DAR Constitution Hall, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, December 8, 2003, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/12/20031208-2.html> (01/09/2019)

ihtiyaçlarına uygun sağlık planlarına sahip olabileceklerini söylemiştir.⁴⁷⁸ Benzer şekilde Bush, 28 Ocak 2004 tarihinde yaptığı bir açıklamada tüketiciler tarafından yönlendirilen bir sistem sayesinde sağlık maliyetlerinin kontrol altına alınabileceğini ifade etmiştir.⁴⁷⁹

Bush, 16 Mart 2004 tarihinde yoksul insanlar için birinci basamak sağlık kuruluşu olan toplum sağlığı merkezlerinin genişletilmesini savunurken sağlık hizmetlerinde karar vericinin kim olması gerektiği konusunda Washington’da felsefi bir tartişma yaşandığını söylemiştir; ona göre ABD’de insanların iş bulabilmesi ve ABD’nin girişimci ruhunun güçlü kalabilmesi için sağlık hizmeti maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir ve bunun için en doğru yol, sağlık alanında verilecek kararların federal hükümet ya da bürokratlara değil tüketicilere bırakılmasıdır.⁴⁸⁰

Bush, sağlık sigortasının karşılamadığı, sağlık planının yetersiz olduğu ya da hiç sigortası olmayan kişiler için özel hukuk ilişkileri üzerinden çözüm yolları aramakta ve bu kapsamda devletin sosyal yardımda bulunmasından hiçbir şekilde söz etmemektedir. Bush’a göre sosyal yardımlar devlet eliyle olacaksa oldukça sınırlı kapsamda ve dolaylı yollardan olmalıdır. Nitekim Bush azınlıklar, yarı zamanlı çalışanlar ve mevsimsel işçiler gibi sınırlı imkânları olan kişilere sosyal yardım yapılmasını değil sağlık kredisi verilmesini önermektedir. Benzer şekilde Bush, düşük gelirli insanların kendi sağlık sigortalarını satın almalarına yardımcı olmak için geri ödemeli vergi indirimi getirilmesini de önermiştir.⁴⁸¹

⁴⁷⁸ President Bush Pleased with Progress on Medicare, Little Havana Activities and Nutrition Center, Miami, Florida, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 30, 2003, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/06/20030630-2.html> (01/09/2019)

⁴⁷⁹ President Bush Discusses Quality, Affordable Health Care, Presidential Hall, Dwight D. Eisenhower Executive Office Building, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 28, 2004, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/01/20040128-2.html> (01/09/2019)

⁴⁸⁰ President Discusses Health Access and Affordable Health Care, U.S. Chamber of Commerce, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, March 16, 2004, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/03/20040316-5.html> (01/09/2019)

⁴⁸¹ President Announces Framework to Modernize and Improve Medicare, The White House, For Immediate Release, March 4, 2003,

Bu aşamada belirtilmesi gerekir ki, Bush da Clinton gibi, ihtiyaçları olan insanlara yapılacak sosyal yardımlar konusunda hayırseverlere güvenmektedir. Bush'un Beyaz Saray Ofisine Bağlı İnanç Temelli Topluluklar ve Cemaat Girişimlerinin Kurulmasına ilişkin olarak çıkardığı Başkanlık Kararnamesinde “*Yoksul Amerikalıların ve sorunlu mahallelerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında inanç temelli ve diğer topluluk organizasyonları vazgeçilmezdir*” ifadesi yer almaktadır.⁴⁸² Bush söz konusu girişimi duyurduğu konuşmasında devletin kamu sağlığı veya kamu düzeni ve sivil haklar yönünden önemli sorumlulukları olduğunu fakat devletin hiçbir zaman hayır kurumları ve cemaat gruplarının (*community groups*) yerine geçemeyeceğini söylemiştir.⁴⁸³

Bush'un çalışma hakkı konusundaki yaklaşımı da benzer niteliktedir. 17 Şubat 2001 tarihinde “Sendika Aidatları ya da Harçlarının Ödenmesine İlişkin Olarak İşçi Haklarının Bildirimi” adıyla çıkardığı Başkanlık Kararnamesinde “*Çalışanlar, federal iş kanunları kapsamundakiler de dâhil tüm hakları hakkında daha iyi bilgilendirilirse verimlilikleri artar*” ifadesi yer almaktadır.⁴⁸⁴ Bu kapsamda kararnameden, çalışanların desteklemesinde amaçlananın çalışma hakkının geliştirilmesi değil çalışanların verimliliklerinin artırılması olduğu anlaşılmaktadır.

26 Şubat 2002 tarihinde refah alanında yapmak istediği reforma dair ajandasını duyurduğu konuşmasından da Bush'un çalışmaya ve çalışanlara bakış açısı görülebilir. Bush'a göre çalışma, bağımsızlık ve öz saygıya giden yoldur ve iş yapma yeteneğini artıran eğitim verilmesi ya da bağımlılık sorunları olanların tedavi edilmeleri gibi her

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030304-5.html> (01/09/2019)

⁴⁸² Establishment of White House Office of Faith-Based and Community Initiatives, Executive Order, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 29, 2001,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/20010129-2.html> (01/09/2019)

⁴⁸³ Remarks by the President in Announcement of the Faith-Based Initiative, Indian Treaty Room, Dwight D. Eisenhower Executive Office Building, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 29, 2001,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/20010129-5.html> (01/09/2019)

⁴⁸⁴ Notification of Employee Rights Concerning Payment of Union Dues or Fees, Executive Order, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 17, 2001,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/02/20010221-3.html> (01/09/2019)

türlü yolla çalışanların hükümet tarafından desteklenmesi gerektiğini vurgulayarak Amerikan hayatında çalışma etiğinin tekrar önemli bir yere getirilmesini amaçladığını ifade etmiştir.⁴⁸⁵

29 Temmuz 2002 tarihli konuşmasında Bush insanların devlet yardımlarına bağımlı olmaktan kurtarma ve kendi kendilerine yardım edebilir hale getirme konusunda büyük ilerleme kaydettiklerini ve bu sayede insanların kendi potansiyellerini gerçekleştirebildiklerini söylemiştir.⁴⁸⁶

Bush, “İşçinin Yeniden İstihdamı Hesapları Kanunu” (*Worker Reemployment Accounts Act*) çıkarılmasına yönelik Kongre’ye tavsiyede bulunduğu bir açıklamasında ise bu kanunun ABD’lilerin iş bulmasına yardımcı olacağı, söz konusu hesaplar aracılığıyla kişilere mesleki eğitim, çocuk bakımı vb. gereksinimleri için kullanabilecekleri bir fon sağlanacağı ve bu sayede bu hesapların işsiz bir ABD’linin tekrar işe başlamasında kolaylık sağlayacağını ifade etmiştir.⁴⁸⁷ Görüldüğü üzere Bush’un bakış açısında çalışma yaşamına ilişkin olarak vurgulanan şey çalışanların hakları değil ödevleri olmaktadır; çalışanlar çok çalışıp kendilerini geliştirirlerse işsiz kalmayacaklar, onurlarını koruyacaklar ve böylece Amerikan değerlerine ve çalışma etiğine uygun davranmış olacaklardır; bu kapsamda devletin desteği sadece kişilerin potansiyellerini ortaya çıkarmaları konusunda onlara yardım etmektir.

Bush’un çalışma hakkına yaklaşımı Amerikan Rüyası ve göçmenler hakkındaki düşüncelerinden de değerlendirilebilir. Bush 4 Temmuz 2004 tarihinde Amerikan Rüyası

⁴⁸⁵ President Announces Welfare Reform Agenda, St. Luke’s Catholic Church, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 26, 2002, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/02/20020226-11.html> (01/09/2019)

⁴⁸⁶ President Urges Senate to Pass Compassionate Welfare Reform Bill, West Ashley High School, Charleston, South Carolina, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 29, 2002, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/07/20020729-6.html> (01/09/2019)

⁴⁸⁷ President’s Statement on the House Passing the Worker Reemployment Accouts Act, Rome, Italy, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 4, 2004, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/06/20040604.html> (01/09/2019)

üzerine yaptığı bir konuşmada, kökenine bakılmaksızın herkese bu rüyayı gerçekleştirme şansı tanınması gerektiğini söylemiş; fakat büyüyen ABD ekonomisinin yarattığı işlerin Amerikan vatandaşları yerine başka ülkelere gelerek kayıt dışı çalışan işçiler tarafından doldurmasından dert yanmıştır.⁴⁸⁸

Bush 2 Şubat 2005 tarihinde yaptığı Birliğin Durumu konuşmasında ABD'nin göç sisteminin çağdışı kaldığını, ekonominin ihtiyaçları ve ülkenin değerlerine uygun olmadığını, sınırlardaki kaosu artık çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁸⁹

Bush göç reformunun kapsamı gereken hususları açıkladığı ve Kongre'yi göç reformuna ilişkin kanun teklifini kabul etmeye çağırdığı ve ulusa hitaben Oval Ofis'te yaptığı 15 Mart 2006 tarihli konuşmasında aşağıdaki ifadelerle yer vermiştir:

“On yıllardır, ABD sınırlarını tam anlamıyla kontrol edememektedir. Bunun bir sonucu olarak, ekonomimizde çalışmak isteyenlerin çoğu sınırlarımızdan gizlice giriş yapmakta ve milyonlarcası (ülkemize) yerleşmektedir. (...) Kayıt dışı göçmenler devlet okulları ve hastaneleri üzerinde baskı oluşturmakta (...) ve mahallelerimize suç getirmektedir. (...) Biz kayıt dışı göçün yarattığı problemleri çözeceğiz ve güvenli, düzenli ve adil bir sistem getireceğiz. (...) Ben, yabancı işçilere, ülkemize düzenli bir şekilde sınırlı bir zaman dilimi için giriş yapabilecekleri yasal bir yol yaratacak bir geçici işçi programını destekliyorum. Bu program Amerikalıların yapmadığı işlerde istekli Amerikan işverenleriyle istekli yabancı işçilerin eşleşmesini sağlayacak. (...) Geçici işçi programı ekonomimizin ihtiyaçlarını karşılayacak ve yasalarımıza uygun bir şekilde ailelerini geçindirmek isteyen dürüst göçmenlere yardımcı olacaktır.”⁴⁹⁰

Yukarıdaki ifadelerden görüleceği üzere Bush için kayıt dışı göçmenler ve iş bulamayan ABD vatandaşlarının yaşadığı sorunları insan hakları boyutuyla değil ABD

⁴⁸⁸ President Discusses American Dream, Remarks by the President Via Satellite to the League of United Latin American Citizens Annual Convention, The White House, For Immediate Release, Office of the Press Secretary, July 8, 2004,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/07/20040708-17.html> (01/09/2019)

⁴⁸⁹ State of the Union Address, Chamber of the U.S. House of Representatives, The United States Capitol, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 2, 2005,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/02/20050202-11.html> (01/09/2019)

⁴⁹⁰ President Bush Addresses the Nation on Immigration Reform, The Oval Office, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, May 15, 2006,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060515-8.html> (01/09/2019)

ekonomisine ve toplumsal yaşama yansımaları açısından ele almaktadır. Aynı şekilde sağlık alanındaki sorunlara yönelik bakış açısı da ekonomik temellidir.

23 Ocak 2007 de yaptığı Birliğin Durumu konuşmasında Bush, devletin yaşlı, engelli ve yoksul çocukların sağlık konusundaki ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu olduğuna, diğer ABD'lilerin ihtiyaçlarının karşılanmasının en iyi yolunsa özel sağlık sigortası olduğunu fakat çoğu ABD'linin sağlık sigortasını da ödeyemediğine değindikten sonra; sağlık sigortasını karşılayamayanlara vergisel kolaylıklar getirilmesini, basit özel sağlık sigortasını tüm vatandaşları için erişilebilir kılan eyaletlere federal fonlardan destek verilmesi ve eyaletlerin bu fonları yoksul ve hasta ihtiyaç sahibi kişilerin sağlık sigortası kapsamına alınmalarına yönelik olarak yardım yapılmasında kullanmasını önermiştir.⁴⁹¹ Bu konuşmasıyla Bush yaşlı, engelli ve yoksul bireylerin sağlık alanındaki sorunlarını sadece kendi çabalarıyla çözemeyeceklerini ve onların sağlığa erişim haklarının sağlanmasında devletin sorumluluğu olduğunu kabul etmiş gibi görünmekle birlikte, 2007 yılının ikinci yarısında Çocuk Sağlık Sigortası İçin Devlet Programı'nın (SCHIP) kapsamının genişletilmesi amacıyla Kongre'ye verilen bir kanun teklifi üzerine açıkladığı düşüncelerinde sağlık alanında devletin sorumluluğunu minimal düzeyde gördüğünü açık bir şekilde göstermiştir.

Bu kapsamda, 10 Temmuz 2007 tarihinde yaptığı konuşmada Bush, söz konusu programın genişletilmesinin yoksul çocuklara yardım etme amacını aşarak insanları özel sağlık sigortası yerine kamu sağlık sigortası talep etme konusunda cesaretlendireceği, bunun büyük bir hata olacağını ve merkezi devletin rolünün artırılmasıyla sağlık

⁴⁹¹ President Bush Delivers State of the Union Address, United States Capitol, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 23, 2007, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/01/20070123-2.html> (01/09/2019)

hizmetlerinde kalitenin düşeceğini söylemiştir.⁴⁹² Ayrıca Bush, söz konusu teklifi⁴⁹³ veto ederken SCHIP'in getirilme sebebinin özel sağlık sigortasını karşılayamayan ve Medicaid koşullarını da taşımayan çocuklara yardım etmek olduğunu; yapılması gerekenin özel sağlık sigortası olan çocukların kamusal sağlık güvencesi kapsamına taşınması değil, sağlık sigortası olmayan çocukların özel sağlık güvencesi kapsamına alınması olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁴

SCHIP'in genişletilmesini yönelik kanun teklifini veto ederken öne sürdüğü argümanlar Bush'un, serbest piyasa ekonomisinin müdahalesiz bir şekilde işleyişine ekonomik ve sosyal hakların genişletilmesinden çok daha fazla önem atfeden minimal devletçi liberallerin bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir.

2.3.3. H. Barack Obama (20 Ocak 2009-20 Ocak 2017)

H. Barack Obama, 20 Ocak 2009-20 Ocak 2017 tarihleri arasında ABD Başkanlığı görevini yürütmüştür. Obama, başkanlık görevi boyunca ekonomik ve sosyal haklara önem vereceğini imzaladığı ilk kanundan göstermiştir. Bu kanun, kadınlara adil ücret verilmesine yönelik düzenlemeler içeren ve adını, aldığı ücrette cinsiyet ayrımcılığına uğradığı için iş yeri hakkında dava açan bir kadının adından alan "Lilly Ledbetter Adil Ücretin Tazmini Kanunu"dur (*Lilly Ledbetter Fair Restoration Pay Act*). 29 Ocak 2009 tarihinde, söz konusu kanunu imzalarken Obama, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin herkesin Tanrı tarafından eşit yaratılmasına ilişkin söylemini hatırlatarak şu ifadelerde bulunmuştur:

⁴⁹² President Bush Visits Cleveland, Ohio, Intercontinental Hotel Cleveland, Cleveland, Ohio, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 10, 2007, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/07/20070710-6.html> (01/09/2019)

⁴⁹³ H.R. 976, the "Children's Health Insurance Program Reauthorization Act of 2007".

⁴⁹⁴ Message to the House of Representatives, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, October 3, 2007, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/10/20071003-2.html> (01/09/2019)

*“Ekonomimizin işliyor olması demek, ekonominin herkes için işlemesini temin etmek anlamına gelmektedir. (...) cinsiyeti, yaşı, ırkı, etnik kökeni, dini ya da engelliliği yüzünden bir kişiye daha az ücret vermek sadece adaletsiz ve kanun dışı değildir, aynı zamanda iktisadi faaliyet için de kötüdür. (...), eşit ücret sadece milyonlarca Amerikalı ve aileleri için ekonomik bir mesele değildir; o kim olduğumuz ve temel ideallerimize sadakatle yaşayıp yaşamadığımızla ilgili bir sorudur.”*⁴⁹⁵

Yukarıdaki alıntıdan görüldüğü üzere Obama, çalışma hakkının eşit işe eşit ücret, adil ücretlendirme gibi unsurlarını savunurken, “ekonomik ve sosyal hak” deyişini kullanmamakta; insan hakları yerine Amerikan değerlerine atıf yapmaktadır.

Obama, sağlık hakkını ilgilendiren konularda da insan haklarından çok Amerikan değerleri ile ideallerinden ve tüketici hakları ile Amerikan ekonomisinin selametinden söz etmektedir. Örneğin doktorlar, sendikalar, sigorta şirketleri, ilaç şirketleri gibi sağlık alanıyla ilgili pek çok kuruluş ve grubun katılımıyla Beyaz Saray’da düzenlediği “Sağlık Reformu Forumu”nun açılış konuşmasında Obama, yüksek tıbbi bakım maliyetlerinin sadece ailelerin refahı ve işletmelerin zenginliği için değil ekonominin temelleri için de bir tehlike halini aldığını; yeni işler yaratmak, ekonomiyi yeniden inşa etmek ve federal bütçeyi kontrol altına almak bakımından sağlık reformu yapılmasının ahlaki bir zorunluluğun ötesinde mali bir zorunluluğa da dönüştüğünü söylemiştir.⁴⁹⁶ Obama, Forum’un ardından yaptığı bir konuşmada ise sağlık harcamalarının hem ailelerin, hem özel işletmelerin hem de devletin finansal istikrarını tehlikeye attığından ve bireysel iflasların yarısının tıbbi harcamalardan kaynaklandığından söz etmiştir.⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Remarks of President Barack Obama on the Lilly Ledbetter Fair Pay Restoration Act Bill Signing, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 29, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-lilly-ledbetter-fair-pay-restoration-act-bill-signin> (01/09/2019)

⁴⁹⁶ Remarks by the President at the Opening of the White House Forum on Health Reform, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, March 05, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-opening-white-house-forum-health-reform> (01/09/2019)

⁴⁹⁷ Remarks by the President on Reforming the Health Care System to Reduce Costs, State Dining Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, May 11, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-reforming-health-care-system-reduce-costs> (01/09/2019)

Obama'nın yaptığı bu açıklamalar, reform yapmakla ulaşmaya çalıştığı asıl amacın sağlık hakkına yönelik iyileştirmelerden çok sağlık ekonomisindeki sorunların çözülmesi olduğunu düşündürmektedir.

Obama, 18 Temmuz 2009 tarihinde verdiği bir demeçte, sağlık hizmetlerinin kamulaştırılmasına yönelik bir komplo içerdiği iddiasıyla sağlık reformuna ilişkin kanun teklifi hakkında muhalefet edenlere tepki göstermiş ve sağlık hizmetlerinin devlet tarafından yürütülebileceğine ya da yürütülmesi gerektiğine inanmadığını; ama sigorta şirketlerinin piyasada istedikleri gibi hüküm sürmeye hakları olmadıklarını ifade etmiştir.⁴⁹⁸ Başka bir konuşmasında ise mevcut durumun devamında çıkarı olanların sağlık hizmetlerinin devlet kontrolüne geçeceğini söyleyerek Amerikan halkını korkutmaya çalıştıklarını fakat bunun doğru olmadığını;⁴⁹⁹ sağlık sigortası satın almayı kolaylaştırmanın, sağlık hizmetlerinin devlet tarafından kontrolü anlamına gelmediğini belirtmiştir.⁵⁰⁰

Obama, yapılacak sağlık reformuyla, kayıt dışı göçmenlerin de sağlık sigortası kapsamına alınacağı iddialarının doğru olmadığını; reformla, sağlık sigortası olmayanların hesaplı ve kaliteli bir sağlık güvencesine kavuşacaklarını, sigortası olanların güvencelerinin genişleyeceğini; artık taşındıkları, işlerini kaybettikleri ya da değiştirdikleri için insanların sağlık güvencelerini kaybetmeyeceklerini ve adaletsiz uygulamalarla sigorta şirketlerinin insanları istismar edemeyeceklerini; çok güçlü tüketici

⁴⁹⁸ President Obama Says Health Care Reform Cannot Wait, Weekly Address, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 18, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/weekly-address-president-obama-says-health-care-reform-cannot-wait> (01/09/2019)

⁴⁹⁹ Remarks by the President in AARP Tele-Town Hall on Health Care Reform, AARP Headquarters, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 28, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-aarp-tele-town-hall-health-care-reform> (01/09/2019)

⁵⁰⁰ Remarks by the President in town hall on health care, Belgrade, Montana, The White House, For Immediate Release, Office of the Press Secretary, August 14, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/remarks-president-town-hall-health-care-belgrade-montana> (01/09/2019)

güvenceleri getireceklerini ifade etmiştir.⁵⁰¹ Bu çerçevede Obama, kayıt dışı da olsalar göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişmesi gerektiğini ve bunun bir insan hakkı olduğunu ifade etmek yerine, bu kişilerin sağlık sigortası kapsamına alınmayacaklarını belirtmiş ve bir insan olarak değil tüketici olarak sağlık hizmetlerine erişimin aksayan yönlerine odaklanmıştır.

Bu durum Obama'nın 9 Eylül 2009 tarihinde Kongre'ye hitaben yaptığı konuşmadan da açık bir şekilde görülebilir. Söz konusu konuşmasında Obama, 30 milyondan fazla ABD vatandaşının sağlık güvencesinin bulunmadığını hatırlatarak, pek çok şehirde sigorta piyasasının birkaç şirket tarafından kontrol edildiğini; rekabet ve alternatif olmadığı için sigorta primlerinin yükseldiğini ve sağlık güvencesi kapsamının daraldığını; bu ortamın sigorta şirketlerinin sağlıklı bireylere iyi bir güvence sunarken, sağlıksız yani riskli kişileri sigorta yapmamak ve tüketicilere kötü davranmak konusunda sigorta şirketlerine cesaret verdiğini söylemiştir.⁵⁰²

Benzer şekilde, sağlık reformunu düzenleyen Hastanın Korunması ve Hesaplı Sağlık Hizmetleri Kanunu'nun (*The Patient Protection and Affordable Care Act, PPACA*) Kongre'de kabul edilmesinin ve yürürlüğe girmesinin⁵⁰³ ardından yaptığı bir açıklamada da Obama, anılan kanunun tüketicilere sağlayacağı yararları dikkat çekmiştir. Bu kapsamda Obama, söz konusu kanunun sigorta endüstrisindeki en kötü uygulamalara

⁵⁰¹ President Obama Debunks “Phony Claims” about Health Reform; Emphasizes Consumer Protections, Weekly Address, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, August 22, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/weekly-address-president-obama-debunks-phony-claims-about-health-reform-emphasizes-> (01/09/2019)

⁵⁰² Remarks by the President to a Joint Session of Congress on Health Care, U.S. Capitol Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 9, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/remarks-president-a-joint-session-congress-health-care> (01/09/2019)

⁵⁰³ Kısa adıyla “Hesaplı Sağlık Hizmetleri Kanunu” (*Affordable Healthcare Act, ACA*), halk arasında “Obamacare” olarak adlandırılan kanun, Obama tarafından 23 Mart 2010 tarihinde imzalanmıştır. Bkz. Remarks by the President and Vice President at Signing of the Health Insurance Reform Bill, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, March 23, 2010, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/remarks-president-and-vice-president-signing-health-insurance-reform-bill> (01/09/2019)

son vereceğini, ABD tarihindeki en güçlü tüketici güvencelerini getireceğini, tüketicilerin sonunda alternatifleri ve hakları hakkında açık bilgilere erişebileceğini, ödedikleri bedelin karşılığını alacaklarını ve bu sebeple bu Kanunun gerçek bir Hasta Hakları Beyannamesi olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰⁴

Başkanlık görevinin ikinci döneminde Obama'nın konuşmalarında sağlık hizmetlerine erişimin bir hak olduğunu vurgulamaya başladığı görülmüştür. Örneğin 26 Eylül 2013 tarihli konuşmasında Obama, çok uzun bir süre ABD'nin tıbbi bakımın bir hak değil de şanslı bazı insanlara verilmiş bir ayrıcalık olarak görüldüğü dünyadaki tek gelişmiş ekonomi olduğunu, Hastanın Korunması ve Hesaplı Sağlık Hizmetleri Kanunu sayesinde bu zamanların geride kalacağını söylemiştir.⁵⁰⁵

9 Haziran 2015 tarihinde yaptığı bir konuşmasında ise Obama “*Nasıl bir ülke olmak istiyoruz? Sağlığı sadece en yüksek teklifi verenleri ödüllendiren ticari bir mal olarak gören bir ülke mi yoksa sağlığı temel bir hak olarak gören bir ülke mi?*” sorusunu yöneltilmiş ve ABD'yi tanımlamakta kullanılan sert bireyciliğin sınırlı bir değerler kümesi varsaydığını ama ABD'nin hasta, yoksul ve ihtiyacı olan diğer insanlara sırtını dönen bir ülke olmadığını söylemiştir.⁵⁰⁶

Obama 5 Eylül 2011 tarihinde Amerikan İşçi Bayramı (*Labor Day*) üzerine verdiği bir demeçte ABD'nin sıkı çalışma, sorumluluk ve fedakârlık değerleri üzerine

⁵⁰⁴ Remarks by the President on the Affordable Care Act and the New Patients' Bill of Rights, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 22, 2010, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/remarks-president-affordable-care-act-and-new-patients-bill-rights> (01/09/2019)

⁵⁰⁵ Remarks by the President on the Affordable Care Act, Prince George's Community College Largo, Maryland, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 26, 2013, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2013/09/26/remarks-president-affordable-care-act> (01/09/2019)

⁵⁰⁶ Remarks by the President at the Catholic Health Association Conference, Washington Marriott Wardman Park, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 09, 2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2015/06/09/remarks-president-catholic-health-association-conference> (01/09/2019)

kurulduğunu; ücretli izin, emeklilik aylığı, asgari ücret, sağlık sigortası, sosyal güvenlik ve Medicare'in orta sınıf güvenliğinin temel taşlarını oluşturduğunu ve bu temel taşların oluşturulmasında sendikaların önemli rol oynadıklarını; çalışan ailelerin işleri yolunda gittiğinde ve insana yakışır ücret aldıklarında işletmeler için iyi müşterilere dönüştüklerini, aileler kazandıkça işletmelerce üretilen malları aldıklarını yani refahın refah getirdiğini; fakat sözde "çalışma hakkı" adı altında çıkarılmak istenen kanunların özel sektör çalışanlarından toplu pazarlık haklarını almayı amaçladığını, artık "çalışma hakkı" kelimesini duyduğunda bunun ekonomiyle ilgili değil sadece politikayla ilgili olduğunu düşünmeye başladığını söylemiştir.⁵⁰⁷

İşçilerin ekonomik ve sosyal haklarını savunurken Amerikan değerlerine, orta sınıf güvenliğine ya da ekonomik faydalara yönelik açıklamalarda bulunması alışılmış bir durum olsa da Obama'nın "çalışma hakkı" deyişini içi boş, aslında işçilerin yararına olmayacak niyetler taşıyan ve politik bir kavram olarak gördüğünü ifade etmesi dikkat çekicidir. Bu açıklama, Obama'nın "çalışma hakkı" kavramını insan hakları alanına ait bir kavramdan çok, ekonomi alanına ait bir kavram olarak ele aldığını ve ekonomik ve sosyal hakları insan hakları olarak görmemek bağlamında zaman zaman minimal devletçi liberal bakış açısına yaklaştığını göstermektedir.

Obama 4 Haziran 2012 tarihinde yaptığı bir konuşmada, kadınların aynı işte çalışan erkekler kadar iyi ücret alamadığını hatta Afro Amerikan ve Latin kadın çalışanlarda bu durumun daha da kötü boyutlarda olduğunu söylemiş ve eşit işe eşit ücret

⁵⁰⁷ Remarks by the President at Detroit Labor Day Event, Detroit, Michigan, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 05, 2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2011/09/05/remarks-president-detroit-labor-day-event> (01/09/2019)

ilkesinin gerçekleştirilmesinde kadınlara yardımcı olacak araçlar sunan “Maaş Çekinde Adalet Kanunu”nu kabul etmesi için Kongre’ye çağrıda bulunmuştur.⁵⁰⁸

Obama’nın, tekrar ABD Başkanı seçilmek için yaptığı seçim kampanyası kapsamında 7 Haziran 2012 tarihinde yaptığı konuşma, önceki bölümlerde açıklanan refah devletçi liberaller ve minimal devletçi liberaller arasındaki insan hakları tartışmalarının geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Söz konusu konuşmada Obama Kongre’deki Cumhuriyetçilerin sağlık sigortası olmayan kişilerin bir şekilde kendi kendilerini kurtarmaları gerektiğini düşündüklerini; her soruna çözüm olarak vergi indirimini önerdiklerini; zenginlerin ve güçlülerin vergisini indirip, tüketicileri ve çalışanları korumak için oldukça az düzenleme yapıp, devletin hiçbir müdahalede bulunmadığı durumda her şeyin otomatik olarak iyiye gideceğini beklediklerini, bu reçetenin işe yaramadığını ve ABD’nin daha ileriye gidebilmesi için artık bu düşüncelerin aşılması gerektiğini söylemiştir.⁵⁰⁹

2012 yılında tekrar ABD Başkanlığına seçilen Obama’nın ikinci döneminde ekonomik ve sosyal haklar bakımından gündemini asgari ücretin artırılması, göç reformu ve Hastanın Korunması ve Hesaplı Sağlık Hizmetleri Kanunu’nun uygulanması konuları işgal etmiştir.

Obama, 8 Haziran 2013 tarihinde, göç reformuna yönelik bir kanun teklifi olan “Yabancı Çocuklar İçin Kalkınma, Yardım ve Eğitim Kanunu”nu (*Development, Relief and Education Alien Minors, DREAM Act*) kabul etmesi için Senato’ya çağrıda

⁵⁰⁸ Remarks by the President on Equal Pay for Equal Work via Conference Call, Via Conference Call, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 04, 2012, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2012/06/04/remarks-president-equal-pay-equal-work-conference-call> (01/09/2019)

⁵⁰⁹ Remarks by the President at a Campaign Event, Private Residence, Los Angeles, California, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 07, 2012, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2012/06/07/remarks-president-campaign-event-0> (01/09/2019)

bulunmuştur. Bu kapsamda Amerikan toplumunun bir göçmenler toplumu olduğunu, Amerikan işgücünü dinamik ve akışkan tutan şeyin göçmenler olduğunu fakat yıllar içinde bu durumun tersine gitmeye başladığını, göç sisteminin bozulmasıyla göçün ekonomi ve güvenliği tehdit eder hale geldiğini, bu yüzden söz konusu reform teklifine ihtiyaç duyulduğunu; reform kapsamında ABD'ye çocukken gelen ve “Hayal Kuranlar” (*Dreamers*) olarak adlandırdığı göçmenlerin belirli şartları sağlamaları durumunda ABD'de yasal olarak çalışmalarına izin verileceğini, kayıt dışı göçmen çalıştıran işverenlere daha fazla ceza verileceğini söylemiştir.⁵¹⁰

Obama, 11 Haziran 2013 tarihinde yaptığı konuşmada ise göçmenlerin ekonominin gölgesinde yaşamaya zorlandıklarını; işverenlerin onları asgari ücretin de altında bir ücretle, sigortasız olarak ve yasal saatlerin üzerinde çalıştırıp sömürdüğünü; bu durumun tüm çalışanlar için standartları düşürdüğünü, ABD'li çalışanlar için dezavantajlı bir rekabet ortamı yarattığını ve bunun kurallara uygun hareket eden işveren ve çalışanlar için adil olmadığını söyleyerek göç reformu yapılmasını savunmuştur.⁵¹¹

İlk defa 2001 yılında temsilciler meclisine verilen ve o tarihten sonra en az on farklı versiyonu hazırlanarak tekrar tekrar temsilciler meclisine sunulan⁵¹² “Yabancı Çocuklar İçin Kalkınma, Yardım ve Eğitim Kanunu” teklifinin yine Kongre tarafından kabul edilmemesi üzerine Obama yönetimi, ara bir formül olarak “Çocukluk Döneminde

⁵¹⁰ Time to Pass Commonsense Immigration Reform, Weekly Address, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, Washington, June 08, 2013, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2013/06/08/weekly-address-time-pass-commonsense-immigration-reform> (01/09/2019)

⁵¹¹ Remarks by the President on Immigration Reform, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 11, 2013, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2013/06/11/remarks-president-immigration-reform> (01/09/2019)

⁵¹² J. Arce, “Two Years After DACA Was Rescinded, Hundreds of Thousands of Dreamers Remain in Limbo. Even the Supreme Court Can't Fix the Problem”, *TIME*, September 5, 2019, <https://time.com/5670018/daca-rescinded-dreamers/> (03/11/2019)

Gelenler İçin Ertelenmiş Tedbir Programı” (*Deferred Action for Childhood Arrivals, DACA*) adındaki programı başlatmıştır.⁵¹³

Söz konusu programın amacı, ABD’ye çocukken kayıt dışı biçimde gelmiş ve belirli şartları taşıyan göçmenlerin başvuruları üzerine iki yıl boyunca sınır dışı edilmemesini ve geçici olarak oturma izni, çalışma hakkı ve eğitim hakkı kazanmalarını temin etmektir.⁵¹⁴ DACA programının verdiği statüye sahip bireyler sosyal güvenlik numarası alabilmekte, sürücü belgesi ve eğitim bursları için başvurabilmekte ve çalışma alanında ek fırsatlara erişim sağlayabilmektedirler.⁵¹⁵

DACA programı, Obama’nın kayıt dışı biçimde de olsa ülkeye giriş yapmış çocukların ekonomik ve sosyal haklara sahip olmalarını önemseddiğini göstermektedir. İlerleyen bölümde görüleceği üzere Donald J. Trump bu programın sonlandırılması için büyük mücadele verecektir.

Obama, asgari ücretin artırılması için Kongre’yi ikna etme çabaları da çalışma hakkı bakımından önemli bir gelişmedir. Obama, 28 Ocak 2014 tarihinde yaptığı Birliğin Durumu Konuşmasında bu konuya geniş yer vermiştir. Söz konusu konuşmada Obama, 4 yıllık ekonomik büyümenin ardından ortalama ücretlerde önemli bir değişiklik olmadığını, eşitsizliğin derinleştiğini, kadınların çoğunun düşük ücretli işlerde zam almadan çalışmaya devam ettiğini, tam zamanlı çalışan insanların ailelerinin yoksulluk içinde olmasının kabul edilebilir olmadığını söyleyerek Kongre’yi asgari ücreti artırmak konusunda harekete geçmeye çağırmış; ücretleri yükseltmenin iş yerlerine daha fazla para

⁵¹³ J. Walters, “What is Daca and who are the Dreamers”, *Guardian*, New York, 14 Sep 2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/sep/04/donald-trump-what-is-daca-dreamers> (01/09/2019)

⁵¹⁴ Consideration of Deferred Action for Childhood Arrivals (DACA), Department of Homeland Security, U.S. Citizenship and Immigration Services, <https://www.uscis.gov/archive/consideration-deferred-action-childhood-arrivals-daca> (01/09/2019)

⁵¹⁵ T. Duong, Asian American and Pacific Islander Enrollment in the Deferred Action for Childhood Arrivals (DACA) Program, August 7, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2014/08/07/asian-american-and-pacific-islander-enrollment-deferred-action-childhood-arrivals-da> (01/09/2019)

harcayabilecek müşteriler kazandıracağını ve tüm ülke için fayda sağlayacağını ifade etmiştir.⁵¹⁶

Obama bir yılı aşkın süre, saatlik asgari ücreti aşamalı olarak 7,5 dolardan 10,10 dolara çıkartılmasını öngören kanun teklifinin Kongre’den geçmesi için çalışmış olsa da Kongre’deki tüm Cumhuriyetçilerin “ret” oyu vermesi sebebiyle söz konusu teklif kanunlaşmamıştır; bununla birlikte ret kararına rağmen bazı eyaletlerde asgari ücretin artırılmasına ilişkin kanun kabul edilmiştir.⁵¹⁷ Bu durum, ABD’de ekonomik ve sosyal haklara dair kararların merkezde ve eyaletlerde farklılaşabildiğinin bir örneğidir.

23 Haziran 2014 tarihinde çalışan aileler konusunda yapılan Beyaz Saray zirvesinde Obama 21. yüzyıl ailelerinin 21. yüzyıla yakışır iş yerlerini hakettiklerini ve bu kapsamda ücretli izin müessesinin önem taşıdığını, ABD’nin tüm dünyada ücretli annelik izni uygulanmayan tek gelişmiş ülke olduğunu ve artık bu durumun değişmesi gerektiğini söylemiştir.⁵¹⁸ Obama yine bu konuya ilişkin olarak yaptığı bir konuşmada ABD’lilerin temel bir güvence olan ücretli izin hakkına sahip olması gerektiğine inandığını, bu konuda Kongre önünde bulunan kanun teklifinin Kongre’den geçmesini beklediğini, bu kanunun iş yerleri için de fayda sağlayacağını söylemiştir.⁵¹⁹ Görüldüğü üzere Obama çalışanların haklarının genişletilmesine yönelik konularda dahi işverenlerin

⁵¹⁶ President Barack Obama’s State of the Union Address, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 28, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2014/01/28/president-barack-obamas-state-union-address> (01/09/2019)

⁵¹⁷ Remarks by the President on Raising the Minimum Wage, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, April 30, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2014/04/30/remarks-president-raising-minimum-wage> (01/09/2019)

⁵¹⁸ Remarks by President Obama at the White House Summit on Working Families, Omni Shoreham Hotel, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 23, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2014/06/23/remarks-president-obama-white-house-summit-working-families-june-23-2014> (01/09/2019)

⁵¹⁹ Remarks by the President at Greater Boston Labor Council Labor Day Breakfast, Boston Park Plaza Hotel and Towers, Boston, Massachusetts, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 08, 2015, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/09/08/remarks-president-greater-boston-labor-council-labor-day-breakfast> (01/09/2019)

işlerinin kötüye gitmeyeceği garantisi vermeye çalışmaktadır; bu durum onun, ekonomik ve sosyal hakların tanınması ve gerçekleştirilmesi sürecinde ortaya çıkacak ekonomik yansımaları göz önünde bulundurduğunun ve esasında, bu hakları ekonominin üstünde bir yerde tutmadığının bir göstergesidir.

Obama, insan hakları bağlamında toplumsal hareketlerin ve sivil toplumun önemine değinen konuşmalar da yapmıştır. 1 Eylül 2014 tarihinde yaptığı bir konuşmada insanların geçmişte olduğu gibi günümüzde de herkes için sağlık bakımı hakkı, adil ücret hakkı, eşit işe eşit ücret hakkı için mücadele ettiklerini ve kadın hakları, çalışan hakları, sivil haklar, göçle ilgili haklar için biraraya gelmeye devam ettiklerini söylemiştir.⁵²⁰ Obama, 10 Nisan 2015 tarihinde “Sivil Toplum” üzerine yaptığı bir konuşmada ise sivil toplumun şehirlerin vicdanı ve değişimin katalizörü olduğunu; aktif vatandaşlardan korkmayan, aktif vatandaşları yücelten, destekleyen ve güçlendiren ulusların en güçlü uluslar olduğunu; burada önemli olanın aktif vatandaşların haklı olup olmaması değil, karşılıklı konuşma, tartışma ve düşüncelerin piyasada test edilebileceği bir topluma sahip olmak olduğunu ifade etmiştir.⁵²¹

7 Ekim 2015 tarihinde çeşitli eyaletlerden gelen işçi birlikleri, dernekleri vb. kuruluş ve grupların katılımıyla Beyaz Saray’da düzenlenen “Çalışanın Sesi” Zirvesinde Obama, küreselleşme ve otomasyonla birlikte sıradan çalışanların geçim sıkıntısına düştüklerini, cebinde parası olmayan çalışanların mal ve hizmetlere yönelik yeterli talep yaratamayacak olmasının ekonomiye zarar vereceğini; talebe dayalı ABD ekonomisinin gelişmeye devam edebilmesi için sıkı çalışanların ödüllendirilmesi gerektiğini ve bunun

⁵²⁰ Remarks by the President at Milwaukee Laborfest, Henry Maier Festival Park, Milwaukee, Wisconsin, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 01, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2014/09/01/remarks-president-milwaukee-laborfest> (01/09/2019)

⁵²¹ Remarks by President Obama at the Civil Society Forum, Hotel El Panama, Panama City, Panama, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, April 10, 2015, <https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2015/04/10/remarks-president-obama-civil-society-forum> (01/09/2019)

daha önce Yeni Düzen döneminde başarıldığını söylemiştir.⁵²² Aynı konuşmasında Obama toplu sözleşme hakkı getirilmesini, çocuk işçiliğinin yasaklanmasını, insanlara yaşamlarını idame ettirebilmek için ihtiyaç duydukları ücreti alabilmelerini sağlayan kanunların çıkarılmasında sendikaların çok etkili olduğunu ve ABD zenginliğinin mimarı olan orta sınıfın haftada 40 saat çalışma, fazla mesai ücreti, sağlık sigortası ve emeklilik planları gibi haklara sendikalar sayesinde ulaştığını; fakat zaman içinde orta sınıfın yaşadığı sıkıntılardan çalışan güvencelerinin sorumlu tutulmaya başlandığını, sendika üyeliğinin azaldığını, iş yerlerinin sendika üyeliğine izin vermemeye ve kadrolu çalışanlar gibi çalıştığı halde onlar kadar ücret ve sosyal yardım alamayan geçici işçileri çalıştırmaya başladığını; sendika üyeliği azaldıkça eşitsizliğin arttığını, sendikalara saldırmanın orta sınıfa saldırmak anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Diğer ABD başkanları gibi Obama da genellikle ekonomik ve sosyal hakları insan hakları olduklarından bahisle değil çalışma etiği, aile değerleri gibi kavramları kullanarak dolaylı yollardan savunmayı tercih etmektedir. Örneğin Obama bir konuşmasında ABD’de “sıkı çalışan herkesin” iyi bir ücrete, sağlık hizmetlerine yönelik hesaplı bir güvenceye, ücretli izne, iş yerinde kendi haklarını daha iyi bir şekilde savunabilmek için -sendika ya da başka bir araçla diğer çalışanlarla birleşerek- hareket edebilme özgürlüğüne sahip olması gerektiğini ifade etmiştir.⁵²³ Obama, başka bir konuşmasında ise ABD’de gerçekten aile değerlerine önem veriliyorsa ücretli analık-babalık izninin garanti edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵²⁴

⁵²² Remarks by the President at the White House Summit on Worker Voice, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, October 07, 2015, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/10/07/remarks-president-white-house-summit-worker-voice> (01/09/2019)

⁵²³ ibid.

⁵²⁴ Remarks by the President at United States of Women Summit, Walter E. Washington Convention Center, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 14, 2016, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/06/14/remarks-president-united-states-women-summit> (01/09/2019)

İkinci başkanlık döneminin sonlarına geldiği ve yeniden seçim sürecinin başladığı 2016 yılında Obama, Demokrat Parti Başkan Adayı Hillary Clinton’a destek vermek için çıktığı seçim kampanyası turunda, Cumhuriyetçi Parti’nin Hastanın Korunması ve Hesaplı Sağlık Hizmetleri Kanunu’nun kaldırılmasına yönelik çabaları hakkında yorumda bulunmuştur. Obama, Cumhuriyetçilerin ideolojik olarak 20 milyon insanın sağlık sigortasına sahip olması için yardımda bulunma düşüncesine muhalif olduklarından söz konusu kanunu kaldırmak istediklerini söylemiştir.⁵²⁵

Obama 10 Ocak 2017 tarihinde yaptığı veda konuşmasında Amerikan demokrasisinin herkesin ekonomik fırsatlara sahip olmasına yönelik sağduyu olmadan çalışmayacağını; artmakta olan katı eşitsizliğin ABD’nin demokratik ideallerine zarar verdiğini; çoğu ailenin, şehirlerin, kırsal bölgelerin, refahın önemli bir payını elinde bulunduran yüzde birlik kesimin gerisinde kaldığını; siyahiler ve diğer azınlık grupları, sığınmacılar ya da göçmenler, kırsal alandaki fakirler, trans bireyler ve orta sınıftaki sıradan beyaz adam hepsi için adaleti sağlamak yolunda mücadeleye devam edilmesi gerektiğini söylemiştir.⁵²⁶ Ayrıca, her bir ekonomik meselenin çok çalışan orta sınıfla hak etmeyen azınlık arasındaki bir mücadeleye indirgenmesinin doğru olmadığını ve her geçen gün ABD işgücünün daha büyük bir kısmını temsil etmeye başlayacak olan göçmenlerin çocuklarına yatırım yapılmazsa ABD vatandaşlarının çocuklarının da geleceğe yönelik beklentilerinin düşeceğini ifade etmiştir.⁵²⁷

⁵²⁵ Remarks by the President at Hillary for America Rally, Florida International University, Miami, Florida, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, November 03, 2016, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/11/03/remarks-president-hillary-america-rally-miami-fl> (01/09/2019)

⁵²⁶ Remarks by the President in Farewell Address, McCormick Place, Chicago, Illinois, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 10, 2017, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/01/10/remarks-president-farewell-address> (01/09/2019)

⁵²⁷ ibid.

2.3.4. Donald J. Trump (20 Ocak 2017-Halen)

“Yeniden Büyük Amerika” kitabında “Amerikan başarı hikayesinin tanımının ta kendisi” olarak nitelendirilen⁵²⁸ ve Kasım 2016 seçimleriyle ABD Başkanı seçilen Donald J. Trump 20 Ocak 2017 tarihinden günümüze başkanlık görevini yürütmektedir. Obama ve Bush gibi Trump’ın da göreve gelmesiyle birlikte ilk eğildiği alanlardan birisi sağlık alanı olmuştur. Seçim kampanyası boyunca söylediği üzere kendini Obamacare’i⁵²⁹ kaldırmaya adanmış durumdadır.

Trump’ın sağlık alanında yaşanan sorunlara yönelik çözümü esas itibarıyla hükümetin bu alandaki rolünü azaltma amacına dayanmaktadır. Trump’a göre sigorta şirketlerinin mali yapılarının güçlü olmasını sağlamak dışında hükümetin sağlık hizmetinde bir yeri yoktur ve Obamacare yerine rekabetçi bir pazar yaratacak bir sağlık hizmeti sistemi getirilmesi gerekmektedir.⁵³⁰

Trump, 27 Şubat 2017 tarihinde sağlık sigortası şirketleri yöneticilerine hitaben yaptığı bir konuşmada Obamacare’in tam bir facia olduğunu; söz konusu kanunla birlikte sağlık sigortası primi oranlarının iki haneli rakamlara ulaştığını ve şirketlerin hastalara önerebileceği plan seçenekleri azaldığından fiyatların yükselmesine yol açtığını; bu sebeple pek çok şehirden sigorta şirketlerinin çekildiğini ve bu şehirlerde insanların tek bir sigorta şirketine mecbur bırakıldığını; bozulan piyasanın tekrar dengeye getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵³¹

⁵²⁸ D. J. Trump, *Yeniden Büyük Amerika: Gücünü Kaybeden Amerika’yı Ayağa Kaldırmak*, çev. İ. Sağlamer, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2017, s. 191.

⁵²⁹ Hastanın Korunması ve Hesaplı Sağlık Hizmetleri Kanunu. Bkz. Bölüm 2.3.3. H. Barack Obama.

⁵³⁰ Trump, 2017, s. 91, 178.

⁵³¹ Remarks by President Trump in Listening Session with Health Insurance Company CEOs, Roosevelt Room, The White House, February 27, 2017, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/02/27/remarks-president-trump-listening-session-health-insurance-company-ceos> (02/09/2019)

Trump, Obamacare'in kaldırılmasını öngören bir kanun teklifinin Kongre tarafından kabul edilmesi için çok çaba sarf etmişse de söz konusu teklifin Temsilciler Meclisi'nde oylanması sırasında Cumhuriyetçiler dahi yeterli desteği göstermemiş ve teklif Cumhuriyetçiler tarafından Kongre'den geri çekilmiştir.⁵³² Yine de Trump bu konuda adımlar atmaktan vazgeçmemiş ve bir Başkanlık Kararnamesi çıkararak bazı düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir.⁵³³ Trump, söz konusu Kararnameyle sağlıkta rekabeti artırmayı, tercih yelpazesini genişletmeyi ve düşük fiyatlı sağlık seçeneklerine erişimi artırmayı hedeflediğini ifade etmiştir.⁵³⁴ Ona göre ABD'lilerin istediği her türlü planı satın almaya özgür olması rekabetçi bir ulusal piyasa yaratacak ve bu durum da tüketiciler için maliyetleri düşürüp daha iyi bir tıbbi bakıma ulaşmalarını sağlayacaktır.⁵³⁵

Trump'ın sağlık alanındaki sorunlara bir diğer çözüm önerisi tahmin edileceği üzere vergi indirimleri yaparak ve tasarruf imkânlarını artırarak kendi kendilerini kurtarmalarında bireylere yardımcı olmaktır. Bu kapsamda Trump, orta ve düşük gelir grubundaki ABD'lilerin sağlık sigortası primlerini ödemede yardımcı olmak için vergi indirimi getiren ve sağlık tasarrufları hesaplarına erişimi kolaylaştıran bir kanun teklifine destek vermiştir.⁵³⁶ Ayrıca Trump, sağlık harcamalarında yaşlı bireylerin daha fazla

⁵³² B. Jacobs and D. Smith, "Donald Trump blames Democrats for stunning failure to repeal Obamacare", *The Guardian*, Washington, 25 Mar 2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/mar/24/republican-healthcare-plan-bill-vote-pulled-obamacare-trump> (02/09/2019)

⁵³³ Bu Kararnameyle küçük işletmecilere biraraya gelerek sigorta yapma imkânı veren Topluluk Sağlık Planları (*Association Health Plans, AHPs*), Kısa Vadeli Sınırlı Süreli Sigorta (*Short-Term, Limited-Duration Insurance, STLDI*) ve işverenlerin çalışanlarına sağlık sigortası konusunda esneklik ve daha fazla seçenek tanıyabilmesi adına vergi avantajlı Sağlık Geri Ödeme Anlaşmalarının (*Health Reimbursement Arrangements, HRAs*) kapsamındaki imkânlar genişletilip şartlar esnetilmiştir.

⁵³⁴ Remarks by President Trump at Signing of Executive Order Promoting Healthcare Choice and Competition, Roosevelt Room, The White House, October 12, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-signing-executive-order-promoting-healthcare-choice-competition/> (02/09/2019)

⁵³⁵ President Donald J. Trump is Taking Action to Improve Access, Increase Choices, and Lower Costs for Healthcare, The White House, October 12, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-taking-action-improve-access-increase-choices-lower-costs-healthcare/> (02/09/2019)

⁵³⁶ A. Bremberg, Republicans just took a major step toward rescuing Americans from Obamacare, May 8, 2017, <https://www.whitehouse.gov/articles/republicans-just-took-major-step-toward-rescuing-americans-obamacare/> (02/09/2019)

tasarruf sağlayabilmeleri için İlaç İskonto Programında değişiklikler yapılmasını sağlamıştır.⁵³⁷

Genel yaklaşımı ekonomik ve sosyal hak konseptinden uzak görülse de Trump'ın söz konusu hakların gerçekleştirilmesine katkı sağlayacak önerileri de olmuştur. Örneğin Trump kadınların sağlık haftasını kutlamak üzere yaptığı bir konuşmada çocuk bakımının ulaşılabilir ve hesaplı olması için annelere ve babalara yardımcı olmak amacıyla ücretli aile izni hakkı getirilmesi konusunda Kongre'yle çalışma sözü vermiştir.⁵³⁸ Ayrıca, Beyaz Saray'ın internet sitesinde yapılan bir açıklamada, federal işverenler için çalışan LGBTQ çalışanların iş yerinde ayrımcılığa maruz kalmamasına yönelik olarak Obama'nın çıkarmış olduğu Başkanlık Kararnamesi'nin Trump yönetiminde de geçerli olacağını; Trump'ın LGBTQ topluluğu dâhil tüm ABD'lilerin haklarını koruyacağı belirtilmiştir.⁵³⁹

Trump “haklar” konusunda evrensel olarak kabul edilmiş kavramları kullanmayı tercih etmemekte fakat deneme hakkı, pazarlık yapma hakkı, iyi fiyatlar alma hakkı,⁵⁴⁰ olabileceği en iyi insan olma hakkı, çalıştığı ve yeteneği kadar başarılı olma hakkı⁵⁴¹ gibi kavramlar kullanarak insan haklarına, özellikle de ekonomik ve sosyal haklara atıf yapmadan bazı haklardan söz etmektedir. Örneğin, Trump ölümcül hastalıkları olanların tedavi aramak için şehir şehir dolaşmaması gerektiğini; onaylanmış tüm tedavi yollarını

⁵³⁷ Remarks by President Trump on Lowering Drug Prices, Rose Garden, The White House, May 11, 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-lowering-drug-prices/> (02/09/2019)

⁵³⁸ Statement from President Donald J. Trump on Women's Health Week, The White House, May 14, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-womens-health-week/> (02/09/2019)

⁵³⁹ President Donald J. Trump Will Continue to Enforce Executive Order Protecting the Rights of the LGBTQ Community in the Workplace, The White House, January 31, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-will-continue-enforce-executive-order-protecting-rights-lgbtq-community-workplace/> (02/09/2019)

⁵⁴⁰ Remarks by President Trump at Signing of Executive Order on Improving Price and Quality Transparency in American Healthcare to Put Patients First, Grand Foyer, The White House, June 24, 2019, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-signing-executive-order-improving-price-quality-transparency-american-healthcare-put-patients-first/> (02/09/2019)

⁵⁴¹ Trump, 2017, s. 117.

denediği halde iyileşememiş ve klinik ilaç denemelerine katılma imkânı olmayan hastalara, deneysel ilaçları “deneme hakkı” verilmesini öngören bir kanun teklifine destek vermiştir.⁵⁴² Kongre’de kabul edilen bu kanunu Trump imzalarken, ölümcül hastalığı olan hastaların deneysel tedavi yöntemlerine başvurabilmesini temel bir özgürlük olarak nitelendirmiştir.⁵⁴³

Önceki bölümlerde açıklanan liberalizm-sosyalizm eksenindeki insan hakları tartışmalarının günümüzde de geçerliliğini koruduğu, Demokratlar tarafından desteklenen “Herkes İçin Medicare” adlı kanun teklifine yönelik tartışmalardan görülmektedir. Trump 14 Haziran 2019 tarihinde yaptığı açıklamada anılan kanun teklifinin⁵⁴⁴ Kongre’deki Demokratlardan destek görmesi hakkında konuşurken, Demokratların ABD’nin sosyalist bir ülkeye dönüşmesine yönelik planlarını gerçekleştirmelerine asla izin vermeyeceğini ve ABD’li ailelerin her zaman kendileri için en iyi olan tedaviyi, planı ve doktoru seçmeye hakları, güçleri ve özgürlüğü olması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁴⁵ Aynı konuda Beyaz Saray’ın internet sitesinde yayımlanan bir açıklamada ise Kongre’deki radikal Demokratların “Herkes için Medicare” sloganı altında sosyalist politikalarla bedava kamu hizmetleri getirmek istedikleri, sağlık hizmetlerini bedava sunmanın sağlık piyasasında devlet tekeli anlamına geldiği, bu politikanın finanse edilmesi için yüksek vergi oranlarına ihtiyaç duyulacağı, sosyalist

⁵⁴² President Donald J. Trump to Sign Right to Try Legislation Fulfilling the Promise He Made to Expand Healthcare Options for Terminal Americans, Fact Sheet, The White House, May 30, 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-sign-right-try-legislation-fulfilling-promise-made-expand-healthcare-options-terminal-americans/> (02/09/2019)

⁵⁴³ Remarks by President Trump at S.204, “Right to Try” Bill Signing, South Court Auditorium, Eisenhower Executive Office Building, The White House, May 30, 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-s-204-right-try-bill-signing/> (02/09/2019)

⁵⁴⁴ Söz konusu teklifin sponsoru Senatör Partili Bernie Sanders’tır. Bkz. S.1129 - Medicare for All Act of 2019, <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1129/text> (02/09/2019)

⁵⁴⁵ Remarks by President Trump on Expanding Health Coverage Options for Small Businesses and Workers, Rose Garden, The White House, June 14, 2019, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-expanding-health-coverage-options-small-businesses-workers/> (02/09/2019)

ekonomi politikaları altında ABD'lilerin gelirlerinin düşeceği ve ekonomik özgürlüklerinin ortadan kalkacağı ifade edilmiştir.⁵⁴⁶

Trump, 23 Ocak 2019 tarihinde yaptığı bir konuşmada yapmak istediği şeyin, tüketicilerin sağlık alanındaki maliyetler ve hizmetlerin kalitesi hakkında tam anlamıyla bilgilenebilmelerini sağlamak olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴⁷ Trump, hastaların fiyatlar/maliyetler konusunda doğru bilgiye hızlı bir şekilde ulaşabilmelerinin şeffaflığı ve rekabeti artırarak fiyatların düşmesini sağlayacağını düşünmektedir.⁵⁴⁸ Bu kapsamda Trump'ın sağlık alanındaki asıl kaygısının serbest piyasa ekonomisi ve tüketici haklarıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Ekonomik ve sosyal haklara yönelik bakış açısının ve ilerleyen bölümde ele alınacak göçmen protestolarının nedenlerinin daha iyi anlaşılması bakımından Trump'ın göçmenler, göç sistemi ve politikası hakkındaki konuşmalarının önem taşıdığı düşünülmektedir. Trump, göç kanunlarının uygulamasında etkinliğin artırılması, belli suçları işleyen yabancıların derhal sınır dışı edilmesi,⁵⁴⁹ kayıt dışı göçün önlenmesi için ABD'nin güney sınırında bir duvar inşa edilmesi⁵⁵⁰ gibi hedeflerini hayata geçirmek amacıyla göç sistemi hakkında Başkanlık Kararnameleri çıkarmıştır. Trump ayrıca liyakat/yetenek temelli bir göç sistemi getirilmesini öngören “Daha Güçlü Bir Ekonomi

⁵⁴⁶ Congressional Democrats Want to Take Away Your Doctor, Outlaw Your Private Insurance, and Put Bureaucrats In Charge of Your Healthcare, Fact Sheets, The White House, October 16, 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/congressional-democrats-want-take-away-doctor-outlaw-private-insurance-put-bureaucrats-charge-healthcare/> (02/09/2019)

⁵⁴⁷ Remarks by President Trump at Fair and Honest Pricing in Healthcare Roundtable, Roosevelt Room, The White House, January 23, 2019, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-fair-honest-pricing-healthcare-roundtable/> (02/09/2019)

⁵⁴⁸ President Donald J. Trump is Putting American Patients First by Making Healthcare More Transparent, Fact Sheets, The White House, June 24, 2019, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-putting-american-patients-first-making-healthcare-transparent/> (02/09/2019)

⁵⁴⁹ Executive Order: Enhancing Public Safety in the Interior of the United States, January 25, 2017, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executive-order-enhancing-public-safety-interior-united-states/> (02/09/2019)

⁵⁵⁰ Executive Order: Border Security and Immigration Enforcement Improvements, January 25, 2017, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executive-order-border-security-immigration-enforcement-improvements/> (02/09/2019)

İçin Amerikan Göç Sisteminin Dönüştürülmesi Kanunu”na (*Reforming American Immigration for a Strong Economy, RAISE Act*) büyük destek vermiştir.⁵⁵¹ Söz konusu düzenlemeyle gelecek on yılda kalıcı oturma izni alabilecek göçmenlerin sayısının yarı yarıya düşmesi hedeflense de⁵⁵² Trump’a göre bu Kanun, göçmenlere bir saldırı değil akılcı politikaya doğru makul bir dönüş olarak algılanmalıdır.⁵⁵³

Trump, ABD’li çalışanlar için daha yüksek ücretler ve daha yüksek istihdam oranlarına ulaşılması ve onların ekonomik çıkarlarının korunması bakımından yürütme organının işe alımlarda ABD vatandaşlarını tercih etmesini talep etmiş ve bu çerçevede “ABD’de Üretilen Ürünleri Al ve ABD’lileri İşe Al” (*Buy American and Hire American*) adı altında bir Başkanlık Kararnamesi çıkarmıştır.⁵⁵⁴ Trump söz konusu Kararname’yi imzalarken ABD’nin kendi çalışanlarını koruması gerektiğini, adil ve eşit bir oyun alanında ABD’li işçilerle kimsenin rekabet edemeyeceğini ifade etmiş ve bu konudaki sorunlarda göç sistemini suçlamıştır.⁵⁵⁵ Trump bu Kararname’yle adeta işverenleri, işe alımlarda ayrımcılık yapmaya davet etmiştir.

Trump 5 Eylül 2017 tarihinde verdiği bir demeçte Kongre’nin Amerikan güvenliğini birinci sıraya alması için önünde büyük bir fırsat olarak göç reformuna ilişkin kanun teklifinin durduğunu söylemiş ve aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur:

⁵⁵¹ President Donald J. Trump Backs RAISE Act, Fact Sheets, The White House, August 2, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-backs-raise-act/> (02/09/2019)

⁵⁵² Washington Times Editorial on RAISE Act: “A good start on immigration reform”, August 3, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/washington-times-editorial-raise-act-good-start-immigration-reform/> (02/09/2019)

⁵⁵³ “A Reasoned Return to Policy Sanity, Can ‘Raise Act’ Make Immigration Work For America Again?”, *Investor’s Business Daily*, August 4, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/editorial-raise-act-reasoned-return-policy-sanity/> (02/09/2019)

⁵⁵⁴ Presidential Executive Order on Buy American and Hire American, The White House, April 18, 2017, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/presidential-executive-order-buy-american-hire-american/> (02/09/2019)

⁵⁵⁵ Remarks by President Trump on Buy American, Hire American Executive Order, Snap-On Tools, Kenosha, Wisconsin, The White House, April 18, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-buy-american-hire-american-executive-order/> (02/09/2019)

“2012 Haziran’ında, Başkan Obama, (...) yaklaşık 800.000 kayıt dışı göçmene çalışma izni, sosyal güvenlik numarası ve federal yardım vermek için Kongre’yi devre dışı bırakmıştır. Şu an 20’li yaşlarında olan bu idari affin tipik yararlanıcıları “DACA” olarak bilmektedir. (...) ülkemizin en yüksek çıkarları için ve ofisimin bana yüklediği sorumluluklara uygun olarak, Ulusal Güvenlik Bakanlığı DACA’yı aşamalı bir şekilde dönüştürmeye ve sonlandırmaya başlayacak (...) Washington D.C.’nin federal göç yasasını uygulamakta on yıllar süren başarısızlığı öngörülebilir ve trajik sonuçlar getirdi: ABD’li çalışanlar için daha düşük ücretler ve daha yüksek işsizlik, yerel okul ve hastanelerde azımsanmayacak yükler, tehlikeli ilaçların ve suç kartellerinin yasa dışı girişi ve her yıl milyar dolarlık maliyetler ABD vergi yükümlülükleri tarafından ödendi. (...) Kayıt dışı göçmenler için neyin adil olduğunu sormadan önce, Amerikan aileleri, öğrencileri, vergi yükümlülükleri ve iş arayanlar için neyin adil olduğunu sormalıyız.”⁵⁵⁶

Benzer şekilde Trump, 1 Kasım 2018 tarihinde yaptığı bir konuşmada da kayıt dışı göçün kıymetli kaynaklara en fazla ihtiyaç duyan yoksul ABD’lilere ulaşmasını engellediğini; Meksika’dan ABD’nin güney sınırına kabilelerle gelmekte olan insanlara Demokrat Parti’nin bedava sağlık hizmeti, bedava eğitim ve hatta oy hakkı vermek istediğini ama hiçbir ulusun, sınırlarından geçen kontrolsüz insan yığınlarıyla boğulmaya izin veremeyeceğini; sığınmanın yoksulluk içinde yaşayanlar için bir program değil ırk, din ve diğer özel statü temelli devlet zulmünden kaçanlar için çok özel bir koruma olduğunu ve dünyadaki milyarlarca insanın yoksulluk içinde yaşadığını ABD’nin bununla baş etmek zorunda olmadığını ifade etmiştir.⁵⁵⁷

Trump, 16 Mayıs 2019 tarihinde liyakata dayalı bir göç sistemi kurulmasına yönelik reform planını açıklarken; kayıt dışı göçü durdurmayı, Amerikan ücretlerini ve değerlerini korumayı temel hedefler olarak benimsediğini, önerdiği reformun hem kendi halkının hem de (kayıtlı) göçmenlerin Amerikan Rüyasını gerçekleştirmesine yardımcı olacağını iddia etmiş ve sığınma müessesesinin kötüye kullanımının kamu okulları, hastaneler ve barınaklar üzerinde yük oluşturduğunu söylemiştir.⁵⁵⁸

⁵⁵⁶ Statement from President Donald J. Trump, The White House, September 5, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-7/> (02/09/2019)

⁵⁵⁷ Remarks by President Trump on the Illegal Immigration Crisis and Border Security, Roosevelt Room, The White House, November 1, 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-illegal-immigration-crisis-border-security/> (02/09/2019)

⁵⁵⁸ Remarks by President Trump on Modernizing Our Immigration System for a Stronger America, Rose Garden, The White House, May 16, 2019,

Trump, yeni göç reformuyla Amerikan Rüyasının herkes için geçerli olmasını hedeflediğini açıklasa da bu konuda kayıt dışı göçmenler için açık kapı bırakmamaktadır. ABD'ye kayıt dışı biçimde giriş yapmış olsalar da göçmenlerin haklarının korunmasının ABD bakımından bir insan hakları yükümlülüğü olduğunu düşünmemekte ve ABD'li vatandaşların çalışma hakkını korumak adına bu kişilerin çalışma hakkını reddetmektedir. Trump yönetimi altında ekonomik ve sosyal haklar konusuyla ilgili olarak göçmenlerin durumu ilerleyen bölümlerde DACA protestoları kapsamında daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.4. Toplumsal Hareketler Üzerinden Ekonomik ve Sosyal Hak Kavramına Bakış

İtalyan sosyolog Alberto Melucci'ye göre toplumsal hareketler “dayanışmaya dayalı, bir çatışma taşıyan ve yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan kolektif bir hareket biçimidir”, toplumsal hareketler geleneksel devlet ile sivil toplum ayrımının ötesinde yeni bir ara-kamusal alan yaratmaktadır.⁵⁵⁹ İngiliz sosyolog Gordon Marshall toplumsal hareketleri, “toplumun başlıca özelliklerinden birini ya da birkaçını değiştirmek veya değiştirilmesine karşı direnmek amacıyla dikkate değer sayıdaki insanın örgütlü bir şekilde harekete geçmesi” şeklinde tanımlamıştır.⁵⁶⁰ ABD'li sosyolog Charles Tilly'ye göre ise toplumsal hareketler, bir gücün yetkisi altında yaşayanların belirli taleplerinin karşılanması için gücü elinde bulunduranlara karşı, tekrarlanan kamusal gösterilerle, kesintisiz bir şekilde meydan okumasıdır ve bu hareketler, meydan okuyanlar ile gücü

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-modernizing-immigration-system-stronger-america/> (02/09/2019)

⁵⁵⁹ A. Melucci, “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”, *Yeni Sosyal Hareketler*, der. ve çev. K. Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2016, s. 81, 100.

⁵⁶⁰ Marshall, 1999, s. 746.

elinde bulunduranlar arasındaki karşılıklı iddialaşmayı içeren karmaşık bir sosyal etkileşim formudur.⁵⁶¹

Toplumsal hareketler dernekler, hayır kurumları, sendikalar, inanç temelli örgütler, yardımlaşma grupları gibi pek çok farklı örgüt tarafından düzenlenebilmekte veya doğrudan düzenlenmese de desteklenebilmektedir. Özellikle özel hukuka tabi uluslararası veya ulusal nitelikte hükümet dışı örgütler olan sivil toplum kuruluşlarının⁵⁶² toplumsal hareketlerde büyük etkisi olmaktadır. Bazı siyasal kuramlar ise toplumsal hareketlerde, devlet yönetiminde karar verici pozisyonda olan kişiler üzerinde etkisi ya da bu kişilere taleplerini ulaştırma şansı düşük olan yani siyasal olarak dışlanmış kişilerin rol aldığını savunmaktadır.⁵⁶³

İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere bu tez kapsamında incelenen toplumsal hareketler, karar verici pozisyonda olan kişi ya da mercilerin bir konuya dikkatlerini çekmek, ülkenin üst yönetimini belirli taleplerin gerçekleşmesi için baskı altına almak ya da bir durum karşısında yöneticilerin takındığı/takınmadığı tutuma karşı tepki göstermek amacıyla düzenlenmiş hareketlerdir. Buradan hareketle “toplumsal hareketler” kavramında yer alan “toplumsal”ın, genel bir ifadeyle, yönetici sınıfında ya da doğrudan karar verici pozisyonda olmayan insanları içerdiğini söyleyebiliriz.

Literatürde toplumsal hareketler örgütlenme biçimleri, içerdiği çatışmanın teması, gündeme getirdiği taleplerin hangi kavramlar üzerine inşa edildiği gibi pek çok yönden ele alınarak sınıflandırılmaktadır. Geleneksel yaklaşımda bu hareketler, belirli bir ideolojiye bağlı bir grup insanın birtakım sorunlarından kurtulmak için birlikte hareket

⁵⁶¹ C. Tilly, “Social Movements as Historically Specific Clusters of Political Performances”, *Berkeley Journal of Sociology*, Vol. 38 (1993-1994), s. 5, 7.

⁵⁶² Akıllıoğlu, 2010, s. 81.

⁵⁶³ Levitsky ve Banaszak-Holl, 2010, s. 10.

etme konusunda motive olmalarıyla ortaya çıkan hareketler olarak görülmektedir.⁵⁶⁴ Bununla birlikte, günümüzde, geleneksel yaklaşım yerine “Kaynak Mobilizasyonu” teorisi ve “Yeni Toplumsal Hareketler” yaklaşımı toplumsal hareketler literatüründe ön plana çıkmıştır.⁵⁶⁵ Kaynak Mobilizasyonu teorisinde; çağdaş toplumsal hareketlerin, çıkarlarını gerçekleştirmek ve kaynaklardan daha fazla pay almak amacıyla siyasi alanda değişiklik yaratmak için stratejik olarak biraraya gelen aktörler tarafından düzenlendiği savunulmaktadır.⁵⁶⁶ Yeni toplumsal hareketler yaklaşımına göre ise çağdaş toplumsal hareketler dar sınıfsal, iktisadi ya da politik çıkarlara dayanmamaktadır;⁵⁶⁷ bunlar mevcut değerler, normlar ve kimlik yapılarında değişimi hedefleyen hareketlerdir⁵⁶⁸ ve bu sayede farklı toplumsal grupların biraraya gelebilmesini sağlamaktadır.

Literatürdeki hangi model kullanılarak ele alınırsa alınsın genel olarak toplumsal hareketlerin temelinde haklara, adalete, eşitliğe ve özgürlüğe dair talepler olduğu görülmektedir. Bu tez kapsamında toplumsal hareketlerin önemi ise insan hakları üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır.

Yürürlükteki hukuka dayanan hak iddialarının sonuçsuz kaldığı durumlarda, hukuken tanınmış hakların güçlendirilmesine veya yeni haklar tanınmasına yönelik ahlaki iddiaları temellendirmekte başvurulanan insan hakları⁵⁶⁹ için toplumsal hareketler güçlü bir sosyal platform sunmaktadır. Toplumsal hareketler, insan hakları uygulamaları ve temel fikirlerinin sosyal olarak yapılandırıldığı dinamik bir alan gibidir.⁵⁷⁰ İnsan hakları hukuki geçerlilik kazanmadan önce toplumsal mücadelelerle hukuk öncesi oluşum sürecinden

⁵⁶⁴ J. L. Cohen, “Strategy or Identity: New Theoretical Paradigms and Contemporary Social Movements”, *Social Research*, Vol. 52, No. 4, Social Movements (WINTER 1985), s. 675-676.

⁵⁶⁵ Y. D. Çetinkaya, “Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler”, *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, der. Y. D. Çetinkaya, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2015, s. 33.

⁵⁶⁶ K. Çayır, “Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler”, *Yeni Sosyal Hareketler*, der. ve çev. K. Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2016, s. 29.

⁵⁶⁷ Çetinkaya, 2015, s. 46.

⁵⁶⁸ Çayır, 2016, s. 20.

⁵⁶⁹ Donnelly, 1995, s. 26.

⁵⁷⁰ Stammers, 2009, s. 189.

geçmekte⁵⁷¹ ve toplumsal hareketler, bu hakların devlet kurumları ve toplum tarafından benimsenmesinde ve hukuken tanınmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla insan haklarının hem kurumsallaşma sürecinin hem de kurumsal olmayan yönlerinin daha iyi anlaşılmasında felsefe ve hukuk yeterli olmayıp, bunların yanında toplumsal hareketlerin de incelenmesi gerekmektedir.⁵⁷²

Toplumsal hareketler, ekonomik ve sosyal hakların düşünsel ve ideolojik destek kazanması için gerekli kültürel değişimi tetikleyerek söz konusu hakların yasal ve toplumsal kurumlara eklemlenmesinde de önemli rol oynamıştır.⁵⁷³ Herkesin barınma, sağlık, beslenme gibi temel maddi ihtiyaçlarının karşılanmasının insan onurunun bir gereği olduğu ve bu ihtiyaçların kanunlar ve kurumlar aracılığıyla karşılanmasında devletin sorumluluk taşıdığı düşüncesi toplumsal hareketlerle gündeme getirilmiş; ekonomik ve sosyal haklara dair söylemleriyle toplumsal hareketlerin ortaya çıkardığı kültürel değişim söz konusu hakların hukuken koruma altına alınmasına yönelik güçlü bir demokratik destek yaratmıştır.⁵⁷⁴

Bununla birlikte belirtilmesi gerekir ki insan haklarına dair uygulama ve fikirlerin sadece toplumsal hareketler tarafından inşa edildiği iddia edilmemektedir; yalnızca toplumsal hareketlerin insan hakları anlayışının önemli bir kaynağı olduğu ve göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir.⁵⁷⁵ Kaldı ki tüm toplumsal hareketlerin insan haklarını olumlu bir şekilde etkilemesi düşünülemez.

Bu çerçevede, 21. yüzyıl ABD'sinde ekonomik ve sosyal haklara bakışın anlaşılmasında, karar verici pozisyonda olmayan insanların ekonomik ve sosyal haklara dair taleplerini ve yaklaşımlarını göstermesi bakımından toplumsal hareketlerin yol

⁵⁷¹ Algan, 2007, s. 34.

⁵⁷² Stammers, 2009, s. 2, 106, 129.

⁵⁷³ Young, 2012, s. 221.

⁵⁷⁴ ibid, s. 223, 233-234.

⁵⁷⁵ Stammers, 2009, s. 4.

gösterici olacağı düşünülmektedir. Nitekim federal devlet yapısı ve Amerikan siyasal yaşamının çok parçalı yapısı sayesinde toplumsal hareket aktivizmi için oldukça elverişli bir zemine sahip olan ABD’de⁵⁷⁶ toplumsal hareketlerin insan haklarının gelişiminde önemli bir payı olmuştur.⁵⁷⁷

Ayrıca, ABD Başkanlarının ekonomik ve sosyal haklara bakış açısının ortaya çıkarılmasının amaçlandığı tezin bir önceki bölümüyle, tabandakilerin (*grassroots*) söz konusu haklara bakış açısının ele alınacağı bu bölümün birbirini tamamlayacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan, bu bölümle amaçlanan Amerikan halkına göre ekonomik ve sosyal hak tanımını kesin ve mutlak bir şekilde ortaya çıkarmak ya da önceki bölümde de belirtildiği üzere bir çeşit söylem analizi yapmak değil, toplumsal yaşamda devlet müdahalesinin en az seviyede olmasını savunan bir devlet geleneğine sahip Amerikan halkının genel hatlarıyla ekonomik ve sosyal hak kavramına yaklaşımını göstermektir.

Bu kapsamda bu bölümde, küresel bir nitelik de kazanmış olan ABD menşeli “Seattle Protestoları” ve “Wall Street’i İşgal Et Hareketi” alınmıştır. Ayrıca, ABD’de yerel düzeyde gerçekleşen toplumsal hareketlere bir örnek olarak “Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır Kampanyası” ve ülke gündemine oturan en güncel toplumsal hareketlerden “DACA Protestoları” incelenmiştir. Bu hareketler sadece, ekonomik ve sosyal haklarla (çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkıyla) ilgili unsurları üzerinden ele alınmıştır. Seçilen her bir toplumsal hareket için, hareketin gerçekleştiği dönemde görevde olan ABD Başkanının söz konusu hareket hakkında ne şekilde yorumda bulunduğu da değerlendirilmiştir.

⁵⁷⁶ Levitsky ve Banaszak-Holl, 2010, s. 8.

⁵⁷⁷ Young, 2012, s. 240.

2.4.1. Seattle Protestoları (30 Kasım-1 Aralık 1999)

21. yüzyıla birlikte toplumsal hareketlerde dikkate değer değişiklikler meydana gelmiş; iletişim alanındaki teknolojik imkânların artmasının da katkısıyla eylemlerin uluslararası düzeyde örgütlenmesine imkân veren iletişim ağları oluşturulmuş ve uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler gibi küresel ölçekte faaliyet gösteren kuruluşları hedef alan hareketler ön plana çıkmaya başlamıştır.⁵⁷⁸ 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) 30 Kasım-3 Aralık tarihlerinde düzenlenecek 3. Bakanlar toplantısını protesto etmek için internet üzerinden aylarca süren bir örgütlenme⁵⁷⁹ sonucunda gerçekleştirilen Seattle Protestoları bu tür hareketlerin önemli bir örneğidir. Bu kapsamda dünyanın dört bir yanından gelen 700'ün üzerinde örgüt, sendikacılar, çevreciler, insan hakları aktivistleri, işçi hakları aktivistleri, çiftçiler gibi birbirinden bir hayli farklı gruplardan oluşan onbinlerce insan⁵⁸⁰ büyük şirketlerin çıkarlarını, insanların ve doğanın çıkarlarına üstün tuttuğu iddiasıyla DTÖ'yü protesto etmek için bir araya gelmiştir.⁵⁸¹

Seattle protestolarının arkasında, ABD'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmaları (GATT), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) gibi ticaret anlaşmalarına karşı uzun süredir yürütülen ve Kanada ve Meksika halklarıyla birlikte kampanyalarla oluşan örgütlenme geleneği, on yıllar boyunca dünya çapında inşa edilmekte olan ağların ve koalisyonların etkisi bulunmaktadır.⁵⁸² Seattle Protestoları bölgesel ve karşılıklı serbest ticaret anlaşmalarına, Dünya Bankasının ve Uluslararası

⁵⁷⁸ C. Tilly, "Toplumsal Hareketler Yirmi Birinci Yüzyıla Giriyor", der. Y. D. Çetinkaya, *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2015, s. 158.

⁵⁷⁹ Ö. Özdemir, "Protestoların son 10 yılı: Ekonomik kriz sonrası kitlesel eylemler dünyayı nasıl etkiledi?", *BBC Türkçe*, 25 Ocak 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46686118> (12/10/2019)

⁵⁸⁰ P. Hawken, "İskelet Kadın Seattle'da", hazırlayanlar K. Danaher ve R. Burbach, *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, çev. Ö. Dalkıran, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 21.

⁵⁸¹ K. Danaher ve R. Burbach, *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, çev. Ö. Dalkıran, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 13-14.

⁵⁸² L. H. Navarro, "Küreselleştirilenlerin İsyanı", hazırlayanlar K. Danaher ve R. Burbach, *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, çev. Ö. Dalkıran, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 47.

Para Fonunun politikalarına karşı çıkan, insan haklarını ve çevreyi korumakta başarısız olan ulus devletleri eleştiren tüm dünyadaki yerel, ulusal ve ulusötesi toplumsal hareketler tarihinden doğmuştur.⁵⁸³

1960'ların sonlarında büyük şehirlerde günlerce süren savaş karşıtı protestolardan bu yana ABD'de gerçekleşen toplumsal hareketlerde bu büyüklükte ve çeşitlilikte bir muhalefet sergilenmediğinden yakın Amerikan tarihinde Seattle Protestoları benzersizdir.⁵⁸⁴ Ayrıca emek hareketi, toplumsal cinsiyet hareketi, yerli halk hareketi gibi farklı hareketleri belli bir amaç etrafında birleştirebilmesi bakımından DTÖ karşıtı gösteriler *hareketlerin hareketi* gibidir.⁵⁸⁵ Bununla birlikte gösterilere katılan insanlar ulusal çeşitlilik ve siyasi farklılıkların ötesinde, ulusötesi şirketlerin konumunu güçlendiren serbest ticaret kurallarına itiraz etmek⁵⁸⁶ ve DTÖ'nün serbest ticarete dair kuralları ve prosedürleri belirlerken işçi haklarını, çevresel sorunları ve insan haklarını göz önünde bulundurmamasına tepki göstermek konusunda hemfikir olmuşlardır.⁵⁸⁷

Bu çerçevede, 1999 yılında 30 Kasım-3 Aralık tarihlerinde düzenlenen DTÖ toplantısının başlamasından bir hafta önce bazı protestolar başlamış; büyük protestoya hazırlık olarak bazı işçi örgütleri DTÖ'nün faaliyetleri hakkında çalışanları bilinçlendirmek için eğitim faaliyetleri düzenlemiş; "Şirketlerin Küreselleşmesine Karşı Doğrudan Hareket" (*Direct Action Network Against Corporate Globalization, DAN*) adlı oluşum⁵⁸⁸ protestoların öncesinde, büyük ölçekli ve iyi organize edilmiş barışçıl bir

⁵⁸³ J. Smith, "Globalizing Resistance: The Battle of Seattle and the Future of Social Movements", *Mobilization: An International Quarterly*, Vol. 6, No. 1, March 2001, s. 6-7.

⁵⁸⁴ M. I. Lichbach, "Global Order And Local Resistance: Structure, Culture, And Rationality In The Battle Of Seattle", *University Of Maryland, Maryland*, January 25, 2002, s. 9.

⁵⁸⁵ A. Dirlik, "Pasifik Perspektifinde Toplumsal Hareketler: Çağdaş Radikal Siyasetin Soyağacı Üzerine Düşünceler", der. Y. D. Çetinkaya, *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2015, s. 79-80.

⁵⁸⁶ Navarro, 2004, s.47.

⁵⁸⁷ C. Summers, "The Battle In Seattle: Free Trade, Labor Rights, and Societal Values", *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 22, Iss. 1, 2001, s. 61.

⁵⁸⁸ Meksikalılar tarafından 1998 yılında kurulan "Serbest Ticarete ve DTÖ'ye Karşı İnsanların Küresel Hareketi"nden (People's Global Action Against Free Trade and the WTO, PGA) esinlenerek kurulan bir oluşum. Bkz. J. Brecher, *Strike!*, USA, Michigan: PM Press, 2014, s. 323-324.

eylem hazırlığında olduğunu duyurmuştur.⁵⁸⁹ Büyük protestolar ise 29 Kasım 1999 akşamı DTÖ toplantılarına gelmiş olan delegeler için, Seattle'daki iş çevrelerinin önde gelenleri ve siyasi liderlerin de katılımıyla şehrin futbol stadyumunda yapılacak etkinliğin, dünya ekonomisinde yaşanan borç krizinin felç edici etkilerini temsili bir biçimde sunmak için stadyumun etrafında bir insan zinciri oluşturan binlerce göstericinin eylemiyle engellenmesinin ardından başlamıştır.⁵⁹⁰

Protestolar boyunca göstericiler kendi aralarında fiziksel ya da sözlü şiddet olmaması yönünde karar almış⁵⁹¹ ve eylemler bir festival, sanat performansı, forum gibi şekillerde örgütlenerek çok farklı insanların katılıp kendini ifade edebileceği ortamı yaratmıştır.⁵⁹² Göstericiler cep telefonlarını, internet sitelerini, dizüstü bilgisayarları ve cep bilgisayarlarını kullanarak sürekli iletişim halinde kalmayı ve toplu taktikler uygulamayı başarmıştır.⁵⁹³

Protestocular, DTÖ politikalarıyla, ABD dâhil her yerde sağlık hizmetleri, yoksulluk yardımı ve diğer önemli kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinin teşvik edildiği ve bu durumun çalışanların hayatını tehlikeye attığı iddiasında bulunmuşlardır.⁵⁹⁴ Seattle toplantılarının düzenleyicilerden bir bölümü, yayınladıkları “27 Kasım doğru” başlıklı bildiride başka bir dünyanın mümkün olduğunu ve dayanışma, iş birliği ve adil bir ticaret temelinde uluslararası mübadelenin gerçekleşebileceğini ifade ederek kamu hizmeti kavramına gereken önem ve saygının gösterilmesini talep etmişlerdir.⁵⁹⁵ İşçi aktivistler,

⁵⁸⁹ J. Brecher, *Strike!*, USA, Michigan: PM Press, 2014, s. 323-324.

⁵⁹⁰ Tilly, 2015, s.186.

⁵⁹¹ Hawken, 2004, s. 25.

⁵⁹² Çetinkaya, 2015, s. 63.

⁵⁹³ Tilly, 2015, s.157.

⁵⁹⁴ E. Betita Martinez, “Seattle’da Beyaz Olmayan Aktivistler Neredeydi?: Büyük Savaş’ın Neden Bu Kadar Beyaz Olduğunun Sebepleri Üzerine”, hazırlayanlar K. Danaher ve R. Burbach, *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, çev. Ö. Dalkıran, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 85.

⁵⁹⁵ A. Işıklı, “Seattle, Avrupa Birliği ve Türkiye”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 24, Sayı 220, Ocak-Şubat 2000, s. 90.

çocuk işçi çalıştıran, işçi sendikalarını yasaklayan ve işçilere son derece düşük ücret ödeyen ülkelere DTÖ'nün ticari yaptırım uygulamasını talep etmişlerdir.⁵⁹⁶

Seattle Protestolarında çeşitli grup ve örgütler tarafından dile getirilmiş çok fazla talep olmuştur. Bu tez kapsamında konu 21. yüzyıl ABD'sinde ekonomik ve sosyal haklara bakışı ortaya çıkarmak olduğundan gösteriye katılan ABD'li işçi örgütlerinin dile getirdiği talepler ve düşünceler önem arz etmektedir. Kaldı ki Seattle'a gelen ABD'li işçiler insanların işlerini kaybetmesine yol açtığını düşündükleri hükümet politikalarını protesto etmeyi de amaçlamışlardır.⁵⁹⁷

Seattle Protestolarında ABD'nin en büyük işçi sendikaları federasyonu olan Amerikan Emek Federasyonu ve Sanayi Örgütleri Kongresi (*The American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations, AFL-CIO*) aktif bir rol oynamıştır. AFL-CIO tarafından Seattle'da bir stadyumda düzenlenen toplantıya, çoğunluğu mavi yakalı, 30.000'den fazla işçi katılmıştır; bu işçiler arasında dünyanın farklı bölgelerinden gelen işçiler de bulunmuştur.⁵⁹⁸ Zaten Seattle protestolarına katılanların büyük bölümünü iş güvencesi talebiyle gelen işçiler oluşturmuştur ki, bunların da önemli bir kısmı ABD vatandaşlarıdır.⁵⁹⁹ Protestoları inceleyen ABD'li Profesör Mark Irving Lichbach'ın hesaplamalarına göre protestoya katılanların yüzde 66'sını Amerikan Çelik İşçileri Birliği (*American Steel Workers Union*), Sanayi ve Tekstil İşçileri Birliği (*Industrial and Textile Employees, UNITE*) gibi birliklere üye ABD'li işçiler oluşturmuştur.⁶⁰⁰

⁵⁹⁶ M. Marable, "Seattle ve Ötesi: 21. Yüzyıla Bağlantıyı Kurmak", hazırlayanlar K. Danaher ve R. Burbach, *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, çev. Ö. Dalkıran, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 87.

⁵⁹⁷ Lichbach, 2002, s. 42.

⁵⁹⁸ Brecher, 2014, s. 325.

⁵⁹⁹ S. Tarrow, "Köklü Kozmopolitler ve Ulusötesi Aktivistler", der. Y. D. Çetinkaya, *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2015, s. 136.

⁶⁰⁰ Lichbach, 2002, s.27.

AFL-CIO, dünya çapında çalışanların haklarının korunması için gelecekte yapılacak ticaret anlaşmalarına, çocuk işçi ve mahkum emeğinin yasaklanması, ayrımcılık yapılmaması, işçilerin sendika kurma ve pazarlık etme haklarının ihlal edilmemesi gibi temel çalışma standartlarını içerecek sosyal şart konması çağrısında bulunmuştur.⁶⁰¹ Bununla birlikte AFL-CIO'nun tüm dünyada işçi haklarına saygı gösterilmesinde, özellikle de Üçüncü Dünya ülkelerinde işçi ve sendika haklarının geliştirilmesi ve düşük ücret politikalarına son verilmesi konusundaki ısrarı⁶⁰² farklı şekillerde yorumlanmıştır. AFL-CIO'nun; daha düşük maliyetlerle üretim yapılabilen ABD dışındaki ülkelerde, işçi haklarının korunmasının üretim maliyetlerini yükselterek bu yerlerde üretim yapmayı daha az avantajlı hale getireceğini, böylece bu yerlere taşınmış işlerin zamanla tekrar ABD'ye döneceği ve ABD'deki işsizliğin azalacağı hesabını yaptığı yorumunda bulunanlar olmuştur.⁶⁰³ Yine de protestolardaki AFL-CIO adına dile getirilen düşünceler ve taleplerden, ABD'li işçilerin çalışma alanına ilişkin ekonomik ve sosyal haklara bakışının, uluslararası insan hakları belgelerindeki hakların içerikleriyle örtüştüğünü söylemek mümkündür. Bu bakımdan Seattle Protestolarının ABD'de, çalışma alanına ilişkin haklar başta olmak üzere ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik tabandan gelen ciddi talepler olduğunu göstermektedir.

Konuyla ilgili olarak tek yönlü bir çıkarımda bulunulmaması bakımından ve tabandan gelen hak taleplerine karar verici pozisyonda olanların verdiği cevaplar da önem arz ettiğinden, olaylar sırasında ABD Başkanlığı görevini yürüten Bill Clinton'ın Seattle Protestoları hakkında yaptığı açıklamalara değinmek gerekir.

⁶⁰¹ D. Bacon, "Ticaret Anlaşmalarına Sosyal Şart Konması Uluslararası Dayanışmayı Güçlendirir mi?", hazırlayanlar K. Danaher ve R. Burbach, *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, çev. Ö. Dalkıran, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 127.

⁶⁰² Işıklı, 2000, s. 91.

⁶⁰³ Summers, 2001, s. 73, 81.

Clinton'ın yaptığı açıklamalar ile hükümet politikalarının birebir örtüştüğü iddia edilmemekle birlikte, önceki bölümlerden hatırlanacağı üzere Clinton, başkanlık görevi boyunca insan haklarına ve çalışanların haklarına önem verdiğini gösteren açıklamalarda bulunmuştur. Clinton Seattle Protestolarıyla ilgili olarak ise, DTÖ toplantısına katılan bakanların onuruna düzenlenen bir davette, Seattle protestocularına minnettar olduğunu, onların milyonları temsil ettiğini ve onların kafalarındaki soruların cevaplanması gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁰⁴ Clinton, aynı açıklamasının devamında DTÖ'nün, serbest ticaretin yaşama standartlarını artıracak şekilde düzenlenmesini ve sadece işçi hakları olarak değil insan hakları olarak da gerekli olan temel çalışma standartlarına saygı gösterilmesini temin etmesi gerektiğine inandığını; bu konuları inkar etmenin, çalışma onurunu inkar etmek anlamına geleceğini söylemiş ve temel çalışma standartlarının serbest ticaret anlaşmalarına eklenmesine ilişkin olarak DTÖ bünyesinde bir çalışma grubu kurulması için ABD'nin öneride bulunduğunu açıklamıştır.⁶⁰⁵

Clinton'ın bahsettiği temel çalışma standartları 1998 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (*International Labour Organization, ILO*) tarafından kabul edilen Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi'nde (*ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*) yer almaktadır. Söz konusu Bildirge'ye göre ILO'nun sözleşmelerini onaylamamış olanlar dâhil ILO'ya üye tüm devletlerin ILO'ya üye olmakla, aşağıdaki temel haklara ilişkin ilkelere saygı gösterme, bunları geliştirme ve gerçekleştirme yükümlülükleri vardır:

⁶⁰⁴ Remarks By The President To The Luncheon In Honor Of The Ministers Attending The Meetings Of The World Trade Organization For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, The Four Seasons Hotel, Seattle, Washington, December 1, 1999, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/1999/12/1999-12-01-remarks-to-wto-ministers-at-luncheon-in-seattle.html> (12/10/2019)

⁶⁰⁵ ibid.

- “- Sendikalaşma özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkının etkin biçimde tanınması,
- Her türlü zorla veya zorunlu çalıştırma şekillerinin ortadan kaldırılması,
- Çocuk işçiliğinin sonlandırılması ve
- İstihdama ve mesleğe ilişkin olarak ayrımcılığın ortadan kaldırılması”⁶⁰⁶

Güvenli ve sağlıklı bir iş yerine sahip olma hakkı, dinlenme hakkı, çalışma saatlerinin makul şekilde sınırlandırılması gibi çalışma alanına ilişkin önemli pek çok hakkı içermeyen söz konusu temel haklar oldukça sınırlı bir kapsama sahiptir. Buna rağmen Clinton’ın serbest ticaret anlaşmalarının temel çalışma standartları dikkate alınarak düzenlenmesi düşüncesinin hayata geçirilmesi halinde işçi maliyetleri artacağından, gelişmekte olan ülke temsilcileri, düşük işçi maliyetleri konusundaki görece avantajlı konumlarını kaybedecekleri korkusuna kapılmışlardır.⁶⁰⁷ Clinton’ın bu önerisinin ardından büyük anlaşmazlıklar çıkmış, bazı ülkeler ABD’yi müzakerelere yeterli düzeyde hazırlanmamak ve içişlerinde yaşadığı politik baskılara teslim olmakla suçlamış ve sonuç olarak DTÖ’nün Seattle müzakereleri çökmüştür.⁶⁰⁸

Diğer taraftan AFL-CIO bu açıklama karşısında yayımladığı bildiride, daha önce, başta Beyaz Saray olmak üzere hiçbir hükümet organından bu şekilde bir tepki almadıklarını ve bunu önemli bir gelişme olarak gördüklerini ifade etmiştir.⁶⁰⁹

Seattle Protestoları sonucunda DTÖ toplantısı iptal edilmiş, protestolardan bir yıl sonra küreselleşme karşıtları tarafından Dünya Sosyal Forumu (*World Social Forum*) adı altında bir oluşum kurulmuş ve ilerleyen yıllarda Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, G-8 gibi oluşumların farklı ülkelerdeki toplantıları da benzer şekilde protesto edilmeye devam edilmiştir.⁶¹⁰

⁶⁰⁶ ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up, Adopted by the International Labour Conference at its Eighty-sixth Session, Geneva, 18 June 1998 (Annex revised 15 June 2010), <https://www.ilo.org/declaration/thedeclaration/textdeclaration/lang--en/index.htm> (12/10/2019)

⁶⁰⁷ Summers, 2001, s. 65-68.

⁶⁰⁸ “Bill Clinton’s economic legacy”, *BBC News*, January, 2001, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1110165.stm> (12/10/2019)

⁶⁰⁹ Işıklı, 2000, s. 93

⁶¹⁰ Brecher, 2014, s. 327-328.

Seattle Protestolarının felsefi zemininde, serbest ticareti herkes için refah artışı yaratan bir ekonomik özgürlük sistemi olarak görenler ile serbest ticaretin insan hakları, çevre ve çalışanların haklarını korumak adına belirli kurallarla sınırlanması gerektiğini düşünenlerin çatışması vardır.⁶¹¹ Bu çerçevede, bir taraf, uluslararası örgütlerin ve şirketlerin küresel serbest ticarete dair faaliyetlerinin ve yaptıkları anlaşmaların refah ve istikrar getirdiğini iddia ederken; diğer taraf ise bu faaliyetlerin ve anlaşmaların eşitsizlik, çalışanların yaşam standardında düşüş ve hak ihlalleri yaratarak geliştiğini iddia etmiştir.⁶¹² Bu tezin farklı liberalizm anlayışlarından doğan insan hakları tartışmalarının ele alındığı bölümünde kullanılan kavramlar üzerinden ifade edilirse, bir kesim minimal devletçi liberalizmi diğer bir kesimse refah devletçi liberalizmi savunmuştur.

Seattle Protestolarını önemli kılan bir diğer konu da bu protestoların, toplumsal hareketlerin odağını ulusal ekonomi ve politikalardan uluslararası ekonomi ve politikalarla taşıması olmuştur; bu değişim “küresel adalet”, “küreselleşme karşıtlığı”, “tabandan gelen küreselleşme” gibi söylemlerde kendini göstermektedir.⁶¹³

Bu çerçevede, Seattle Protestolarının pek çok yönden incelenebilecek sonuçları olmuştur; fakat bu tez kapsamındaki önemi, protestolara katılan ABD’lilerin ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışını yansıtmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, Seattle Protestolarının ABD vatandaşlarının düşüncelerini ne oranda yansıttığını kesin olarak bilmek mümkün değildir; fakat olayların üzerinden bir ay geçtikten sonra yapılan bir kamuoyu araştırması, ABD’lilerin yüzde 52’sinin Seattle’daki protestoculara sempati duyduğunu ortaya çıkarmıştır.⁶¹⁴ Ayrıca, AFL-CIO’nun protestolara etkin bir şekilde

⁶¹¹ Summers, 2001, s. 80-81.

⁶¹² Lichbach, 2002, s. 20.

⁶¹³ Brecher, 2014, s. 320.

⁶¹⁴ D. Solnit, “The Battle for Reality”, *YES! Magazine*, Jul 30, 2008, <https://www.yesmagazine.org/issues/purple-america/the-battle-for-reality> (12/10/2019)

katılması, protestolarda dile getirilen düşüncelerle ABD’li işçilerin düşüncelerinin önemli ölçüde uyuştuğunu göstermektedir.

Bu bağlamda düşük üretim maliyetlerinin olduğu ülkelerde üretilen mal miktarının her geçen gün artması karşısında ABD’li işçilerde işsiz kalma korkusu oluşmuşsa⁶¹⁵ ve ABD’li işçiler belki biraz da bu sebeple gelişmemiş ülkelerde temel çalışma standartları getirilmesini savunmuş olsalar bile Seattle’daki gösteriler, giderek daha fazla ABD’linin gelişmiş ülkeler dışındaki yerlerdeki çalışma alanına ilişkin haklarının ihlaliyle kendi ülkelerinde çalışma alanına ilişkin hakların daralmasının bağlantılı olduğunun farkına vardığını göstermektedir.⁶¹⁶

Diğer bir ifadeyle, çalışma alanına ilişkin haklar tüm ülkelerde tanınıp geliştirilmediği sürece, hak ihlallerinin ülkeden ülkeye sıçrayacağı düşüncesi protestolara katılan ABD’liler tarafından benimsenmiştir. Ayrıca, protestolara katılan ABD’lilerin sadece kendi ülkeleri için değil dünyanın her yerinde çalışanların haklarının korunması gerektiğini dile getirmeleri, onların ekonomik ve sosyal haklara evrensel olarak değer verme ve dolayısıyla bu hakları bir insan hakkı olarak görme düşüncesinden çok da uzak olmadıklarını göstermektedir.

Diğer taraftan, protestoların gerçekleştiği dönemde ABD Başkanı olan Clinton’ın protestolara yönelik açıklamalarından ABD’li seçmenlerin ekonomik ve sosyal haklar alanındaki taleplerini etkili bir şekilde dile getirmelerinin, söz konusu hakların tanınıp gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi yönünde seçilmiş kişiler üzerinde önemli düzeyde baskı yaratmayı başarabileceği anlaşılmaktadır.

⁶¹⁵ Summers, 2001, s. 81, 83.

⁶¹⁶ Marable, 2004, s. 88.

2.4.2. Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır Kampanyası (2008-Halen)

ABD’de sağlığa ilişkin endişe, eleştiri ve talepler, doğrudan ve dolaylı olarak pek çok toplumsal harekette görülebilmektedir. Gücü Serbest Bırakmak İçin AIDS Koalisyonu (*AIDS Coalition to Unleash Power, ACT UP*),⁶¹⁷ Meme Kanseriyle Mücadele Hareketi gibi hastalıkla mücadele odaklı toplumsal hareketler yanında kadınlar, çocuklar, emekliler, LGBTQ bireyler gibi belirli sosyal gruplar için ya da bu gruplar tarafından düzenlenen hareketler ve tıbbi uygulamalara ilişkin hareketler sağlıkla doğrudan ilişkisi bulunan hareketlere örnek olarak gösterilebilir. Diğer taraftan, çalışma hakkına ilişkin hareketler kapsamında iş güvenliği ve sağlığı konularının ön plana çıkması ya da sivil haklar hareketinde sağlık hizmeti sunumunda da tüm ırklara eşitlik talep edilmesi gibi durumlarda hareketlerin sağlık hakkına ilişkin boyutlarının dolaylı şekilde ortaya çıktığı söylenebilir.⁶¹⁸

İlginç olan, sigorta şirketleri, bankalar, Amerikan Tıp Derneği gibi kuruluşlar ile muhafazakâr politikacılar tarafından başlatılan, özel sağlık sigortası sayesinde tüketicilerin maliyet konusunda daha bilinçli hale geldiğini ve etkin bir sağlık sistemi için devletin sağlık piyasasına müdahale etmemesi gerektiğini iddia eden ve bu görüşlere uygun olarak kanunlar çıkartılmasını sağlayan Tüketici Tarafından Yönetilen Sağlık Hareketinin (*Consumer Directed Health Care Movement, CDHC*) ABD’de sağlık alanında en fazla başarı kazanan hareketler arasında görülüyor olmasıdır.⁶¹⁹ İnsanları sadece tüketici kimliğiyle tanımlayan bu tür hareketlerin sahip olduğu bakış açısı, sağlık hizmetlerine ulaşmayı bile başaramayan güvencesiz (*uninsured*) ya da yeterli güvencesi

⁶¹⁷ Sigorta şirketlerinin HIV virüsü taşıyan insanlara yaptığı ayrımcılık gibi konuları da gündeme taşıyan 1990’lı yılların başlarında başlamış bir hareket. Bkz. B. Hoffman, “The Challenge of Universal Health Care: Social Movements, Presidential Leadership, and Private Power”, J.C. Banaszak-Holl, S. R. Levitsky ve M. N. Zald (ed), *Social Movements and the Transformation of American Health Care*, New York: Oxford University Press, 2010, s. 47.

⁶¹⁸ Levitsky ve Banaszak-Holl, 2010, s. 3.

⁶¹⁹ J. Quadagno ve J. B. McKelvey, “The Consumer-Directed Health Care Movement: From Social Equity to Free Market Competition”, eds. J.C. Banaszak-Holl, S. R. Levitsky ve M. N. Zald, *Social Movements and the Transformation of American Health Care*, New York: Oxford University Press, 2010, s. 50.

olmayan (*underinsured*) insanları dışlayarak kendi sınırlamasını yaratmakta ve herkesin sağlıklı bir birey olarak yaşamaya hakkı olduğunu savunan insan hakkı söylemlerinin gücünü azaltmaktadır.⁶²⁰

Bu kapsamda, ABD’de ulusal sağlık sisteminde kapsamlı bir reform yapılmasını talep eden ve belirli bir grubun çıkarını değil kamu yararını amaçlayan toplumsal hareketlerin sıklıkla ortaya çıkmadığı ve çıksalar bile başarı sağlayamadıkları⁶²¹ göz önünde bulundurulursa, ABD’nin Vermont eyaletinde başlatılan “Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır Kampanyası”, hem sağlık sistemine ilişkin kapsamlı bir reform talebini içermesi ve hedefine ulaşarak yasal bir düzenleme yapılmasını sağlaması hem de diğer eyaletlere yayılmaya başlaması bakımından dikkate değerdir.

2014 yılında yayımlanan Sağlık Sistemi Performans Raporuna göre Vermont; sağlık hizmetine erişim, sağlık hizmeti maliyetinin büyüklüğü, hastalıkların önlenmesi ve tedavisi, hastane masraflarının karşılanabilirliği, sağlıklı yaşam ve eşitlik kriterlerini sağlamak bakımından ABD’de sağlık sistemi performansı en yüksek dört eyalet arasında yer almaktadır.⁶²² Diğer eyaletlere kıyasla sağlık alanında çok daha iyi bir durumuna olmasına rağmen 2000’li yıllar boyunca Vermont halkının sağlık için yaptığı harcamalar her geçen yıl artmış ve yapılan tüm reformlara rağmen sağlık giderleri hem devlet hem de hanehalkı bütçesini zorlamış, nüfusun yüzde 7’den fazlası güvencesiz, yüzde 15’ten fazlasının ise güvencesi yetersiz kalmıştır.⁶²³ Ayrıca devlet destekli programlarından yararlanmak için karşılanması gereken şartların ağırlığı (en az on iki ay güvencesiz kalmış

⁶²⁰ Hoffman, 2003, s. 82.

⁶²¹ Levitsky ve Banaszak-Holl, 2010, s. 4.

⁶²² D. Radley, D. McCarthy, J. A. Lippa, S. L. Hayes ve C. Schoen, *Aiming Higher: Results From A Scorecard On State Health System Performance*, The Commonwealth Fund, 2014, s. 13.

⁶²³ W. C. Hsiaou, “State-Based Single-Payer Health Care - A Solution for the United States?”, *The New England Journal of Medicine*, 364;13, 2011, s. 1188.

olma kriteri gibi), aylık sigorta masraflarının yüksekliği gibi faktörler Vermontlular için sağlık hizmetine erişimi zorlaştırmaya devam etmiştir.⁶²⁴

Vermont Eyaleti sağlık sisteminde yaşanan bu krize bir çözüm getirebilmek amacıyla “Vermont Çalışanlar Merkezi” adlı sivil toplum örgütü harekete geçmiş ve “Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır” adı altında bir kampanya başlatmıştır. 1998 yılında düşük gelirli çalışanlar tarafından kurulan merkez, Vermontlu çalışanların haklarını savunmak ve resmi internet sitelerinde kullandıkları deyişle “*sağlık hizmetini bir ticari malmış gibi gören piyasa temelli sağlık sistemi*” mağduriyetlerini gidermek için mücadele eden insanlardan oluşmaktadır.⁶²⁵ Merkez, tüm Vermont halkının insani ihtiyaçlarının karşılandığı ve çalışma, sağlık, barınma ve eğitim hakları da dâhil tüm insan haklarının korunduğu demokratik ve ekonomik olarak adil bir Vermont yaratma misyonunu üstlendiğini beyan etmektedir; bu hakların gerçekleştirilmesi konusunda yetkiye sahip mercilerin sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlamak için insanların güçlerini birleştirmesi; tüm organizasyon ve kampanyaların insan hakları ilkelerine uygun olarak düzenlenmesi kullanılması ve ekonomik ve sosyal adalet için mücadele eden diğer gruplarla birleşerek hareketin büyütülmesi ve bu yolda dayanışmanın teşviki, merkezin stratejik hedefleri arasında yer almaktadır.⁶²⁶

Anılan merkez tarafından 2008 yılında başlatılan “Sağlık Bir İnsan Hakkıdır Kampanyası” insan hakları ilkelerini temel alan bir yaklaşımla şeffaf, hesap verebilir ve herkes tarafından erişilebilir (eşitlik ilkesine uygun ve evrensel) bir sağlık sistemi oluşturulmasında hükümetin sorumlu gören bir felsefe üzerine kurulmuştur.⁶²⁷ Ayrıca,

⁶²⁴ M. McGill, “The Human Right to Health Care in the State of Vermont”, *The Vermont Bar Journal*, Summer 2011, s. 29.

⁶²⁵ History, Vermont Workers Center, <https://www.workerscenter.org/about-vermont-workers-center/history> (31/08/2019)

⁶²⁶ Mission, Vermont Workers Center, <https://www.workerscenter.org/about/mission> (31/08/2019)

⁶²⁷ McGill, 2011, s. 29.

merkezin felsefesine göre sağlık sistemindeki eşitsizlikler sadece sağlık hakkını değil sağlıkla ilişkili tüm insan haklarını da etkilemektedir, örneğin sağlık masraflarına karşılayamayarak iflas eden bir insanın yoksulluktan evsiz kalması durumunda, sağlık sistemi, barınma hakkının da ihlal edilmesine sebep olmuştur.⁶²⁸

Vermont Çalışanlar Merkezinin icra direktörü James Haslam, doğrudan sağlık hizmeti sisteminin devlet tarafından finanse edilmesi üzerine konuşulması yerine sağlık hizmetinin bir insan hakkı olduğu ve hükümetin bu hakkın gerçekleştirilmesi bakımından insanlara karşı sorumluluk taşıdığını söylemenin insanlar arasında daha fazla yankı uyandırdığını ifade etmiştir.⁶²⁹ Haslam'a göre insanlar piyasa temelli bir sistemin alternatifini dahi düşünemiyor ve kamu sektörüne şüpheyle yaklaşıyor olsalar da insanların piyasaya olan güveni demokraside derin bir açık yaratmaktadır; çünkü şirketler, halka karşı değil yöneticilerine ve hisse sahiplerine karşı sorumludur.⁶³⁰ Haslam, düzenledikleri kampanya ile insanların düşünme şekillerini değiştirerek sağlık hizmetini bir ticari mal yerine bir hak olarak görmelerini ve demokratik bir toplumda insanların bir araya gelerek sosyal alanda değişiklikler yaratabileceklerini anlamalarını sağladıklarını ifade etmiştir.⁶³¹

Vermont Çalışanları Merkezi, kampanyayı güçlendirmek adına kendine destekçi toplamak için çeşitli stratejiler izlemiş; işçi sendikaları, engelli haklarını savunan

⁶²⁸ Voices of the Vermont Healthcare Crisis: The Human Right to Healthcare, Vermont Workers' Center, Human Rights Day, December 10, 2008, https://www.workerscenter.org/sites/default/files/Voices_of_the_Vermont_Healthcare_Crisis.pdf (31/08/2019)

⁶²⁹ J. Haslam, "Five Critical Lessons from Vermont's Universal Healthcare Struggle", Grassroots Global Justice Alliance, 09/15/2011, <http://ggjalliance.org/node/824> (31/08/2019)

⁶³⁰ J. Haslam, "Beyond the Market: Why We Must Treat Health Care as a Public Good", National Economic & Social Rights Initiative, April 17, 2011, <https://www.nesri.org/news/2011/04/beyond-the-market-why-we-must-treat-health-care-as-a-public-good> (31/08/2019)

⁶³¹ G. MacNaughton, F. Haigh, M. McGill, K. Koutsoumpas ve C. Sprague, "The Impact of Human Rights on Universalizing Health Care in Vermont, USA", *Health and Human Rights Journal*, Vol. 17, No. 2, 2015, s. 87.

kuruluşlar, işletmeler ve dini gruplar arasından ortaklar bulmaya çalışmıştır.⁶³² Kampanyanın ilk yılında (2008-2009), sağlık hizmetinin bir insan hakkı olduğu konusunda Vermontlulara eğitim vermeye odaklanılmış ve sağlık sistemiyle ilgili olarak insanların yaşadıkları tecrübeleri birbirleriyle paylaşmaları için bir forum oluşturulmuştur, ikinci yılında ise (2009-2010) sağlık alanında bir kriz yaşandığı, bu krizi aşmak için izlenebilecek en iyi politikanın genel sağlık hizmeti uygulaması başlatmak olduğu konusunda yasa koyucuları ikna etme çalışmaları başlamıştır.⁶³³ Bu süreçte kampanyaya destek gitgide artmış, dönemin Belediye Başkanı Bob Kiss de istihdama dayalı olmayan bir sağlık sistemine geçilmesi gerektiğini söyleyerek kampanyaya destek vermiştir.⁶³⁴

Söz konusu kampanyanın ardından, 2010 ve 2011 yıllarında çıkarılan 128 sayılı Kanun (*Act 128*) ve 48 sayılı Kanun (*Act 48*) ile Vermont, sınırları içinde ikamet eden göçmenler de dâhil tüm Vermontlular için genel sağlık hizmeti sistemi oluşturulmasını sağlayacak bir yasal çerçeve oluşturan ilk ABD eyaleti olmuştur.⁶³⁵

Sağlık hizmetinin bir insan hakkı olduğu açıkça yazmasa da 128 sayılı Kanun, insan hakları ilkelerine uygun bir içeriğe sahiptir ve Kanuna göre Vermont eyaleti, sağlık hizmetinin tüm Vermontlular için bir kamu malı olması ve maliyeti karşılanabilir, kaliteli sağlık hizmetine erişimin sağlanması yolunda bir devlet politikası uygulayacaktır.⁶³⁶ 48 numaralı Kanunda ise Federal Devlet tarafından 2010 yılında çıkarılan Hastanın Korunması ve Hesaplı Sağlık Hizmetleri Kanununa (*Patient Protection and Affordable*

⁶³² M. McGill ve G. MacNaughton, “The Struggle To Achieve The Human Right To Health Care In The United States”, *Southern California Interdisciplinary Law Journal*, Vol. 25, s. 671.

⁶³³ MacNaughton vd., 2015, s. 87

⁶³⁴ J. Briggs, “Health care rally set to pressure lawmakers”, Latest Press: Burlington Free Press on Rally, Vermont Workers Center, April 29, 2009, <https://www.workerscenter.org/news/latest-press-burlington-free-press-rally> (31/08/2019)

⁶³⁵ MacNaughton vd., 2015, s. 83.

⁶³⁶ “Vermont Health Care Reform Legislation”, Vermont Agency of Human Services, <https://hcr.vermont.gov/legislation> (03/11/2019)

Care Act, PPACA) uygun olarak sağlık sigortası sisteminin oluşturulacağı hüküm altına alınmıştır.⁶³⁷

Bu düzenlemeler aracılığıyla yasal çerçeve çizilmiş olsa da uygulamada yaşanan güçlükler nedeniyle reform hayata geçirilememiştir.⁶³⁸ Vermont Eyaletinde genel sağlık hizmeti sisteminin hayata geçirilip geçirilemeyeceği halen belirsizliğini korumaktadır.⁶³⁹ Vermont eyaleti tarihine bakıldığında, 1980’lerde genel sağlık hizmetine kademeli geçiş için çalışmalar başlatıldığı, 1990’larda ise sağlık sigortasında tek ödeme sistemi (*single payer system*) kurulması için büyük çabalar sarf edildiği fakat sonuç alınamadığı görölmektedir.⁶⁴⁰

Bu kapsamda “Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır” kampanyası sonucunda çıkarılan yasalarla öngörölen reformun da başarılı olup olmayacağı henüz netleşmese de sağlık hakkı bağlamında önemli bir gelişmedir. Ayrıca, Vermont Eyaletinde ortaya çıkan bu toplumsal hareketin etkisi giderek yayılmaktadır; Maine, Maryland, Pennsylvania, Oregon ve Washington eyaletlerinde de bu toplumsal hareketin çizdiği yolda ilerleyen organizasyonlar kurulmuştur.⁶⁴¹

Vermont hareketinden ilham alarak tüm ABD’de genel sağlık hizmeti sistemine geçilmesi için ulusal bir hareketin temeli de atılmıştır; söz konusu hareketin resmi internet sitesinde mevcut sosyal ve ekonomik yapıların, insanları dışlayan, yoksullaştıran ve hatta ölmelerine sebep olan eşitsizlikler yaratarak insani ihtiyaçların karşılanması ve insan haklarının gerçekleştirilmesi konusunda başarı sağlayamadığı; ancak gerçek bir

⁶³⁷ “Vermont Health Care Reform Legislation”, Vermont Agency of Human Services, <https://hcr.vermont.gov/legislation> (03/11/2019)

⁶³⁸ McGill ve MacNaughton, 2016, s. 674.

⁶³⁹ M. McGill, “Human Rights From The Grassroots Up: Vermont’s Campaign For Universal Health Care”, *Health and Human Rights*, Vol. 14, No.1, 2012, s. 107.

⁶⁴⁰ McGill ve MacNaughton, 2016, s. 670.

⁶⁴¹ *ibid*, s. 676.

demokraside ve eşitlik ilkesini karşılayan bir toplumda bu ihtiyaçların giderilebileceği ve hakların gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir.⁶⁴²

Yaşanılan tüm zorluklarına rağmen Vermont'taki sağlık reformu çabaları, insan haklarının hukuki çerçevesinin eyalet kanunlarına başarılı bir şekilde dâhil edilebileceğini ve federal seviyede uluslararası insan hakları sözleşmelerinin yürürlüğe konulması onaylanmamış bile olsa bu sözleşmelerdeki insan hakları prensiplerinin eyalet düzeyinde kanunlaşmasının önünde bir engel olmadığını göstermektedir.^{643 644}

2.4.3. Wall Street'i İşgal Et Hareketi (17 Eylül-15 Kasım 2011)

2011 yılı, sosyal medya üzerinden örgütlenen ve yaygınlaşan toplumsal hareketlerin tüm dünyada gerçekleştiği bir yıl olmuştur;⁶⁴⁵ öyle ki Time Dergisi 2011 yılının kişisi olarak bir protestocunun fotoğrafını kapağına taşımıştır.⁶⁴⁶ ABD'de gerçekleşen ve etkisi tüm dünyaya yayılan Wall Street'i İşgal Et Hareketi de 2011 yılında gerçekleşmiş toplumsal hareketlerden biridir. Söz konusu Hareket, Kanadalı aktivist bir grubun çıkardığı "Adbusters" adlı kültürel eleştiri dergisinde Arap Baharına⁶⁴⁷ atıf yaparak yaptığı bir çağrıyla başlamıştır.⁶⁴⁸ 2011 Haziran ayında Adbusters 90.000 üyesine gönderdiği e-postada "#occupywallstreet" etiketi ve kızgın bir boğa⁶⁴⁹ üstünde

⁶⁴² Our movement, Healthcare Is A Human Right, <http://healthcareisahumanright.org/about/#healthcare> (31/08/2019)

⁶⁴³ MacNaughton ve McGill, 2012, s. 395.

⁶⁴⁴ Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır Kampanyasının gerçekleştiği tarihlerde görev yapan ABD Başkanları George Bush'un ve Barack Obama'nın bu harekete ilişkin olarak yaptığı bir açıklama bulunamadığından bu kapsamda bir inceleme yapılamamıştır.

⁶⁴⁵ E. Güven, "Kapitalizmin Merkezinde Vahşi Kapitalizme Karşı Direniş: Occupy Wall Street ve Sosyal Medya", *Dijital Çağda İletişim*, S. Gezgin (ed.), Konya: Eğitim Yayınevi, 2018, s. 46.

⁶⁴⁶ "Person of the Year, The Protestor: From the Arap Spring to Athens, From Occupy Wall Street to Moscow", *TIME*, December 26, 2011 | Vol. 178 No. 25, <http://content.time.com/time/magazine/0,9263,760111226,00.html> (09/11/2019)

⁶⁴⁷ Wall Street'i İşgal Et Hareketinin başlamasından yaklaşık altı ay kadar önce Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya, Cezayir, Lübnan gibi pek çok ortadoğu ülkesine yayılan, söz konusu bölgenin siyasal tarihi içinde ortaya çıkmış en etkili toplumsal hareket arasında görülen eylemlere verilen ad.

⁶⁴⁸ M. Castells, *Networks Of Outrage and Hope: Social Movements In The Internet Age*, UK, USA, Polity Press, 2015, s. 162.

⁶⁴⁹ Wall Street'te yer alan ünlü Boğa Heykeli sembolize edilmiştir.

duran balerin kız posterini kullanarak “(Yeni) Bir Tahrir⁶⁵⁰ anı için hazır mısınız” sorusunu sormuş ve 17 Eylül 2011 tarihinde çadırlar, mutfaklar ve barikatlar kurarak Wall Street’in barışçıl bir şekilde işgal edilmesi çağrısında bulunmuştur.⁶⁵¹

Protesto merkezi olarak Wall Street’in gösterilme sebebi, Wall Street’in hem ekonomik adaletsizliğin ve siyaset üzerindeki ekonomik baskının esas kaynaklarından biri olarak görülmesi⁶⁵² hem de küresel sermayenin simgesi olarak tüm dünya tarafından bilinen bir finans merkezi⁶⁵³ olmasıdır. Protestocular, pek çok banka ve binlerce firmanın battığı, gayrimenkul piyasasının çöktüğü, yüzlerce kişinin ödeyemediği mortgage⁶⁵⁴ kredileri yüzünden evini, milyonlarca kişinin işini kaybettiği 2008 yılı finansal krizinin, piyasa aktörlerinin spekülasyon faaliyetleri yüzünden gerçekleştiğini savunmuş ve finansal sistemi kurtarmak adına büyük finans şirketlerine yapılan yardımların işini kaybeden insanların verdiği vergilerle finanse edilmesinden duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir.⁶⁵⁵ Bu kapsamda, finansal krizi atlattak için uygulamaya konulan tasarruf politikalarıyla ekonomik ve sosyal hakların aşınması karşısında krizin faturasının kendilerine çıkartıldığını düşünen ABD’liler, gelirin daha adil şekilde dağıtılabileceği bir finansal sistem inşa edilmesine çağrı yapmak için harekete katılmışlardır.⁶⁵⁶

⁶⁵⁰ 2011 yılı Ocak ayında Mısır’ın Tahrir Meydanında yapılan protestolar sonucunda uzun yıllardır hüküm süren Mısır yönetiminin devrilmesine gönderme yapılmak istenmiştir.

⁶⁵¹ N. Schneider, “How Occupy Wall Street Became Occupy Everywhere”, *YES! Magazine*, Oct 19, 2011, <https://www.yesmagazine.org/people-power/how-occupy-wall-street-became-occupy-everywhere> (09/11/2019)

⁶⁵² M. B. Ünal, *The Possibility Of Arendtian Action: Founding New Public Spaces In Fatsa 1979-80 And The Occupy Wall Street Movement*, Middle East Technical University, The Department Of Political Science And Public Administration, Graduate School Thesis, Ankara, 2014, s. 125.

⁶⁵³ Güven, 2018, s. 29.

⁶⁵⁴ Banka veya benzer bir finans kuruluşu tarafından konut, arsa gibi taşınmaz mallar üzerinden gerçekleştirilecek ipotek karşılığında uzun vadeli konut kredilerinin kullandırılmasını öngören bir tür gayrimenkul finansman sistemi. Bkz. M. Eğilmez, “Ekonomi Sözlüğü”, <http://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html> (09/11/2019)

⁶⁵⁵ Castells, 2015, s. 159.

⁶⁵⁶ M. A. Güler, *Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler: Yunanistan, Arap Baharı, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri Örnekleri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014 s. 224.

Adbusters'ın çağrısı üzerine 17 Eylül 2011 tarihinde Wall Street'te bulunan ve özel bir firmaya ait Zuccoti Park'a yüzlerce eylemci akın etmiş ve Park'ı işgal etmiştir. Wall Street'i İşgal Et Hareketi kısa sürede ABD'deki diğer yüzlerce şehre ve başta Avrupa kıtasındakiler olmak üzere diğer dünya ülkelerine de yayılmış;⁶⁵⁷ 2011 yılı sonu itibarıyla dünyanın farklı yerlerindeki şehirlerde yüzlerce işgal eylemi düzenlenmiştir.⁶⁵⁸ Protestocular “şehirlerin açık alanlarında, borsa binalarının önünde, meydanlarda ve parklarda oturma ya da çadır kurma eylemleri yapmışlardır.”⁶⁵⁹

Wall Street'i İşgal Et Hareketi'nin en bilinen sloganı, “Biz %99'uz” sloganı olmuştur. Bu sloganla, nüfusun %1'lik kısmını oluşturan zengin kesimin her geçen gün büyümekte olan ekonomik eşitsizliklerin yaratıcısı ve yararlanıcısı olduğu;⁶⁶⁰ söz konusu kesimin sahip olduğu ekonomik güçle, çıkarları kendileriyle uyuşmayan ve nüfusun %99'luk kısmını oluşturan çoğunluğu tahakkümü altına aldığı⁶⁶¹ ifade edilmiş ve %99'luk kesim, %1'lik kesime karşı haklarını savunmaya çağırılmıştır.

Diğer taraftan, Wall Street'i İşgal Et Hareketi aniden gelişmiş bir hareket değildir; Hareketin başlamasının iki ay öncesinde aktivistler, sosyal medyayı kullanarak organizasyon çalışmalarına başlamıştır.⁶⁶² Harekete hazırlık döneminde yapılan bu organizasyonlar sonucunda, Zuccoti Park'ı işgal eylemi boyunca gıda, sağlık, enerji gibi konulardaki ihtiyaçlar sorunsuz bir şekilde karşılanmış; hatta Ulusal Hukukçular

⁶⁵⁷ S. Rogers, “Occupy protests around the world: full list visualized,” *The Guardian*, 14 Nov 2011, <https://www.theguardian.com/news/datablog/2011/oct/17/occupy-protests-world-list-map> (09/11/2019)

⁶⁵⁸ M. Tremayne, “Anatomy of Protest in the Digital Era: A Network Analysis of Twitter and Occupy Wall Street”, *Social Movement Studies*, Vol. 13, No. 1, January 2014, s. 111.

⁶⁵⁹ Y. Yıldırım, “Kronik: “İşgal Et” Hareketi Üzerine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 67, Sayı: 1, 2012, s. 237.

⁶⁶⁰ R. Milkman, S. Luce ve P. Lewis, “Occupy Wall Street”, *The Social Movements Reader: Cases and Concepts*, ed. J. Goodwin ve J. M. Jasper (ed.), USA, UK, Blackwell Publishing, 2015, s. 31.

⁶⁶¹ S. V. Gelder, “Where The 99 Percent Get Their Power”, *YES! Magazine*, Oct 07, 2011, <https://www.yesmagazine.org/blogs/sarah-van-gelder/where-the-99-percent-get-their-power> (09/11/2019)

⁶⁶² M. Tremayne, 2014, s. 110.

Birliği'nin (*The National Lawyers Guild*) yirmi avukatıyla hukuki danışmanlık desteği vermesi sağlanmıştır.⁶⁶³

Facebook üzerinden oluşturulan sayfalar, Twitter'da kullanılan etiketler, Youtube'da paylaşılan videolar ve benzeri sosyal medya platformları aracılığıyla Wall Street'i İşgal Et Hareketi mesajını geniş kitlelere yaymış ve destekçilerini artırmıştır.⁶⁶⁴ Harekete destek verenler ve vermeye aday olanlar için özellikle Twitter, kişilerin Harekete dair düşünceleri hakkında karşılıklı etkileşime geçebildiği, Hareket hakkında anlık bilgiler paylaşabildiği ve Hareketin siyasal ve sosyal hedeflerinin tartışılarak belirlendiği açık bir platform olarak kullanılmıştır.⁶⁶⁵

İş bulamayan yeni mezun öğrenciler ile eski askerlerden, işini kaybetmekten korkan yaşlılara, uzun süredir işsiz olanlardan evsizlere ve barış aktivistlerine,⁶⁶⁶ küreselleşme karşıtı örgütlerden sendikalara⁶⁶⁷ Wall Street'i İşgal Et Hareketi'ne oldukça çeşitli gruplar katılmıştır. Amerikan Emek Federasyonu ve Sanayi Örgütleri Kongresi (*The American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations, AFL-CIO*) Başkanı Richard Trumka da Wall Street'i İşgal Et Hareketi'ni, ülkedeki eşitsizliğin kaynağı olarak gördüğü Wall Street'e karşı bir duruş olarak tanımlayarak, Harekete verdiği desteği göstermiştir.⁶⁶⁸

Yapılan araştırmalar ve anketler, Wall Street'i İşgal Et Hareketi'ne katılanların büyük çoğunluğunu -önemli bir kısmı yüksek düzeyde eğitilmiş- 20 ila 40 yaş arasındaki

⁶⁶³ J. K. Rowe ve M. Carroll, "What the Left Can Learn From Occupy Wall Street", *Studies in Political Economy*, 96: 1, Autumn 2015, s. 160.

⁶⁶⁴ R. M. Milner, "Pop Polyvocality: Internet Memes, Public Participation, and the Occupy Wall Street Movement", *International Journal of Communication*, Vol. 7, 2013, s. 2359.

⁶⁶⁵ M. D. Conover, E. Ferrara, F. Menczer, A. Flammini, "The Digital Evolution of Occupy Wall Street", *PLOS ONE*, Volume 8, Issue 5, May 2013, s. 1.

⁶⁶⁶ S. V. Gelder, "This Changes Everything: How the 99% Woke Up", *YES! Magazine*, Nov 18, 2011, <https://www.yesmagazine.org/people-power/this-changes-everything-how-the-99-woke-up> (09/11/2019)

⁶⁶⁷ H. Çakır, *Disiplinler Arası Etkileşim Bağlamında Çağdaş Siyaset Teorisindeki Alternatif Yeni Toplumsal Hareket Açıklamalarının Sosyolojik Analizi*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2015, s. 132.

⁶⁶⁸ Güler, 2014, s. 227.

genç insanların oluşturduğunu; bunların yaklaşık yarısının tam zamanlı bir işe sahip olduğunu, önemli bir kısmının ise işsiz ya da yarı zamanlı veya geçici işlerde çalışanlar olduğunu göstermiştir.⁶⁶⁹ Yine anketlere göre, Wall Street'i İşgal Et Hareketi'ne katılanlar ve Hareketin destekçileri; Hareketi, yaşadıkları ekonomik sıkıntıları yansıtan toplumsal bir hareket olarak görmektedir.⁶⁷⁰

Wall Street'i İşgal Et Hareketi'nin bu çeşitlilikte insan grubunu biraraya getirmeyi başarısında “Biz %99’uz” sloganı gibi içermeci söylemleri yanında Hareketin benimsediği örgütlenme şekli ve demokratik görüş alma yöntemleri de oldukça etkili olmuştur. Şöyle ki, Hareket esnasında her türlü konuda herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu, hiyerarşik karar verme yöntemleri içermeyen yatay bir örgütlenme şekli kullanılmıştır.⁶⁷¹ Bu kapsamda herkesin eşit bir şekilde dâhil olup düşüncelerini açıklayabildiği, Hareketi temsilen karar verme yetkisine sahip ve kararların uzlaşmayla alındığı olan bir yapı olarak “New York Şehri Genel Meclisi” (*New York City General Assembly*) oluşturulmuştur.⁶⁷² Söz konusu Genel Meclisin görüşmeleri iki günde bir yapılmış; ayrıca Genel Meclise bağlı olarak, bağış toplanması, alınan sosyal yardımların dağıtılması, gıda, sağlık ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal medya görselleri üretilmesi gibi çeşitli konulara yönelik çalışma grupları kurulmuştur.⁶⁷³

Wall Street'i İşgal Et Hareketi'nin dikkate değer bir diğer unsuru “insan mikrofONU” uygulaması olmuştur. New York Şehri yönetimi ve polis merkezi yetkililerince megafon benzeri ses yükseltici araç kullanma yasağı karşısında, “insan mikrofONU” yöntemi geliştirilmiştir.⁶⁷⁴ Söz konusu yöntemde eylem alanında görüş

⁶⁶⁹ Castells, 2017, s. 169.

⁶⁷⁰ Milkman, vd., 2015, s. 31.

⁶⁷¹ Ünal, 2014, s. 87.

⁶⁷² ibid, s. 82.

⁶⁷³ Milkman vd., 2015, s. 32-33.

⁶⁷⁴ C. Calhoun, “Occupy Wall Street in Perspective”, *British Journal of Sociology*, Volume 64, Issue 1, 2013, s. 30.

açıklayan kişinin sözleri, onu duyanlar tarafından bağrılarak tekrar edilmiş ve böylece açıklama yapan kişinin sözlerinin bir dalga halinde, kendine en yakın kişilerden en uzaktakilere doğru yayılması sağlanmıştır.⁶⁷⁵ İnsan mikrofonu sayesinde en sıradan açıklamalar bile ritüel bir performansa dönüşmüştür.⁶⁷⁶

Wall Street’i İşgal Et Hareketi boyunca Zuccotti Park’ı hatırı sayılır sayıda insan ziyaret etmiş ve Hareket hakkındaki düşüncelerini açıklarken insan mikrofonunu kullanmışlardır.⁶⁷⁷ Örneğin Zuccotti Park’a davet edilen Kanadalı gazeteci, yazar ve aktivist Naomi Klein, 8 Ekim 2011 tarihinde Hareketin bir parçası olmaktan gurur duyduğunu belirterek insan mikrofonu aracılığıyla şu açıklamayı yapmıştır:

“Bildiğim bir şey varsa o da, o %1’lik kısmın krizi sevdiğidir. İnsanlar paniklediğinde ve çaresiz kaldığında ve ne yapılacağını kimse bilmediğinde, şirket yanlısı politikaların istek listesini dayatmak için ideal zamandır: eğitimin ve sosyal güvenliğin özelleştirilmesi, kamu hizmetlerinin kesilmesi, şirketlerin gücünü sınırlayan şeylerin kaldırılması. Ekonomik kriz boyunca tüm dünyada yaşanan şey budur. (...) Ve bu taktiği engelleyebilecek tek şey vardır ki, o da bereket versin ki çok büyük bir şeydir: %99. Ve o %99, Madison’ın sokaklarından Madrid’in sokaklarına kadar “Hayır. Sizin krizinizin bedelini biz ödemeyeceğiz” diyor.”⁶⁷⁸

Wall Street’i İşgal Et Hareketinde insan mikrofonuna ilave olarak geliştirilen bir kendini ifade etme yöntemi de Hareketi düzenleyen New Yorklu bir aktivistin, Hareketi destekleyenlerin, finansal krizin onları nasıl etkilediğine dair el yazısıyla yazılmış bir notla yüzlerinin fotoğraflarını, “Biz %99’uz” adı altında kurduğu internet sitesine⁶⁷⁹ yüklemelerini istemesiyle ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine söz konusu internet sitesinde:

“Ben emekliyim. Tasarruflarım, emeklilik (maaşım) ve sosyal güvencem sayesinde hayatımı idame ettiriyorum. Ben iyiyim. (Ama) Elli milyon Amerikalı iyi değil. Onlar yoksul ya da sağlık sigortaları yok ya da hem yoksul hem sağlık sigortasızlar. Ama biz %99’un tamamıyız.”
“Yüksek lisans derecem var ve kendi alanımda tam zamanlı bir işte çalışıyorum ve borçlarımı ödeyebilmek için bedenimi satmaya başladım.”

⁶⁷⁵ Brecher, 2014, s. 348.

⁶⁷⁶ Calhoun, 2013, s. 30.

⁶⁷⁷ Çakır, 2015, s. 139.

⁶⁷⁸ N. Klein, “What Can Stop the One Percent?”, YES! Magazine, Oct 10, 2011, <https://www.yesmagazine.org/new-economy/the-most-important-thing-in-the-world> (09/11/2019)

⁶⁷⁹ Bkz. <https://wearethe99percent.tumblr.com/> (09/11/2019)

gibi ifadeler içeren yüzlerce not paylaşılmıştır.⁶⁸⁰ Protestocuların sosyal medyadan yaptığı bu paylaşımlarla sosyal medya üzerinden dalga geçenler ve eleştirenler de olmuştur. Örneğin, çok çalıştığı halde 1980 yılındaki “tasarruf fonu krizi” yüzünden işinden olduğunu, yıllar içinde işini tekrar toparlasa da bu sefer de “mortgage krizi” sebebiyle evini, eşini ve Amerikan Rüyasına olan inancını kaybettiğini ifade eden ve her kriz döneminde Hükümetin batmamaları için bankalara yardım ettiğini belirttiği bir notla resmini paylaşan bir kişi; sosyal medyada, yaptığı kötü tercihlerin bedelini başkalarına ödetmek istemekle ve kişisel yetersizliklerini kabul etmek yerine hükümeti suçlamakla eleştirilmiştir.⁶⁸¹

Ayrıca Wall Street’i İşgal Et Hareketinin en başından itibaren Harekete katılanları, yapacak işi olmayan ve ne istediğini bilmeyen insanlar olarak görenler olmuş; protestocular belirgin talepleri olmamakla eleştirilmiştir.⁶⁸² Esasında yukarıda bahsedilen site üzerinden yapılan paylaşımlar dahi protestocuların taleplerini göstermektedir. Bu çerçevede talepler, gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılmasına yönelik politikalar uygulanması; finansal kurumların kontrolsüzce hareket etmesini engelleyecek düzenlemeler yapılması; finansal krizlerin bedelinin vergiler aracılığıyla vatandaşlara ödetilmemesi; hükümetin, uluslararası şirketlerin çıkarlarından önce halkın çıkarlarını dikkate alması başlıkları altında genelleştirilebilir. Paylaşılan notlara daha spesifik olarak bakılırsa: öğrenciler üzerindeki eğitim masraflarının azaltılması, hükümetin sosyal yardımlarını artırması, işsizliğin azaltılmasına yönelik politikalar uygulanması gibi konular ön plana çıkmaktadır.⁶⁸³ Bu durum göstermektedir ki Harekete katılan ABD’liler

⁶⁸⁰ Brecher, 2014, s. 347.

⁶⁸¹ Milner, 2013, s. 2376.

⁶⁸² Yıldırım, 2012, s. 240.

⁶⁸³ S. V. Gelder, “This Changes Everything: How the 99% Woke Up”, *YES! Magazine*, Nov 18, 2011, <https://www.yesmagazine.org/people-power/this-changes-everything-how-the-99-woke-up> (09/11/2019)

ekonomik ve sosyal haklarının korunması ve geliştirilmesi konusundaki sorunlardan muzdariptir ve bu sorunların çözülmesi adına Devletin adımlar atmasını talep etmektedir.

Nitekim New York Şehri Genel Meclisi'nin 29 Eylül 2011 tarihinde Zuccoti Park'ta açıkladığı ortak Bildirge'de şirketler ve finans kurumları, kârlarını insanlardan daha fazla önemsemek; yaşa, cinsiyete, cinsel kimliğe ve cinsel yönelime dayalı eşitsizliği ve ayrımcılığı kalıcı hale getirmek; daha iyi ücret ve daha güvenli çalışma koşulları için çalışanların pazarlık yapma haklarını kullanmalarına izin vermemek ve eğitim masraflarını karşılamak için kredi çeken öğrencileri onbinlerce dolar borca mahkum etmekle eleştirilmiştir.⁶⁸⁴ Bildirge'nin sonunda insanların haklarını korumak için işbirliği yapması gerektiği ifade edilmiş ve insanlar, barışçıl bir şekilde birleşerek kamusal alanları işgal etmeye ve herkes için çözümler üretmeye davet edilmiştir.

ABD'li ünlü bir yazar ve aktivist David Corten New York Şehri Genel Meclisi Bildirgesi'ni, Wall Street'in insanlara, ülkeye, doğaya ve dünyaya karşı suçlarının tek tek sayıldığı bir belge olarak tanımlamıştır.⁶⁸⁵

15 Kasım 2011 tarihinde New York Belediye Başkanının talimatı doğrultusunda polis müdahalesiyle Zuccoti Park boşaltılmış ve işgal sonlandırılmıştır.⁶⁸⁶

Wall Street'i İşgal Et Hareketi'nin gerçekleştiği dönemde ABD Başkanı olan Obama, Hareket hakkındaki düşüncelerini 6 Ekim 2011 tarihinde Beyaz Saray'da düzenlenen bir konferansta açıklamıştır. Bu konferansta Obama'ya Wall Street'i İşgal Et

⁶⁸⁴ "Declaration of the Occupation of New York City", <https://www.yesmagazine.org/people-power/declaration-of-the-occupation-of-new-york-city> (09/11/2019)

⁶⁸⁵ D. Korten, "David Corten: Why I'm in Solidarity with #OccupyWallStreet", *YES! Magazine*, Oct 04, 2011,

<https://www.yesmagazine.org/blogs/david-korten/in-solidarity-with-occupywallstreet> (09/11/2019)

⁶⁸⁶ J. Downie, "Bloomberg's disgraceful eviction of Occupy Wall Street", *The Washington Post*, Nov 15, 2011,

https://www.washingtonpost.com/blogs/post-partisan/post/bloombergs-disgraceful-eviction-of-occupy-wall-street/2011/11/15/gIQASRiqON_blog.html (09/11/2019)

Hareketi hakkında soru yönelten basın mensubuna cevap olarak Obama, söz konusu Hareketin, Büyük Bunalım'dan beri yaşanan en büyük finansal kriz karşısında Amerikan halkının hissettiği hayal kırıklıklarının bir dışa vurumu olarak gördüğünü ifade etmiştir.⁶⁸⁷ Bununla birlikte Obama, Wall Street'i İşgal Et Hareketi kapsamında dile getiren sorunları, ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesine dair sorunlar olarak değil tüketici haklarının gerçekleştirilmesine dair sorunlar olarak ele almıştır. Obama'ya göre bankalar ve finans kurumları sayesinde yatırım yapmak isteyenler kaynak bulduğundan, ABD'nin ekonomik olarak büyümesi için güçlü ve etkili bir finans sektörüne sahip olması şarttır ve hâlihazırda yaşanan sorunlar, finansal sektörün, tüketicileri istismar eden uygulamalarının önlenmesi ve bankalar ve diğer finansal kuruluşların en iyi hizmet ve en iyi ürünler ve en iyi fiyat temelinde yarıştığı sağlıklı bir finans sistemi kurulmasıyla çözülecektir.⁶⁸⁸

Obama'nın Wall Street'i İşgal Et Hareketi'ne dair yorumları, önceki bölümlerde de ele alınan Obama ve diğer ABD başkanlarının konuşmalarında izlediği yaklaşımlarla uyumludur; onlara göre ABD'liler, ekonomik ve sosyal haklardaki aşınmalar yüzünden değil ekonomik sistemdeki aksaklıklar yüzünden mağdur olmaktadır. Bu çerçevede ekonomik ve sosyal eşitsizliklere dair sorunları çözmek doğrudan devletin sorumluluğunda görülmemekte; devlet yalnız piyasa sisteminin aksamadan işlemesi konusunda küçük dokunuşlar yaparak, tüketicileri yanıltmayan bir sistem inşasında ve bu sistemin iyi bir şekilde işlemesi için gerekli gözetimi yapmak konusunda sorumlu görülmektedir.

Yine aynı konferansta yolsuzluk yapan ve görevlerini kötüye kullanan Wall Street yöneticileri hakkında Obama yönetiminin dava açmaması sebebiyle protestocuların öfkeli

⁶⁸⁷ News Conference by the President, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, October 06, 2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/10/06/news-conference-president> (09/11/2019)

⁶⁸⁸ ibid.

olduğu yorumuna karşılık Obama, bir başkan olarak herhangi bir kişiyi yargılayamayacağını, Wall Street'te yasaları ihlal eden ve dolandırıcılık yapan kişiler varsa, onlar hakkında dava açmanın ABD Başsavcısının ve ABD'li avukatların işi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁸⁹

Gerçekten de Obama yönetiminin kriz sonrası süreçte finans sistemini kurtarmak adına yaptığı düzenlemeler, sosyal harcamaların azaltılması yönündeki kararlar ve benzerinin insanlarda yarattığı umutsuzluk, Wall Street'i İşgal Et Hareketi'nin yoğun ilgi görmesinde etkili olmuştur.⁶⁹⁰ Yapılan anket ve röportajlara göre Wall Street'i İşgal Et Hareketi'ne katılan gençlerin Obama'yla ilgili olarak yaşadığı düş kırıklığı Harekete ivme kazandırmıştır.⁶⁹¹

Obama, söz konusu Hareket hakkında genellikle sessiz kalmayı tercih etmesiyle de çokça eleştirilmiştir.⁶⁹² Bununla birlikte, 16 Ekim 2011 tarihinde Beyaz Saray sözcüsü Josh Earnest'in, "Obama, ABD'lilerin %99'unun çıkarlarının iyi bir şekilde temsil edilmesini sağlamak üzere mücadele verecek" şeklindeki açıklamasında, Wall Street'i İşgal Et Hareketi'nde zenginler dışında kalan ABD'lilerin çoğunluğu teşkil ettiğini belirtmek üzere kullanılan "%99" ifadesini dile getirmesi dikkat çekicidir.⁶⁹³

Wall Street'i İşgal Et Hareketi, gelir dağılımdaki eşitsizlikleri kamusal dikkatin merkezine getirerek, sadece Beyaz Saray sözcüsünün söylemlerini değil, tüm ABD'nin siyasal söylemini etkilemiştir.⁶⁹⁴ Bu, gerçekten kayda değer bir başarıdır; çünkü önceki

⁶⁸⁹ News Conference by the President, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, October 06, 2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/10/06/news-conference-president> (09/11/2019)

⁶⁹⁰ Güler, 2014, s. 223.

⁶⁹¹ Milkman vd., 2015, s. 39

⁶⁹² Milner, 2013, s. 2366.

⁶⁹³ Z. Miller, "White House Draws Closer to Occupy Wall Street, Says Obama is Fighting for the Interests of the 99%", *Business Insider*, 16 October 2011, <https://www.businessinsider.com/white-house-draws-closer-to-occupy-wall-street-says-obama-is-fighting-for-interests-of-the-99-2011-10> (09/11/2019)

⁶⁹⁴ Milkman vd., 2015, s. 31.

bölümlerden de hatırlanacağı üzere ABD’de “eşitlik” kavramını siyasetin gündemine getirmek isteyenler çoğunlukla sosyalist olmakla eleştirilmektedir ve çoğu ABD’li, eşitsizliği, farklı seviyelerdeki kişisel çaba ve başarının bir yansıması olarak görmekte, yani eşitsizliği bir yere kadar meşru kabul etmektedir.⁶⁹⁵ Bu bakımdan Wall Street’i İşgal Et Hareketi’nin bir başarısı da ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin, kişisel çaba ve başarıdan bağımsız faktörler sebebiyle meşru seviyeyi aşabildiği düşüncesini toplumda yaygınlaştırması olmuştur.

Önceki bölümlerde de açıklandığı üzere, ABD’deki serbest piyasa sistemi savunucuları, piyasalar üzerindeki devlet denetiminin azaltılması ve bir kriz yaşanmadığı sürece piyasalara karışılmamasını talep etmektedir. Bu bakış açısında, kapsayıcı sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleri, sosyal yardımlar gibi kamusal mallara erişimi bir hak haline getirmenin ekonomik büyümeyi yavaşlatacağı savunulmakta ve kamu mallarının, etkinlik ve refah bakımından daha iyi sonuçlar alınacağına inanılan piyasa sistemine bırakılması gerektiği iddia edilmektedir.⁶⁹⁶ Dolayısıyla, Wall Street’i İşgal Et Hareketi, ekonomik ve sosyal hakları dışlayan, onların gerçekleştirilmesini serbest piyasa ekonomisinin etkinliğine bir darbe olarak gören minimal devletçi düşüncenin gözden geçirilmesi gerektiğini göstermiştir, denebilir.

Wall Street’i İşgal Et Hareketi gibi toplumsal hareketler sayesinde ABD’de serbest piyasa sisteminin tartışılmaz olarak görülen kuralları sorgulanır hale gelmeye ve ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin büyümesi karşısında devletin ekonomiye birtakım müdahalelerde bulunabileceği düşüncesinin esasında, sosyalizm kaynaklı bir düşünce olarak ele alınmaması gerektiği anlaşılmaya başlamaktadır.

⁶⁹⁵ Calhoun, 2013, s. 34.

⁶⁹⁶ Young, 2012, s. 238-239.

Bu bakımdan Wall Street’i İşgal Et Hareketi’nin ABD’de ekonomik ve sosyal hakların bir insan hakkı olarak görülüp tanınmasına yönelik ön yargıların kırılması konusunda olumlu etkileri olduğu düşünülmektedir.

2.4.4. DACA Protestoları (5 Eylül 2017-Halen)

ABD her ne kadar bir göçmen ülkesi olsa da ABD tarihi boyunca göçü sınırlayan düzenlemelere zaman zaman gidilmiştir.⁶⁹⁷ Özellikle 20. yüzyılın ekonomideki gerileme dönemlerinde, ABD’de göçmen emeğini sınırlama ve vasıfsız göçmenlere yönelik katı göç politikaları uygulama eğilimi ortaya çıkmıştır. Başta Meksika olmak üzere, Latin Amerika ve Karayip ülkelerinden, Uzak Doğu Asya ülkelerinden kayıt dışı göçler 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze artarken, sınır güvenlik tedbirleri de artmıştır.⁶⁹⁸

Yine de bir göçmenler ülkesi olarak kurulmasından ötürü ABD’de “göç” genellikle ülkeye olumlu etkisi olan ve ülke mirasının önemli bir parçasını oluşturan temel bir unsur olarak görülmüştür.⁶⁹⁹ Bununla birlikte zaman içinde, pek çok gelişmiş ülkede olduğu gibi ABD’de de refah seviyesi düşük ya da büyük siyasi karışıklıkların olduğu ülkelere gelen göçmenlerin ülke vatandaşlarının işlerini çaldığı; sosyal hizmetler üzerinde aşırı yük oluşturduğu; işsizlik, hastalık ve suç oranlarını artırdığı yönündeki algı yaygınlaşmıştır.⁷⁰⁰

11 Eylül 2011 tarihinde İkiz Kulelere gerçekleştirilen terör saldırıları ise sınır güvenlik sistemlerinin yeniden gözden geçirilerek, denetimlerin sıkılaştığı yeni bir

⁶⁹⁷ Bkz. D. Weissbrodt ve L. Danielson, *Immigration Law and Procedure In a Nutshell*, United States of America, West Publishing, 2011, s. 6-46.

⁶⁹⁸ S. Castles ve M. J. Miller, *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, çev. B. U. Bal ve İ. Akbulut, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 123-124.

⁶⁹⁹ S. Pierce, J. Bolter ve A. Selee, “U.S. Immigration Policy Under Trump: Deep Changes and Lasting Impacts”, Washington DC: Transatlantic Council on Immigration-Migration Policy Institute, 2018, s. 2., <https://www.migrationpolicy.org/research/us-immigration-policy-trump-deep-changes-impacts> (26/10/2019)

⁷⁰⁰ Castles ve Miller, 2008, s. 20.

dönemi başlatmıştır; bu saldırılar sonrasında ABD toplumunun göçmenlere yaklaşımı olumsuzlaşmaya ve ülke güvenliği kaygısıyla göç karşıtı politikalara verilen ulusal destek artmaya başlamıştır.⁷⁰¹ Bu çerçevede, her geçen yıl ABD’ye göçün sınırlandırılmasına yönelik düzenlemeler ülke gündemini daha fazla işgal etmeye başlamış ve ABD’de kayıt dışı göçün düzenlenmesi, ülke güvenliği ile ilgili olduğu kadar ekonomik, politik ve toplumsal bir konu halini almıştır. Buna rağmen ABD’de günümüzde yaklaşık 11 milyon kayıt dışı göçmenin olduğu tahmin edilmektedir.⁷⁰²

ABD’ye giriş yapmak isteyen yabancı ülke vatandaşları “ülkeye kabul” (*admission*) işlemlerine tabi tutulmaktadır. “Kabul”, vize başvurusu veya sınır geçmenin ötesinde, göçmen bürosu memurunun yaptığı inceleme sonucunda giriş yapmak isteyen kişi için izin belgesi düzenlemesinin ardından yasal bir şekilde giriş yapılması anlamına gelmektedir.⁷⁰³ Kabul aşamasından geçmeden ülkeye girenler “kabul edilemez” (*inadmissible*) statüsünde olup ABD göç kanunlarına aykırı davranmaktan ötürü her an sınır dışı edilebilmektedir.⁷⁰⁴ Bu durum dışında da ABD vatandaşı olmayanlar için Göç ve Vatandaşlık Kanunu (*Immigration and Nationality Act, INA*)⁷⁰⁵ kapsamında pek çok sınır dışı etme sebebi bulunmaktadır.⁷⁰⁶

ABD’de vatandaş olmayanların⁷⁰⁷ sosyal yardımlar, temel sağlık hizmetleri gibi sosyal imkânlardan faydalanabilmeleri için yasal olarak belirli statüler kazanmış olmaları

⁷⁰¹ D. Weissbrodt ve L. Danielson, *Immigration Law and Procedure In a Nutshell*, United States of America, West Publishing, 2011, s. 61.

⁷⁰² J. A. Del Real, “The Number of Undocumented Immigrants in the U.S. Has Dropped, a Study Says. Here Are 5 Takeaways”, *The New York Times*, Nov. 27, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/11/27/us/illegal-immigrants-population-study.html> (26/10/2019)

⁷⁰³ Weissbrodt ve Danielson, 2011, s. 253.

⁷⁰⁴ *ibid*, s. 253.

⁷⁰⁵ Immigration and Nationality Act,

<https://www.uscis.gov/legal-resources/immigration-and-nationality-act> (26/10/2019)

⁷⁰⁶ Bu sebepler temel olarak altı kategori altında düzenlenmiştir. Bunlar: 1) Ülkeye giriş sırasında veya (yeni) statünün uyarlanması sırasında kabul edilebilir olmama veya kazanılmış statünün şartlarının ihlali, (2) Belirli suçları işleme, (3) Kayıt sürecini tamamlamama ya da sahte belge kullanma, (4) Terörizm ya da ulusal güvenlik veya ABD dış politikasını tehdit eden faaliyetlere katılma, (5) Kamusal bir yük haline gelme, (6) Yasa dışı bir şekilde oy kullanma. Bkz. D. Weissbrodt ve L. Danielson, 2011, s. 277.

⁷⁰⁷ Daimi ikametçiler, sığınmacılar, mülteciler, göçmenler, insan ticareti mağdurları, yabancı öğrenciler, vatansız kişiler gibi gruplardan oluşan ve bulunduğu ülkeyle vatandaşlık bağı kuramamış kişilerdir. Bkz.

gerekmektedir. Örneğin Sosyal Güvenlik Kanunu kapsamındaki sosyal yardımlardan yararlanabilmek için kişinin bir sosyal güvenlik numarası olmalıdır ki, ABD vatandaşı olmayanların sosyal güvenlik numarası alabilmeleri için kalıcı oturum izni ya da çalışma izni almış olmaları yasal bir zorunluluktur.⁷⁰⁸ Öte yandan, kayıt dışı göçmenlerin devletin sunduğu sosyal imkânlardan yararlanması mümkün değildir; 2010 yılında Obama'nın savunduğu sağlık reformu kapsamında yasalaşan “Hastanın Korunması ve Hesaplı Sağlık Hizmetleri Kanunu” (*The Patient Protection and Affordable Care Act, PPACA*) bile kayıt dışı göçmenlerin, satın alma yolu dâhil hiçbir şekilde sağlık sigortası yaptırmalarına imkân tanımamıştır.⁷⁰⁹

İşte “Çocukluk Döneminde Gelenler İçin Ertelenmiş Tedbir Programı”na (*Deferred Action for Childhood Arrivals, DACA*) ilişkin protestolar, ABD’deki göçmenlerin statüleri ve bu statüler doğrultusunda ulaşılabildikleri sosyal imkânlara ilişkindir.

Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere desteklediği göç reformu düzenlemelerini içeren “Yabancı Çocuklar İçin Kalkınma, Yardım ve Eğitim Kanunu”nun (*Development, Relief and Education Alien Minors, DREAM Act*) Kongre’den geçmemesi üzerine Obama, çıkardığı bir Başkanlık Kararnamesiyle, çocukken ABD’ye kayıt dışı biçimde getirilen göçmenlerden belirli şartları taşıyanların, başvuruları üzerine, iki yıl boyunca sınır dışı edilmemeleri; geçici olarak oturma izni, çalışma izni ve sosyal güvenlik numarası almaları; bu kapsamda belli şartları karşılayan yoksulluktakilerin birtakım vergilerden muaf tutulması ve eğitim burslarından yararlanması gibi bazı haklar kazanmalarını temin etmek amacıyla DACA programını

D. Weissbrodt, “The Rights of Non-citizens”, United Nations, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, HR/PUB/06/11, United Nations Publication, New York and Geneva, 2006, s. 5, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/noncitizensen.pdf> (03/11/2019)

⁷⁰⁸ Weissbrodt ve Danielson, 2011, s. 587.

⁷⁰⁹ ibid, 2011, s. 588.

başlatmıştır. Ulusal Güvenlik Bakanlığı'nın Vatandaşlık ve Göç Hizmetleri Bölümü'ne (*U.S. Citizenship and Immigration Services, USCIS*) göre Haziran 2019 itibarıyla yaklaşık 700.000 kişi bu programdan faydalanmaktadır.⁷¹⁰

Obama, DACA ile kayıt dışı göçmenlere yasal statü ya da vatandaşlık hakkı verilmediğini, genç göçmenler için sadece geçici bir statü sunulduğunu pek çok defa dile getirmiştir. Buna rağmen Trump, başkan adayı olarak yürüttüğü kampanyasında ve başkan olarak seçilip göreve başladıktan sonraki süreçte, Obama'nın DACA programıyla, Kongre'nin vatandaşlık konusundaki yetkilerini ihlal ettiğini ve bu sebeple anayasaya aykırılık teşkil eden söz konusu programın kaldırılması gerektiğini savunmuştur.⁷¹¹

Trump döneminde, göçe yönelik sınırlamalar en üst düzeye ulaşmış görünmektedir. Önceki bölümlerden hatırlanacağı üzere Trump, göreve gelir gelmez belli suçları işleyen yabancıların derhal sınır dışı edilmesi, kayıt dışı göçün önlenmesi için ABD'nin güney sınırında bir duvar inşa edilmesi ve bu duvarın denetlenmesinden görevli personel sayısının artırılması gibi konularda Başkanlık kararnameleleri çıkarmıştır. Bu kararnamelerle Trump, kayıt dışı göçmenlerin sınır dışı edilmesi yanında göçmenlerin yasal statü kazanmaları için gerekli koşulları zorlaştırmayı da hedeflemiş ve bu kapsamda bazı kanun tekliflerine büyük destek vermiştir. Örneğin Trump'ın desteklediği “Daha Güçlü Bir Ekonomi İçin Amerikan Göç Sisteminin Dönüştürülmesi Kanunu” (*Reforming American Immigration for a Strong Economy, RAISE Act*) teklifiyle göçmenlere verilen vizelerin yarı yarıya azaltılması hedeflenmektedir.⁷¹²

⁷¹⁰ “Approximate DACA Receipts as of June 30, 2019”, U.S. Citizenship and Immigration Services, https://www.uscis.gov/sites/default/files/USCIS/Resources/Reports%20and%20Studies/Immigration%20Forms%20Data/Static_files/DACA_Population_Receipts_since_Injunction_Jun_30_2019.pdf (03/11/2019)

⁷¹¹ K. R. Johnson, “Lessons About the Future of Immigration Law from the Rise and Fall of DACA”, *UC Davis Legal Studies Research Paper*, University of California, Davis, Vol. 52, August 21, 2018, s. 344, 346.

⁷¹² P. L. Martin, “Opinion: Trump, Migration, and Agriculture”, *Border Crossing*, Volume: 9, No: 1, 19-27, January-June 2019, s. 22.

ABD-Meksika sınırından kayıt dışı biçimde geçmeye çalışırken yakalanarak tutuklanan göçmenlerin çocuklarının, ailelerinden koparılarak ayrı bir yerdeki sığınma merkezlerine yerleştirilmeye başlanması, Trump yönetiminin “sıfır tolerans politikası” adı altında yapılanların toleranssızlık boyutunu göstermektedir.⁷¹³ Bu çerçevede, göç konusundaki politikalarına aykırılık teşkil eden bir düzenleme olarak DACA programı da elbette Trump’ın şiddetle karşı çıktığı bir düzenleme olmuştur.

Trump’ın Ulusal Güvenlik Bakanlığı’na verdiği talimat doğrultusunda, ABD Başsavcısı Jeff Sessions⁷¹⁴ 5 Eylül 2017 tarihinde DACA programının aşamalı bir şekilde sonlandırılacağını duyurmuştur. Programın resmi olarak kaldırılması işlemlerinin tamamlanması için Trump yönetimi, 6 aylık bir geçiş süresi öngörmüştür. Trump, söz konusu geçiş sürecinin, Kongre’nin DACA programı yararlanıcısı kayıt dışı göçmenlerin ülkede kalmaya devam edebilmeleri için gereken yasal düzenlemeyi kabul edebilmesi konusunda yeterli bir süre olduğunu söyleyerek, Kongre’yi bu konuda harekete geçmeye çağırmıştır.⁷¹⁵

Trump yönetiminin göç konusunda hayata geçirdiği katı uygulamaların göçmenler üzerinde yarattığı baskının etkisiyle de olsa gerek, DACA programının kaldırılacağını açıklanmasının ardından, hükümetin bu karardan dönmesini sağlamak amacıyla tüm ülkede göçmenler tarafından düzenlenen büyük protestolar başlamıştır.

DACA programının sonlandırılacağını duyurulduğu 5 Eylül 2017 tarihinde çok sayıda aktivist New York’un en bilinen caddelerinden biri olan 5. Caddede oturma eylemi yapmış, Kolorado ve New Mexico eyaletlerinde yüzlerce öğrenci ve öğretmen kararı

⁷¹³ Pierce, vd., 2018, s. 1-3.

⁷¹⁴ 2017-2018 döneminde ABD Başsavcısı olarak görev yapan Cumhuriyetçi Partili siyasetçi ve avukat.

⁷¹⁵ A. Wilts, “DACA: What is it and what will happen if Trump ends it?”, *Independent UK Edition*, Washington DC, 5 September 2017, <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/daca-trump-news-what-is-it-immigration-dream-act-immigrants-undocumented-renewal-a7930836.html> (03/11/2019)

protesto etmek ve Kongre’yi harekete geçmeye çağırmak için yürüyüş düzenlemiş,⁷¹⁶ yaklaşık 250 protestocu ABD Bayrakları ve “Hayal Kuranları⁷¹⁷ savunun” afişleriyle Beyaz Saray’dan Adalet Bakanlığı’na kadar yürümüş⁷¹⁸ ve diğer pek çok eyalette sokak gösterileri yapılmıştır.

9 Eylül 2017 tarihinde ise yaklaşık 3.000 protestocu ellerindeki “Özgürlüğü yasallaştırın”, “Hayal Kuranları koruyun, faşistleri sınırdışı edin” afişleriyle New York’taki Trump Uluslararası Oteli ve Kuleleri önünde toplanmışlardır.⁷¹⁹

Trump’ın DACA programının sonlandırılmasına yönelik 6 aylık sürenin bittiği 5 Mart 2018 tarihinde yüzlerce genç kayıt dışı göçmen ve onları destekleyen gruplar Kaliforniya’daki ABD Kongre Binasına gelerek yasa koyucuların ofislerinde oturma eylemleri düzenlemiş, Kongre Binası dışında insan zincirleri oluşturmuş ve Kongre’nin onları koruyacak yasayı geçirmesini talep etmişlerdir.⁷²⁰

DACA konusundaki en yakın tarihli protesto ise 13 Eylül 2019 tarihinde gerçekleşmiştir. Teksas Güney Üniversitesi’nde (*Texas Southern University*) düzenlenen bir etkinlikte eski ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden’ın açıklama yaptığı sırada üzerinlerinde “DACA’yı koruyun”, “Herkes için vatandaşlık” gibi cümleler yazan

⁷¹⁶ “DACA Supporters Protest Trump’s Decision to End ‘Dreamers’ Program”, *NBC Bay Area*, Sep 5, 2017, <https://www.nbcbayarea.com/news/national-international/Nationwide-Protests-of-Trump-Administration-Plan-to-End-DACA-442767113.html> (03/11/2019)

⁷¹⁷ Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere Obama ABD’ye çocukken kayıt dışı biçimde getirilen göçmenleri, biraz da Kongre’den geçmeyen Dream Act’e gönderme yaparak, “Hayal Kuranlar” (*Dreamers*) olarak nitelendirmişti. “Hayal Kuranlar” deyişini göçmen gençler de benimsemiş ve DACA Protestolarında bu deyişten ürettikleri pek çok sloganı kullanmışlardır. Kavram ayrıca “Amerikan Rüyası”nı gerçekleştirme hayali kuran göçmenleri de içermektedir.

⁷¹⁸ L. Rosenblatt, “Protesters march in Washington to show support for DACA”, *Los Angeles Times*, Washington, Sep. 5, 2017, <https://www.latimes.com/politics/la-dreamers-decision-live-updates-protesters-march-on-washington-to-1504637282-htmlstory.html> (03/11/2019)

⁷¹⁹ K. Narizhnaya, “Thousands gather in Midtown to protest Trump’s DACA decision”, *New York Post*, Sep. 9, 2017, <https://nypost.com/2017/09/09/thousands-gather-in-midtown-to-protest-trumps-daca-decision/> (03/11/2019)

⁷²⁰ C. Haslett, “Dreamers protest on Capitol Hill on DACA deadline day”, *ABC News*, Mar 5, 2018, <https://abcnews.go.com/Politics/dreamers-protest-capitol-hill-daca-deadline-day/story?id=53539262> (03/11/2019)

tişörtler giyen protestocular “Bizler DACA yararlanıcısıyız, yaşamlarımız tehlike altında” sloganı atarak sahneye atlamışlardır.⁷²¹

Tüm bu süreçte DACA programına dair uygulamaları, yargısal kararlar yönlendirmiştir. Açılan pek çok davada mahkemeler, DACA programının kaldırılması kararının yasal olarak dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle Ulusal Güvenlik Bakanlığı’nın mevcut DACA yararlanıcılarının DACA kapsamında kazandıkları statünün yenilenmesine yönelik işlemlerine devam etmesi yönünde karar vermiştir; bununla birlikte DACA’nın kaldırılmasını yasalara uygun gören mahkeme kararları da çıkmıştır.⁷²²

Trump yönetimi, DACA programının anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla açılan davalara ilişkin kararını en kısa sürede vererek durumu netleştirmesi için Yüksek Mahkeme’ye başvuruda bulunmuş; fakat Yüksek Mahkeme, DACA hakkındaki anayasaya uygunluk davalarını görüşmeyi ertelemiştir.⁷²³ Yüksek Mahkeme’nin söz konusu erteleme kararını Trump’ın DACA programının sonlandırılmasına yönelik 6 aylık sürenin bittiği 5 Mart 2018 tarihinden önce vermesi sebebiyle uygulamada, mevcut DACA yararlanıcılarının statülerinin yenilenmesi için başvuru yapmalarına izin verilmiş fakat yeni başvurular kabul edilmemiştir.⁷²⁴ Yüksek Mahkeme’nin DACA konusundaki

⁷²¹ N. Narea, “The Democratic debate protesters were DACA recipients”, VOX, Sep 13, 2019, <https://www.vox.com/policy-and-politics/2019/9/13/20864168/democratic-debate-protesters-daca-recipients> (03/11/2019)

⁷²² Pierce, vd., 2018, s. 9.

⁷²³ D. Shortell, “Sessions calls out judges for blocking Trump policy”, *CNN International*, Washington, February 27, 2018, <https://edition.cnn.com/2018/02/27/politics/sessions-federal-judges-injunction/index.html> (03/11/2019)

⁷²⁴ A. Gomez, “What the Supreme Court ruling means for DACA and almost 700,000 undocumented immigrants”, *USA TODAY*, Washington, Feb. 26, 2018, <https://www.usatoday.com/story/news/politics/2018/02/26/what-supreme-court-ruling-means-daca-and-almost-700-000-undocumented-immigrants/372704002/> (03/11/2019)

kararını henüz açıklamaması ve Kongre'nin bu konuda yasal bir düzenleme yapmaması sebebiyle DACA kapsamındaki kişilerin durumu belirsizliğini korumaktadır.⁷²⁵

DACA programının uygulanması konusundaki belirsizlikler giderilemediğinden protestolar aralıklarla devam etmektedir. Düzenlenen protestolara DACA faydalanıcıları yanında öğrenciler ve öğretmenler, göçmen haklarıyla ilgili sivil toplum kuruluşları, hatta bazı eyaletlerin meclis üyeleri⁷²⁶ katılmakta ve protestolarla sadece DACA ile ilgili sorunlar değil, göçmenlere yönelik ayrımcı hükümet politikalarına da dikkat çekilmektedir. Ayrıca, azımsanmayacak sayıda önde gelen Cumhuriyetçi DACA'yı koruması için Trump'a çağrıda bulunmuştur; bu bakımdan Trump'ın partisi olan Cumhuriyetçi Parti de dâhil DACA'ya her partiden destek verenler var görünmektedir.⁷²⁷

Öte yandan, son zamanlarda yapılan anketler göstermektedir ki ABD kamuoyu göç konusunda ikiye bölünmüş durumdadır; nüfusun büyük bir çoğunluğu mevcut göç seviyeleri hakkında olumlu düşünceye sahipken ve göç konusundaki katı uygulamalara şüpheyile bakarken; azımsanmayacak bir orandaki kesim ise Trump yönetiminin göçü sınırlandırma konusundaki çabalarını desteklemektedir.⁷²⁸ ABD merkezli araştırma şirketi olan GALLUP'un 2019 Haziran ayı itibarıyla açıkladığı anket sonuçlarına göre “Göçmenlerin ucuz işgücü yaratarak ekonomiye katkıda bulunduğunu mu, yoksa çoğu ABD'li için ücretleri düşürerek ekonomiye zarar verdiğini mi düşünüyorsunuz” sorusuna ankete katılanların yüzde 55'i “daha çok yardım ediyor” yüzde 37'si ise “daha çok zarar veriyor” cevabını vermiş; “Sizin ve ailenizin iş imkânlarıyla ilgili olarak ülkenin

⁷²⁵ K. Wilson, “Capitol Police: 87 arrested in DACA protests: Dreamers' fate uncertain as deadline passes”, *CNN US Edition*, March 5, 2018,

<https://edition.cnn.com/2018/03/05/politics/daca-protests-arrests/index.html> (03/11/2019)

⁷²⁶ R. Siegel, “Thousands rally outside Capitol to demand DACA solution; Md. lawmakers arrested”, *The Washington Post*, December 7, 2017,

https://www.washingtonpost.com/local/immigration/thousands-rally-outside-capitol-to-demand-daca-solution-md-lawmakers-arrested/2017/12/06/4fcaa27e-dabf-11e7-b1a8-62589434a581_story.html

(03/11/2019)

⁷²⁷ Johnson, 2018, s. 368.

⁷²⁸ Pierce, vd., 2018, s. 16.

durumunu göçmenler sizce nasıl etkiliyor” sorusuna ankete katılanların yüzde 19’u “iyi etkiliyor”, yüzde 25’i “kötü etkiliyor”, yüzde 56’sı ise “pek bir etkisi yok” şeklinde cevap vermiştir.⁷²⁹

Anketlerde yöneltildiği tercih edilen sorulardan da anlaşılacağı üzere göç konusu ABD’de insan hakları boyutundan çok ekonomik etkileri boyutuyla ön plana çıkmaktadır. Bu durum Başkanların konuşmalarında göçmenlerin haklarını ele alış şekillerinden de görülmektedir.

Önceki bölümlerden hatırlanacağı üzere Clinton görevini sonlandırırken Kongre’ye gönderdiği son mesajda yabancı işçi istihdamına ilişkin ihtiyaçlarla Amerikan işçilerinin haklarının korunması ihtiyacının dengelenmesi gerektiğini ifade etmiş,⁷³⁰ Bush büyüyen ABD ekonomisinin yarattığı işlerin ABD vatandaşları yerine başka ülkelere gelerek kayıt dışı çalışan işçiler tarafından doldurulmasından rahatsızlığını dile getirmiş⁷³¹ ve Trump, ABD’li çalışanlar için daha yüksek ücretler ve daha yüksek istihdam oranlarına ulaşılması ve onların ekonomik çıkarlarının korunması bakımından yürütme organının işe alımlarda ABD vatandaşlarını tercih etmesini talep etmiştir.⁷³² Oysaki araştırmalar, genellikle düşük ücretli, düşük güvenceli, kötü koşullara sahip ve yerli işgücünün çalışmayı tercih etmediği işlerde çalışmak zorunda kalan göçmenlerin,⁷³³

⁷²⁹ “In Depth: Topics A To Z: Immigration”, GALLUP, <https://news.gallup.com/poll/1660/immigration.aspx> (03/11/2019)

⁷³⁰ Message To Congress: The Unfinished Work Of Building One America, The White House, January 15, 2001, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2001/01/2001-01-15-message-on-unfinished-work-of-building-one-america.html> (31/08/2019)

⁷³¹ President Discusses American Dream, Remarks by the President Via Satellite to the League of United Latin American Citizens Annual Convention, The White House, For Immediate Release, Office of the Press Secretary, July 8, 2004, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/07/20040708-17.html> (01/09/2019)

⁷³² Presidential Executive Order on Buy American and Hire American, The White House, April 18, 2017, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/presidential-executive-order-buy-american-hire-american/> (02/09/2019)

⁷³³ G. Toksöz, *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 59, 244.

gittikleri ülkelerde işsizliği artırdığı düşüncesinin çok da doğru olmadığını, tam tersine yerel ekonomiye olumlu katkılar sağladığını göstermektedir.⁷³⁴

Bu kapsamda 21. yüzyılda görev yapmış başkanlar arasında Obama'nın göçmenlere yaklaşımı diğerlerinden ayrılmaktadır. Obama, yürürlüğe koyduğu DACA programıyla göçmenlerin ekonomik ve sosyal haklarını tanıdığını, göç konusunu sadece ekonomik temelde ele almadığını göstermiştir ve DACA protestolarına ilişkin olarak Obama, ne olursa olsun DACA yararlanıcısı gençlerin geleceklerini tehlikeye düşürmemek gerektiğini, onların kötü göç sisteminden sorumlu olmadıklarını ve ülke için bir tehdit teşkil etmediğini, DACA programını kaldırmanın yanlış ve zalim olduğunu ifade etmiştir.⁷³⁵

Obama gibi farklı yaklaşımlar sergileyenler olsa da genellikle ABD başkanlarının, konu göçmenler olduğunda -biraz da oy kaygısıyla olsa gerek- göçmenlerin çalışma hakkından çok, ABD vatandaşlarının çalışma hakkını gündeme getirdikleri görülmektedir. Bu durum, ABD'de çalışma hakkını, evrensel değeri olan bir insan hakkı olarak değil, devlet tarafından korunması gereken vatandaşlık temelli bir hak olarak algılayanların varlığını yansıtmaktadır.

Diğer taraftan, toplumsal hareketler açısından bakılırsa, DACA protestolarına verilen destekten, Amerikan toplumunda göçmenlerin ekonomik ve sosyal haklarına duyarsız kalmayanların ve bu hakları, evrensel değere sahip insan haklarının bir parçası olarak görenlerin de azımsanmayacak bir oranda olduğu anlaşılmaktadır.

⁷³⁴ Castles ve Miller, 2008, s. 279-280.

⁷³⁵ M. D. Shear ve J. Hirschfeld Davis, "Trump Moves to End DACA and Calls on Congress to Act", *The New York Times*, Washington, Sept. 5, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/09/05/us/politics/trump-daca-dreamers-immigration.html> (03/11/2019)

SONUÇ

ABD’de ekonomik ve sosyal haklara dair tartışmalar sıklıkla liberalizm-sosyalizm tartışmaları ekseninde yapılmaktadır. ABD’de devletin işlevinin basit bir güvenlik kuruluşuna indirgenmesini savunan “minimal devletçi liberalizm” yanlılarına göre bu haklar, ABD’nin liberal değerlerine uymayan bir felsefenin ürünüdür ve sosyalist düzen getirme amacı taşıdıklarından insan hakkı olarak görülemezler. Bireysel özgürlüklere zarar vermeden, piyasanın yıkıcı toplumsal etkilerini hafifletmek ve sosyal adaleti sağlamak adına devletin birtakım düzenlemeler yapmasını savunan “refah devletçi liberalizm” yanlıları ise bu haklar konusunda ılımlı bir yaklaşım sergilemektedir. Bununla birlikte, refah devletçi liberallerin de devletten beklentisi piyasanın işleyişine müdahale etmesi değil, piyasanın yarattığı adaletsizlikleri telafi etmek üzere düzenlemeler yapmasıdır.

Minimal devletçi liberalizm ile refah devletçi liberalizmin ekonomik ve sosyal haklara dair yaklaşımlarındaki farklılığın temelinde hak, adalet, eşitlik ve özgürlük kavramlarını ele alma şekillerindeki farklılık yatmaktadır. Bu bağlamda, negatif hak-pozitif hak ayrımı konusu ayrı bir öneme sahiptir.

Devlet müdahalesinin olmamasıyla gerçekleşen hakların “negatif”, devlet müdahalesi aracılığıyla gerçekleştirilebilen hakların ise “pozitif” olarak nitelendirilmesi düşüncesinden hareketle; kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı gibi hakları kapsayan medeni ve siyasi hakların negatif hakları temsil ettiği; sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı, barınma hakkı, adil ücret hakkı, eğitim hakkı gibi hakları kapsayan ekonomik ve sosyal hakların ise pozitif hakları temsil ettiği iddia edilmektedir.

Medeni ve siyasi haklar ile ekonomik ve sosyal hakları, devlet müdahalesi konusuyla ilişkilendirerek, iki farklı hak kategorisi olarak ele alınmasına yol açan negatif hak-pozitif hak ayrımı ABD’de ekonomik ve sosyal haklara karşı çıkmak isteyenler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bu yaklaşımın bütün insan haklarının karşılıklı bağımlılığı ve bölünmezliğini kavramak konusunda elverişli bir teori sunmadığını⁷³⁶ savunan ve uygulamada negatif hak olarak görülen haklar için de devletin pozitif önlemler alması ya da pozitif hak olarak görülen haklar için de devlet müdahalesinin sınırlandırılması gerekebildiğine dikkat çeken Henry Shue ve Jack Donnelly gibi ABD’li düşünürler bulunmaktadır.

ABD’de hak kavramı üzerinden ortaya çıkan fikir ayrılıklarına, özgürlük, eşitlik ve adalet konularına dair fikir ayrılıkları da dâhil edildiğinde konu farklı bir boyuta taşınarak sosyalist düzen korkusu gündeme gelmektedir.

Toplumdaki iş, pozisyon ve statülerin hiçbir ayrımcılık yapılmaksızın herkese açık olması anlamında fırsat eşitliği, Amerikan değerlerini yansıtan eşitlik anlayışıdır. “Amerikan Rüyası” metaforu üzerinden ABD’de yaygınlaşan bu anlayışta, devletten fırsat eşitliğini gerçekleştirecek koşulları sağlamanın ötesinde adımlar atması beklenmemekte ve ABD’nin herkese açık fırsatlarını değerlendiremeyerek iyi konumlara gelemeyenlerin yaşadığı sıkıntılar, kişisel başarısızlıkların bir sonucu olarak görülmektedir.

Liberal eşitlik anlayışına paralel olarak ABD’de adalet anlayışının merkezinde de devletin müdahalesine itiraz vardır. Özellikle minimal devleti savunanlar bakımından durum böyledir. Onlara göre serbest piyasanın adaletine güvenilmelidir⁷³⁷ çünkü serbest piyasa ekonomisinden doğan sonuçları sosyal adalet doğrultusunda düzeltme girişimleri,

⁷³⁶ Donnelly, 1995, s. 46.

⁷³⁷ Gray, 2003, s. 22.

toplumda bazı kesimlere yeni ayrıcalıklar yaratarak daha fazla adaletsizliğe sebep olacaktır.⁷³⁸ Dolayısıyla, ABD’de eşitlikte ve adalette “ileri gitmenin”, özgürlüklerde geri gitmek anlamına geldiği düşüncesi yaygın olarak benimsenmiştir.

Bununla birlikte bu tez kapsamında incelenen toplumsal hareketlerden, gelir dağılımındaki eşitsizliğin yarattığı sonuçların ABD’lileri isyan etme noktasına getirebildiği anlaşılmaktadır. ABD’de gerçekleşen toplumsal hareketler, özgürlükleri korumanın, toplumdaki eşitsizliklerin derinleşmesine göz yummak anlamına gelmemesi ve özgürlükler korunurken özgürlüğe erişimde eşitliği sağlayacak koşulların geliştirilmesine de özen gösterilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu çerçevede, ABD’li düşünür John Rawls’un, tüm üyelerinin eşit haklara sahip olarak özgürlük içinde yaşayabildiği adil bir toplum oluşturulması için gerekli sosyal adalet ilkelerini ortaya çıkarmayı amaçladığı “Bir Adalet Kuramı” çığır açıcı olmuştur. Rawls, geliştirdiği liberal sosyal adalet anlayışıyla devletin toplumdaki eşitsizliklerini gidermek üzere negatif hak ve özgürlüklere zarar gelmeyecek şekilde sosyal ve ekonomik düzenlemeler yapmasının yollarını araştırmıştır.

Kuramsal tartışmalar bir yana, ABD tarihine bakıldığında, esasında ABD’nin ekonomik ve sosyal hakları kabul etmekten çok da uzak olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, Yeni Düzen programıyla ekonomik ve sosyal haklar alanında ABD’de yeni bir dönem başlatan ve 4 Mart 1933-12 Nisan 1945 tarihlerinde ABD Başkanı olarak görev yapan Franklin D. Roosevelt’i hatırlamak gerekir.

Franklin D. Roosevelt, görevde olduğu süre boyunca ekonomik ve sosyal hakların önemini vurgulamış; ABD Kongresi’ne hitaben 1941 yılında “Dört Özgürlük” başlıklı konuşmasıyla, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin (Beyanname) önsözünün

⁷³⁸ Hayek, 1995, s. 186.

yazımına ilham kaynağı olmuştur.⁷³⁹ II. Dünya Savaşı sürerken yaptığı bu ünlü konuşmada Roosevelt; ifade özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, korkudan kurtulma özgürlüğü ile yoksulluktan kurtulma özgürlüğünün gelecekte dünyanın üzerine inşa edilmesi gerektiği dört temel özgürlük olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴⁰ 1944 yılında ABD Kongresi'ne hitaben yaptığı "İkinci Haklar Bildirgesi" konulu bir diğer ünlü konuşmasında Roosevelt, kazançlı bir işe sahip olma hakkı, iyi bir ev sahibi olma hakkı, yeterli tıbbi bakım görebilmek ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için gereken imkânlara sahip olma hakkı, yaşlılık, hastalık, kaza ve işsizliğin yarattığı ekonomik korkulardan kurtulmak için yeterli güvenceye sahip olma hakkı gibi hakların devlet tarafından insanlara tanınması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁴¹

Franklin D. Roosevelt'in ölümünün ardından 1945 yılında göreve gelen ABD Başkanı Harry S. Truman dönemi ise, Beyanname'nin ilanı ile sonuçlanacak çalışmaların yürütüldüğü döneme denk gelmesi bakımından bu tez kapsamında önem taşımaktadır. Söz konusu dönemde Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde bir uluslararası insan hakları belgesi hazırlanması amacıyla başlatılan çalışmalarda ABD Hükümeti adına BM İnsan Hakları Komisyonu'na sunulan önerilerde, ekonomik ve sosyal hakların da yer alması dikkat çekicidir. Bu kapsamda ABD; devletin, halkının sağlığı ve güvenliği için yeterli sağlık önlemleri ve sosyal tedbirleri alma, tam istihdam ve iyi çalışma koşullarını sağlayacak tedbirleri alma, halkın refahı için gereken yeterli gıda, barınma ve kamu hizmetlerini temin etme gibi yükümlülükleri olduğunu ifade eden önerilerde de bulunmuştur.⁷⁴²

⁷³⁹ Lewis, 2009, s.113.

⁷⁴⁰ F. D. Roosevelt, "Four Freedoms" speech, 1941, <https://fdrlibrary.org/four-freedoms> (25/08/2019)

⁷⁴¹ F. D. Roosevelt, State of the Union Message to Congress, January 11, 1944, http://www.fdrlibrary.marist.edu/archives/address_text.html (25/08/2019)

⁷⁴² United States Suggestions for Redrafts of Certain Articles in the Draft Outline E/CN.4/AC.1/3, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Drafting Committee, E/CN.4/AC.1/8, 11 June 1947, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/AC.1/8 (25/08/2019)

Bununla birlikte, yukarıda bahsedilen süreçte ve 1948 yılında Beyanname'nin kabulünden sonra başlatılan ekonomik ve sosyal haklara dair uluslararası insan hakları sözleşmesi hazırlanmasına yönelik çalışmaların sürdüğü dönem boyunca ABD'de bu haklara karşı güçlü bir muhalefet sergilenmiş ve ABD'nin söz konusu haklara yönelik olumlu yaklaşımındaki yükseliş, anayasaya, devletin egemenlik yetkisine ve sosyalizm endişesine dair tartışmalarla kırılmıştır. Bu kapsamda:

- Ekonomik ve sosyal hakların, ancak bireysel faaliyetlerin devlet tarafından kontrolü ve planlı bir ekonomi aracılığıyla hayata geçirilebileceğini ve bu hakların kabul edilip onaylanması halinde ABD'nin sosyalist bir düzene gireceğini iddia edenler,

- ABD'nin ekonomik ve sosyal hakları tanıyan bir uluslararası sözleşmeyi onaylaması halinde, uluslararası antlaşmaların eyalet anayasaları ve kanunlarının üstünde bir hukuk normu değeri taşıdığına ilişkin Anayasa hükmü sebebiyle, federal mahkemelerin federal anayasada ve kanunlarda yer almasa bile, sözleşmede düzenlenmiş ekonomik ve sosyal haklar konusunda hükümete yükümlülükler getirecek kararlar almasından korkanlar,

- ABD tarafından imzalanıp yürürlüğe konulması onaylansa dahi mahkemelerin böyle bir sözleşmeye dayanarak yargılama yapamayacağını, ekonomik ve sosyal hakların “yargılanabilir” olmadığını öne sürenler ve

- Ekonomik ve sosyal haklara yönelik olarak hazırlanacak sözleşmeye dayanılarak, sözleşmede belirtilen insan haklarını ihlal eden taraf devletlere uyarı yapma, tavsiye verme ve yaptırımlarda bulunma yetkisiyle donatılmış yapılar kurulması halinde, sözleşmeyi onaylayan devletlerin egemenlik yetkisine zarar geleceğini savunanlar olmuştur.

Tüm bu tartışmaların etkisiyle, 19 Aralık 1966 yılında ilan edilen “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”nin imzalanması için 11 yıl beklenmesi gerekmiş; anılan Sözleşme, 1977 yılında ABD Başkanı Jimmy Carter tarafından imzalanmasına rağmen yürürlüğe girmesi için gerekli onay Senato tarafından hiçbir zaman verilmemiştir.

Buraya kadar yapılan açıklamalarla, 21. yüzyıl ABD’sinde ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışın anlaşılmasında gerekli düşünsel ve tarihsel temellerin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Konunun düşünsel ve tarihsel temellerinin ortaya koyulmasıyla, Başkan konuşmaları ve toplumsal hareketlerin değerlendirilebileceği sağlıklı zemin oluşmuştur.

Bu çerçevede tez kapsamında inceleme konusu olarak seçilen haklardan çalışma hakkına dair Başkan konuşmalarının değerlendirilmesine geçmeden önce, Protestan çalışma etiği ve Locke’u liberalizm anlayışının etkisiyle ABD’de “çalışma” kavramının ahlakın, yaşamın ve özgürlüğün bir simgesine dönüşmüş olduğunu akılda tutmak gerekir. Bu durumun bir yansıması olarak “Amerikan Rüyası” metaforunda ABD, sıkı çalışan herkesin refah, başarı, ün ve mutluluğa erişebildiği ve bu anlamda azimle çalışmaya devam eden herkese eşit fırsatların sunulduğu bir ülke olarak sembolleştirilmiştir. Nitekim, ABD Başkanları da çalışma alanına ilişkin düzenlemeler hakkında halka açıklama yapılırken sıklıkla “Amerikan Rüyası” metaforuna başvurmakta; çok çalışıp kendilerini geliştiren kişilerin işsiz kalmayacağını ve Amerikan değerlerine ve çalışma etiğine uygun davranmış olacaklarını belirtmektedirler. Böylelikle, çalışma hakkının gerçekleştirilmesi kişisel çabaya bağlanmakta, bu hakkın korunması devletin sorumluluğunda görülmemekte ve çalışmanın hak niteliği değil ödev niteliğinden bahsedilmektedir.

Diğer taraftan, tez kapsamında yapılan incelemede Başkanların asgari ücretin artırılması, ücretli analık-babalık izni getirilmesi, eşit işe eşit ücret verilmesi gibi ekonomik ve sosyal hak konseptine uygun düzenlemelere destek verirken dahi “çalışma hakkı” kavramını kullanmadıkları; konuyu insan hakları boyutuyla değil ekonomik boyutuyla ele almayı tercih ettikleri görülmüştür. Örneğin Bill Clinton bir konuşmasında, çalışma koşullarının iyileştirilmesini desteklerken, sağlıklı çalışma koşullarının, çalışanların verimliliğinin artacağını ve bu durumun ekonomiye olumlu yansıyacağını vurgulamıştır.

ABD’de çalışma hakkına bakışı gösteren bir diğer önemli konu olan göçmen istihdamı konusunda ise ABD Başkanlarının, göçmenlerin çalışma hakkından çok, ABD vatandaşlarının çalışma hakkını gündeme getirdikleri görülmektedir. Özellikle Donald Trump, bu kapsamda yaptığı konuşmalarda çalışma hakkını, evrensel değeri olan bir insan hakkı olarak değil, devlet tarafından korunması gereken vatandaşlık temelli bir hak olarak algıladığını göstermektedir. Bununla birlikte Obama, çocukken ABD’ye kayıt dışı biçimde getirilen göçmenlerden belirli şartları taşıyanlara geçici olarak oturma izni, çalışma izni ve sosyal güvenlik numarası alma ve eğitim burslarından yararlanma gibi bazı haklar veren “Çocukluk Döneminde Gelenler İçin Ertelenmiş Tedbir Programı”nı (*Deferred Action for Childhood Arrivals, DACA*) uygulamaya koyarak göçmenlerin ekonomik ve sosyal haklarını tanıdığını, göç konusunu sadece ekonomik temelde ele almadığını göstermiştir.

Tez kapsamında sağlık sigortası sistemi üzerinden incelenen sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkı konusunda Başkanların konuşmalarına bakıldığında ise yine konunun insan hakları boyutuyla değil ekonomik boyutuyla ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Örneğin George Bush sağlık ve sosyal güvenlik alanında yaşanan sorunlara dair neredeyse tüm konuşmalarında, ABD’lilerin bu alandaki borçlarını

rahatlıkla finanse edebilmeleri için düşük faizli kredi alabilmelerine yönelik düzenleme yapılmasının, vergi indirimleri getirilmesinin öneminden söz etmekte ve hastalık ve işsizlik gibi durumlara karşı kişilerin tasarruf yapmasını önermektedir.

Sağlık ve sosyal güvenlik düzenlemelerine ilişkin Başkan konuşmalarında “insan hakları” değil “tüketici hakları”na atıf yapılmaktadır. Bu kapsamda tüm Başkanlar, tüketicilere iyi fiyatlar ve seçenekler sunan, doğru bilgiler vererek yanlış yönlendirmeyen, hesaplı ve rekabetçi bir sağlık sigortası sistemi kurulmasının öneminden söz etmektedir. Bir başka deyişle, onlara göre ABD’liler sağlık hizmetlerine ve sosyal güvenliğe erişimde sıkıntı yaşıyorsa bunun nedeni, ekonomik ve sosyal haklardaki aşınmalar değil söz konusu sistemdeki aksamalar olmaktadır. Dolayısıyla devletin sorumluluğu, tüketicileri yanıltmayan bir sağlık sigortası sistemi inşa etmek ve bu sistemin iyi bir şekilde işlemesi için gerekli gözetimi yapmakla sınırlı görülmektedir. Bununla birlikte Obama, konuşmalarında “sağlık hakkı” kavramını kullanma cesaretini göstermesiyle diğer Başkanlardan ayrılmaktadır.

Başkanların konuşmalarına karşılık, ekonomik ve sosyal haklara ilişkin olarak toplumsal hareketler ne söylemektedir?

30 Kasım-1 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleşen Seattle Protestolarında, serbest ticaretin insan hakları, çevre ve çalışanların haklarını korumak adına belirli kurallarla sınırlandırılması talep edilmiştir. Seattle Protestolarında aktif rol oynayan ABD’nin en büyük işçi sendikaları federasyonu olan Amerikan Emek Federasyonu ve Sanayi Örgütleri Kongresi, dünya çapında çalışanların haklarının korunması için gelecekte yapılacak ticaret anlaşmalarına temel çalışma standartlarını içerecek sosyal şart konması çağrısında bulunmuştur. 17 Eylül-15 Kasım 2011 tarihlerinde gerçekleşen Wall Street’i İşgal Et Hareketi’nde ise “Biz %99’uz” sloganıyla, nüfusun %1’lik kısmını oluşturan zengin kesimin sahip olduğu ekonomik güçle, çıkarları kendileriyle uyuşmayan ve nüfusun

%99'luk kısmını oluşturan çoğunluğu tahakkümü altına aldığı ifade edilmiş; devletin, gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmaya yönelik politikalar uygulaması ve finansal kurumların kontrolsüzce hareket etmesini engelleyecek düzenlemeler yapması talep edilmiştir.

Seattle Protestoları ve Wall Street'i İşgal Et Hareketi ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin büyümesi karşısında serbest piyasa sisteminin kurallarının sorgulanır hale geldiğini ve ABD'lilerin eşitsizliklerden kaynaklanan sorunların hafifletilmesi için devletin ekonomik ve sosyal haklar alanında iyileştirmeler yapmasını talep ettiğini göstermiştir. Söz konusu hareketlerin ABD'de ekonomik ve sosyal hakların bir insan hakkı olarak görülüp tanınmasına yönelik ön yargıların kırılması konusunda olumlu etkide bulunduğu düşünülmektedir.

Diğer taraftan, ABD'nin Vermont Eyaletinde 2008 yılında başlatılan Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır Kampanyası ile sağlık sigortası sisteminde sağlık hizmetinin bir ticari mal gibi sunulması eleştirilmiş ve insan hakları ilkelerini temel alan bir yaklaşımla herkes tarafından erişilebilir bir sağlık sistemi oluşturulması talep edilmiştir. Bu Hareketin, bu tez kapsamındaki önemi ise Vermont eyaletinde sağlık ve sosyal güvenlik haklarına yönelik birtakım iyileştirmeler getiren kanuni düzenlemeler yapılmasını başarmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu başarı, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ulusal düzeyde onaylanmamış olmasına rağmen, söz konusu Sözleşme kapsamındaki hakların Anayasa değişiklikleri ya da kanuni düzenlemelerle yerel düzeyde hayata geçirilmesinde, toplumsal hareketlerin tetikleyici bir güce erişebileceklerini göstermektedir.

5 Eylül 2017 tarihinde başlayan DACA protestolarıyla ise göçmenlere yönelik ayrımcı hükümet politikaları eleştirilmiş; göçmenlerin ekonomik ve sosyal haklarının korunmasını sağlayan DACA programının kaldırılmaması talep edilmiştir. DACA

protestolarına verilen destekten, Amerikan toplumunda göçmenlerin ekonomik ve sosyal haklarına duyarsız kalmayanların ve bu hakları, evrensel değere sahip insan haklarının bir parçası olarak görenlerin de azımsanmayacak bir oranda olduğu anlaşılmaktadır.

Söz konusu toplumsal hareketler, ABD’de, çalışma alanına ilişkin haklar başta olmak üzere ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik Devletin adımlar atması konusunda tabandan gelen ciddi talepler olduğunu göstermektedir. Dikkat çekici olan, bu hareketlere katılan ABD’lilerin sadece kendileri için değil tüm dünya ve ABD’lilerin işlerini çalmakla suçlanan kayıt dışı göçmenler için dahi adalet, eşitlik ve hak talebinde bulunmalarıdır.

Diğer taraftan, ABD’de insan haklarıyla bağlantılı toplumsal hareketlerde dile getirilen taleplerin temelinde; sıkı çalışıp çalışmadığına, ABD vatandaşı olup olmadığına veya ekonomiye fayda sağlayıp sağlamadığına bakılmaksızın herkesin hiçbir ayrıma uğramadan Devlet tarafından eşit ilgi ve saygı görme ihtiyacının karşılanması olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, toplumsal hareketlerin, Amerikan Rüyasının fırsat eşitliği anlayışının, insan haklarına erişim konusundaki eşitliğin gerçekleşmesinde yeterli olmadığına işaret ettiği ve söz konusu hareketlerle talep edilen eşitlik anlayışının en güzel ifadesinin Ronald Dworkin’in kuramlaştırdığı “eşit ilgi ve saygı görme hakkı” olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, ABD’de insan hakları söz konusu olduğunda, Amerikan Rüyasına değil, insanların doğuştan ve varlıksal olarak eşitliği anlayışını ön plana çıkaran Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’ne atıf yapmanın daha anlamlı olacağı da anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak 21. Yüzyıl ABD’sinin siyasi ve toplumsal diline ekonomik ve sosyal hak kavramının uluslararası insan hakları hukukunun çerçevesini çizdiği şekilde yerleşmediği görülmektedir. Bununla birlikte, incelenen Başkan konuşmaları ve toplumsal hareketlerden, ABD’ye özgü bir dille de olsa ekonomik ve sosyal hakların

gerçekleştirilmemesinden kaynaklanan sorunların konuşulduğu ve bu sorunlara ABD toplumuna ve değerklerine, devlet yapısı ve yönetim şekline uygun çözümler arandığı anlaşılmaktadır.



KAYNAKÇA

- Adugit, Y., (2013), “Özgürlüğün Kısa Tarihi”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013 Güz, Sayı:16.
- Ağaoğulları, M. A., (1989), *Eski Yunanda Siyaset Felsefesi*, Ankara: V Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A., Akal, C. B. ve L. Köker, (1994), *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Akıllıoğlu, T. (2010), *İnsan Hakları: Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Aktaş, S., (2000), *F. A. Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Algan, B., (2007), *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alpkaya G. ve F. Alpkaya, (2014), *20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Alston, P., (2009), “Putting Economic, Social, and Cultural Rights Back on the Agenda of the United States”, *New York University School Of Law Public Law & Legal Theory Research Paper Series*, Working Paper No. 09-35, Center For Human Rights And Global Justice Working Paper Number 22.
- Arendt, H., (2012), *Devrim Üzerine*, O. E. Kara (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aristoteles, (2014), *Nikomakhos'a Etik*, F. Akderin (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Arnhart, L., (2017), *Platon'dan Rawls'a Siyasî Düşünce Tarihi*, A. K. Bayram (çev.), Ankara: Liberte Yayınları.

Ashford, N., (2011), *Özgür Toplumun İlkeleri*, C. Madenci (çev.), Ankara: Liberte Yayınları.

Atabey Ertürk, S., (2016), *Sağlık Sistemleri ve Sağlık Politikası*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Avşar, H., (2006), *Siyaset Felsefesi Açısından John Rawls'un Adalet Teorisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Aykut, E., (2011), *İnsan Hakları: Eleştirel Yaklaşımlar*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Bacon, D., (2004), “Ticaret Anlaşmalarına Sosyal Şart Konması Uluslararası Dayanışmayı Güçlendirir mi?”, K. Danaher ve R. Burbach (hazırlayanlar), *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, Ö. Dalkıran (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Barber, W. J., (1999), *İktisadi Düşünce Tarihi*, İ. Durdu (çev.), İstanbul: Şule Yayınları.

Barnett, R. E., (2007), “Modern Liberteryenizmin Ahlâkî Temelleri”, M. Erdoğan (çev.), *Liberal Düşünce*, Cilt: 12, No: 45, Kış-Bahar 2007.

Barnett, J. C. ve Berchick, E. R., (2017), *Health Insurance Coverage in the United States: 2016: Current Population Reports*, U.S. Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, U.S. Census Bureau, Washington DC: U.S. Government Printing Office.

Baudrillard, J., (2013), *Amerika*, Y. Avunç (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bayram, M., (2017), “Amerikan Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik ve Özgürlük Sorunu John Rawls ve Ronald Dworkin Modeli”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:7, Cilt 7, Sayı 13, Bahar 2017.
- Bentham, J., (2017), *Yasamanın İlkeleri*, B. Asal (çev.), İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Berlin, I., (1958), “Two Concepts of Liberty”, *Four Essays on Liberty*, England: Oxford University Press.
- Betita Martinez, E., (2004), “Seattle’da Beyaz Olmayan Aktivistler Neredeydi?: Büyük Savaş’ın Neden Bu Kadar Beyaz Olduğunun Sebepleri Üzerine”, K. Danaher ve R. Burbach (hazırlayanlar), *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, Ö. Dalkıran (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Borovalı, M., (2006), “Robert Nozick Anarşi, Devlet ve Ütopya”, R. Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bor Ekmekci, P. E., (2014), *Tıp Etiği Açısından Sağlık Hakkı ve Romanlar Üzerine Bir Çalışma*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Brecher, J., (2014), *Strike!*, USA, Michigan: PM Press.
- Calhoun, C., (2013), “Occupy Wall Street in Perspective”, *British Journal of Sociology*, Volume 64, Issue 1.
- Castells, M., (2015), *Networks Of Outrage and Hope: Social Movements In The Internet Age*, UK, USA: Polity Press.

- Castles, S. ve Miller M. J., (2008), *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, B. U. Bal ve İ. Akbulut (çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cohen, J. L., (1985), “Strategy or Identity: New Theoretical Paradigms and Contemporary Social Movements”, *Social Research*, Vol. 52, No. 4, Social Movements (WINTER 1985): 663-716.
- Conover M. D., Ferrara E., Menczer F., Flammini A., (2013), “The Digital Evolution of Occupy Wall Street”, *PLOS ONE*, Volume 8, Issue 5, May 2013.
- Çakır, H., (2015), *Disiplinler Arası Etkileşim Bağlamında Çağdaş Siyaset Teorisindeki Alternatif Yeni Toplumsal Hareket Açıklamalarının Sosyolojik Analizi*, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Çam, E., (1982), *Devlet Sistemleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No. 2990.
- Çayır, K., (2016), “Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler”, *Yeni Sosyal Hareketler*, K. Çayır (der. ve çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çelik, H. ve Ekşi, H., (2008), “Söylem Analizi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 27, Sayı 27.
- Çetin, R., (2014), “Ölüm ve Yoksulluk Kıskaçında Bir Hak Mücadelesi: Kot Kumlama İşçilerinin Sosyal Güvenlik Hakkı”, *Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları: Sosyal Haklar*, Ankara: TODAİE Yayını, No: 379.
- Çetinkaya, Y. D., (2015), “Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler”, Y. D. Çetinkaya (der.), *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, İstanbul: İletişim Yayınevi.

- Danaher, K. ve Burbach, R., (2004), *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, Ö. Dalkıran (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Dericiler Yücel, İ., (2014), *Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri: Refah Devletinin Krizi Ekseninde Bir İnceleme*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Dirlik, A., (2015), “Pasifik Perspektifinde Toplumsal Hareketler: Çağdaş Radikal Siyasetin Soyağacı Üzerine Düşünceler”, Y. D. Çetinkaya (der.), *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Donnelly, J., (1995), *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, M. Erdoğan ve L. Korkut (çev.), Ankara: Yetkin Yayınları.
- Drzewicki, K., (1995), “The Right To Work and Rights In Work”, A. Eide, C. Krause ve A. Rosas (Eds.), *Economic, Social and Cultural Rights A Textbook*, Dordrecht, Netherlands/ Massachusetts, USA: Martinus Nijhoff Publishers.
- Dworkin, R. (2007), *Hakları Ciddiye Almak*, A. U. Türkbağ (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Dworkin, R., (1981), “What is Equality? Part 1: Equality of Welfare”, *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 10, No. 3.
- Eide, A., (1995), “Economic, Social and Cultural Rights as Human Rights”, A. Eide, C. Krause ve A. Rosas (Eds.), *Economic, Social and Cultural Rights A Textbook*, Dordrecht, Netherlands/ Massachusetts, USA: Martinus Nijhoff Publishers.

- Eide, A. ve Rosas, A., (1995), “Economic, Social and Cultural Rights: A Universal Challenge”, A. Eide, C. Krause ve A. Rosas (Eds.), *Economic, Social and Cultural Rights A Textbook*, Dordrecht, Netherlands/ Massachusetts, USA: Martinus Nijhoff Publishers.
- Eide, A., (2000), “Introduction: Origin, Content and State Obligations”, J. Symonides (Ed.), *Human Rights: Concept and Standards*, New York, USA: UNESCO Publishing.
- Epikür, (1962), *Mektuplar ve Maksimler*, H. Örs (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eroğul C., (2004), *Anatüzeeye Giriş (Anayasa Hukuku'na Giriş)*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Flew, A., (1983), “The Procrustean Ideal: Libertarians v. Egalitarians”, W. Letwin (ed.), *Against Equality: Readings on Economic and Social Policy*, London: The Macmillan Press Ltd.
- Freeden, M., (2011), *İdeoloji*, H. Gür (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Freeman, M., (2008), *İnsan Hakları: Disiplinlerarası Yaklaşım*, A. E. Koca ve A. Topçubaşı (çev.), Ankara: Birleşik Yayınları.
- Freeman, S., (2011), “İlliberal Liberteryenler: Liberteryenizm Niçin Liberal Bir Görüş Değildir?”, A. Yayla (çev.), *Liberal Düşünce*, Yıl 16, Sayı 64, Güz 2011.
- Galipeau, C. J., (1999), *Isaiah Berlin's Liberalism*, Great Britain: Oxford University Press.
- Gaus, G. F., (2016), *Siyaset Kavramları ve Siyaset Kuramları*, N. Akdere (çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gemalmaz, M. S., (2011), *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri: II: Cilt Uluslararası Sistemler*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2011.

- Gökçeoğlu, Ş., (1994), *Sosyal Güvenlik Hakkı*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gray, J., (2003), *Liberalizmin İki Yüzü*, K. Değirmenci (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Grotius, H., (1967), *Savaş ve Barış Hukuku (De Jure Belli Ac Pacis) Seçmeler*, S. L. Meray (çev.), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları No. 222-204.
- Güler, M. A., (2014), *Sosyal Dışlanma Bağlamında Yeni Toplumsal Hareketler: Yunanistan, Arap Baharı, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri Örnekleri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Güriz, A., (2009), *Hukuk Felsefesi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güven, E., (2018), “Kapitalizmin Merkezinde Vahşi Kapitalizme Karşı Direniş: Occupy Wall Street ve Sosyal Medya”, *Dijital Çağda İletişim*, S. Gezgin (ed.), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Halatçı Ulusoy, Ü., (2014), “Uluslararası Hukuk Açısından Sosyal Hakların Yargılanabilirliği”, *Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları: Sosyal Haklar*, Ankara: TODAİE Yayını, No: 379.
- Harvey, P., (2002), “Human Rights and Economic Policy Discourse: Taking Economic and Social Rights Seriously”, *Columbia Human Rights Law Review*, 33, January, 2002.
- Hawken, P., (2004), “İskelet Kadın Seattle’da”, K. Danaher ve R. Burbach (hazırlayanlar), *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, Ö. Dalkıran (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Hayek, F. A., (1995), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük, Cilt II: Sosyal Adalet Serabı*, M. Erdoğan (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Hegel, G. W. H., (2006), *Tarih Felsefesi*, A. Yardımlı (çev.), İstanbul: İdea Yayınevi.
- Heilbroner, R. L., (2003), *İktisat Düşünürleri: Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri*, A. Tartanoğlu (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Hobbes, T., (2007), *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, S. Lim (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hoffman, B., (2003), “Health Care Reform and Social Movements in the United States”, *American Journal of Public Health*, 93(1).
- Hoffman, B., (2006), “Restraining the Health Care Consumer: The History of Deductibles and Co-payments in U.S. Health Insurance”, *Social Science History*, 30:4.
- Hoffman, B., (2010), “The Challenge of Universal Health Care: Social Movements, Presidential Leadership, and Private Power”, J.C. Banaszak-Holl, S. R. Levitsky ve M. N. Zald (ed), *Social Movements and the Transformation of American Health Care*, New York: Oxford University Press.
- Hoffman, B. (2012), *Health Care For Some: Rights and Rationing in the United States since 1930*, United States of America: The University of Chicago Press.
- Hohfeld, W. N., (1917), “Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning”, *The Yale Law Journal*, Vol. 26, No. 8, Jun., 1917: 710-770.
- Holman, F. E., (1948), “An “International Bill of Rights”: Proposals Have Dangerous Implications for U.S.”, *American Association Bar Journal*, Vol. 34, No. 11, (November 1948): 984-986, 1078-1081.
- Holmes, O. W., (1920), *Collected Legal Papers*, 1920, s. 168 ve sonrasında aktaran Güriz, A., 2009, *Hukuk Felsefesi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Hsiaou, W. C., (2011), “State-Based Single-Payer Health Care - A Solution for the United States?”, *The New England Journal of Medicine*, 364;13.
- Huberman, L., (2014), *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, M. Belge (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hume, D., (1896), *A Treatise of Human Nature*, L.A. SelbyBigge (ed.), London, Edinburgh ve New York: Oxford at the Clarendon Press.
- Işıklı, A., (2000), “Seattle, Avrupa Birliği ve Türkiye”, *Mülkiye Dergisi*, Ocak-Şubat 2000, Cilt 24, Sayı 220.
- Jellinek, G., (2017), *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Üzerine: Modern Anayasa Tarihine Bir Katkı*, R. İtişgen Dülger ve M. Dülger (çev.), Pinhan Yayıncılık.
- Johnson, K. R., (2018), “Lessons About the Future of Immigration Law from the Rise and Fall of DACA”, *UC Davis Legal Studies Research Paper*, University of California, Davis, Vol. 52: 343, August 21, 2018.
- Johnson, M. G. ve J. Symonides, (1998), *The Universal Declaration Of Human Rights: A History Of Its Creation And Implementation 1948–1998*, France: UNESCO Publishing.
- Kant, I., (2002), *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, İ. Kuçuardi (çev.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kararmaz, F., (2013), *Hayek’te Özgürlük, Zorlama ve Özgür Bir Toplumun Güvenceleri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kelsen, H., (2013), “Adalet Nedir?”, A. Acar (çev.), *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Dönem/Sayı: 2013/107: 431-454.

- Kirkup, A. ve Evans, T., (2009), “The Myth of Western Opposition to Economic, Social, and Cultural Rights? A Reply to Whelan and Donnelly”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 31, No. 1: 221-238.
- Klarman, M. J., (1994), “How Brown Changed Race Relations: Backlash Thesis”, *Journal of American History*, vol. 81, No.1, June, 81-118.
- Kocaoğlu, M., (2015), *John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Krugman, P., (2009), *Bir Liberalin Vicdanı*, N. Domaniç (çev.), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Kuçuradi, İ., (2007), *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, Türk Felsefesi ya da Simurg Dizisi: 8.
- Levendusky, M., (2009), *The Partisan Sort: How Liberals Became Democrats and Conservatives Became Republicans*, Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Levitsky, S. R. ve Banaszak-Holl, J.C., (2010), “Social Movements and the Transformation of American Health Care: Introduction”, J.C. Banaszak-Holl, S. R. Levitsky ve M. N. Zald (eds), *Social Movements and the Transformation of American Health Care*, New York: Oxford University Press.
- Lewis, H., (2009), “‘New’ Human Rights: U.S. Ambivalence Toward the International Economic and Social Rights Framework”, *Northeastern Public Law And Theory Faculty Working Papers Series*, No. 36.
- Lichbach, M. I., (2002), “Global Order And Local Resistance: Structure, Culture, And Rationality In The Battle Of Seattle”, University Of Maryland, Maryland, January 25, 2002.

- Locke, J., (2012), *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*, F. Bakırcı (çev.), Ankara: Ebabil Yayınları.
- Lomasky, L. E., (2007), “İki Liberalizm Anlayışı”, M. Erdoğan (çev.), *Liberal Düşünce*, Cilt: 12, No: 45, Kış-Bahar 2007.
- MacIntyre, A., (2001), *Erdem Peşinde: Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*, M. Özcan (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MacNaughton, G. ve McGill, M., (2012), “Economic and Social Rights in the United States: Implementation Without Ratification”, *Northeastern University Law Journal*, Vol. 4, No. 2.
- MacNaughton G., Haigh F., McGill M., Koutsoumpas K. ve Sprague C., (2015), “The Impact of Human Rights on Universalizing Health Care in Vermont, USA”, *Health and Human Rights Journal*, Vol. 17 No. 2.
- Marable, M., (2004), “Seattle ve Ötesi: 21. Yüzyılla Bağlantıyı Kurmak”, K. Danaher ve R. Burbach (hazırlayanlar), *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, Ö. Dalkıran (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Marks, K., (1997), *Yahudi Sorunu*, çev. Sol Yayınları Yayın Kurulu, Ankara: Sol Yayınları.
- Marshall, G., (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, O. Akınhay ve D. Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martin, P. L., (2019), “Opinion: Trump, Migration, and Agriculture”, *Border Crossing*, January-June 2019, Volume: 9, No: 1.
- Maruthappu, M., Ologunde, R. ve Gunarajasingam A., (2013), “Is Health Care a Right? Health Reforms in the USA and their Impact Upon the Concept of Care”, *Annals of Medicine and Surgery*, 2(1).

- McGill M., (2011), “The Human Right to Health Care in the State of Vermont”, *The Vermont Bar Journal*, Summer 2011.
- McGill M., (2012), “Human Rights From The Grassroots Up: Vermont’s Campaign For Universal Health Care”, *Health and Human Rights*, Vol. 14, No.1.
- McGill M. ve MacNaughton G., (2016), “The Struggle To Achieve The Human Right To Health Care In The United States”, *Southern California Interdisciplinary Law Journal*, Vol. 25.
- Melucci, A., (2016), “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”, *Yeni Sosyal Hareketler*, K. Çayır (der. ve çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Milkman, R., Luce, S. ve Lewis, P., (2015), “Occupy Wall Street”, *The Social Movements Reader: Cases and Concepts*, J. goodwin ve J. M. Jasper (ed.), USA, UK: Blackwell Publishing.
- Mill, J. S., (2001), *Utilitarianism*, Kitchener, Ontario, Canada: Batoche Books.
- Mill, J. S., (2012), *Özgürlük Üzerine*, T. Türk (çev.), İstanbul: Oda Yayınları.
- Milner, R. M., (2013), “Pop Polyvocality: Internet Memes, Public Participation, and the Occupy Wall Street Movement”, *International Journal of Communication*, Vol. 7, 2013.
- Mises, L., (2016), *Liberalizm*, Y. Öğüt (çev.), İstanbul: Liber Plus Yayınları.
- Montesquieu, (2018), *Kanunların Ruhu Üzerine*, D. C. Koçak (çev.), Doruk Yayınları.
- Nagel, T., (2005) “The Problem of Global Justice”, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 33, No. 2, Spring, 2005: 113-147.
- Navarro, L. H., (2004), “Küreselleştirilenlerin İsyanı”, K. Danaher ve R. Burbach (hazırlayanlar), *Hadi Bunu Küreselleştirin!: Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket ve Egemenliğine Karşı Mücadele*, Ö. Dalkıran (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

- Nevins, A. ve Commager, H. S., (2016), *ABD Tarihi*, H. İncelik (çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Nozick, R., (2006), *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, A. Oktay (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Offe, C., (2013), *Amerika Üzerine Düşünceler: Tocqueville, Weber ve Adorno Birleşik Devletler’de*, O. Toklu (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Osmanoğlu, Ö., (2011), *Ortaçağ Siyaset Felsefesinde Adalet*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi; İstanbul.
- Önal, A., (2016), *Türk Anayasa Hukukunda Sağlık ve Sosyal Güvenlik Hakkı*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Öztürk, A., (2013), “Rawls’un Adalet Teorisinin İdeolojik Sınırları Üzerine Bir Eleştiri”, *Doğu Batı Dergisi*, Yıl:16, Sayı:65.
- Paine, T., (2013), *Ortak Akıl, İnsan Hakları ve Tarımsal Adalet*, F. Gültekin (çev.), İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Platon, (2009), *Devlet*, N. Akbıyık (çev.), İstanbul: Lacivert Yayıncılık.
- Quadagno, J. ve McKelvey, J. B., (2010), “The Consumer-Directed Health Care Movement: From Social Equity to Free Market Competition”, J.C. Banaszak-Holl, S. R. Levitsky ve M. N. Zald (eds), *Social Movements and the Transformation of American Health Care*, New York: Oxford University Press.
- Radley, D., McCarthy, D., Lipka, J. A., Hayes, S. L. ve Schoen, C., (2014), *Aiming Higher: Results From A Scorecard On State Health System Performance*, The Commonwealth Fund.
- Rawls, J., (1999), *A Theory Of Justice*, Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press Of Harvard University Press.

- Raz, J., (2016), *Özgürlük Ahlakı*, G. Özturan (çev.), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Rothbard, M. N., (2009), *Özgürlüğün Etiği*, R. Tapramaz (çev.), Ankara: Liberte Yayınları.
- Rousseau, J. J., (1995), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, R. N. İleri (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J. J., (2012), *Toplum Sözleşmesi*, V. Günyol (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rowe, J. K. ve Carroll, M., (2015), “What the Left Can Learn From Occupy Wall Street”, *Studies in Political Economy*, 96:1, Autumn 2015.
- Sandel, M. J., (2014), *Liberalizm ve Adaletin Sınırları*, A. E. Zeybekoğlu (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sander, O., (2005), *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sander, O., (2005a), *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Schwartz, H., (1993), “Economic and Social Rights”, *American University International Law Review*, Issue 2, Vol. 8, No. 2/3, Spring 92/93.
- Sen, A., (2004), *Özgürlükle Kalkınma*, Y. Alogan (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Shestack, J. J., (2006), “İnsan Haklarının Felsefi Temelleri”, *Liberal Düşünce*, Cilt: 11, No:43, Yaz 2006.
- Shue, H., (1996), *Basic Rights: Subsistence, Affluence, and U.S. Foreign Policy*, New Jersey: Princeton University Press.
- Sıvacı, C., (2005), *Genel Sağlık Sigortası ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Maliye Bakanlığı, Ankara.

- Simhony, A., (1993), “Beyond Negative and Positive Freedom: T. H. Green’s View of Freedom”, *Political Theory*, Vol. 21, No. 1.
- Smith, A., (2006), *The Theory of Moral Sentiments*, S.M. Soares (ed.), MetaLibri Digital Library.
- Smith, A., (2007), *An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nations*, S. M. Soares (ed.), MetaLibri Digital Library.
- Solomon, R. C., (2004), *Adalet Tutkusu: Toplum Sözleşmesinin Kökenleri ve Temelindeki Duygular*, E. Altınay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smith, J., (2001), “Globalizing Resistance: The Battle of Seattle and the Future of Social Movements”, *Mobilization: An International Quarterly*, Vol. 6, No. 1, March 2001.
- Stammers, N., (2009), *Human Rights and Social Movements*, United States of America: Pluto Press.
- Summers, C., (2001), “The Battle In Seattle: Free Trade, Labor Rights, and Societal Values”, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 22, Iss. 1, Spring 2001.
- Sunstein, C., (2004), *The Second Bill of Rights: FDR’s Unfinished Revolution and Why We Need It More Than Ever*’dan aktaran Young, K. G., (2012), *Constituting Economic and Social Rights, United States of America*, New York: Oxford University Press.
- Şenel, A., (1995), *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Talas, C., (1992), *Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tanilli, S., (2006), *Uygarlık Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınları.

- Tarrow, S., (2015), “Köklü Kozmopolitler ve Ulusötesi Aktivistler”, Çetinkaya, Y. D., *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, Y. D. Çetinkaya (der.), İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancakdar, O. ve Önok, R. M., (2011), *İnsan Hakları El Kitabı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tilly, C., (1993), “Social Movements as Historically Specific Clusters of Political Performances”, *Berkeley Journal of Sociology*, Vol. 38 (1993-1994).
- Tilly, C., (2015), “Toplumsal Hareketler Yirmi Birinci Yüzyıla Giriyor”, Çetinkaya, Y. D., *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*, Y. D. Çetinkaya (der.), İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Toksöz, G., (2006), *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tremayne, M., (2014), “Anatomy of Protest in the Digital Era: A Network Analysis of Twitter and Occupy Wall Street”, *Social Movement Studies*, January 2014, Vol. 13, No. 1.
- Trump, D. J., (2017), *Yeniden Büyük Amerika: Gücünü Kaybeden Amerika'yı Ayağa Kaldırmak*, İ. Sağlamer (çev.), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Tully, J., (2016), “İnsan Hakları Geleneği”: *İnsan Hakları, İnsan Haysiyeti ve Kozmopolit İdealler*, A. E. Pilgir (çev.), M. Lutz-Bachmann ve A. Nascimento (Derleyenler), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Turner, B., (2013), *Eşitlik*, B. S. Şener (çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Urhan, V., (2016), “Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik, Özgürlük”, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı 26 / Bahar 2016.
- Usami, M., (2012), “Politika Olarak Hukuk: Adalet ve Yarar”, Ş. Şahin Ceylan (çev.), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:61, Sayı:2.

- Uyar, L., (2006), *Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006*, L. Uyar (der. ve çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünal, M. B., (2014), *The Possibility Of Arendtian Action: Founding New Public Spaces In Fatsa 1979-80 And The Occupy Wall Street Movement*, Middle East Technical University, The Department Of Political Science And Public Administration, Graduate School Thesis, Ankara.
- Ürek, O., (2007), “Kant’ta Etik Değerler Olarak Özgürlük ve Saygı”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 13, 2007/2.
- Vergara, F., (2006), *Liberalizmin Felsefi Temelleri: Liberalizm ve Etik*, B. Arıbaş, (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vik, H. H., (2012), “How Constitutional Concerns Framed the US Contribution to the International Human Rights Regime From Its Inception, 1947–53”, *The International History Review*, Vol. 34, No. 4.
- Way S. A., (2014), “The Myth and Mystery of US History on Economic, Social, and Cultural Rights: The 1947 United States Suggestions for Articles to be Incorporated in an International Bill of Rights”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 36, No. 4.
- Weber, M., (2014), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, M. Ökten (çev.), Ankara: Tutku Yayınevi.
- Weissbrodt, D. ve Danielson, L., (2011), *Immigration Law and Procedure In a Nutshell*, United States of America: West Publishing.

Whelan, D. J., (2005), “The United States and Economic and Social Rights: Past, Present...and Future?”, *Human Rights as a Foreign Policy Goal: Rhetoric, Realism and Results*, 2005 International Studies Association Convention, Hawaii.

Whelan, D. J. ve Donnelly, J., (2007), “The West, Economic and Social Rights, and the Global Human Rights Regime: Setting the Record Straight”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 29, No. 4.

Whelan, D. J. ve Donnelly, J., (2009), “Yes, a Myth: A Reply to Kirkup and Evans”, *Human Rights Quarterly*, Vol. 31, No. 1.

Yıldırım, Y., (2012), “Kronik: “İşgal Et” Hareketi Üzerine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 67, Sayı: 1.

Young, K. G., (2012), *Constituting Economic and Social Rights*, United States of America, New York: Oxford University Press.

İTERNET KAYNAKLARI

“Approximate DACA Receipts as of June 30, 2019”, U.S. Citizenship and Immigration Services,

https://www.uscis.gov/sites/default/files/USCIS/Resources/Reports%20and%20Studies/Immigration%20Forms%20Data/Static_files/DACA_Population_Receipts_since_Injunction_Jun_30_2019.pdf (03/11/2019)

“A Reasoned Return to Policy Sanity, Can ‘Raise Act’ Make Immigration Work For America Again?”, *Investor’s Business Daily*, August 4, 2017,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/editorial-raise-act-reasoned-return-policy-sanity/> (02/09/2019)

“A Century of Lawmaking for a New Nation: U.S. Congressional Documents and Debates: 1774-1875”, *Journals of the Continental Congress*, Volume 5, The Library of Congress,

<https://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=lljc&fileName=005/lljc005.db&recNum=94> (06/01/2019)

A Proclamation By The President Of The United States Of America: National Disability Employment Awareness Month, 2000, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 30, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/09/2000-09-29-proclamation-on-disability-employment-awareness-month.html> (31/08/2019)

A Proclamation By The President Of The United States Of America Women's Equality Day, 2000 Abuja, Nigeria, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, August 26, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/08/2000-08-26-proclamation-on-womens-equality-day.html> (31/08/2019)

“Administration of William J. Clinton 2000–2001: Book 01, Presidential Documents - January 1 to June 26, 2000”, *Public Papers Of The Presidents Of The United States*, Office of the Federal Register National Archives and Records Administration.

https://www.govinfo.gov/app/collection/ppp/president-42_Clinton,%20William%20J (31/08/2019)

“ABD’de 1980’den bugüne başkanlık seçimleri”, *BBC Türkçe*, 7 Kasım 2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37797240> (31/08/2019)

America’s Founding Documents: The Bill of Rights,

<https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rights> (25/08/2019)

America's Founding Documents: The Constitution of the United States: A Transcription,

<https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> (25/08/2019)

America's Founding Documents: The Constitution: Amendments 11-27,

<https://www.archives.gov/founding-docs/amendments-11-27> (25/08/2019)

Ana Hatları ile ABD Devlet Yapısı, R. Targonski (ed.), Public Affairs Section Embassy of The USA,

<https://usa.usembassy.de/etexts/turkish/oagt.pdf> (25/08/2019)

Arce, J., (2009) "Two Years After DACA Was Rescinded, Hundreds of Thousands of Dreamers Remain in Limbo. Even the Supreme Court Can't Fix the Problem", *TIME*, September 5, 2019,

<https://time.com/5670018/daca-rescinded-dreamers/> (03/11/2019)

Berchick, E. R., Barnett, J. C. ve Upton, R. D., (2019), "Health Insurance Coverage in the United States: 2018", U.S. Census Bureau, September 2019,

<https://www.census.gov/library/publications/2019/demo/p60-267.html> (09/11/2019)

"Bill Clinton's economic legacy", *BBC News*, January, 2001,

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1110165.stm> (12/10/2019).

Bremberg, A., (2017), Republicans just took a major step toward rescuing Americans from Obamacare, May 8, 2017,

<https://www.whitehouse.gov/articles/republicans-just-took-major-step-toward-rescuing-americans-obamacare/> (02/09/2019)

Briggs, J., (2019), "Health care rally set to pressure lawmakers", Latest Press: Burlington Free Press on Rally, Vermont Workers Center, April 29, 2009,

<https://www.workerscenter.org/news/latest-press-burlington-free-press-rally> (31/08/2019)

Carter, J., (1978), "Human Rights Treaties Message to the Senate", February 23, 1978,

<https://www.presidency.ucsb.edu/people/president/jimmy-carter> (25/08/2019)

Carter, I., (2018), "Positive and Negative Liberty", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, E. N. Zalta (ed.),

<https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/liberty-positive-negative/> (10/01/2019)

China and the United States: Proposal on Implementation for the Covenant on Human Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Third Session, E/CN.4/145, 16 June 1948,

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/145 (25/08/2019)

Committee On Economic, Social And Cultural Rights,

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/CESCRIntro.aspx> (19/03/2019)

Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 14: Substantive Issues Arising In The Implementation Of The International Covenant On Economic, Social And Cultural Rights*, United Nations, Economic and Social Council, E/C.12/2000/4, 11 August 2000,

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2f2000%2f4&Lang=en (06/03/2019)

Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 18: The Right To Work*, United Nations, Economic and Social Council, E/C.12/GC/18, 6 February 2006,

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f18&Lang=en (12/03/2019)

Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 19: The Right To Social Security*, United Nations, Economic and Social Council, E/C.12/GC/19, 4 February 2008,

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f19&Lang=en (12/03/2019)

Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment No. 23: On The Right To Just And Favourable Conditions Of Work*, United Nations, Economic and Social Council, E/C.12/GC/23, 27 April 2016,

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f23&Lang=en (12/03/2019)

Congressional Democrats Want to Take Away Your Doctor, Outlaw Your Private Insurance, and Put Bureaucrats In Charge of Your Healthcare, Fact Sheets, The White House, October 16, 2018,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/congressional-democrats-want-take-away-doctor-outlaw-private-insurance-put-bureaucrats-charge-healthcare/> (02/09/2019)

Consideration of Deferred Action for Childhood Arrivals (DACA), Department of Homeland Security, U.S. Citizenship and Immigration Services,

<https://www.uscis.gov/archive/consideration-deferred-action-childhood-arrivals-daca> (01/09/2019)

“DACA Supporters Protest Trump’s Decision to End ‘Dreamers’ Program”, *NBC Bay Area*, Sep 5, 2017,

<https://www.nbcbayarea.com/news/national-international/Nationwide-Protests-of-Trump-Administration-Plan-to-End-DACA-442767113.html> (03/11/2019)

“Declaration of the Occupation of New York City”,

<https://www.yesmagazine.org/people-power/declaration-of-the-occupation-of-new-york-city> (09/11/2019)

Downie, J., (2011), “Bloomberg’s disgraceful eviction of Occupy Wall Street”, *The Washington Post*, Nov 15, 2011

https://www.washingtonpost.com/blogs/post-partisan/post/bloombergs-disgraceful-eviction-of-occupy-wall-street/2011/11/15/gIQASRiqON_blog.html (09/11/2019)

Definition of liberal in English,

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/liberal> (14/01/2019)

Del Real, J. A., (2018), “The Number of Undocumented Immigrants in the U.S. Has Dropped, a Study Says. Here Are 5 Takeaways.”, *The New York Times*, Nov. 27, 2018,

<https://www.nytimes.com/2018/11/27/us/illegal-immigrants-population-study.html> (26/10/2019)

Drafting of the Universal Declaration of Human Rights, Commission on Human Rights, 1st Session: 27 January-10 February 1947, United Nations Dag Hammarskjöld Library, New York,

<http://research.un.org/en/undhr/chr/1> (25/08/2019)

Duong, T., (2014), Asian American and Pacific Islander Enrollment in the Deferred Action for Childhood Arrivals (DACA) Program, August 7, 2014,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2014/08/07/asian-american-and-pacific-islander-enrollment-deferred-action-childhood-arrivals-da> (01/09/2019)

Eğilmez, M., “Ekonomi Sözlüğü”,

<http://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html> (09/11/2019)

Encyclopaedia Britannica, “Democratic Party”,

<https://www.britannica.com/topic/Democratic-Party> (25/08/2019)

Encyclopaedia Britannica, “John W. Bricker: American Politician”,

<https://www.britannica.com/biography/John-W-Bricker#ref105883> (1/6/2018)

Encyclopaedia Britannica, “Republican Party”,
<https://www.britannica.com/topic/Republican-Party> (25/08/2019)

Encyclopaedia Britannica, “Smith, N., Neoliberalism”,
<https://www.britannica.com/topic/neoliberalism#ref1247535> (10/01/2019)

Establishment of White House Office of Faith-Based and Community Initiatives,
Executive Order, For Immediate Release, The White House, Office of the
Press Secretary, January 29, 2001,
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/20010129-2.html>
(01/09/2019)

Executive Order: Enhancing Public Safety in the Interior of the United States,
January 25, 2017,
<https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executive-order-enhancing-public-safety-interior-united-states/> (02/09/2019)

Executive Order: Border Security and Immigration Enforcement Improvements,
January 25, 2017,
<https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executive-order-border-security-immigration-enforcement-improvements/> (02/09/2019)

Gaus, G., Courtland, S. D. ve Schmitz, D., (2018), “Liberalism”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, E. N. Zalta (ed.),
<https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/liberalism/> (10/01/2019)

Gardner, R. N., (1988), “Eleanor Roosevelt’s Legacy: Human Rights”, *The New York Times*, Dec. 10, 1988,
<https://www.nytimes.com/1988/12/10/opinion/eleanor-roosevelt-s-legacy-human-rights.html> (25/08/2019)

Gelder, S. V., (2011), “Where The 99 Percent Get Their Power”, *YES! Magazine*, Oct 07, 2011,
<https://www.yesmagazine.org/blogs/sarah-van-gelder/where-the-99-percent-get-their-power> (09/11/2019)

Gelder, S. V., (2011), “This Changes Everything: How the 99% Woke Up”, *YES! Magazine*, Nov 18, 2011,
<https://www.yesmagazine.org/people-power/this-changes-everything-how-the-99-woke-up> (09/11/2019)

George W. Bush, history.com editors, Updated: Jun 7, 2019, Original: Nov 9, 2009,
<https://www.history.com/topics/us-presidents/george-w-bush> (01/09/2019)

Gomez, A., (2018), “What the Supreme Court ruling means for DACA and almost 700,000 undocumented immigrants”, *USA TODAY*, Washington, Feb. 26, 2018,
<https://www.usatoday.com/story/news/politics/2018/02/26/what-supreme-court-ruling-means-daca-and-almost-700-000-undocumented-immigrants/372704002/> (03/11/2019)

Haslam, J., (2011), “Beyond the Market: Why We Must Treat Health Care as a Public Good”, National Economic & Social Rights Initiative, April 17, 2011,
<https://www.nesri.org/news/2011/04/beyond-the-market-why-we-must-treat-health-care-as-a-public-good> (31/08/2019)

Haslam, J., (2011), “Five Critical Lessons from Vermont’s Universal Healthcare Struggle”, Grassroots Global Justice Alliance, 09/15/2011,
<http://ggjalliance.org/node/824> (31/08/2019)

Haslett, C., (2018), “Dreamers protest on Capitol Hill on DACA deadline day”, *ABC News*, Mar 5, 2018,
<https://abcnews.go.com/Politics/dreamers-protest-capitol-hill-daca-deadline-day/story?id=53539262> (03/11/2019)

“History, Evolution, and Practices of the President’s State of the Union Address: Frequently Asked Questions”, Congressional Research Service, Updated February 5, 2019, R44770:
<https://fas.org/sgp/crs/misc/R44770.pdf> (31/08/2019)

History, Vermont Workers Center,
<https://www.workerscenter.org/about-vermont-workers-center/history> (31/08/2019)

Hunt, P., (2017), *Social Rights Are Human Rights: But The UK System Is Rigged*, Centre for Welfare Reform,
<https://www.centreforwelfarereform.org/uploads/attachment/584/social-rights-are-human-rights.pdf> (16/11/2019)

Immigration and Nationality Act,
<https://www.uscis.gov/legal-resources/immigration-and-nationality-act> (26/10/2019)

“In Depth: Topics A To Z: Immigration”, GALLUP,
<https://news.gallup.com/poll/1660/immigration.aspx> (03/11/2019)

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights,
<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx> (18/03/2019)

Jacobs, B. and Smith, D., (2017), “Donald Trump blames Democrats for stunning failure to repeal Obamacare”, *The Guardian*, Washington, 25 Mar 2017,
<https://www.theguardian.com/us-news/2017/mar/24/republican-healthcare-plan-bill-vote-pulled-obamacare-trump> (02/09/2019)

Klein, N., (2011), “What Can Stop the One Percent?”, *YES! Magazine*, Oct 10, 2011,
<https://www.yesmagazine.org/new-economy/the-most-important-thing-in-the-world> (09/11/2019)

Korten, D., (2011), “David Corten: Why I’m in Solidarity with #OccupyWallStreet”, *YES! Magazine*, Oct 04, 2011,
<https://www.yesmagazine.org/blogs/david-korten/in-solidarity-with-occupywallstreet> (09/11/2019)

Limburg Principles on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights,
<https://www.escr-net.org/resources/limburg-principles-implementation-international-covenant-economic-social-and-cultural> (19/03/2019)

Miller, Z., (2011), “White House Draws Closer to Occupy Wall Street, Says Obama is Fighting for the Interests of the 99%”, *Business Insider*, 16 October 2011,
<https://www.businessinsider.com/white-house-draws-closer-to-occupy-wall-street-says-obama-is-fighting-for-interests-of-the-99-2011-10> (09/11/2019)

Mission, Vermont Workers Center,
<https://www.workerscenter.org/about/mission> (31/08/2019)

Moore, A., (2013) “Tracking Down Martin Luther King, Jr.’s Words on Health Care”, *The Huffington Post*, 1/18/2013, Updated Mar 20, 2013,
https://www.huffingtonpost.com/amanda-moore/martin-luther-king-health-care_b_2506393.html (31/08/2019)

Lamison-White, L., (1997), “Poverty in the United States: 1996”, United States Census Bureau, Report Number P60-198, September 1997,
<https://www.census.gov/library/publications/1997/demo/p60-198.html> (31/08/2019)

Message To Congress: The Unfinished Work Of Building One America, The White House, January 15, 2001,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2001/01/2001-01-15-message-on-unfinished-work-of-building-one-america.html> (31/08/2019)

Message to the House of Representatives, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, October 3, 2007,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/10/20071003-2.html> (01/09/2019)

Narea, N., (2019), “The Democratic debate protesters were DACA recipients”, VOX, Sep 13, 2019,

<https://www.vox.com/policy-and-politics/2019/9/13/20864168/democratic-debate-protesters-daca-recipients> (03/11/2019)

Narizhnaya, K., (2017), “Thousands gather in Midtown to protest Trump’s DACA decision”, *New York Post*, Sep. 9, 2017,

<https://nypost.com/2017/09/09/thousands-gather-in-midtown-to-protest-trumps-daca-decision/> (03/11/2019)

News Conference by the President, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, October 06, 2011,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/10/06/news-conference-president> (09/11/2019)

New York State Constitution, As Revised, including amendments effective January 1, 2014,

<https://www.dos.ny.gov/info/constitution.htm> (25/08/2019)

Notification of Employee Rights Concerning Payment of Union Dues or Fees, Executive Order, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 17, 2001,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/02/20010221-3.html> (01/09/2019)

“Health at a Glance 2017: OECD Indicators”, OECD Publishing, Paris, 10 Nov 2017,

http://dx.doi.org/10.1787/health_glance-2017-en (31/08/2019)

ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up,
Adopted by the International Labour Conference at its Eighty-sixth Session,
Geneva, 18 June 1998 (Annex revised 15 June 2010),

<https://www.ilo.org/declaration/thedeclaration/textdeclaration/lang--en/index.htm>
(12/10/2019)

Optional Protokol to The International Covenant on Economic, Social and Cultural
Rights:

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCESCR.aspx> (19/03/2019)

Our movement, Healthcare Is A Human Right,

<http://healthcareisahumanright.org/about/#healthcare> (31/08/2019)

Özdemir, Ö., (2019), “Protestoların son 10 yılı: Ekonomik kriz sonrası kitlesel
eylemler dünyayı nasıl etkiledi?”, *BBC Türkçe*, 25 Ocak 2019,
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46686118> (12/10/2019)

Party Platform Law and Legal Definition,

<https://definitions.uslegal.com/p/party-platform/> (31/08/2019)

“Person of the Year, The Protestor: From the Arap Spring to Athens, From Occupy
Wall Street to Moskow”, *TIME*, December 26, 2011 | Vol. 178 No. 25,

<http://content.time.com/time/magazine/0,9263,7601111226,00.html> (09/11/2019)

Pierce, S., Bolter, J. ve Selee, A., (2018), “U.S. Immigration Policy Under Trump:
Deep Changes and Lasting Impacts”, Washington DC: Transatlantic Council
on Immigration-Migration Policy Institute.

<https://www.migrationpolicy.org/research/us-immigration-policy-trump-deep-changes-impacts> (26/10/2019)

President Barack Obama’s State of the Union Address, For Immediate Release, The
White House, Office of the Press Secretary, January 28, 2014,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2014/01/28/president-barack-obamas-state-union-address> (01/09/2019)

President Announces Framework to Modernize and Improve Medicare, The White
House, For Immediate Release, March 4, 2003,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030304-5.html>
(01/09/2019)

President Announces Medicare Initiative, The Rose Garden, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 12, 2001,
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/07/20010712-1.html>
(18/05/2019)

President Announces Welfare Reform Agenda, St. Luke's Catholic Church, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 26, 2002,
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/02/20020226-11.html>
(01/09/2019)

President Bush Addresses the Nation on Immigration Reform, The Oval Office, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, May 15, 2006,
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060515-8.html>
(01/09/2019)

President Bush Delivers State of the Union Address, United States Capitol, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 23, 2007,
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/01/20070123-2.html>
(01/09/2019)

President Bush Discusses Quality, Affordable Health Care, Presidential Hall, Dwight D. Eisenhower Executive Office Building, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 28, 2004,
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/01/20040128-2.html>
(01/09/2019)

President Bush Outlines Health Care Agenda, Medical College of Wisconsin, Milwaukee, Wisconsin, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 11, 2002,
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/02/20020211-4.html>
(01/09/2019)

President Bush Pleased with Progress on Medicare, Little Havana Activities and Nutrition Center, Miami, Florida, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 30, 2003,
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/06/20030630-2.html>
(01/09/2019)

President Bush Visits Cleveland, Ohio, Intercontinental Hotel Cleveland, Cleveland, Ohio, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 10, 2007,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/07/20070710-6.html>
(01/09/2019)

President Clinton and Vice President Gore: Working for Working Families, Fact Sheet, The White House, 9 Jan 2001,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2001/01/2001-01-08-fact-sheet-on-working-for-working-families.html> (31/08/2019)

President Clinton Proposes To Expand The Earned Income Tax Credit In Order To Increase The Reward For Work And Family, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 12, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/01/2000-01-12-fact-sheet-on-expanding-the-earned-income-tax-credit.html> (31/08/2019)

President Clinton Proposes To Expand The Earned Income Tax Credit In Order To Increase The Reward For Work And Family, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 12, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/01/2000-01-12-fact-sheet-on-expanding-the-earned-income-tax-credit.html> (31/08/2019)

President Discusses American Dream, Remarks by the President Via Satellite to the League of United Latin American Citizens Annual Convention, The White House, For Immediate Release, Office of the Press Secretary, July 8, 2004,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/07/20040708-17.html>
(01/09/2019)

President Discusses Health Access and Affordable Health Care, U.S. Chamber of Commerce, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, March 16, 2004,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/03/20040316-5.html>
(01/09/2019)

President Donald J. Trump Backs RAISE Act, Fact Sheets, The White House, August 2, 2017,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-backs-raise-act/> (02/09/2019)

President Donald J. Trump is Putting American Patients First by Making Healthcare More Transparent, Fact Sheets, The White House, June 24, 2019,
<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-putting-american-patients-first-making-healthcare-transparent/> (02/09/2019)

President Donald J. Trump is Taking Action to Improve Access, Increase Choices, and Lower Costs for Healthcare, The White House, October 12, 2017,
<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-taking-action-improve-access-increase-choices-lower-costs-healthcare/> (02/09/2019)

President Donald J. Trump to Sign Right to Try Legislation Fulfilling the Promise He Made to Expand Healthcare Options for Terminal Americans, Fact Sheet, The White House, May 30, 2018,
<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-sign-right-try-legislation-fulfilling-promise-made-expand-healthcare-options-terminal-americans/> (02/09/2019)

President Donald J. Trump Will Continue to Enforce Executive Order Protecting the Rights of the LGBTQ Community in the Workplace, The White House, January 31, 2017,
<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-will-continue-enforce-executive-order-protecting-rights-lgbtq-community-workplace/> (02/09/2019)

Presidential Executive Order on Buy American and Hire American, The White House, April 18, 2017,
<https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/presidential-executive-order-buy-american-hire-american/> (02/09/2019)

Presidential Executive Order Promoting Healthcare Choice and Competition Across the United States, October 12, 2017,
<https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/presidential-executive-order-promoting-healthcare-choice-competition-across-united-states/> (02/09/2019)

President Signs Medicare Legislation, DAR Constitution Hall, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, December 8, 2003,
<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/12/20031208-2.html> (01/09/2019)

President's Statement on the House Passing the Worker Reemployment Accounts Act, Rome, Italy, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 4, 2004,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/06/20040604.html>
(01/09/2019)

President Urges Senate to Pass Compassionate Welfare Reform Bill, West Ashley High School, Charleston, South Carolina, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 29, 2002,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/07/20020729-6.html>
(01/09/2019)

Principles for a Bipartisan Patients' Bill of Rights, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 7, 2001,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/20010207-2.html>
(01/09/2019)

President Obama Debunks "Phony Claims" about Health Reform; Emphasizes Consumer Protections, Weekly Address, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, August 22, 2009,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/weekly-address-president-obama-debunks-phony-claims-about-health-reform-emphasizes-> (01/09/2019)

President Obama Says Health Care Reform Cannot Wait, Weekly Address, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 18, 2009,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/weekly-address-president-obama-says-health-care-reform-cannot-wait> (01/09/2019)

Proposal for a Declaration of Human Rights Submitted by the Representative of the United States on the Commission on Human Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Second Session, E/CN.4/36, 26 November 1947,

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/36 (25/08/2019)

Radio Address Of The President To The Nation Providence, Rhode Island, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 29, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/07/2000-07-29-radio-address-on-increasing-the-minimum-wage.html> (31/08/2019)

Radio Address By The President To The Nation, Camp David, Maryland, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, November 25, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/11/2000-11-25-radio-address-on-building-a-stronger-civil-society.html> (31/08/2019)

Remarks of President Barack Obama on the Lilly Ledbetter Fair Pay Restoration Act Bill Signing, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 29, 2009,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-lilly-ledbetter-fair-pay-restoration-act-bill-signin> (01/09/2019)

Remarks by President Obama at the Civil Society Forum, Hotel El Panama, Panama City, Panama, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, April 10, 2015,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2015/04/10/remarks-president-obama-civil-society-forum> (01/09/2019)

Remarks by President Obama at the White House Summit on Working Families, Omni Shoreham Hotel, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 23, 2014,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2014/06/23/remarks-president-obama-white-house-summit-working-families-june-23-2014> (01/09/2019)

Remarks by the President and Vice President at Signing of the Health Insurance Reform Bill, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, March 23, 2010,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/remarks-president-and-vice-president-signing-health-insurance-reform-bill> (01/09/2019)

Remarks by the President at a Campaign Event, Private Residence, Los Angeles, California, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 07, 2012,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2012/06/07/remarks-president-campaign-event-0> (01/09/2019)

Remarks By The President At Call To Action For Medicare And Prescription Drug Reform, The Rose Garden, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, May 10, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/05/2000-05-10-remarks-on-medicare-and-prescription-drug-program.html> (31/08/2019)

Remarks by the President at Detroit Labor Day Event, Detroit, Michigan, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 05, 2011,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2011/09/05/remarks-president-detroit-labor-day-event> (01/09/2019)

Remarks By The President At Family And Medical Leave Act Bill Signing Ceremony, The Rose Garden, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 5, 1993,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/1993/02/1993-02-05-presidents-remarks-at-signing-of-family-medical-leave-bill.html> (31/08/2019)

Remarks by the President at Greater Boston Labor Council Labor Day Breakfast, Boston Park Plaza Hotel and Towers, Boston, Massachusetts, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 08, 2015,

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/09/08/remarks-president-greater-boston-labor-council-labor-day-breakfast> (01/09/2019)

Remarks by the President at Hillary for America Rally, Florida International University, Miami, Florida, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, November 03, 2016,

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/11/03/remarks-president-hillary-america-rally-miami-fl> (01/09/2019)

Remarks by the President at Milwaukee Laborfest, Henry Maier Festival Park, Milwaukee, Wisconsin, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 01, 2014,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2014/09/01/remarks-president-milwaukee-laborfest> (01/09/2019)

Remarks By The President At Signing Of The Small Business Job Protection Act Of 1996, The South Lawn, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, August 20, 1996,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/1996/08/1996-08-20-president-remarks-on-signing-minimum-wage-bill.html> (31/08/2019)

Remarks by the President at the Catholic Health Association Conference, Washington Marriott Wardman Park, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 09, 2015,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2015/06/09/remarks-president-catholic-health-association-conference> (01/09/2019)

Remarks by the President at the Opening of the White House Forum on Health Reform, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, March 05, 2009,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-opening-white-house-forum-health-reform> (01/09/2019)

Remarks by the President at the White House Summit on Worker Voice, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, October 07, 2015,

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/10/07/remarks-president-white-house-summit-worker-voice> (01/09/2019)

Remarks by the President at United States of Women Summit, Walter E. Washington Convention Center, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 14, 2016,

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/06/14/remarks-president-united-states-women-summit> (01/09/2019)

Remarks by the President in AARP Tele-Town Hall on Health Care Reform, AARP Headquarters, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, July 28, 2009,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-aarp-tele-town-hall-health-care-reform> (01/09/2019)

Remarks by the President in Announcement of the Faith-Based Initiative, Indian Treaty Room, Dwight D. Eisenhower Executive Office Building, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 29, 2001,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/20010129-5.html> (01/09/2019)

Remarks by the President in Farewell Address, McCormick Place, Chicago, Illinois, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 10, 2017,

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/01/10/remarks-president-farewell-address> (01/09/2019)

Remarks by the President in town hall on health care, Belgrade, Montana, The White House, For Immediate Release, Office of the Press Secretary, August 14, 2009,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/remarks-president-town-hall-health-care-belgrade-montana> (01/09/2019)

Remarks by the President on Equal Pay for Equal Work via Conference Call, Via Conference Call, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 04, 2012,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2012/06/04/remarks-president-equal-pay-equal-work-conference-call> (01/09/2019)

Remarks By The President On Health Care, The Oval Office, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 19, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/01/2000-01-19-remarks-by-the-president-on-health-care.html> (31/08/2017)

Remarks by the President on Immigration Reform, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 11, 2013,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2013/06/11/remarks-president-immigration-reform> (01/09/2019)

Remarks By The President On Patients' Bill Of Rights Upon Departure, The South Lawn, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 9, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/02/2000-02-09-remarks-by-president-on-bill-of-rights-for-patients.html> (31/08/2019)

Remarks by the President on Raising the Minimum Wage, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, April 30, 2014,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2014/04/30/remarks-president-raising-minimum-wage> (01/09/2019)

Remarks By The President On Raising The Minimum Wage, The South Lawn, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, March 8, 2000,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/03/2000-03-08-remarks-of-the-president-on-raising-the-minimum-wage.html> (31/08/2019)

Remarks by the President on Reforming the Health Care System to Reduce Costs, State Dining Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, May 11, 2009,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-reforming-health-care-system-reduce-costs> (01/09/2019)

Remarks by the President on the Affordable Care Act and the New Patients' Bill of Rights, East Room, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, June 22, 2010,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/remarks-president-affordable-care-act-and-new-patients-bill-rights> (01/09/2019)

Remarks by the President on the Affordable Care Act, Prince George's Community College Largo, Maryland, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 26, 2013,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2013/09/26/remarks-president-affordable-care-act> (01/09/2019)

Remarks by the President to a Joint Session of Congress on Health Care, U.S. Capitol Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, September 9, 2009,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/remarks-president-a-joint-session-congress-health-care> (01/09/2019)

Remarks By The President To The Luncheon In Honor Of The Ministers Attending The Meetings Of The World Trade Organization For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, The Four Seasons Hotel, Seattle, Washington, December 1, 1999,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/1999/12/1999-12-01-remarks-to-wto-ministers-at-luncheon-in-seattle.html> (12/10/2019)

Remarks by President Trump at Fair and Honest Pricing in Healthcare Roundtable, Roosevelt Room, The White House, January 23, 2019,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-fair-honest-pricing-healthcare-roundtable/> (02/09/2019)

Remarks by President Trump at Signing of Executive Order on Improving Price and Quality Transparency in American Healthcare to Put Patients First, Grand Foyer, The White House, June 24, 2019,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-signing-executive-order-improving-price-quality-transparency-american-healthcare-put-patients-first/> (02/09/2019)

Remarks by President Trump at Signing of Executive Order Promoting Healthcare Choice and Competition, Roosevelt Room, The White House, October 12, 2017,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-signing-executive-order-promoting-healthcare-choice-competition/> (02/09/2019)

Remarks by President Trump at S.204, “Right to Try” Bill Signing, South Court Auditorium, Eisenhower Executive Office Building, The White House, May 30, 2018,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-s-204-right-try-bill-signing/> (02/09/2019)

Remarks by President Trump in Listening Session with Health Insurance Company CEOs, Roosevelt Room, The White House, February 27, 2017,

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/02/27/remarks-president-trump-listening-session-health-insurance-company-ceos> (02/09/2019)

Remarks by President Trump on Buy American, Hire American Executive Order, Snap-On Tools, Kenosha, Wisconsin, The White House, April 18, 2017,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-buy-american-hire-american-executive-order/> (02/09/2019)

Remarks by President Trump on Expanding Health Coverage Options for Small Businesses and Workers, Rose Garden, The White House, June 14, 2019,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-expanding-health-coverage-options-small-businesses-workers/> (02/09/2019)

Remarks by President Trump on Lowering Drug Prices, Rose Garden, The White House, May 11, 2018,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-lowering-drug-prices/> (02/09/2019)

Remarks by President Trump on Modernizing Our Immigration System for a Stronger America, Rose Garden, The White House, May 16, 2019,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-modernizing-immigration-system-stronger-america/> (02/09/2019)

Remarks by President Trump on the Illegal Immigration Crisis and Border Security, Roosevelt Room, The White House, November 1, 2018,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-illegal-immigration-crisis-border-security/> (02/09/2019)

Report of the Sub-Committee Consisting of the Representatives of Australia, France, India, Philippines, Union of Socialist Republics, United Kingdom and the United States on Article 23 of the Declaration on Human Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Third Session, E/CN.4/114, 9 June 1948,

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/114 (25/08/2019)

Republican Platform 2016,

https://tr.scribd.com/document/318660213/RNC-Platform#download&from_embed
(31/08/2019)

Rogers, S., (2011), “Occupy protests around the world: full list visualized”, *The Guardian*, 14 Nov 2011,

<https://www.theguardian.com/news/datablog/2011/oct/17/occupy-protests-world-list-map>
(09/11/2019)

Roosevelt, E., (1948), “On the Adoption of the Universal Declaration of Human Rights”, Paris, France, 9 December 1948,

<http://www.americanrhetoric.com/speeches/eleanorrooseveltdeclarationhumanrights.htm>
(25/08/2019)

Roosevelt, E., (1953), *My Day*, the Eleanor Roosevelt Papers, Digital Edition: My Day, 10 April 1953,

<https://www2.gwu.edu/~erpapers/myday/displaydoc.cfm?y=1953&f=md002505>
(25/08/2019)

Roosevelt, F. D., (1941), “Four Freedoms” speech,

<https://fdrlibrary.org/four-freedoms> (25/08/2019)

Roosevelt, F. D., (1944), State of the Union Message to Congress, January 11, 1944,

http://www.fdrlibrary.marist.edu/archives/address_text.html (25/08/2019)

Rosenblatt, L., (2017), “Protesters march in Washington to show support for DACA”, *Los Angeles Times*, Washington, Sep. 5, 2017,

<https://www.latimes.com/politics/la-dreamers-decision-live-updates-protesters-march-on-washington-to-1504637282-htmlstory.html> (03/11/2019)

Shear M. D. ve Hirschfeld Davis J., (2017), “Trump Moves to End DACA and Calls on Congress to Act”, *The New York Times*, Washington, Sept. 5, 2017,

<https://www.nytimes.com/2017/09/05/us/politics/trump-daca-dreamers-immigration.html> (03/11/2019)

Schneider, N., (2011), “How Occupy Wall Street Became Occupy Everywhere”, *YES! Magazine*, Oct 19, 2011,

<https://www.yesmagazine.org/people-power/how-occupy-wall-street-became-occupy-everywhere> (09/11/2019)

Shogan, C. J., (2015), “The President’s State of the Union Address: Tradition, Function, and Policy Implications”, Congressional Research Service, January 16, 2015, R40132:

<https://fas.org/sgp/crs/misc/R40132.pdf> (31/08/2019)

Shortell, D., (2018), “Sessions calls out judges for blocking Trump policy”, *CNN International*, Washington, February 27, 2018,

<https://edition.cnn.com/2018/02/27/politics/sessions-federal-judges-injunction/index.html> (03/11/2019)

Siegel, R., (2017), “Thousands rally outside Capitol to demand DACA solution; Md. lawmakers arrested”, *The Washington Post*, December 7, 2017,

https://www.washingtonpost.com/local/immigration/thousands-rally-outside-capitol-to-demand-daca-solution-md-lawmakers-arrested/2017/12/06/4fcaa27e-dabf-11e7-b1a8-62589434a581_story.html (03/11/2019)

Solnit, D., (2008), “The Battle for Reality”, *YES! Magazine*, Jul 30, 2008,

<https://www.yesmagazine.org/issues/purple-america/the-battle-for-reality> (12/10/2019)

State of the Union Address, Chamber of the U.S. House of Representatives, The United States Capitol, Washington, D.C., For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 2, 2005,

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2005/02/20050202-11.html> (01/09/2019)

Statement by the President, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, February 5, 1993,

<https://clintonwhitehouse6.archives.gov/1993/02/1993-02-05-family-and-medical-leave-act-statement-by-the-president.html> (31/08/2019)

Statement from President Donald J. Trump on Women’s Health Week, The White House, May 14, 2017,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-womens-health-week/> (02/09/2019)

Statement from President Donald J. Trump, The White House, September 5, 2017,

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-donald-j-trump-7/> (02/09/2019)

S.1129 - Medicare for All Act of 2019,

<https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1129/text> (02/09/2019)

The 2016 Democratic Platform,

<https://democrats.org/where-we-stand/party-platform/> (31/08/2019)

Time to Pass Commonsense Immigration Reform, Weekly Address, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, Washington, June 08, 2013,

<https://obamawhitehouse.archives.gov/realitycheck/the-press-office/2013/06/08/weekly-address-time-pass-commonsense-immigration-reform> (01/09/2019)

Truman, H. S., (1945), “Address to the United Nations Conference in San Francisco”, April 25, 1945,

<https://www.presidency.ucsb.edu/people/president/harry-s-truman> (25/08/2019)

Türk Dil Kurumu, Güncel ve Büyük Türkçe Sözlükler:

<http://www.tdk.gov.tr/> (30/07/2018)

“Social Justice in an Open World: The Role of the United Nations”, United Nations, 2006,

<http://www.un.org/esa/socdev/documents/ifsd/SocialJustice.pdf> (30/07/2018)

United States of America, “Declarations and Reservations”, United Nations Treaty Collection,

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=en#EndDec (25/08/2019)

United States Proposals Regarding An International Bill of Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, E/CN.4/4, 28 January 1947,

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/4 (25/08/2019)

United States Proposals Regarding An International Bill of Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, E/CN.4/17, 6 February 1947,

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/17 (25/08/2019)

United States Suggestions for Redrafts of Certain Articles in the Draft Outline E/CN.4/AC.1/3, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Drafting Committee, E/CN.4/AC.1/8, 11 June 1947,

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/AC.1/8 (25/08/2019)

United States of America: Suggestion for New Article of the Draft International Declaration on Human Rights, United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Third Session, E/CN.4/133, 14 June 1948, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=E/CN.4/133 (25/08/2019)

“Vermont Health Care Reform Legislation”, Vermont Agency of Human Services, <https://hcr.vermont.gov/legislation> (03/11/2019)

Vermont Population 2019, World Population Review, <http://worldpopulationreview.com/states/vermont-population/> (31/08/2019)

Virginia Constitution, <https://law.justia.com/constitution/virginia/constitution.html#1S2> (06/01/2019)

Voices of the Vermont Healthcare Crisis: The Human Right to Healthcare, Vermont Workers’ Center, Human Rights Day, December 10, 2008, https://www.workerscenter.org/sites/default/files/Voices_of_the_Vermont_Healthcare_Crisis.pdf (31/08/2019)

Walters, J., (2017), “What is Daca and who are the Dreamers”, *Guardian*, New York, 14 Sep 2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/sep/04/donald-trump-what-is-daca-dreamers> (01/09/2019)

Washington Times Editorial on RAISE Act: “A good start on immigration reform”, August 3, 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/washington-times-editorial-raise-act-good-start-immigration-reform/> (02/09/2019)

Weissbrodt, D., (2006) “The Rights of Non-citizens”, United Nations, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, HR/PUB/06/11, United Nations Publication, New York and Geneva, 2006, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/noncitizensen.pdf> (03/11/2019)

White House Releases New Report Announcing Two Million Children Enrolled, For Immediate Release, The White House, Office of the Press Secretary, January 11, 2000, <https://clintonwhitehouse6.archives.gov/2000/01/2000-01-11-white-house-report-announcing-on-enrolling-uninsured-children.html> (31/08/2019)

Wilson, K., (2018), “Capitol Police: 87 arrested in DACA protests: Dreamers’ fate uncertain as deadline passes”, *CNN US Edition*, March 5, 2018,

<https://edition.cnn.com/2018/03/05/politics/daca-protests-arrests/index.html> (03/11/2019)

Wilts, A., (2017), “DACA: What is it and what will happen if Trump ends it?”, *Independent UK Edition*, Washington DC, 5 September 2017,

<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/daca-trump-news-what-is-it-immigration-dream-act-immigrants-undocumented-renewal-a7930836.html>
(03/11/2019)

<http://www.unicankara.org.tr/today/1.html#1h> (19/03/2019)

<https://wearethe99percent.tumblr.com/> (09/11/2019)



ÖZET

Bu çalışmayla 21. yüzyıl ABD'sinde ekonomik ve sosyal hak kavramına bakışın ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. ABD'de ekonomik ve sosyal haklara bakışı şekillendiren kuramlar, siyasi tartışmalar, kültürel unsurlar ve tarihsel gelişmeler ele alındıktan sonra, ABD Başkanlarının konuşmaları ile toplumsal hareketler incelenmiştir. İnceleme çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkıyla sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda, Bill Clinton, George Bush, Barack Obama ve Donald Trump'ın söz konusu haklarla ilgili konuşmaları değerlendirilmiştir. Toplumsal hareketler olarak ise “Seattle Protestoları”, “Wall Street'i İşgal Et Hareketi”, “Sağlık Hizmeti Bir İnsan Hakkıdır Kampanyası” ve “DACA Protestoları” ele alınmıştır.

İncelenen toplumsal hareketler, ABD'de, ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik Devletin adımlar atması konusunda tabandan gelen ciddi talepler olduğunu göstermektedir. Oysa ABD Başkanlarına göre toplumsal hareketlerde ifade edilen sorunlara serbest piyasa ekonomisinin işleyişindeki aksaklıklar sebep olmaktadır. ABD Başkanları çalışma hakkı, sağlık hakkı ve sosyal güvenlik hakkı kapsamında iyileştirme olarak görülebilecek düzenlemeleri savunurken dahi insan haklarına değil, Amerikan değerlerine, ekonomik faydalara ve tüketici haklarına atıf yapmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ekonomik ve sosyal haklar, insan hakları, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, ABD Başkanları, toplumsal hareketler.

ABSTRACT

This dissertation aims to explain the concept of economic and social rights in the 21st century USA. After discussing the theories, political debates, cultural factors, and historical developments that shape the view of economic and social rights in the USA, social movements and the speeches of the Presidents of the USA are examined. The research is restricted to the right to work, the right to health and the right to social security. In this context, Bill Clinton, George Bush, Barack Obama, and Donald Trump's speeches on these rights are reviewed. As social movements "Seattle Protests", "Occupy Wall Street Movement", "Healthcare is a Human Right Campaign" and "DACA Protests" are discussed.

These social movements show that there have been serious demands of grassroots for the State to take steps towards the realization and development of economic and social rights in the United States. However, according to US Presidents, the problems expressed in social movements are caused by disruptions in the functioning of the free market economy. Even when advocating arrangements that can be seen as improvements within the scope of the right to work, the right to health and the right to social security, US Presidents refer to American values, economic benefits, and consumer rights, not human rights.

Keywords: Economic and social rights, human rights, the American Declaration of Independence, US Presidents, social movements.